

RAMMER
SOM
FRIGØR

RAMMER SOM FRIGØR

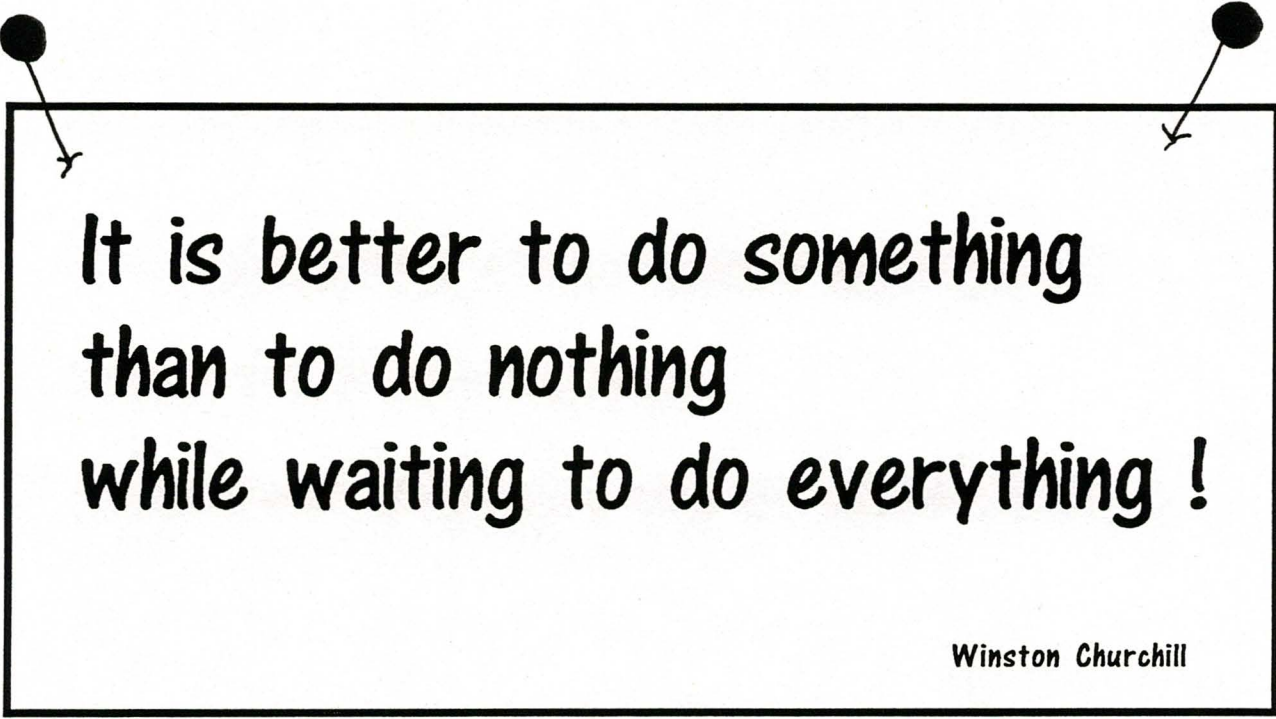
**Et speciale om forbedringer af hverdagslivet
i danske almennyttige boligområder ved hjælp
af selvforvaltning og etablering af et mellem-
niveau.**

Udarbejdet af:

Jesper Nygård
Kate Speiermann
Tine Trærup

Vejleder:

Herman Schmid

It is better to do something
than to do nothing
while waiting to do everything !

Winston Churchill

Kære læser!

Du sidder her med vores speciale i hånden. Vi håber ikke, at du lader dig slå ud af, at projektet synes stort. Vi har forsøgt at skrive det meget læsevenligt - både hvad angår antallet af illustrationer, valget af skrift og det konkrete sprog. Dette har vi måttet betale for ved et stort sideantal.

Direkte citater er i projektet skrevet med en lidt mindre skrift og anbragt centreret på siderne 2 cm fra både venstre og højre margin. Noterne er anbragt nederst på hver side af hensyn til læsevenligheden.

I forbindelse med produktionen af dette projekt har mange mennesker været os meget behjælpelige. Vi vil derfor rette en varm og kærlig tak til:

Anne Sæterdal, forskningschef på Norges Byggeforskningsinstitut

- for at have produceret en lang række interessante oplæg, der inspirerede til dette projekt og for at have givet os lov til at stjæle titlen "Rammer som frigør".

Bendt Poulsen, god ven

- for at i utallige tilfælde og på fuldstændige vanvittige tidspunkter at have taget diskussioner med os om forskellige problemstillinger i projektet, for at have formuleret konstruktive og kritiske bemærkninger og for at have læst korrektur.

Birger R. Kristensen, energisk medarbejder i Boligselskabernes Landsbyggefond

- for altid at have været os behjælpelig, når vi har stillet spørgsmål om de mest sære ting, og for helt generelt at have stillet sin store viden til rådighed både i forbindelse med SBI-projektet og dette speciale.

Birte, Sven, Agnete, Jørgen, Evy og Peter, forældre, gode venner og kæreste

- for at have læst korrektur, chekket figurer, gennemregnet tabeller og mange andre relevante fejlcheck, som har minimeret fejlprocenten ganske betragteligt.

Finn Larsen, beboervalgt formand for AKB, Taastrup,

Kirsten Jørgensen, næstformand i afdelingsbestyrelsen i Tåstrupgård,

Carsten Olsen, medlem af bestyrelsen for Tåstrupgårds beboerhus og medlem af et miljøråd,

Torben Rasmussen, ejendomsfunktionær i Tåstrupgård. Arbejder og bor i Tåstrupgård,

Arne Kjeldsen, driftsassistent i Tåstrupgård. Arbejder i Tåstrupgård,

John Engel, ejendomschef i AKB's lokaladministration. Arbejder i Tåstrupgård,

Michael Demsitz, forvaltningschef i AKB. Arbejder på AKB's hovedkontor,

Hanne Hansen, formand for det sociale udvalg i Høje-Taastrup kommune,

Karen Ytting, socialdirektør i Høje-Taastrup kommune,

Anders Bak, borgmester i Høje-Taastrup kommune &

Jesper Andersen-Rosendal, kommunaldirektør i Høje-Taastrup kommune

- for at have læst enten et resumé af projektet eller en forudgave til projektet, for at have forholdt sig til det og for at have deltaget i et møde med os. En møderække, der gjorde det muligt at sammenligne vores utopier med den virkelige verden. Et væsentligt bidrag til projektet.

Frank Tomozy, kunster

- for at have tegnet både forsiden og de tegninger, der markerer starten på et nyt kapitel.

Tegningerne er både godt tegnet og meget relateret til vores tekst. Flot arbejde, Frank !

Hans Kristensen, Hedvig Vestergaard, Jacob Reddersen, rigtige forskere på SBI

- for ved mange lejligheder at have læst og kommenteret vores oplæg og materialer og for at bidrage vores diskussioner med nye vinkler.

Henning Andersen, administrerende direktør i boligselskabet AKB

- for løbende at have diskuteret emnet med os og for at have stillet hans og Evy's computer til vores rådighed i den sidste hektiske periode.

Herman Schmid, specialevejleder

- for mens han stadigvæk arbejdede på RUC at have været en smadder god sparringspartner i den fase, hvor projektets afgørende rammer blev udstukket. Desværre er han ikke længere på RUC. Dette gjorde, at vi måske nok følte os lidt alene i den (lange) slutspurt, men tak til Herman for, at han til trods for nyt fuldtidsarbejde i Sverige deltog i en både intern evaluering, i et par "telefonkonsultationer", og sidst men ikke mindst for at have lovet at være vores ekserminator den 2. oktober 1989.

Jørgen Nue Møller, administrerende direktør i boligselskabet KAB

- for flere gange i løbet af sommeren at have både læst og kommenteret vores forskellige oplæg. Dette førte til gode og vigtige diskussioner, der bragte os videre på nødvendige tidspunkter.

Knud-Erik Hansen, forsker og EDB-specialist på SBI

- for at have hjulpet os i gang med statistikprogrammet SPSS PC+, som gjorde at det blev muligt at delagtiggøre andre i de mange data, som vi fik indsamlet i forbindelse med analysen om de samspilsramte boligafdelinger.

Leif Brask Rasmussen, socialudvalgsformand i Herlev

- for at have brugt tid på at delagtiggøre os i hans erfaringer i det konkrete sociale arbejde og samarbejdsfladerne med et boligselskab. Endvidere for at have foranlediget en meget spændende guided rundtur på Christiansborg (også i de hemmelige rum).

Peter Antonsen, tidligere matematiklærer og god ven

- for ved flere lejligheder og på ubejlelige tidspunkter at have genopfrisket visse basale matematiske og statistiske grundbegreber.

Susanne & Karina, 2 specialestuderende på geografi på RUC

- fordi det lykkedes at holde en række gode fællesmøder vores og deres specialegruppe imellem. Vi supplerede hinandens arbejde på fin måde og udvekslede idéer, oplæg og andet relevant.

Søren Villadsen, vejleder på RUC (stadigvæk professor in spe)

- for at gennemføre en intern evaluering mindre end 16 timer efter hjemkomst fra ferie i Frankrig. Uden hans velmente og konstruktive råd var projektet ikke blevet, hvad det blev !

Søren Olesen, miljøprojektkoordinator i boligselskabet AKB

- for at låne os forskelligt materiale om Tåstrupgård, herunder specielt Markedsstatistikken fra Danmarks Statistik, der gjorde det muligt at give en dagsaktuel karakteristik af beboerne i Tåstrupgård.

Tommy Jensen, aktivist i Tåstrupgård

- for at have lavet reprojektorier med raster af billederne af Tåstrupgård i kapitel 5. Foruden ham

ville læseren slet ikke kunne have set, hvordan bebyggelsen så ud, og hvordan den ser ud.

Og alle de andre, kollegaer, arbejdsgivere, venner, familie, boligfolk m.m.m.

- for at have holdt os ud i de sidste måneder og for at have akcepteret et utal af afbud, manglende deltagelse, glemte løfter og så videre. Vi skal nok gøre noget ved det.

Til sidst skal vi blot ønske dig - højtagtede læser - en god læselyst. Hvis du bare fornemmer lidt af den glæde, som vi har haft ved at lave dette (og ved at blive færdig med dette), så har det ikke været forgæves !

mange kærlige hilsner

Jesper, Kate og Tine

side**Kapitel 1 Før vi begynder**

1.1	Forord	1
1.2	Indledning	1
1.3	Problemfelt	3
1.4	Indkredsning af problemstillinger	6
1.5	Metode	7
1.6	Opgavens disposition	10
1.7	Faglig studieforløbsbeskrivelse og modulrelatering	11

Kapitel 2 Hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger

2.1	Indledning	15
2.2	De samspilsramte boligafdelinger	16
2.3	De samfundsmæssige rammer for hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger	24
2.3.1	Indkredsning af hverdagslivsbegrebet	24
2.3.2	Hverdagslivet i den opslittede storby	25
2.3.3	Hverdagslivet i den danske velfærdsstat	30
2.4	De sociale relationer i det moderne hverdagsliv	36
2.5	Individet i det moderne hverdagsliv	39
2.6	Delkonklusion	44

Kapitel 3 Indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger

3.1	Indledning	47
3.2	Om selve undersøgelsen	48
3.3	Lovgivningen og mulighederne	49
3.4	De økonomiske løsninger	51
3.5	Den fysiske dimension	54
3.6	Den sociale dimension	56
3.7	Den organisatoriske dimension	62
3.8	Samlede vurderinger	63
3.9	Delkonklusion	68

Kapitel 4 Metoder til et nyt hverdagsliv

4.1	Indledning	71
4.2	Præsentation af forskergruppen	72
4.3	Mellemniveauet - en metode til et bedre hverdagsliv	72
4.3.1	Mellemniveauet - indkredsning af begrebet	72
4.3.2	Lokalt husholdningsarbejde	75
4.3.3	Lokal omsorg	76
4.3.4	Lokal produktion	76
4.3.5	Lokal forvaltning	77
4.3.6	Økonomien i mellemniveauet	78
4.4	Konkrete veje til "det nye hverdagsliv"	80
4.5	Diskussioner af "det nye hverdagsliv"	81
4.5.1	Indledning	81
4.5.2	Metoder til et nyt hverdagsliv	81
4.5.2.1	Indledning	81

	<u>side</u>
4.5.2.2	Selvforvaltning 81
4.5.2.3	Oppefra eller nedefra, små eller store skridt? 85
4.5.3	Lokal organisering af hverdagslivet - en mulighed eller en umulighed 89
4.5.4	Økonomien, mellemniveauet og "det nye hverdagsliv" 95
4.5.5	Opgavefordelingen i "det nye hverdagsliv" 97
4.5.5.1	Lokalt husholdningsarbejde 97
4.5.5.2	Lokal omsorg 98
4.5.5.3	Lokal produktion 102
4.5.5.4	Lokal forvaltning 104
4.6	Delkonklusion 107

Kapitel 5 Lokale fællesskaber - et eksempel

5.1	Indledning 111
5.2	Udvælgelse af case og metode 111
5.3	En karakteristik af boligområdet 112
5.3.1	Indledning 112
5.3.2	Forarbejdet til miljøforbedringsprojekterne 113
5.3.3	Miljøforbedringsprojekterne 115
5.3.4	Organiseringen 116
5.3.5	Beboeraktiviteter 122
5.3.6	En situationsvurdering af Tåstrupgård 124
5.4	Analyse af pengestrømme og tjenesteydelser i Tåstrupgård 131
5.5	Mulighederne for styrkelse af "de lokale fællesskaber" i Tåstrupgård 134
5.6	Delkonklusion 136

Kapitel 6 Konklusion 139

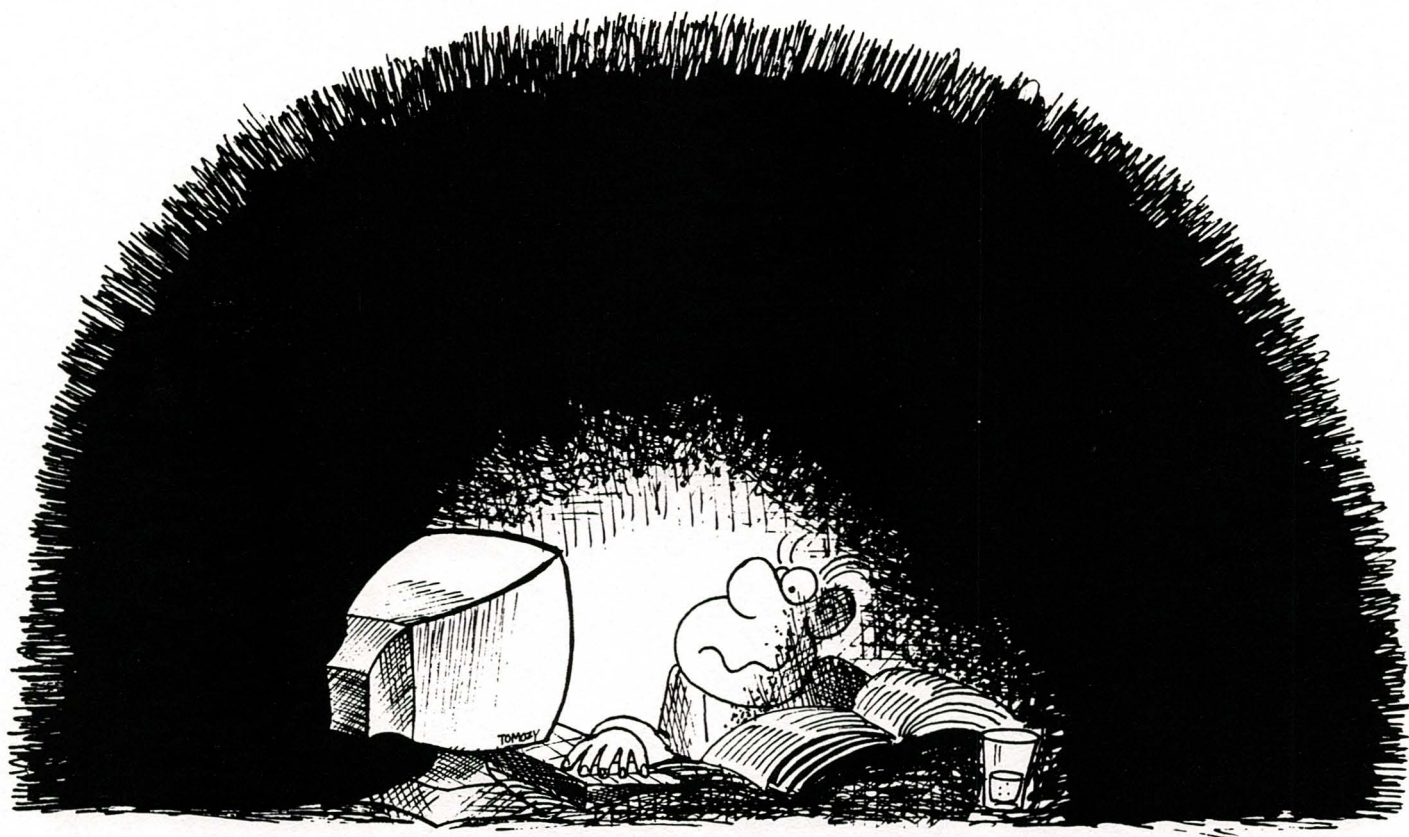
<u>Litteraturliste</u> 145

Bilag

Bilag 1:	Diverse statistikker vedrørende Tåstrupgård 153
----------	---

Kapitel 1

Før vi begynder

KAPITEL 1

FØR VI BEGYNDER

1.1 Forord

Vi har gennem et personligt engagement og personlige erfaringer tilegnet os et bredt kendskab til den almennyttige boligsektor - specielt til de såkaldte samspilsramte boligafdelinger. Vi har alle tre, på forskelligt niveau, været engageret i og omkring det beboerstyrede miljøforbedringsprojekt i en større samspilsramt boligafdeling. Dette har skærpet vores interesse for de samspilsramte boligafdelingers videre skæbne. Således er drivkræfterne og motivationen for dette projekt vores personlige interesse og viden frem for alt.

Disse forhold gjorde, at vi alle tre i modul 5 har arbejdet med teoretiske tilgange til forbedring af boligmiljø i de samspilsramte boligafdelinger. Tine og Kate arbejdede primært teoretisk med diskussioner om sociale netværk og organisationsforandring, mens Jesper arbejdede med organisationsteorier, herunder specifikt med deltagerstyrede forandringsprocesser.

Vi forsøger i dette projekt at komme videre ved at anlægge en bredere tilgangsvinkel, nemlig forbedring af hverdagslivet, som det udspiller sig i velfærdsstaten Danmark, eksemplificeret ved visse almennyttige boligområder.

Den almennyttige boligsektor er blevet et hjertebarn for os. Derfor ønsker vi at runde vores uddannelse af med et projekt, der handler om planlægning af videre perspektiver for livet i og mellem blokkene i de samspilsramte boligområder.

1.2 Indledning

Vi kender det alle, selvom vi knap tænker over det. Det er en selvfølgelighed for os. Det har sin egen rytme og dynamik. **Hverdagslivet** med alle dets glæder, problemer og aktiviteter. Som en cyklus oplever vi hverdagen som gentagelse på gentagelse.

I adskilte "verdener" oplever vi hverdagen. Der er en "verden" derhjemme, en "verden" på arbejde, en "verden" for børn, en "verden" for gamle og en "verden" for én aktivitet en for en anden aktivitet. I det hele taget, lever mange i dag en meget segregeret og opsplittet hverdag.

Hverdagslivet udspiller sig forskelligt alt efter køn, status, alder, fysik m.m., men normen i samfundet er, at man er nødt til at leve det splittede hverdagsliv, som velfærdsstaten tilbyder det

enkelte mennesker.

Også hverdagen i boligområder udspiller sig forskelligt. Hver enkel boligafdeling, lille som stor, har deres historie, normer, traditioner og kulturer. Har deres succes'er og fiaskoer. Livet i boligafdelingerne er forskelligt, så forskelligt som hverdagens rammer betinger livet i den enkelte boligafdeling og for det enkelte individ.

I forbindelse med vores engagement omkring den almennyttige boligsektor ser vi tegn på, at nye tider er på vej. Nye tider, der betyder, at nye og spændende forsøg kan starte op, hvis beboerne ønsker det.

Store og små boligafdelinger eksperimenterer sig frem med fysiske, sociale og organisatoriske forsøg. Især de samspilsramte boligafdelinger laver spændende forsøg. De samspilsramte boligafdelinger er derfor vores udgangspunkt. Samspilsramte boligafdelinger er karakteriseret ved, at de har særligt sammensatte problemer, primært af økonomisk, organisatorisk, fysisk og social karakter. Dette har medført en række problemer, og en ond cirkelproces har været i stadig hurtigere omdrejninger.

Fordi disse afdelinger har været så hårdt ramt, skabte Folketinget i 1985 mulighed for en løsningsindsats. Og netop på grund af problemernes omfang har man en del steder besluttet at tage fat om også de sociale problemer. Målene har bl.a. været at løse problemer som isolation og ensomhedsfølelse samt at skabe et aktivt miljø i selve boligområdet. Det være sig af kulturel, uddannelsesmæssig eller lignende karakter.

Tåstrupgård er en af de samspilsramte afdelinger, der i høj grad har forsøgt sig med nye veje for at gøre området til et bedre sted at bo. Fra at være et uattraktivt boligområde med relativt få aktiviteter og store problemer er Tåstrupgård nu blevet et flot, et dynamisk og et spændende sted at bo. Store dele af beboerne er kommet ud af deres lejligheder og deltager nu aktivt i deres boligområde. I boligområdet er der produktion, uddannelse, planlægning af fysiske forandringer, beboerengagement, decentralisering, ansatser til selvforvaltning, kulturelle arrangementer, beboerhus med meget mere.

Rammerne er blevet "stillet" til rådighed, og beboerne udfylder dem på smukkeste vis. Den onde cirkelproces er blevet brudt, og et spændende miljø er opstået. Ikke alt er imidlertid lykkedes lige godt og ikke alt har været lige let, men man er kommet videre. Man har ikke siddet med hænderne i skødet og ventet på, at situationen forandrede sig af sig selv.

De samspilsramte boligafdelinger har været med til at dokumentere, at behovet for forandringer er til stede, og at mange vil benytte sig af tilbudet til forandringer, hvis de får mulighederne for det.

De samspilsramte boligafdelinger kan vise os nogle af mulighederne og nogle af begrænsningerne i måden at organisere hverdagslivet på i almennyttige boligafdelinger.

Debatten ligger lige under overfladen og lurar. Kan tingene være anderledes? Kan man gøre det på nye og mere spændende måder? Hvem skal bestemme? Hvis man selv forvalter tingene i sit eget boligområde, hvad betyder det så? Kan man skabe nye og bedre betingelser for beboerne i boligområdet?

Den almennyttige boligsektor har lagt spiren til nye muligheder for udvikling. Hvordan disse vokser frem, og under hvilke betingelser m.v. har pirret vores nysgerrighed. Det spændende bliver så, om man kan videreudvikle disse spirer til nye modeller for mere omfattende forbedringer af hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger.

Således hænger vores nysgerrighed sammen med vores ønske om, at beboernes hverdagsliv kan blive forbedret på længere sigt.

1.3 Problemfelt

Vi har i Danmark ingen samlet politik for hverdagslivet. Det formes mere eller mindre som en tilfældig konsekvens af politikken på flere forskellige områder, og det er ofte op til den enkelte at få de enkelte dele til at hænge sammen. Forskellige institutioner i velfærdsstaten forsøger at afbøde virkningen af dette, men disse er ofte også splittet i rum og erfaringsmæssig baggrund.

Hverdagslivet er tilsyneladende for mange mennesker splittet i tid og rum. Vi arbejder et sted, bor et andet og udfolder ofte vores fritidsaktiviteter helt andre steder. Denne segregering af familiens og menneskenes hverdag medfører usammenhængende rammer for mange mennesker.

Generationerne lever i hver deres livssfære med ringe tilknytning til hinanden. Småbørn er sammen i børnehaven, teenagere i skolen og til fritidsaktiviteter, forældre på arbejdspladsen og de gamle på plejehjem og dagcentre. Dette bevirker fysisk adskillelse og færre fælles oplevelser mellem generationerne. Sammenholdt med den høje forandringstakt i vort moderne samfund bevirker det, at generationerne får sværere og sværere ved at forstå hinanden og hinandens livsvilkår.

Samtidig har velfærdssamfundet overtaget flere og flere funktioner i reproduktionen, og den har frataget familien nogle af de ellers naturlige bindeled, f.eks. opdragelse, ansvar og læring. Vi ser en tendens til, at et større antal mennesker bliver frataget muligheder for styring og indflydelse over egne livsrammer. Man bliver en klient. Man bliver behandlet. Det offentlige system overtager rollen som beslutningstager for den enkelte.

Velfærdssamfundet, og derved det offentlige hjælpeapparat, har imidlertid måttet give op overfor en del af de problemer, der fremtræder tydeligt i hverdagslivet hos mange mennesker. F.eks. i forhold til de enlige, hvis problem ofte er ensomhed og isolation. De fleste af disse gruppers problemer bliver forsøgt løst individuelt hos socialrådgiveren og/eller lægen. Her får sagsbehandleren eller lægen rollen at "spille" socialt netværk eller på anden måde skabe den tryghed og nærhed, som disse mennesker behøver.

Samtidig har velfærdsstaten i realiteten "opgivet" en del af ungdommen, idet velfærdsstaten ikke har været i stand til at tilbyde disse unge job eller uddannelse. De sociale problemer dette har bragt med sig, har velfærdsstaten tilsyneladende heller ikke været i stand til at løse.

Den offentlige sektor har imidlertid også ringe mulighed for at løse disse problemer, idet problemerne udspringer af selve samfundets organisering. Det er således lønarbejdet, som er bestemmende for den enkeltes værdi i samfundet - både i form af indtægt og prestige. Socialiseringen til lønarbejde er derfor en meget væsentlig ramme for vores liv.

Samfundsudviklingen kræver stadig længere og mere specialiserede uddannelser. For at sikre sig en god indtægt, må den enkelte følge disse "spilleregler", og allerede i folkeskolen ses en bevidsthed om dette. Der ses en tendens til, at boglige fag vælges fremfor kreative fag.

Denne ensidige fokusering på menneskets evne til at fungere som lønarbejder, splitter det enkelte menneske og medfører nedvurdering af andre menneskelige ressourcer. Bistandsklienter, pensionister o.s.v. fremstår således som "ressourcesvage" i "samfundets" øjne.

Vores grundholdning er imidlertid, at ethvert menneske har ressourcer i sig af en eller anden karakter. Ressourcer, der bl.a. kan bringes til anvendelse i lokalsamfundet. Det at være

klient i forhold til det offentlige er for det meste arbejdsmarkedsrelateret. Men selvom man er udstødt af arbejdsmarkedet, er man ikke nødvendigvis ubrugelig som nabo.

Vi ser det som et stort problem, at mange menneskelige ressourcer ikke bliver udviklet og brugt både i relation til samfundsniveau og i relation til mellemmenneskelige relationer. Samfundet anvender ikke befolkningens ressourcer fuldt ud, men stiller en-dimensionelle "krav". De menneskelige udfoldelsesmuligheder i hverdagen og livet begrænses.

Til gengæld ser vi tendenser i samfundsudviklingen, som på anden led giver større udfoldelsesmuligheder. F.eks. det ændrede kønsrollemønster, den ændrede sexualmoral og det offentlige overtagelse af omsorgen for ikke-selvhjulpne er tegn på ændringer i kultur og normer, som stiller individet friere i forhold til tidligere tiders fastlagte normer for, hvad den enkelte burde og skulle. I forbindelse med de tre eksempler er det især kvinderne, der har fået større udfoldelsesmuligheder.

Yderligere ser vi en positiv tendens i den øgede debat omkring de sociale relationers udvikling i velfærdsstaten f.eks. debatterne om smuldrende sociale netværk og omsorgssvigt. Vi ser en stigende interesse omkring forsøg, som retter sig mod lokalområder i stedet for mod individer, hvilket vi ser som et skridt i den rigtige retning.

For øjeblikket ser vi således visionære og fremadrettede initiativer, som beboerne har taget i nogle af de almennyttige boligafdelinger i samarbejde med bl.a. kommunerne, boligselskaberne og myndigheder i øvrigt. Disse initiativer åbner spændende perspektiver for mulighederne i fremtidens lokalsamfund.

Vi ønsker derfor at diskutere de initiativer, der er taget, samt hvordan hverdagslivet kan forbedres i samspilsramte boligområder i forhold til de problemer, vi har skitseret ovenfor. Denne diskussion tages bl.a. med udgangspunkt i de konkrete erfaringer, der er høstet i de samspilsramte, almennyttige boligområder med hensyn til lokalbestemmelse, selvforvaltning, beboeraktiviteter og beboerengagement.

Udover forsøgsmidler anser vi det for meget tvivlsomt, at der bliver tilført mere økonomi og flere ressourcer til løsning af hverdagslivsproblemer i de kommende år. Det er også tvivlsomt om rammerne i de lokale boligområder bliver forbedret "oppefra" i de kommende år. Tværtimod skal den offentlige sektors udgifter reduceres.

Vi er således klar over problemet omkring den finansielle side af de yderligere initiativer, som vi mener bør gennemføres i samspilsramte boligområder.

Det er imidlertid vores holdning og udgangspunktet i dette projekt, at rammerne for hverdagslivet **skal** forbedres, idet vi mener, at de nuværende rammer skaber nogle fundamentale menneskelige problemer. Vi kan ikke med sikkerhed vide, **om** mennesker ønsker et andet hverdagsliv, og vi kan heller ikke vide, **hvordan** de i så fald ønsker deres hverdagsliv udformet. Det er derfor et væsentligt element i dette projekt at analysere mulighederne for at skabe de rammer, som kan give det enkelte menneske alene og i fællesskab med andre **større valgmulighed** i udformningen af sin hverdag, samtidig med at den enkelte fortsat er sikret minimumsrettigheder.

Vi tror, at det er muligt at organisere lokalsamfundet på en måde, så rammerne for den enkelte bliver bedre - og hvor flere af problemerne, der i dag er så tydelige, reelt kan blive løst. Om man kan tage udgangspunkt i det lokale vil derfor være et spørgsmål, der skal inddrages i projektet.

Vi har en idé om et samfund, der er mere overskueligt for den enkelte. En idé om et hverdagsliv med en større sammenhæng. En idé om et liv, hvor den enkelte person bruger, og kan få

anerkendelse for flere af sine ressourcer. En idé om et liv, hvor den enkelte har mere indflydelse på eget liv og mere ansvar for sig selv og andre, i fællesskab med andre og under trygge forhold.

Vi ønsker i projektet at formulere forskellige veje til sådant et liv.

Hverdagslivets udformning hænger sammen med samfundets organisering. Den overordnede samfundsstruktur forventer vi ikke ændret i morgen, men vores tese er, at hvis man ændret på hverdagslivet og begynder organiseringen af dette nedefra, så kan man ved hjælp af "de små skridts" ændringer langsomt ændre hverdagslivet til det bedre og måske på længere sigt ændre samfundet til det bedre. Med andre ord, handler det ikke om revolution i morgen, men vores tese er, at der kan ske en forbedring af hverdagslivet inden for de overordnede rammer, der udstikkes i dag.

Et væsentligt element i vores projekt vil være handlingsmidler til ændring af (hverdags)levestandard af den enkelte i fællesskab med andre i lokalområdet og ikke kun for den enkelte. Heri ser vi et forsøg på et opgør med den klientrolle, der bliver påduttet mennesker, når det offentlige forsøger at løse deres problemer. En klientrolle, der stempler det enkelte individ som "ressourcesvag".

For at det enkelte menneske kan bringe sine særegne ressourcer til anvendelse kræver det bl.a., at lokalområdet indeholder langt flere funktioner, end tilfældet er i dag. Her tænker vi på alt lige fra produktion til fælles madlavning/indkøb. Det vigtigste er, at beboerne oplever funktionerne som en reel forbedring af deres hverdagslevestandard. Derfor er det også uhyre vigtig - og helt fundamentalt - at beboerne selv formulerer behov og krav i relation til deres lokalområde, og selv er aktive i forbindelse med drift og forvaltning af disse nye funktioner.

Vi ser det som et middel at indføre et **mellemniveau**, hvis man skal prøve at skabe bedre rammer for et mere samlet hverdagsliv. Dette mellemniveau skal kunne forene både private, offentlige og individuelle kræfter i lokalområdet og udnytte ressourcerne bedst muligt til at skabe det nye hverdagsliv. Muligheder for og begrænsninger ved at etablere et sådan mellemniveau er derfor væsentligt i projektet.

Langt fra alle levestandarder kan forbedres gennem ovenstående. Men vi tror som sagt på "de små skridt". Har man et godt "fundament" i sit lokalområde i form af nære relationer og aflastende funktioner, vil man, alt andet lige, have mere overskud til at arbejde med mere grundlæggende ændringer af samfundet.

Dette at bo i et lokalområde, hvor den enkelte trives og oplever sig som en del af et reelt (arbejds)fællesskab, vil i fremtiden få større og større betydning; der bliver flere ældre, invalidepensionister, arbejdsløse, og familierne bliver færre og mindre.

Behovet for en styrkelse af boligmiljøet synes åbenlys. Det er nærliggende, at lokalområdet vil fungere bedre, hvis de lokale beboere selv bestemmer, selv udfører visse opgaver, og via disse aktiviteter lærer hinanden bedre at kende. Aktiviteterne betyder, at fællesskaber opstår, og at beslutningerne er tættere på den enkelte. I forlængelse heraf vil hverdagslivet også forandre sig for den enkelte beboer.

Men så enkelt er det ikke. Der er mange barrierer for gennemførelse af en styrkelse af hverdagslivet. Mange interesser er på spil. Mange arbejdspladser, beslutningstagere og så videre.

F.eks. har man forsøgt at placere noget fysioterapeut-behandling lokalt i et boligområde. Det lykkedes efter lang tids diskussion. Det viste sig, at mange lokale beboere flere gange i løbet af en måned brugte en halv arbejdsdag på at tage til fysiurgisk behandling på et regionalt hospital. En gruppe beboere forsøgte at oprette et hold under fritidsloven, hvor en gruppe lokale mennesker sammen kunne modtage den fysiurgiske behandling, som de havde brug for. Men det

skulle vise sig at være svært. Lokale lægeinteresser, fagforeningsinteresser, sygehusets interesser, fysioterapeuternes interesser med videre var alle i modstrid med de lokale beboeres interesser. Efter lange diskussioner lykkedes det at få initiativet på benene. Som et forsøg.

Der er mange andre lignende eksempler - også hvor det ikke lykkes. Diskussionen af mulige barrierer for styrkelsen af det lokale fællesskab og hverdagslivet er derfor også en del af projektet.

De foregående teser, problemstillinger og holdninger er baggrunden for, at vi ønsker at diskutere muligheden for planlægning og gennemførelse af nye og bedre hverdagsliv i boligområderne.

Umiddelbart er indholdet i dette projekt meget lig med begrebet levevilkårsplanlægning. Det er det også i en vis udstrækning, men indfaldsvinklen i dette projekt adskiller sig fra traditionel levevilkårsplanlægning ved at have selvforvaltning som et klart middel/mål i planlægningen og processen.

Vi mener, at selvforvaltning er et af de vigtigste midler til forbedring af hverdagslivet. Selvforvaltning drejer sig i høj grad om, at mennesker selv og i fællesskab med andre får indflydelse på og ansvar for eget og andres liv. Det vil også sige deres eget hverdagsliv. Derved bliver begreberne "hverdagsliv" og "selvforvaltning" tæt sammenhængende i dette projekt.

Udgangspunktet er, at en større integration af hverdagslivets funktioner vil skabe mere overskuelige og mere gennemskuelige enheder for beboerne, og selvforvaltning vil i sådanne boligområder få et reelt indhold. Vi vil derfor i projektet analysere muligheder for at skabe større integration mellem hverdagslivets og boligområdets funktioner og bruge boligområdet som udgangspunkt for at udvikle selvforvaltede fællesskaber.

Et vigtigt diskussionspunkt bliver det modsætningsfyldte i begrebet selvforvaltning.

Vi ser en fare i, at selvforvaltning kan gå hen og blive social-darwinistisk og usolidarisk, og vi ser et problem i den nuværende politiske brug af ordet selvforvaltning, idet ordet her bruges som synonym for nedskæringer. Dette viser nødvendigheden af at præcisere, hvad man ser som målet med anvendelsen af selvforvaltning i planlægningen. Vi mener, at indholdet i selvforvaltning må være fællesskab i trygge rammer gennem lokal selvbestemmelse og selvudøvelse.

Selvforvaltningens rammer og minimumsbestemmelser må udstikkes politisk fra de forskellige niveauer.

Vi ser selvforvaltning som mere end et mål i sig selv. Det er vigtigt at analysere, hvorledes selvforvaltning kan realiseres som et middel til at løse problemer af forskellig karakter i lokalsamfundet/lokalområdet.

1.4 Indkredsning af problemstillinger

Som vi har omtalt i det foregående, ser vi både positive og negative tendenser i den udvikling, som præger vort samfunds hverdagsliv. Denne udvikling indeholder langt flere facetter, end vi har omtalt i det foregående. Samtidig har denne udvikling forskellige konsekvenser for forskellige befolkningsgrupper.

Vi vil i dette projekt primært beskæftige os med de befolkningsgrupper, som bor i de samspilsramte boligafdelinger.

Den første problemstilling i projektet er derfor at belyse hverdagslivet i de samspilsramte boligaf-

delinger. Hvilke faktorer har betinget og betinger udviklingen af de samspilsramte boligafdelingers problemer og det hverdagsliv, vi kan iagttage i disse boligafdelinger? Vi vil belyse dette på baggrund af både generelle samfundsmæssige tendenser for hverdagslivet samt mere specifikke forhold omkring hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger. Denne diskussion skal danne grundlag for en analyse af vores forbedringsforslags begrænsninger og muligheder.

Den anden problemstilling i projektet er at udforme disse forbedringsforslag. Denne problemstilling indeholder en vurdering af hidtidige forsøg på at løse problemerne i de samspilsramte boligafdelinger. Det vigtigste i problemstillingen er imidlertid formuleringen af vores forslag til forbedringstiltag i samspilsramte boligafdelinger, som vil tage udgangspunkt i det tidligere omtalte mellemniveau.

Den tredje problemstilling i projektet, og den mest centrale, er at undersøge vores forbedringstiltags muligheder og begrænsninger. Dette mener vi bør gøres på to niveauer. For det første må forbedringstiltagene diskuteres i forhold til vores første problemstilling: Hvilke hverdagslivsproblemer vil forbedringstiltagene kunne løse? For det andet må det afklares, hvordan og hvorvidt forbedringstiltagene kan realiseres. Dette vil vi forsøge at afklare ved at analysere forbedringstiltagene i forhold til en konkret boligafdeling.

1.5 Metode

Som det fremgår af vores problemstillinger, betragter vi hverdagslivet som et analysefelt for forandringspotentialer. Vi ser således ikke hverdagslivet som udelukkende bestemt af strukturelle forhold, men de strukturelle rammer betinger i høj grad rammer for hverdagslivet. Vi må derfor anvende analysemetoder, som forbinder disse to perspektiver på hverdagslivet. Vi har derfor valgt at hente inspiration fra hverdagslivsforskningen og hverdagslivsanalysemetoder.

Den del af hverdagslivsforskningen, som vi lægger os op ad, er en forskning, som prøver at fastholde mennesket i en situation, som aktiv medskaber af betingelserne for sit eget liv og samtidig også en bevidsthed om, og en respekt for de overordnede samfundsmæssige strukturer, som værende væsentlige for det hverdagsliv mennesker har.

Det handler således om menneskers muligheder for at påvirke og skabe et hverdagsliv under de samfundsmæssige betingelser, som mennesket lever i. Det vil sige menneskets placering i historien, som både en del af den og som skaber af den.

Hverdagslivsforskningen kommer til at omhandle både produktion og reproduktion (1), idet begge dele er indeholdt i menneskets hverdag. Den kommer til at beskæftige sig med hele den økonomi, som omhandler hverdagslivet, d.v.s. både husholdningsøkonomien, økonomien vedrørende produktionsmidlerne m.m.

Fordi hverdagslivsforskningen beskæftiger sig så meget med det enkelte menneske og dets mulighed for at påvirke sit eget liv og de mange økonomier, der ligger omkring hverdagslivet, så må den bryde med traditionel fortolkning af marxistisk tankegang og analyseform.

Traditionel fortolkning af marxistisk beskæftiger sig jo primært med produktionen som økonomisk sektor og overser ressourcerne i det ulønnede arbejde i reproduktionen. Det samme gælder, når man taler om individets mulighed for indflydelse på egen situation, hvor traditionelt fortolkende

(1) Ved produktion forstår vi tilvejebringelse af varer og tjenester til et marked. Ved reproduktion forstår vi de nødvendige handlinger, som sikrer menneskenes biologiske overlevelse fra "dag til dag" og generation til generation, samt socialisering og fornyelse/vedligeholdelse af sociale relationer.

marxister mener, at hele vores adfærd m.v. kun påvirkes af produktionsmåden i det pågældende samfund.

Hverdagslivsforskningen bryder således også med de forskningsretninger, der kun ser individet som skabere af samfundet som f.eks. den positivistiske videnskabsopfattelse.

Hverdagslivsforskningen skal ses som et forsøg på at samle op og bygge videre på både marxisternes kritik af den positivistiske videnskabsopfattelse, feministernes kritik af såvel den borgerlige - som den marxistiske videnskabs manglende inddragelse af kønsaspektet og endelig af det nye venstres kritik af marxismen som videnskab og politisk teori.

Vi opfatter således nyere hverdagslivsforskning, som byggende videre på de resultater en hel række andre forskningstraditioner og retninger er fremkommet med. Det gør hverdagslivsforskningen til et hybrid. Det gør imidlertid også hverdagslivsforskningen til et samlende led og derved et spændende genstandsfelt.

Hverdagslivsforskningen er ikke statisk men i konstant udvikling alt efter, hvordan samfundet ændrer sig. Derved skabes mulighed for aktionsforskning, idet man har mulighed for at anvende forskningen som et direkte aktionsmiddel ved hjælp af de løsningsmodeller, man når frem til. Således er hverdagslivsforskningen ikke nødvendigvis en samfundsomvæltende teori på kort sigt. Men den giver redskaber til, at man "i morgen" kan gå ud og udføre konkrete handlinger.

Faren ved hverdagslivsbegrebet er, at det hurtigt kan blive normativ, og have en tendens til at slippe de analytiske vurderinger af de "objektive" strukturelle rammer. Vi vil imidlertid gøre et arbejde for at vise de strukturelle rammers vigtige rolle for hverdagslivets udformning.

Og faren for, at det kun bliver en analyse af reproduktionen, er også et problem. Vi vil derfor prøve at fastholde, at det bliver hele hverdagslivet, som bliver analysens genstandsfelt, og ikke kun del af hverdagslivet, som reproduktionen repræsenterer.

Vi tager udgangspunkt i de områder af hverdagslivsforskningen, som forsøger at fastholde et helhedsperspektiv på hverdagslivet og derved prøver at skabe helhedsløsninger og på denne måde søger at undgå "ensidige" årsags- og løsningsbeskrivelser.

Ved helhedsperspektiv forstår vi det, at forskningens analyse af hverdagslivet forsøger at sammenknytte aspekter fra individuelt niveau, mellemmenneskeligt niveau og samfundsmæssigt niveau.

Ved denne niveaudeling forstår vi :

- et individuelt niveau i den forstand, at vi alle har hver vores hverdag, hvor vi lever i en bestemt livsverden, som er farvet af vores livshistorie, og som sætter rammer for vores livsperspektiv,
- et mellemmenneskeligt niveau, som udgøres af forskellige former for sociale relationer og hertil knyttede intersubjektive realiteter,
- et samfundsmæssigt niveau, som udgøres af de samfundsmæssige institutioner og makrostrukturelle sammenhænge. Herigennem sættes der både nogle almene rammer for hverdagslivets udformning samt, på grundlag af den samfundsmæssige arbejdsdeling, nogle specifikke rammer for hverdagslivets forskellige udformninger for de forskellige sociale grupper.

I projektet ønsker vi at fastholde helhedsperspektivet i vores analyse af hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger. For at afgrænse vores analysefelt, vil vi lægge hovedvægten på det

mellemmenneskelige niveau og det samfundsmæssige niveau i vores forsøg på at indkredse hverdagslivets betingelser i samspilsramte boligafdelinger.

Indkredsningen af de samfundsmæssige rammer for hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger vil, som en yderligere afgrænsning af projektet, ikke blive en fuldstændig analyse af, hvorledes den samfundsmæssige udvikling har betinget opkomsten af de samspilsramte boligafdelinger og rammerne for hverdagslivet i disse boligafdelinger. Vi begrænser os til at inddrage de væsentligste tendenser i samfundsudviklingen, som vi ser som de væsentligste faktorer i opkomsten af samspilsramte boligafdelinger.

Som en yderligere afgrænsning af projektet vil vi ikke analysere rammerne for alle sociale gruppers hverdagsliv. Vi vil i forhold til alle sociale grupper blot belyse de udviklingstendenser i hverdagslivets rammer, som vi ser som generelle for alle befolkningsgrupper. I forhold til hverdagslivets rammer i samspilsramte boligområder vil vi analysere de specifikke forhold, som udgør hverdagslivets rammer for de typiske befolkningsgrupper i disse områder.

I analysen af det mellemmenneskelige niveau vil vi primært anvende vores teoretiske viden om sociale netværk, som vi har fra modul 5. Denne viden vil vi anvende til nærmere at belyse hverdagslivets relationer i de samspilsramte boligafdelinger. Igennem denne viden vil vi forsøge at belyse det individuelle niveau i forhold til hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger.

I formuleringen af vores forbedringsforslag for hverdagslivet vil vi forsøge at fastholde helhedsperspektivet på hverdagslivet. Vores forbedringsforslag må således indeholde aspekter fra alle de tre nævnte niveauer.

I relation til vores arbejde med hverdagslivet er det relevant at diskutere eventuel anvendelse af livsformbegrebet. Vi har valgt ikke at inddrage dette begreb i projektet ud fra den betragtning, at beboerne i de samspilsramte boligafdelinger generelt set falder uden for den gængse brug af livsformkategorier. Indenfor livsformsforskningen anvendes 3 kategorier : De selvstændiges livsform, arbejder-livsform og karrierebunden livsform.

Livsformbegrebet relateres til livsmønstre, som har demonstreret deres livskraft over for mere end én generation. Samspilsramte boligafdelinger hører til den nyere del af boligmassen, de er typisk 10 - 20 år gamle, og de er typisk placeret i nyudbyggede randområder til de større byer. De samspilsramte boligafdelingers beboere er således en historisk set ny sammensat gruppe, hvis livsmønstre skal videreføres i nye sammenhænge. En analyse af livsformerne i samspilsramte boligafdelinger bør derfor, i vores øjne, indeholde en tidsramme på minimum en generation. Først igennem sådan en analyse kan det klarlægges, hvorvidt de 3 livsformer overhovedet videreføres i traditionel form i disse boligområder.

Endvidere er der i samspilsramte boligafdelinger én overrepræsentation af personer, som ikke eller vanskeligt kan indplaceres i en af de 3 livsformer. Det er f.eks. indvandrere, og personer som helt eller delvist mangler tilknytning til arbejdsmarkedet (jævnfør kapitel 2).

I udformningen af vores forbedringsforslag vil en vigtig problemstilling være selve organisationsforandringen, som vi ser som væsentlig for at realisere vores forslag. Vi vil her inddrage organisationsforandringsteori, som vi har arbejdet med i forbindelse med modul 5.

For at arbejde mere konkret med vores forbedringsforslag vil vi konkret analysere forslagene i relation til en samspilsramt boligafdeling. Til dette formål har vi udvalgt Tåstrupgård i Høje-Taastrup kommune, en forstadskommune på den københavnske vestegn.

Udover organisationsforandringsteori og teori om sociale netværk er projektet ikke bygget op

omkring en egentlig teoretisk indfaldsvinkel. Dette skal ses på baggrund af studieordningen for modul 5 og 6. Studieordningen betoner således, at modul 5 er det teoretiske oplæg til modul 6 (specialemodulet), som kan være en mere empirisk overbygning.

Som det fremgår af vores litteraturliste, anvender vi kun i begrænset omfang udenlandsk litteratur. Selvom samspilsramte boligområder er et kendt fænomen i andre lande i Nordeuropa, så har hverdagslivet i danske samspilsramte boligafdelinger sin egen specifikke karakter i forhold til andre lande. Det er denne specifikke karakter, som har vores interesse, og som vi mener overvejende bør belyses via dansk litteratur. Vi har dog medtaget visse nordiske forfattere, da eksempler fra Sverige og Norge kan tjene til yderligere belysning og kvalificering af emnet, bl.a. fordi de tre landes velfærdsstater minder relativt meget om hinanden.

1.6 Opgavens disposition

Vi har følgende overordnede disponering for besvarelsen af vores problemstillinger:

Kapitel 2 Hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger

Vi indleder kapitlet med en introduktion til de samspilsramte boligafdelinger. Samspilsramte boligområder er områder, hvor der er problemer inden for flere af følgende områder: det fysiske, det økonomiske, det sociale og det organisatoriske. Vi beskriver og diskuterer de forskellige symptomer og fremtrædelsesformer, som problemer i disse boligafdelinger har. Vi relaterer problemerne til både hverdagslivet for den enkelte og til en karakteristik af boligområderne som helhed.

Herefter introducerer vi mere formelt begrebet "hverdagsliv". I den resterende del af kapitlet diskuterer vi, hvorfor det moderne hverdagsliv medfører store problemer for både boligområderne og for boligområdernes beboere. De samfundsmæssige rammer som splittelsesfaktor, herunder hverdagslivet i den moderne opsplittede storby, adskillelsen mellem produktion og reproduktion og sammenhængen mellem velfærdsstaten og det splittede hverdagsliv. Vi fortsætter med en diskussion af sammenhængen mellem det enkelte individ og det splittede hverdagsliv, hvor vi diskuterer fremmedgørelse, frihedsgrader og kulturel frisætning.

Kapitlet giver os redskaberne til at forstå den splittelse, som er en del af hverdagslivet i dag og til at forklare, hvorfor en lang række boligafdelinger er blevet samspilsramte.

Kapitel 3 Indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger

I dette kapitel beskriver vi indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger. Det er vores opfattelse, at der i de samspilsramte boligafdelinger finder en masse spændende forsøg og initiativer sted i disse år. Forsøg, der på mange måder går i retning af større selvbestemmelse, selvforvaltning og brugermedvirken ved renovering, vedligeholdelse og drift af boligområderne. Vi præsenterer derfor disse boligafdelinger og beskriver den indsats, der har fundet sted for at afhjælpe de meget store problemer, der eksisterede (og måske stadig eksisterer) i disse afdelinger. I den sidste del af kapitlet præsenterer vi nogle foreløbige resultater af en større undersøgelse af de samspilsramte boligafdelinger, som vi har lavet for Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) som studenterprojekt.

Kapitel 4 Metoder til et nyt hverdagsliv

I dette kapitel vil vi med udgangspunkt i forskellige bøger, som en såkaldt "Forskergruppe for det

nye hverdagsliv" har skrevet, fremstille og diskutere metoder og strategier for et nyt og bedre hverdagsliv. Første halvdel af kapitlet er en præsentation af de idéer, som forskergruppen har. Vi har primært skrevet denne del af kapitlet ud fra deres bog "Veier til det nye hverdagslivet". Anden halvdel af kapitlet er vores diskussion af begreberne og metoderne, som forskergruppen har introduceret, herunder i særlig grad forslaget om dannelsen af en fjerde (økonomisk) sektor, mellemniveauet. Vi gennemfører en 4-delt diskussion af det nye hverdagsliv. Metoder, lokal organisering, økonomien og opgavefordelingen er overskrifterne til disse diskussioner.

Kapitel 5 Lokale fællesskaber - et eksempel

I dette kapitel afprøver vi nogle af de teoretiske, metodiske og strategiske rammer, som vi har opbygget i kapitel 2 og 3 og primært i kapitel 4 på et konkret boligområde. Vi har valgt boligområdet Tåstrupgård i Høje-Taastrup kommune ved København. Vi har valgt Tåstrupgård, primært fordi vi kender meget til boligområdet i forvejen, og fordi det har en størrelse, der gør det muligt at antage, at der kan opbygges nye rammer for hverdagslivet i området. Vi opstiller en model til gennemførelse af en analyse af pengestrømme og tjenesteydelser i boligområdet og vurderer mulighederne for lokal husholdning, lokal produktion, lokal omsorg og for etablering af et økonomisk mellemniveau i forbindelse med Tåstrupgård.

Afslutningsvis gennemfører vi en undersøgelse af, hvilken holdning kommunens borgmester, formand for socialudvalget, socialdirektør og kommunaldirektør har til denne form for selvforvaltning og etablering af et økonomisk mellemniveau. Den samme undersøgelse gennemføres overfor ansatte i boligselskabet (både driftsfolk og administrationsfolk) og overfor repræsentanter for beboerne i Tåstrupgård.

1.7 Faglig studieforløbsbeskrivelse og modulrelatering

Dette studieforløb har været meget spændende. Vi har alle deltaget i et udadvendt forløb og en række mennesker har været med til at spinde et netværk omkring dette projekt. En dialektisk proces bestående af at skrive, få kritik, diskutere, få eksempler, vende tilbage til computeren for at skrive.

Det er mere interessant at diskutere et projekt med folk, der synes, det er spændende, og som beskæftiger sig med samme eller lignende problemstillinger. Det giver ny energi og bedre indsigt at arbejde mere feltorienteret. Man kan ligesom mærke "mulden under neglene". Et alternativ, der klart er at foretrække frem for de grå betonblokke på Marbjerg mark.

Når dette alternativ er at foretrække i forhold til dette projekt, hænger det nøje sammen med vores tidligere omtalte engagement i den almennyttige boligsektor og i de samspilsramte boligafdelinger. Dette engagement har bevirket, at vi har ønsket at udarbejde et handlingsrettet projekt, som gerne skulle kunne anvendes i "det virkelige liv."

Gruppens engagement i de samspilsramte boligafdelinger er ligeledes forankret i "det virkelige liv". Jesper er beboervalgt formand for boligselskabet AKB (Arbejdernes Kooperative Byggeförening). Tine arbejder som miljøarbejder i boligafdelingen Askerød i Greve (Vridsløselille Andelsboligforening). Tine og Jesper bor selv i en samspilsramt boligafdeling, og som tidligere omtalt i forordet har alle gruppens medlemmer, på forskellig niveau, været involveret i miljøprojektet i Tåstrupgård.

Den tætte sammenhæng mellem vores personlige engagement og vores projektvalg har både fordele og ulemper.

Ulemperne består i, at vi til en vis grad er en del af de processer, som vi i projektet beskæftiger os med. Dette ser vi ikke som et problem i sig selv, men det har stillet større krav til os omkring fastholdelse af det analytiske aspekt i projektet. I udarbejdelsen af projektet har vi således haft som mål, at vores normative udgangspunkt ikke måtte overskygge vores analytiske arbejde i projektet. Med et normativt udgangspunkt forstår vi, at vi arbejder ud fra de "regler", vi sætter op, og som vi mener, man bør følge for den ønskværdige tingenes tilstand. Vores udgangspunkt er, at vi alle bør leve et andet hverdagsliv end det, som vi "bydes" i dag. Vi ønsker således at opstille andre "regelsæt" for udformningen af hverdagslivet.

Fordelene ved vores tætte tilknytning til samspilsramte boligafdelinger har for det første været, at vi fra projektets start har haft en bred basisviden om problematikkerne i og omkring disse afdelinger. For det andet har vi haft adgang til statistisk og faktuel materiale om Tåstrupgård, som vi ellers ikke havde haft adgang til. For det tredje har vi under hele projektforløbet haft mulighed for at diskutere vores problemstillinger med personer i og med relation til samspilsramte boligafdelinger. De nævnte fordele har bevirket, at vi har kunne uddybe analysen af vores konkrete problemstillinger i højere grad, end hvis vi ikke havde haft disse fordele.

I forhold til dette projekt mener vi, at fordelene ved vores engagement i samspilsramte boligafdelinger har været langt flere end ulemperne.

For Tine og Kates vedkommende begyndte opstarten til dette års projekt allerede i forbindelse med eksamen for modul 5 projektet. Deres censor, Jytte Lindgård (formand for Danske Kvinders Nationalråd) opfordrede Kate og Tine til at deltage i kvindekonferencen "Nordisk Forum" i Oslo august 1988.

Tine og Kate havde på dette tidspunkt diskuteret at skrive speciale med hverdagslivproblematikker som omdrejningspunkt. De mente, at dette var en god overbygning til deres modul 5, der teoretisk omhandlede sociale netværk og organisering af miljøprojekter i boligområder. Disse tanker bevirkede, at Tine og Kate ved Nordisk Forum fandt sammen med forskergruppen bag bøgerne "Det nye vardagslivet" og "Veier til det nye hverdagslivet". Dette bekendtskab udviklede sig til en spændende inspirationskilde for vort videre arbejde med hverdagslivproblematikkerne.

Efter at Kate og Tine havde været i Oslo, valgte vi at slå os sammen alle tre, således at vi arbejdede sammen om at udarbejde et fælles speciale. Derefter blev der etableret et samarbejde mellem gruppen og SBI om at lave en undersøgelse vedrørende de 81 samspilsramte boligafdelinger. Vi blev ansat som studentermedhjælpere af SBI til at udarbejde, gennemføre og bearbejde denne undersøgelse. Undersøgelsen er i skrivende stund ikke publiceret, men vi har fået lov SBI's tilladelse til at inddrage den i dette projekt.

På RUC blev Herman Schmid vores vejleder, og vi blev tilknyttet klyngen "Nordiske fællesskaber". Dette navn refererer til, at hovedtemaet i klyngen var skabelse af og barrierer for fællesskaber.

Vi startede aktivt i klyngen, som læste fælleslitteratur og mødte med den sædvanlige entusiasme op til fællesseancerne til at begynde med. Men der sker det, som gerne sker på RUC, vi heligede os efterhånden vores lønarbejder (SU-kassen var nu for alvor lukket i). Vi har derfor alle arbejdet minimum 20 timer ugentlig i den væsentligste del af dette studieforløb.

Den manglende tilknytning til RUC bevirkede, at vi stod ret alene med overvejelserne omkring den teoretiske ramme for vores projekt. Disse overvejelser viste sig tidligt i projektforløbet at give problemer. Dette skal ses på baggrund af den ønskede hverdagslivs-indfaldsvinkel til projektet. Et forsøg på at arbejde med hverdagslivet kan let udvikle sig til at arbejde med "verden og omegn". Begrænsningens svære kunst har derfor været særdeles svær at realisere i forhold til dette projekt.

Som det fremgår af metodeafsnittet, har livsformforskningen været en del af vores overvejelser. Udfra andre overvejelser fandt vi Jürgen Habermas' teori om livsverdenen og systemverdenen både interessant og relevant, og vi inddrog denne teori i projektet. Det må siges, at vi imidlertid derved begik den "klassiske brøler", idet projektet nu fremstod som en analyse af "verden og omegn".

På den interne evaluering, der blev gennemført den 31. juli 1989 med Søren Villadsen som opponenter, fik vi da også (bl.a.) det gode råd at relatere hverdagslivsdiskussionen betydeligt mere til de samspilsramte boligafdelinger og derved gøre vores analysefelt mindre og mere konkret. Som det fremgår af projektet, betød dette, at Habermas blev droppet.

Vi mener, at projektet, som et resultat af denne proces, nu fremstår mere sammenhængende. Samtidig mener vi, at projektet igennem ovenstående konkretisering har fået netop det handlingsanvisende element, som vi har ønsket.

I forbindelse med selve udarbejdelsen af projektrapporten har vi i høj grad formået at forene kræfterne således, at alle kapitler har passeret alles hænder. Ingen kapitler er således udarbejdet alene af enkeltpersoner i gruppen. Vi har dog i forbindelse udviklingen af projektet valgt at uddelegere arbejdsopgaver. Således har de enkelte gruppemedlemmer arbejdet relativt mere end andre med udarbejdelsen af enkelte dele i projektet. I kapitel 2 har det således været Jesper, der primært har beskrevet problemerne og deres sammenhænge i de samspilsramte boligafdelinger. Tine har arbejdet mest med indkredsningen af hverdagslivsbegrebet, hverdagslivet i den opsplittede storby og de sociale relationer i det moderne hverdagsliv. Kate har i kapitel 2 arbejdet mest med hverdagslivet i den danske velfærdsstat og individet i det moderne hverdagsliv. I kapitel 3 har Jesper været den hovedansvarlige både i forbindelse med den statistiske bearbejdning af talmaterialet, som er udarbejdet i forbindelse med vores engagement i SBI-undersøgelsen samt opbygningen af kapitlet. Kapitel 4 må arbejdsmæssigt siges at være tredelt. Jesper har været arbejdet mest med præsentationen af forskergruppens idéer og tanker. Tine har arbejdet med diskussionen om selvforvaltning og måden at organisere et mellemniveauet på. Kate har arbejdet mest med økonomien i mellemniveauet og opgavefordelingen i "det nye hverdagsliv". I kapitel 5 har vi igen en tredeling af arbejdsopgaverne. Jesper arbejder mest med den historiske baggrund for miljøforbedringsprojekterne og beskrivelsen af miljøforbedringsprojekterne og bearbejdning af statistisk materiale og Tine med organiseringen af miljøforbedringsprojektet samt med analysemodellen af pengestrømme og tjenesteydelser. Endelig har Kate arbejdet mest med systematiseringen og forbedringen af resultaterne af den møderække, som vi har gennemført.

Men på trods af ovenstående beskrivelser af hvem, der har arbejdet mest med de enkelte dele, så har alle dele af projektet mange gange været diskuteret og gennemskrevet af os alle tre. Der har været tale om en meget god proces, hvor udviklingen af indholdet af kapitlerne og deres indbyrdes sammenhæng har været en dialektisk proces mellem os alle tre.

Vi har i dette projekt afløst modul 6 (specialemodulet) i overensstemmelse med studievejledningen for forvaltningsuddannelserne på Roskilde Universitetscenter. Vi har i dette modul udarbejdet en sammenhængende forståelse for de samspilsramte boligafdelingers problemer ved at sætte dem ind i en samfundsmæssig kontekst. Vi har kvalificeret denne forståelse ved metodisk at underbygge den samfundsmæssige tilgangsvinkel med forskellige niveauer, det mellemmenneskelige niveau og individniveauet. Til dette brug har vi gået videre med de i modul 5 anvendte teorier, hvilket vil sige teorier om sociale netværk og teori om deltagerstyret organisationsforandring for at danne os et mere detaljeret billede af de samspilsramte boligafdelinger og perspektiverne for løsning af disse afdelingers problemer.

Vi har forsøgt at fastholde et helhedsperspektiv omkring de samspilsramte boligafdelinger. I stedet for at dykke ned i et enkelt problem i den almenlystige boligsektor, har vi derfor forsøgt at vise,

hvor mange facetter planlægning og forvaltningen bliver nødt til at tage højde for. Dels for at forstå problemerne, og dels for at udvikle de bedste redskaber til løsning af problemerne i de samspilsramte boligafdelinger. Problemstillingerne i projektet indeholder derfor, foruden en forståelse af de samspilsramte boligafdelingers problemer en problematisering og diskussion af både de gennemførte løsninger og mere langsigtede løsningsmodeller for disse afdelinger. Det er væsentligt at fastholde et helhedsperspektiv omkring de samspilsramte boligafdelinger, og derfor har vi valgt at formulere præciserede og uddybede problemstillinger for at kunne beskrive hele spektret af problemer i de samspilsramte boligafdelinger.

Vi har tidligere beskrevet, hvorledes vi tager udgangspunkt i det teoretiske materiale, der er udarbejdet i vores modul 5 projekter. At der kan være sammenhæng imellem de to moduler beskrives bl.a. sådan i studievejledningen:

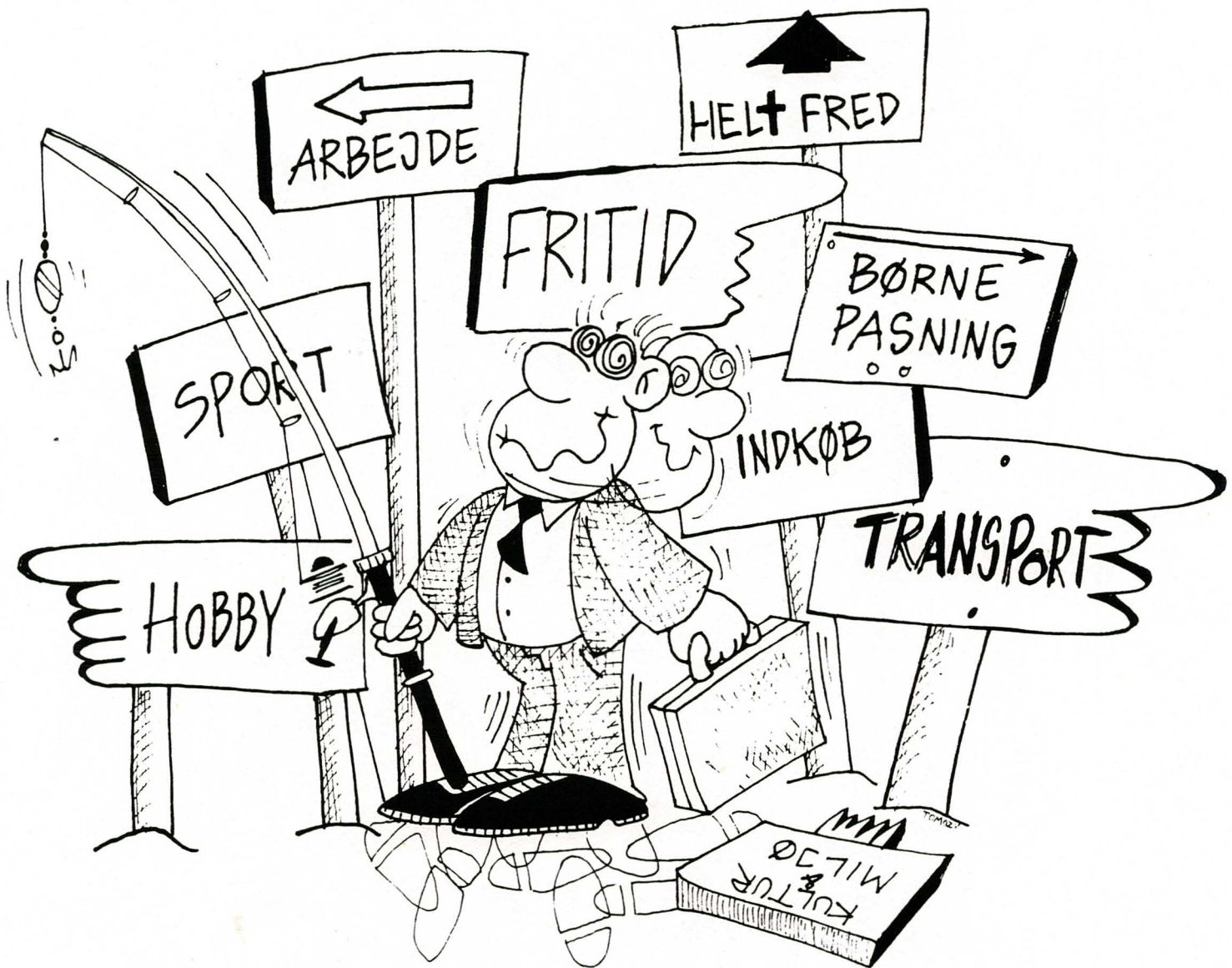
"Der vil oftest være snæver sammenhæng mellem projektarbejdet i modul 5 og 6. Den i projektrapporten for modul 5 indeholdte afgrænsning af problemstillingen i teoretisk og metodisk afklarede begreber og de hermed forbundne overvejelser om konkret fremgangsmåde ved problemudarbejdningen vil typisk danne udgangspunkt for arbejdet med specialet. Dettens mere afgrænsede problemstilling vil herefter kunne gøres til genstand for dyberegående teoretisk og empirisk behandling. Der vil således oftest være tale om, at modul 6 indebærer anvendelse af det "kort og kompas", der er udviklet i modul 5 til gennemførelse af en konkret opgave (...)."

Vi gennemfører en konkret analyse på en videnskabelig lødig måde, når vi selv skal vurdere det, hvor vi bruger metodiske overvejelser, forskellige ansatser til teoridannelser og vores tidligere arbejder i modul 5 som kort og kompas.

Afslutningsvis skal det nævnes, at studieordningens bestemmelser om, at Studienævnet skal godkende specialeemnet er overholdt, idet Studienævnet ved brev af 23. maj 1989 har godkendt det.

Kapitel 2

Hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger

KAPITEL 2

HVERDAGSLIVET I

DE SAMSPILSRAMTE BOLIGAFDELINGER

2.1 Indledning

De fleste kender sikkert de boligområder, der er bygget i perioden fra omkring 1965 til 1975. De er som regel placeret i forstæderne til storbyerne. De har et dårligt rygte, en ofte kedelig arkitektur og er bygget i datidens grå beton. Det er der, hvor de færreste ønsker at bo, hvis de selv kunne vælge. Det er disse områder, hvori det ser ud som om, at marginalgrupperne i den danske velfærdsstat bliver samlet. Hvor problemerne ofte er uhyre komplekse og sammensatte på en uheldig måde. Dette er de samspilsramte boligafdelinger.

Men hvad er årsagerne til disse boligområders så massive problemer. Hvordan kommer de til udtryk, og hvor dybt stikker problemerne.

For at undersøge dette vil vi se på den samfundsmæssige sammenhæng, som de samspilsramte boligafdelinger er placeret i. Det betyder, at vi vil undersøge, hvilken indflydelse den moderne velfærdsstat har på boligsektoren og for det hverdagsliv, der leves i dag i de samspilsramte boligafdelinger. Dette gøres som hjælp til senere i projektet at analysere og beskrive løsningsmodeller for de samspilsramte boligafdelingers problemer ud fra en overordnet samfundsmæssig synsvinkel. Vi vil analysere det moderne hverdagsliv i storbyen. Dette gøres, fordi de fleste samspilsramte boligafdelinger ligger i tilknytning til storbyerne. Vi vil belyse, hvilken indflydelse storbyens udvikling har for de samspilsramte boligafdelingers placering og for det hverdagsliv, der er karakteristisk i de samspilsramte boligafdelinger.

Rammerne for hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger viser de ydre omstændigheder for det liv, der udspiller sig i de samspilsramte boligafdelinger. For at kunne gå dybere i en analyse af problemerne og årsagerne til disse vil vi fra samfundsniveau gå helt ned til individniveau. For at undersøge under hvilke betingelser individet lever i hverdagen og for at kunne beskrive hvilke handlemuligheder beboerne har, hvis man er marginaliseret i forhold til det øvrige samfund.

Ovenstående er årsagsforklarende for problemernes omfang og indbyrdes sammenhæng.

Vi vil indlede kapitlet med at beskrive de samspilsramte boligafdelinger med hjælp af faktaoplysninger for at kunne danne et overblik over de nævnte problemområder, som eksisterer i de samspilsramte boligafdelinger.

2.2 De samspilsramte boligafdelinger

I Danmark findes godt 400.000 almennyttige boliger med cirka 1.000.000 beboere. En meget stor andel af de almennyttige boliger er opført i perioden efter 1960. En del boliger, primært boliger, opført i perioden fra 1965 til 1975, har efterfølgende vist sig at have flere meget store problemer.

Disse afdelinger er blevet kaldt **samspilsramte**, fordi de er karakteriseret ved at have mangeartede og sammensatte problemer, der fungerer i et samspil. Samspillet mellem fysiske, økonomiske, sociale og organisatoriske problemer gør, at situationen i disse afdelinger i midten af 80'erne var særdeles truende for afdelingernes fortsatte eksistens.

Vi har valgt at definere de samspilsramte boligafdelinger i Danmark som de oprindeligt 81 boligafdelinger, der har modtaget støtte i henhold til loven om omprioritering m.m. af visse almennyttige boligafdelinger (1).

De samspilsramte boligafdelinger er placeret i forstæderne og randområderne til de store og større byer, f.eks. Albertslund, Høje-Taastrup, Ålborg, Esbjerg og Randers.

De samspilsramte boligafdelinger er i forskelligt omfang karakteriseret ved relativ høje huslejer i forhold til boligkvaliteten, udlejningsvanskeligheder, der fortrinvis er koncentreret om boligafdelingens største lejligheder, meget høj fraflytningsprocent med heraf manglende socialt netværk og manglende tilhørsforhold til bebyggelsen, store investeringsbehov til udbedring af byggeskader og/eller ombygnings- og miljøforbedringer til imødegåelse af udlejningsproblemerne og/eller beboergennemtrækket, ringe vedligeholdelsestilstand som følge af stram økonomi, samt endelig -især - en meget stor koncentration af lavindkomstgrupper og socialt belastede beboere (2). Disse problemer giver tilsammen nogle uhyre komplekse problemstillinger, som kan virke uoverskuelige at løse.

Man kan kategorisere de forskellige problemer indenfor 4 hoved-kategorier, nemlig fysiske problemer, økonomiske problemer, sociale problemer og endelig organisatoriske problemer. Disse kan kortfattet beskrives på følgende måde:

Fysiske problemer

Montagebyggerier i 1960'erne har givet mange problemer (3). Byggeteknikken og -metoderne har efterfølgende betydet store ekstraudgifter til vedligeholdelse og senere til renovering. De flade tage, betondæk, betonfacader m.v. er blot stikord til en beskrivelse af de fysiske problemer. De flade tage og betondækkene kunne ikke holde vand. Betonfacaderne og beton i det hele taget var ikke vedligeholdelsesfrit, som teknikere forudså i 1960'erne.

Det har efterfølgende vist sig, at mere end 3 ud af 4 af de samspilsramte boligafdelinger i disse år gennemfører opretning af byggeskader med offentligt støttede indeksregulerede lån, og der-

(1) "Lov om omprioritering m.m. af visse almennyttige boligafdelinger og om lov om realkreditinstitutter og lov om boligbyggeri", Lov nr. 248 af den 6. juni 1985. Vi vender tilbage til en nærmere beskrivelse og analyse af lovens virkefelt, virkemuligheder og resultaterne af indsatsen i kapitel 3.

(2) Boligministeriet: "Den almennyttige boligsektors rolle på boligmarkedet", (John Winther-rapporten), side 116, april 1987. I forbindelse med vedtagelsen af loven om støtte til de samspilsramte boligafdelinger, blev der nedsat et udvalg til at undersøge den almennyttige boligsektors rolle på boligmarkedet. Formand for udvalget var den konservative borgmester, John Winther, fra Frederiksberg. Redegørelsen bliver populært kaldet John Winther rapporten.

(3) Det såkaldte montagecirkulæret blev udsendt af Boligministeriet den 30. marts 1960 og indeholdt bestemmelserne om et særligt program for offentlig støtte til et specielt tilrettelagt montagebyggeri. Det anføres bl.a., at fremstillingen af boliger i størst mulig udstrækning skal ske som montage på byggepladsen af forudfremstillede og færdiggjorte bygningsdele, og at der skal sikres et højt gentagelsesmoment bl.a. ved anvendelse af ensartede, standardiserede og typiserede bygningsdele.

udover har der i næsten 2 ud af 5 samspilsramte boligafdelinger tidligere været gennemført opretning af byggeskader med offentligt støttede lån. Der er altså tale om meget omfattende problemer.

Oprettningen af byggeskaderne indebærer typisk renovering af tage, facader, gavle eller trapper, vinduer og døre, VVS-installationer, altaner, altangange, bærende konstruktioner, kældre og gulve.

Men også den æstetiske del af arkitekturen medførte problemer. Kæmpe bebyggelser med stort gentagelsesmoment har betydet store og meget monotone boligområder, hvor trivselen og livet mellem blokkene har haft svære kår.

De samspilsramte boligafdelinger havde store problemer med fællesarealerne. Især i forhold til beplantningen og belægningen.

Boligområderne var bygget i en tid med højkonjunktur til beboere, der arbejdede væk fra bebyggelsen, men tiden skulle vise, at det blev lavkonjunktur og meget store beboergrupper skulle tilbringe hele døgnet indenfor bebyggelsens fysiske rammer. Lejlighederne var generelt meget store; bygget til 2 voksne med flere børn. Men tiden skulle vise et stigende antal enlige med og specielt uden børn. John Winter-rapporten dokumenterer denne ændring i beboersammensætningen.

Alle disse forhold gjorde, at der var behov for store investeringsrammer til udbedring af byggeskadesager (og manglende vedligeholdelse), ligesom der var behov for investeringsrammer til forbedring af specielt det fysiske udemiljø men også af de mere generelle rammer for fællesskab i bebyggelsen, til ombygning af lejligheder m.v.

Økonomiske problemer

Flere forhold skaber de økonomiske problemer i de samspilsramte boligafdelinger.

Huslejedannelsen i den almennyttige boligsektor sker ikke efter markedsløjeprincipper, men alene efter omkostningerne. Dette såkaldte balanceløje-princip betyder, at huslejen alene er en funktion af de konstaterede (eller rettere: de forventede) nettoudgifter. Samtidig fungerer den enkelte almennyttige boligafdeling som en autonom, økonomisk enhed, hvor underskud skal betales af afdelingens beboere, og overskud forbliver i afdelingens økonomi.

Huslejeudviklingen i de samspilsramte boligafdelinger samt udviklingen i forbrugerprisindekset for perioden fra 1975 til 1985 er vist i Figur 2.1. Som det fremgår af figuren, så stiger huslejen mindre end forbrugerprisindekset. John Winther-rapporten konkluderer imidlertid, at da de samspilsramte afdelinger er karakteriseret ved kombinationen høj husleje og lave indkomster, så vejer huslejebyrden særligt i disse afdelinger (4). Dette betyder, at huslejeniveauets størrelse har en stor betydning for den enkelte families velfærd. Koncentrationen af lavindkomstgrupper i de samspilsramte boligafdelinger skal bl.a. ses på baggrund af den generelle udvikling mellem lejer- og ejerboligformen.

I Figur 2.2 vises en opgørelse, som Økonomiministeriet udarbejdede i december 1985 med henblik på at illustrere forskellige gruppers økonomiske vilkår i forbindelse med en lovmodel om pensionisternes (økonomiske) levevilkår (5). Som det fremgår af figuren har udviklingen favoriseret ejerboligformen, og dette må betragtes som et privatøkonomisk incitament til at flytte fra den

(4) Boligministeriet: "Den almennyttige boligsektors rolle på boligmarkedet", (John Winther-rapporten), side 156, april 1987

(5) Økonomiministeriet: "Lovmodel. Pensionisternes økonomiske vilkår", side 10, Økonomiministeriet, 1985.

Husleje - vægtet gennemsnit

	<u>1975</u>	<u>1980</u>	<u>1985</u>
Husleje, kr pr m² anført i årets kr.	151,3	229,6	333,9
Husleje, indeks 1975=100	100,0	151,8	220,7
Forbrugerprisindekset, 1975=100	100,0	164,0	239,0

Tallene for husleje er baseret på beregninger i SBI-analysen, der er nærmere beskrevet i kapitel 3. Se figur 3.18 på side 65.

Figur 2.1: Udviklingen i den gennemsnitlige husleje i de samspilsramte boligafdelinger i 1975, 1980 og 1985.

dyreste del af lejeboligsektoren (som de samspilsramte boligafdelinger tilhører) til ejerboligsektoren samt undlade at flytte til den.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Husstandstype lejere:							
Enlig pensionist	100	96,7	91,2	95,1	97,0	97,6	99,1*
Samgifte pensionister	100	95,4	91,1	92,9	94,1	94,6	95,7*
L0-familie	100	93,8	87,7	85,8	80,9	77,7	75,8*
Husstandstype ejere:							
Enlig pensionist	100	95,8	94,8	100,9	104,6	106,3	106,2*
Samgifte pensionister	100	95,4	92,0	95,3	97,0	97,5	97,9*
L0-familie	100	99,2	98,6	102,4	104,1	104,1	103,1*

* Indekstal baseret på skøn for prisudvikling, løn m.v.
Opmærksomheden henledes på, at indekstallene begynder i 1979, som er et gunstigt år sammenlignet med de nærmest efterfølgende år.

Figur 2.2: Udviklingen i den reale disponible indkomst excl. boligudgift og evt. daginstitutionsudgift for forskellige husstande.

I de samspilsramte boligafdelinger viste der sig hurtigt problemer med udlejning af boligerne. Reglerne for huslejedannelsen betyder, at når boliger står tomme, så er der færre til at betale udgifterne, og huslejen må folgeligt stige. Der eksisterer en sammenhæng i det samspilsramte byggeri, der starter med tomme boliger. De tomme boliger medfører højere husleje, der naturligt medfører flere tomme boliger. Dette betyder, at der også er en høj fraflytningsprocent, hvilket ligeledes medfører et økonomisk pres på afdelingens økonomi, da fraflytningsregningerne ofte ikke kan betales af den fraflyttende, og da en høj fraflytningsprocent betyder en større slitage på lejlighederne. Nedenfor i Figur 2.3 ses en tabel over den gennemsnitlige fraflytningsprocent i de samspilsramte boligafdelinger i perioden fra 1981 til 1985.

Som man kan se, var der tale om en temmelig høj fraflytningsprocent, hvilket stemmer overens med de førnævnte problemer i forbindelse med balancehuslejen.

Vægtet gennemsnitlig Fraflytningsprocent	
1982	21,9
1983	23,8
1984	24,1
1985	22,2
Tallene for fraflytningsprocenter er baseret på beregninger i SBI-analysen, der er nærmere beskrevet i kapitel 3. Se figur 3.16 på side 64.	

Figur 2.3: Udviklingen i den gennemsnitlige fraflytningsprocent i samspilsramte boligafdelinger i perioden 1981 - 1985.

Antallet af tomme boliger i de samspilsramte boligafdelinger er opgjort i Figur 2.4. De tomme lejligheder og den deraf pressede økonomi i boligafdelingerne betyder også, at der er færre penge til rådighed til vedligeholdelse af og henlæggelse til vedligeholdelse af bygninger, tekniske installationer og fællesområder.

	<u>Antal tomme lejligheder</u>	<u>Andel af alle</u>
1.1.1984	717	2,7%
1.1.1985	1047	4,0%
1.1.1986	238	0,9%
Andel af alle er udregnet som andelen af alle de samspilsramte boliger, hvilket er 26.434. Tallene for tomme lejligheder er baseret på beregninger i SBI-analysen, der er nærmere beskrevet i kapitel 3. Se figur 3.19 på side 65.		

Figur 2.4: Udviklingen i antallet af tomme lejligheder i samspilsramte boligafdelinger i perioden 1984 - 1986.

Alt i alt betyder de økonomiske problemer, at henlæggelses og vedligeholdelsesniveauet er for lavt, ligesom problemerne med udlejning og den høje fraflytningsprocent medfører, at der akkumuleres underskud i afdelingen, som skal opkræves over huslejen i de kommende år.

De samspilsramte boligafdelinger havde eksempelvis tilsammen et akkumuleret underskud i 1986 på cirka 350 mio. kr., hvilket svarer til 150 kr. pr. m² eller cirka 13.500 kr. pr. lejlighed. Nogle af de samspilsramte boligafdelinger var meget nær ved en tvangsaktion, idet mange var mere end et år bagud med ydelserne til de långivende kreditinstitutter.

De opståede underskud og den mangelfulde vedligeholdelse skulle have været finansieret ved huslejestigninger, men da dette frem for alt ville medføre flere tomme lejligheder og større fraflytningsprocent, holdt mange af boligafdelingerne igen med store huslejestigninger. Dette medførte store renteudgifter og fortsat stigende akkumulerede underskud.

Sociale problemer

Det faktum, at der var en høj fraflytningsprocent og mange tomme lejligheder, betød, at mulighederne for at fungere som menneske i disse afdelinger var dårlige.

Det er meget vanskeligt at opbygge sociale netværk, når folk flytter hurtigt og når mange lejligheder står tomme. Det ser ud som om, at ensomhed og isolation var et stort problem for mange specielt enlige beboere i disse boligafdelinger.

Men også sammensætningen af beboere generelt i det almennyttige byggeri viser, at der er betydelige problemer og en stærk social opsplitning på boligmarkedet. Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) og Socialforskningsinstituttet (SFI) har til brug for John Winther-udvalget gennemført en række detaljerede undersøgelser af beboersammensætningen i Esbjerg, Aalborg og Karlebo for årene 1970 og 1985.

<u>Befolkningsgrupper</u>	<u>1970</u>	<u>1985</u>
Andel af husstande, hvor den ældste var:		
Under 22 år	– 6	+ 27
22 - 24 år	+ 13	+ 13
25 - 34 år	+ 27	0
35 - 49 år	+ 16	– 15
50 - 64 år	– 14	+ 4
65 år og derover	– 27	+ 9
Andel af børnehusstande	+ 24	– 8
Andel af enlige	+ 10	+ 45
Andel af enlige forsørgere	+ 126	+ 161
Andel af par med børn	+ 22	– 35
Andel af husstande uden erhvervsaktive	– 9	+ 42
+ angiver overrepræsentation i procent og – angiver underrepræsentation i procent.		

Figur 2.5: Overrepræsentation og underrepræsentation i almennyttigt byggeri for forskellige befolkningsgrupper.

I Figur 2.5 illustreres forskellige befolkningsgruppers henholdsvis overrepræsentation og underrepræsentation i den almennyttige boligsektor i 1970 og 1985. Der er sket betydelige ændringer i denne periode (6).

Det generelle billede, som det fremgår af figuren, er, at den traditionelle børnefamilie i dag i langt

(6) Boligministeriet: "Den almennyttige boligsektors rolle på boligmarkedet", (John Winther-rapporten), side 152 ff., Boligministeriet, april 1987.

mindre grad end i 1970 bor i den almennyttige boligsektor. Til gengæld er de enlige forsørgeres overrepræsentation steget fra 126 procent i 1970 til 161 procent i 1985. Andelen af ældre mennesker i den almennyttige sektor har udviklet sig fra en mindre underrepræsentation i 1970 til en mindre overrepræsentation i 1985. I samme periode gør det sig gældende, at de helt unge bliver overrepræsenterede, mens gruppen af mennesker i den "erhvervsaktive" alder (35-49 år) forlader den almennyttige boligsektor. Dette svarer nøje sammen med, at børnefamilierne og par med børn bliver underrepræsenterede.

John Winther-rapporten dokumenterer yderligere, at husstande med bruttoindkomster på mindre end 150.000 kr. er overrepræsenterede med 45% i 1984, mens husstande med bruttoindkomster på mere end 250.000 kr. er underrepræsenterede med 55% i 1984.

Dette betyder altså, at der har været en stor koncentration af lavindkomstgrupper og man kan tale om en ghettorisering af mennesker med få ressourcer.

Alle mennesker har forskellige ressourcer, så som økonomi, uddannelse, helbred, arbejde og familierelationer. Mange mennesker i de samspilsramte boligafdelinger er det man kalder ressourcesvage, hvilket vil sige at de har ringe økonomi, ringe uddannelse m.m.

Undersøgelser, som vi senere skal vende tilbage til, viser, at ressourcesvage mennesker ikke har så mange sociale kontakter som ressourcestærke mennesker, og dette er med til at skabe endnu dårligere levevilkår for beboerne i de samspilsramte boligafdelinger (7).

De sociale problemer har medført et stigende "socialt forfald" med øget kriminalitet og hærværk, hvilket samlet betyder, at området forfalder i rent fysisk forstand, at boligområdets attraktionsværdi falder, og at der skabes et dårligt ry omkring boligafdelingen.

Samlet har det betydet, at mulighederne for trivsel og velfærd har været dårlige. Sammenhængen mellem de tomme lejligheder og huslejestigninger har - sammenholdt med favoriseringen af ejerboligen bl.a. i skattemæssig henseende - givet medført, at store dele af beboere med socialt og økonomisk overskud er flyttet til andre boligformer, primært ejerboligen.

Organisatoriske problemer

Forvaltningssystemet i den almennyttige boligsektor har traditionelt haft den hovedopgave at stå for nybyggeriet og udlejningen af lejligheder, og i mindre omfang at sørge for drift og vedligeholdelse i de eksisterende afdelinger (8). Boligselskaberne var også primært interesserede i at administrere byggeopgaver og ikke i at administrere boliger. Det betød, at boligselskabernes administration var opbygget omkring en byggefunktion. Boligadministratorerne havde udviklet sig til effektive specialister, der ikke i særlig stor udstrækning havde evnen til at tilpasse sig og ændre administrationens virkefelt i forhold til udviklingen.

Det institutionaliserede beboerdemokrati i den almennyttige boligsektor er relativt nyt. Afdelingsbestyrelserne, der udelukkende består af repræsentanter for de boende i en afdeling, blev lovfæstet i 1970. Den helt afgørende ændring kom i 1984, hvorefter beboerdemokratiet i garantiselskaber og selvejende boligselskaber har fået mulighed for at overtage flertallet i boligselskabernes ledelse, nemlig selskabsbestyrelserne, ligesom afdelingsbestyrelsernes kompetence samtidig blev

(7) Dokumentation f.eks. Mogens Kjær Jensen m.fl.: "Sociale netværk og socialpolitik - En undersøgelse i to lokalområder", Socialforskningsinstituttets publikation nr. 163, Socialforskningsinstituttet, 1987.

(8) Hans Kristensen: "Service i boligsektoren", artikel i Samfundøkonomien nr. 5, 1988.

yderligere udbygget og præciseret (9).

Beboerdemokratiets udvikling og de voksende problemer i mange almennyttige boligafdelinger har medført mange spændende udviklingstræk i den almennyttige boligforvaltning. Der har været store modsætninger mellem beboernes vurdering af service og boligselskabernes vurdering af service. Dette gælder blandt andet diskussionen om decentral eller central boligadministration, der har været ført i mange år, men det er først her i 1980'erne, at nogle af boligselskaberne langsomt er begyndt at decentralisere de store administrative apparater. De mindre boligselskaber har ikke haft de samme organisatoriske problemer som de store, de har måtte ty til det private advokatmarked for at få en forretningsfører til at tage sig af de administrative problemer.

Denne manglende evne til at tilpasse sig udviklingen har givetvis betydet, at boligselskaberne ikke har været i stand til at yde de samspilsramte boligafdelinger den service, der måske kunne have været af betydning for udviklingen af problemernes størrelse.

Boligselskaberne var i 1960'erne som nævnt mere interesserede i at bygge fremfor at administrere. Dette betød på mange måder, at kvantiteten blev meget mere væsentlig end kvaliteten. Dette skyldes nok, at boligselskaberne på grund af planlægningen og boligmangelen blev "presset" til at bygge efter tidens principper jævnfør montagecirkulæret. Man kan sige, at det forhold er et produkt af 1960'ernes planlægning i en periode med højkonjunktur.

Når boligafdelingerne efterfølgende skulle administreres, blev det gjort ud fra meget tekniske og bureaukratiske principper, hvilket tydeligt ses i det forhold, at boligselskaberne givetvis ikke har anet, hvad de skulle stille op med de tydelige forslumrings- og fattigdomsprocesser, der hurtigt blev en del af hverdagen i de samspilsramte boligafdelinger.

Den onde cirkel

Alle disse forskelligartede forhold og problemer beskriver tilsammen den situation, der i midten af 1980'erne var i en række almennyttige boligafdelinger. Processen kan beskrives som en ond cirkel, hvor tingene nøje hænger sammen, og hvor denne sammenhæng betyder, at det er uhyre vanskeligt at stoppe den onde cirkel, når den først er gået i gang.

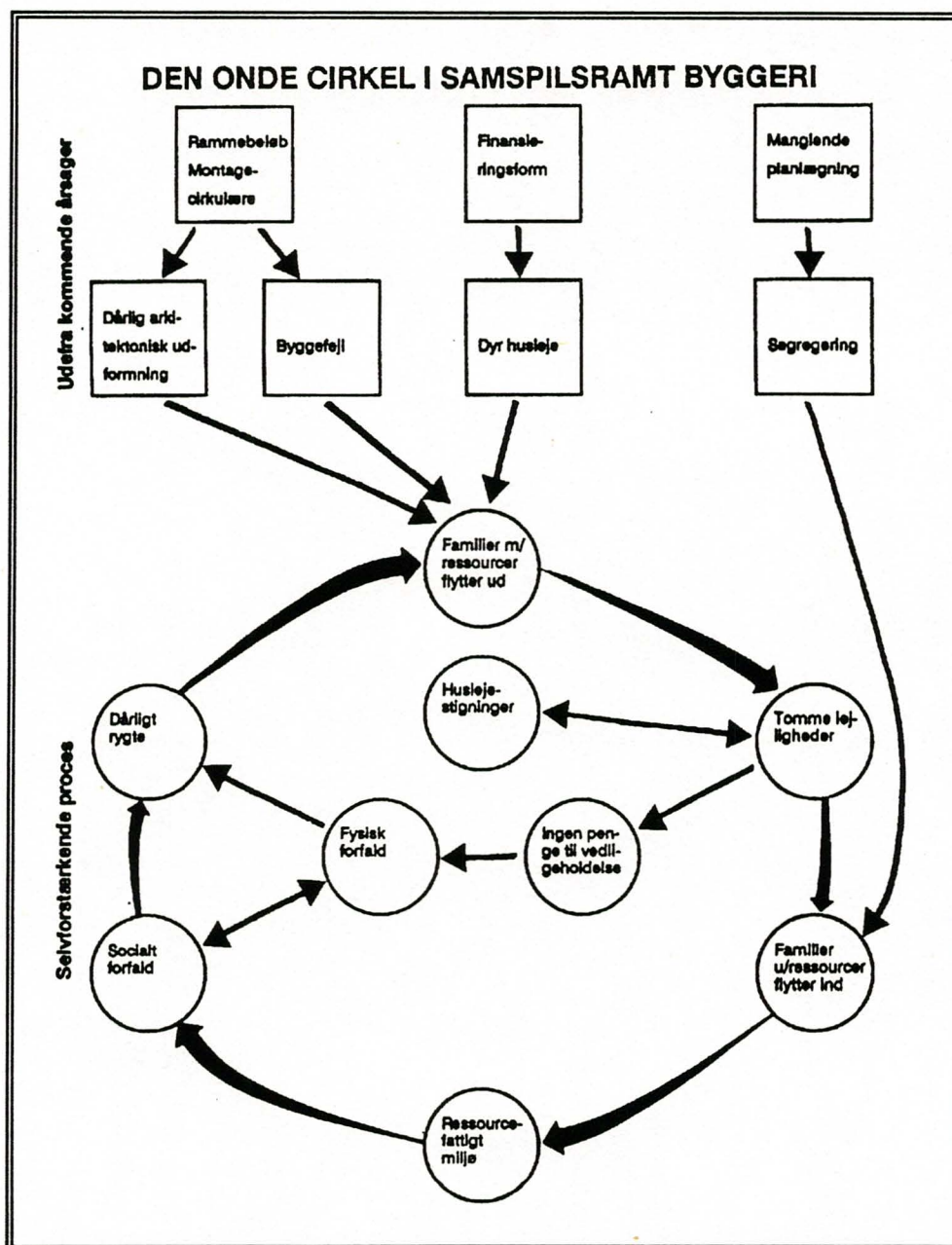
Flere har skitseret en sådan ond cirkel. I Figur 2.6 vises en model, som vi udarbejdede i forbindelse med en afløsning af en tidligere opgave på RUC. Vores model er en udbygning af en model, som Hedvig Vestergaard fra Statens Byggeforskningsinstitut har udarbejdet.

Modellen viser, hvorledes rammebeløbet og montagecirkulæret resulterer i en dårlig arkitektonisk udformning p.g.a. det store gentagelsesmoment. Rammebeløbets størrelse betød, at det i mange tilfælde var svært at gøre noget ved bygningernes og udearealernes fysiske udseende. I denne periode eksperimenterede man med nye og billige (og bedre, troede man) materialer, og dette førte til de tidligere nævnte byggeskader.

De samspilsramte boligafdelinger er opført i en højrenteperiode, hvilket gav en relativ dyr finansiering af byggeriet, der igen gav en høj husleje helt fra opførelsen af byggeriet.

Den manglende reguleringsmekanisme indenfor boligsektoren betød manglende fordelinge af de almennyttige boligområder skulle placeres. Dette har betydet en segregering af befolkningen. Vi

(9) I juni 1984 vedtog Folketinget en gennemgribende ændring af Lov om boligbyggeri, der bl.a. betød, at afdelingsbestyrelserne i fællesskab kunne kræve at få flertallet i boligselskabernes bestyrelse (§ 15) samt en del udvidelser og præciseringer af afdelingsbestyrelsernes rettigheder og arbejdsområder (ligeledes § 15, dog uddybet og præciseret i cirkulæret om loven, standardvedtægterne, organisationscirkulæret m.v.). Loven hed L283 af 6. juni 1984 og er senere revideret flere gange.

Figur 2.6: Den onde cirkel i samspilsramte almennyttige boligafdelinger.

vil komme nærmere ind på dette problem i afsnit 2.3.2.

Alle disse udefra kommende årsager har haft indflydelse på de problemer, der er i de samspilsramte boligafdelinger. Men det er ikke kun de udefra kommende problemskabende årsager, der påvirker de samspilsramte boligafdelinger, også inde i selve boligområdet sker der en selvforstærkende proces. Vi har valgt, at lade Hedvig Vestergaard beskrive sin model på følgende måde:

"Her i landet kan (...) dårligt fungerende bebyggelser bl.a. findes blandt 60'ernes og 70'ernes store etageboligbyggerier. I en række tilfælde er sådanne byggerier i dag kendetegnet ved tomme lejligheder, et stort gennemtræk af beboere, skæv fordeling vedrørende beboernes køn, alder og ægteskabelig status sammenholdt med sammensætningen i det øvrige samfund, et dårligt fungerende socialt liv i området, mange sociale problemer hos beboerne, hærverk og fysisk forfald. For boligselskaberne opstår det problem, at indtægterne ikke kan dække udgifterne

til drift og vedligeholdelse af områderne, at byggeskader ofte bevirker at forfaldet accelererer, og at boligområderne får et dårligt omdømme. Både boligselskabet og beboerne er dermed stempet i negativ henseende, og der er startet en ond cirkel, som det har vist sig vanskeligt at bryde" (10).

De tidligere uddybende beskrivelser af de forskellige faktorerers indflydelse på de samspilsramte boligafdelingers problemer taler deres klare sprog.

2.3 De samfundsmæssige rammer for hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger

2.3.1 Indkredsning af hverdagslivsbegrebet

For at få en dybere forståelse af problemerne i de samspilsramte boligafdelinger, bliver man nødt til at forstå de rammer, som velfærdsstaten udstikker for hverdagslivet i disse boligområder. Det er nemlig i hverdagslivet, at alle de grundlæggende handlinger foretages for at opretholde vores eget og andres liv.

Hverdagslivet følger en vis tidsmæssig rytme og gentagelse af handlinger er et fast element. Aktiviteterne er de daglige handlinger som madlavning, spisning, leg, opdragelse og pasning af børn, pleje og hjælp til syge og andre, som ikke kan klare sig selv. Det er det daglige lønarbejde, pleje og renholdelse af kroppen, tøj, bolig, udearealer m.m. Det er vedligeholdelsen, etableringen og udviklingen af de sociale kontakter (netværk) med ens nære, kollegaer, naboer, venner m.m. Det er i hverdagslivet, at man kan aflæse kulturen bl.a. i vores normsæt, opdragelsesmetoder, traditioner.

Hverdagslivet består altså af den biologiske, sociale og kulturelle reproduktion. Det er med andre ord i hverdagen, at vores liv afspejles som karakteristiske mønstre (11).

Hverdagslivet har et specielt udtryk i de samspilsramte boligafdelinger. Vi kan ikke i dette projekt lave en fuldstændig analyse af hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger, men vi vil prøve at indkredse det karakteristiske hverdagsliv for den kategori af mennesker, der typisk bor i de samspilsramte boligafdelinger.

Vi vil prøve at forstå, hvilken indflydelse storbyens udvikling har haft på de samspilsramte boligafdelinger, og det hverdagsliv der leves i disse afdelinger. Således sættes hverdagslivet ind i en rumlig kontekst. Vi forsøger også at placere de samspilsramte boligafdelinger i det hverdagsliv, den danske velfærdsstat opstiller, og sætter således hverdagslivet i en historisk kontekst. Endelig prøver vi på, at relaterer hverdagslivet til den kategori af mennesker, der primært bor i de samspilsramte boligafdelinger. Dette gør vi bl.a. ved at se på de sociale relationer, der generelt gør sig gældende for økonomisk ressourcetsvage mennesker.

Hverdagslivsbegrebet får på denne vis en vigtig funktion i årsagsforklaringen af de samspilsramte boligafdelingers problemer. En forklaring der gerne skulle give en mere hel forståelse af de samspilsramte boligafdelinger, ikke kun som problemramte, men også som noget særegent med

(10) Hedvig Vestergaard: "Organisation og økonomi i den almennyttige boligsektor - med særligt henblik på forbedring af nyere etageboligområder", side 7, SBI-meddelelse nr. 53, SBI, 1985.

(11) For yderligere diskussion og definition af begrebet hverdagsliv henviser vi til f.eks.: Birte Beck Jørgensen m.fl.: "Hverdagsliv, kultur og subjektivitet", Kultursociologiske skrifter nr. 25, Akademisk Forlag, 1988 eller Göran Ahrne: "Vardagsverklighet och struktur", Bokförlaget Korpen, Göteborg, 1981.

egne muligheder og begrænsninger.

2.3.2 Hverdagslivet i den opslittede storby

For at forstå, hvorledes storbyen har indflydelse på hverdagslivet, vil vi beskrive, hvorledes byen har udviklet sig i en gensidighed med den kapitalistiske udvikling.

Samtidig med industrialiseringen af landbruget blev en del af landbefolkningen gradvist "frigjort" som arbejdskraft. Den samtidige opkomst af industriel produktion krævede store mængder af arbejdskraft og således henholdsvis trak og skubbedes der til kræfterne for en urbaniseringsproces, og storbyen blev dannet. Byen bredte sig på grund af den relativt store befolkningstilvækst i byerne frem for i landområderne. I København ses det som nedrivning af voldene og en opbygning af brokvarterene.

Storbybefolkningen voksede eksplosivt i takt med industrialiseringsprocessen. På dette stadie af byudviklingen var det især de teknologiske og stordriftsmæssige fordele ved udnyttelsen af tekniske apparater og anlæg. Samtidig var der markedsføringsfordele ved koncentration i store enheder og servicefunktionernes nærhed. Disse forhold virkede som agglomerationskræfter (koncentrering af fysiske enheder på basis af nævnte omkostningsfaktorer ved produktion og distribution) (12).

Denne udvikling har imidlertid vendt sig, således er storbyens centrale områder blevet udtyndet, og befolkningsvæksten er blevet forskubbet til forholdsvis små byer. Den økonomiske vækst flyttes samtidig fra de store industrikoncentrationer til servicefunktioner, først og fremmest i offentlig regie. Koncentrationstendensen er også her betydelig, men de er i høj grad blevet modvejet af den betydelige udflytning og omstrukturering af industriproduktionen.

Alt i alt er en stadig større del af befolkningen bosat i egentlige byområder. Dette har betydet en bymæssiggørelse af hverdagslivet for en stadig større befolkningsgruppe, forstået som den måde det erhvervsmæssige, sociale og kulturelle liv leves på.

Det urbane liv karakteriseres, som et liv der leves under en generelt udbredt arbejdsdeling, som indebærer en opdeling i funktionsvaretagelsen af forskellige personer og grupper af personer. Samtidig sker der en funktionsopdeling således, at husstandene primært kommer til at varetage reproduktionsområderne, mens produktionen udskilles fra husstandene. Også reproduktionsområdet bliver specialiseret, der opbygges systemer af institutioner for f.eks. børn og ældre.

Karakteristisk for urbaniseringen er, at byerhvervene bliver helt dominerende i forhold til traditionelle primære erhverv som landbrug og fiskeri. Selv indenfor de primære erhverv udskilles en række funktioner, der bymæssiggøres, hvilket betyder, at de bliver industrialiseret og underlægges profitbaseret produktion.

Grænserne mellem by og ikke by udviskes langsomt på grund af den fysiske spredning af byerne og den bymæssigt organiserede produktion og livsmåde.

Den moderne storby er blevet segregeret. Man kan i denne forbindelse tale om forskellige former for segregering. Det er f.eks. segregeringen af hverdagslivets aktiviteter (arbejde, plejehjembesøg o.s.v.). Der finder endvidere en segregering af de politisk-administrative processer sted, der f.eks. medfører, at den lodrette sektorstyring (f.eks. indenfor sundhedssektoren) kommer til at dominere

de tværgående lokalpolitiske processer (jævnfør fysioterapeut-eksemplet i afsnit 1.3). Der ses endvidere en social-geografisk segregering, som opdeler byen i socialt relativt skarpt adskilte områder.

Den førstnævnte segregering medfører et uhyrligt pendlingsbehov, og kræver en omhyggelig planlægning af dagens aktiviteter for den enkelte. For at lette sådan en hverdag vælger mange at være i besiddelse af en bil med store forureningsproblemer til følge. I de større byer i Danmark har denne forurening nået groteske højder. forskellige forskningsresultater peger på, at småbørn bliver hæmmet i deres intellektuelle udvikling af den omfattende blyforurening.

Den politisk-administrative segregering er f.eks. boligsegregeringen, som den ses i Storkøbenhavn igennem en meget ulige fordeling af almenlystige boliger indenfor regionens kommuner.

Den social-geografiske segregering er katalyseret af en boligsegregering. Denne segregering er først og fremmest indtægtsbestemt, da boligvalg afhænger mest af alt af betalingsevne (jævnfør næste afsnit). Høj betalingsevne kan sikre bolig i attraktive områder. Dårligere betalingsevne betyder ofte, at man henvises f.eks. til boliger i de samspilsramte boligafdelinger.

Den social-geografiske segregering cementeres af det, man kan kalde det sociale valgprincip. Forskellige befolkningsgrupper har forskellige præferencer med hensyn til livsstil. Såfremt forskellige boligområder opleves at repræsentere forskellige livsstile, vil dette få en segregerende effekt på boligvalget. Dette må f.eks. for Storkøbenhavn siges at have en ret stor betydning.

Selv om storbyen er blevet segregeret er der sket en funktionel koncentration, hvor der ikke udelukkende er tale om fysisk koncentration af produktionsmidler, infrastruktur o.s.v., men snarere at der er tale om en styring fra stadig færre private og offentlige, centralt placerede organers side (13).

Byen er på vej til at udvikle sig til en monopolby, som karakteriseres af følgende tre punkter:

- *1. Alle aktiviteter i og uden for produktionen er i monopolbyen gennem rutinerede - de svinger efter en samlet rytme ligesom samlebåndets kander. Denne samlede rytme i hele byens liv er forårsaget af organiseringen af produktionen, f.eks. aftalerne om arbejdstid m.v., som netop giver det helt ensartede og karakteristiske trafikmønster i storbyen (på bestemte klokkeslag spyr u-banerne deres tusindtallige passagerer ud, maden stilles på el-komfuret i samme nu i tusindvis af lejligheder o.s.v.)
2. Monopolbyen beskrives som et totalitært univers. Alle aktiviteter indordnes og sammeføjes i et logisk hele, hvor individet føler sig isoleret og fremmedgjort. Den logik, der præger en by, er udformet af den dominerende kapitalistiske produktion i det pågældende område, hvad enten der er tale om sværindustri eller turistcentre. Monopolkapitalen er i sin nuværende fase fanget i problemet om stadig fremskaffelse af profitter, hvilket nødvendiggør en "glat" eller problemløs storbyfunktion - og dermed en indordning under monopolkapitalens disciplinkrav til sin arbejdskraft.
3. Men det er ikke monopolkapitalen selv, der er i stand til at udføre dette enorme organisationsarbejde. Agenten, organisatoren er **staten**. Staten gennemfører disse ting ved hjælp af sine apparater, der i stigende omfang må intervenere for i det hele taget at opretholde storbyens funktioner. Gennem

(13) For en yderligere teoretisk diskussion af byen henvises til: Søren Villadsen: "Bypolitik", Paludan, 1984, Jens Chr. Tonboe (red.): "Farvel til byen?", serie om offentlig planlægning nr. 18, Aalborg Universitetsforlag, 1985 og Jens Chr. Tonboe (red.): "Storbyens sociologi", Aalborg Universitetsforlag, 1988.

statsapparaternes intervention på en lang række forskellige områder sker der en politisering af stadig mere omfattende dele af hele bylivet. Disciplineringen af monopolbyen er således dobbelt: dels igennem den dominerende økonomis logik, dels igennem byplanlægning og andre indgreb fra det offentliges side. Der tales i denne forbindelse om den stadig øgede overgang fra privat til kollektivt konsum (...)." (14)

Kollektivt konsum fremskaffes gennem de statslige apparater, mens monopolindustrien skaber et massekonsum. Afsætningen af dette massekonsum sker i store enheder, som via reklame skaber et ensartet forbrugsmønster. I det bymønster, der opstår, er der en ideologisk indordning af især lønarbejderne i en tilpasning til en hel "bymaskines" rytme. Eksempelvis kan det konstateres, at indkøbsmuligheder i storbyen centraliseres mere og mere (den lille købmand forsvinder) og kombineres i stigende grad med kommercielle fritidsaktiviteter (f.eks. det nye Scala i København).

Vi betragter i høj grad de samspilsramte boligafdelinger som et storbyfænomen. Som også er underlagt de samme mekanismer som den øvrige storby.

Den fysiske udvikling af storbyen med de forstæder eller randområder, hvori de fleste samspilsramte boligafdelinger er placeret, skal også ses som en del af den planlægningsfilosofi, der herskede i perioden 1965-1975, hvor de samspilsramte boligafdelinger blev opført.

Man havde i perioden 1900-1945 set en befolkningstilvækst på 50% og en stigende grad af urbanisering, hvilket havde medført, at byen bredte sig ud over Københavns grænser, og det var denne udvikling, man gerne ville lave en samordnet planlægning for. Planlæggerne mente derfor, at befolkningsudviklingen og den økonomiske vækst og højkonjunktur, der var i perioden ville fortsætte.

Udbygningen af boligområderne i hovedstadsregionen lå i kølvandet af nogle ambitiøse planer for regionen. Planlæggerne forudså fortsat stor befolkningsvækst og planlagde således, at der skulle bo 400.000 flere mennesker i Roskildefingeren (15).

I Figur 2.7 (16) kan man se, hvordan befolkningsudviklingsplanerne, og de konstaterede befolkningsudvikling, så ud i perioden frem til 1985 og i Figur 2.8 (17), hvordan boligudviklingsplanerne så ud og ligeledes den konstaterede boligudvikling. Her kan man tydeligt se forskellen mellem plan og virkelighed.

Som man kan se, voksede befolkningen ikke så hurtigt, som planlæggerne forventede. Man ser samtidig, hvorledes planerne er blevet nedskrevet igennem tiden til et mere realistisk niveau.

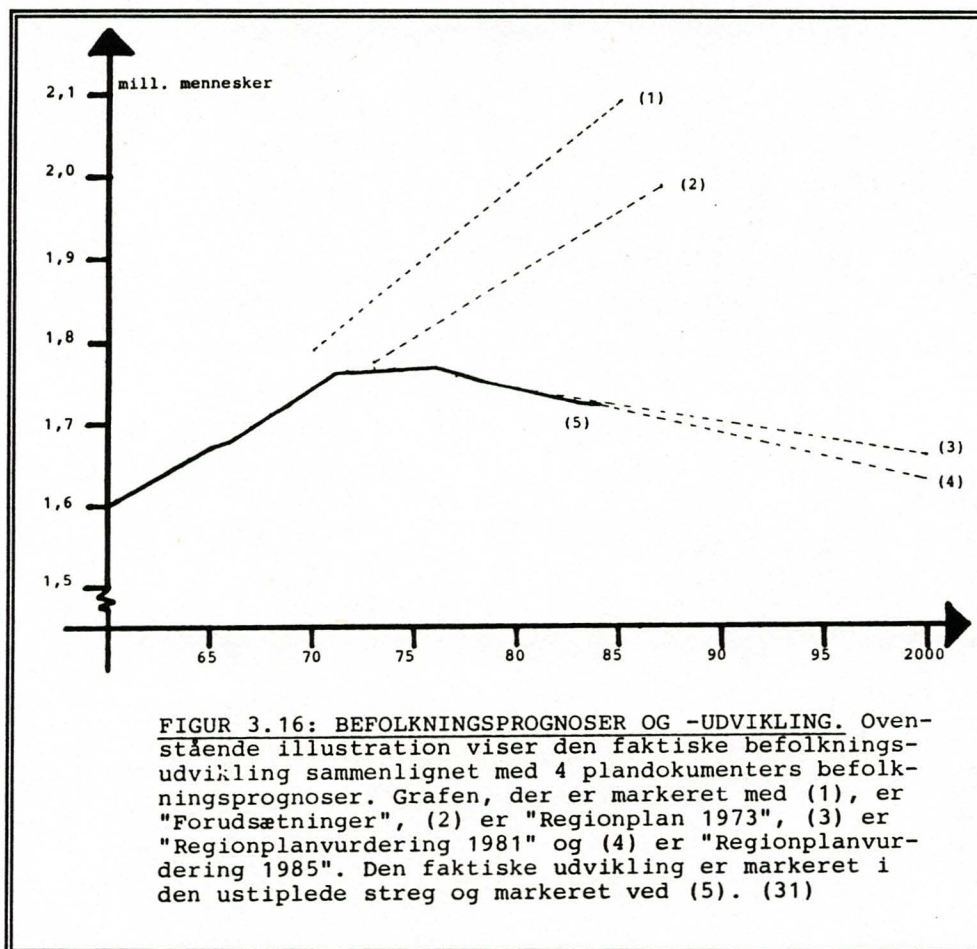
Der var et stort boligbehov og et behov for nye og bedre boliger for de mennesker, der havde boet i brokvartererne i det indre København, som man ville sanere. Man byggede boliger for alle disse mennesker væk fra byens larm og os, ude på billige jordområder på "landet", og man forventede, at udbygningen af storbyen, og dermed også arbejdspladser, ville følge efter. Det gjorde

(14) Søren Villadsen: 'Bypolitik', side 105-106, Paludan, 1984.

(15) Roskildefingeren var en af de fem "fingre" man ville udvikle storbyen København med i følge "Fingerplanen". Målsætningen med "Fingerplanen" var at koncentrere byudviklingen i bestemte geografiske retninger for på denne måde at sikre den mindste afstand mellem bolig og arbejdsplads. Dette gjorde man bl.a. ved at placere fem jernbaneforbindelser og vejforbindelser langs de fem radialer, der gik ud fra Københavns centrum. Man forestillede sig således, at både eksisterende byer og "planlagte byer" skulle danne en byform, der fremtræder som en hånd med fingre. Egnsplandrådets planlægningsafdeling: 'Regionplanlægning 1970-1985, Forudsætninger', Bind 1, København 1971.

(16) Ole Lyster-Jensen m.fl.: 'Den usynlige hånd - Regionplanen for hovedstadsområdet', side 69, RUC, 1985.

(17) Ole Lyster-Jensen m.fl.: 'Den usynlige hånd - Regionplanen for hovedstadsområdet', side 72, RUC, 1985.

Figur 2.7: Diverse kurver for befolkningsudvikling og befolkningsprognoser.

den også, men slet ikke i det omfang og slet ikke i den hastighed, som planlæggerne og politikerne havde forudsagt. Det kan eventuelt skyldes, at planlæggerne havde valgt at lægge en "neutral" holdning til politiske problemstillinger i forbindelse med byplanlægningen, og derfor ikke havde taget højde for hverken politiske forskydninger og/eller det private erhvervsliv (18).

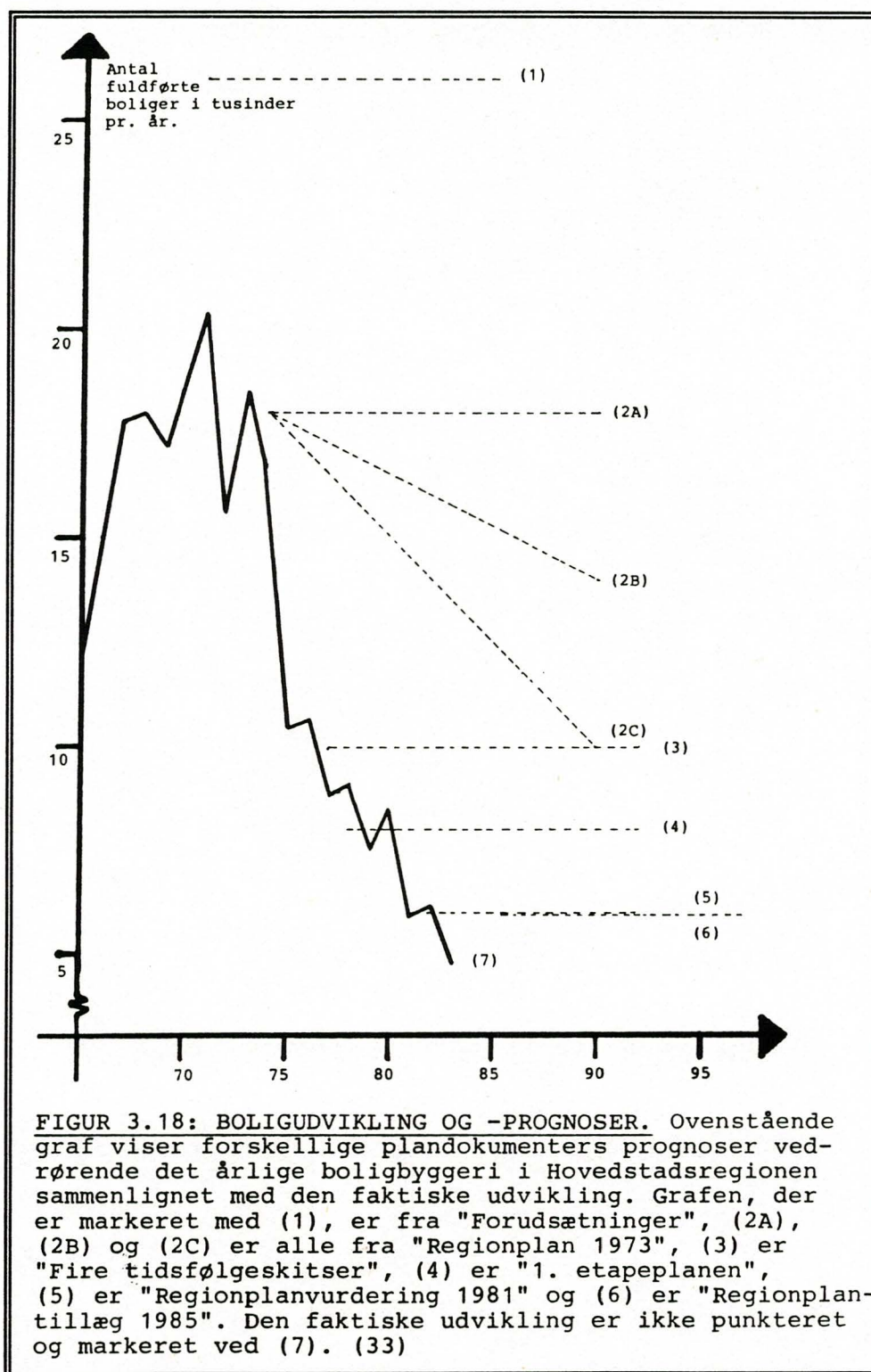
Man troede, at samfundet var på vej mod tilstande med fuld beskæftigelse og næsten overdådige sociale og kulturelle muligheder. Man satte ikke spørgsmålstegn ved de overordnede målsætninger for samfundets omlægning, idet den ikke var i grundlæggende uoverensstemmelse med den eksisterende samfundsstruktur (19). Konsekvensen for beboerne i de samspilsramte boligafdelinger blev, at arbejdspladserne ikke fulgte med de boliger, som folk blev bosat i.

Noget tyder derfor på, at der er en vis sammenhæng mellem andelen af almennyttige boliger og socio-økonomiske (20) problemer i de enkelte kommuner. Samtidig tyder meget på, at de dårligst stillede kommuner selv må betale for problemerne og "dårligheden". Det er endvidere værd at bemærke, at de samme segregeringstendenser gør sig gældende indenfor den enkelte finger. Fingre med en høj andel almennyttige boliger har også en stor andel af borgere med sociale

(18) Ole Lyster-Jensen m.fl.: "Den usynlige hånd - Regionplanen for hovedstadsområdet" RUC, 1985.

(19) Arne Gaardmand: "Plan og politik", Hans Reitzel, København, 1980.

(20) Til belysning af begrebet socio-økonomiske problemer er anvendt statistik for følgende kategorier: andel arbejdsløse, langtidsledige, antal indvandrere, antal enlige forsørgere og den gennemsnitlige bruttoindkomst.

Figur 2.8: Diverse kurver for boligudvikling og boligprognoser.

problemer og en høj skatteprocent.

Hillerødfingeren har mindst almennyttigt boligbyggeri og færrest antal borgere, der kræver socio-økonomisk opbakning, den største gennemsnitsindkomst og den laveste skatteprocent. Frederikssundfingeren har den næststørste gennemsnitsindkomst, den næstlaveste skatteprocent, næstfærrest antal almennyttige boliger og næstfærrest antal borgere, der kræver social-økonomisk

opbakning. Køgefingern og Roskildefingern deles om at have størst antal almenlystige boliger, den laveste gennemsnitlige bruttoindkomst og flest borgere, der kræver social-økonomisk opbakning samt den højeste skatteprocent (21). Således er der sket en segregering i Hovedstadsregionen både indenfor og mellem de enkelte fingre.

Drabantbyerne udviklede sig ikke som planlagt, men blev amputerede resultater af, en planlægningsfilosofi, der ikke blev realiseret i den tiltænkte form, og en byudvikling som segregerede befolkningen fysisk, socialt og økonomisk. Dette har sat sine spor i forhold til det hverdagsliv, der leves i storbyen og derved også i de samspilsramte boligafdelinger. Hverdagslivet påvirkes af den regionale og lokale arbejdsdeling, der er i storbyen og den døgnrytme produktionen har lagt for storbylivet. Den sociale og økonomiske segregering har betydet, at man har fået koncentrationer af rige og fattige kommuner, rige og fattige regioner. De samspilsramte boligafdelinger bliver lavstatusområder i forhold til andre boligområder på grund af deres ringe "værdi" på markedet og deres uattraktive placering i forhold til de rige kommuner og regioner (fingre). Når det samtidig er de fattige kommuner, som har de samspilsramte boligafdelinger, så er der færre ressourcer til at forsøge at løse problemerne i disse afdelinger. Som en modvægt til denne konstaterede udvikling eksisterer byrdefordelingssystemet, som er et forsøg på at hjælpe de kommuner, hvis befolkningssammensætning er særlig udgiftskrævende. Vi mener imidlertid ikke, at byrdefordelingssystemet i tilstrækkelig grad har kunne skabe velfærd for disse belastede kommuner (22).

Beboerne i de samspilsramte boligafdelinger kan således siges at leve i et velfærdsmæssigt "tomrum": Beboerne kan, som tidligere omtalt, betegnes som overvejende ressourcetsvage, og netop disse beboere er marginaliseret i forhold til den regionale boligsegregering således, at de ofte lever i "ressourcetsvage" kommuner. Dette har betinget dårlige vilkår for at løse beboernes problemer.

Samtidig er beboerne i samspilsramte boligafdelinger ringere stillet, end mange andre beboere i andre boligformer på grund af storbyens funktionsmåde, som er bygget på lønarbejde og konsum. Som tidligere omtalt er beboerne i de samspilsramte boligafdelinger økonomisk ressourcetsvage på grund af deres manglende tilknytning til arbejdsmarkedet, og dette begrænser deres kommercielle "deltagelse" i storbylivet.

2.3.3 Hverdagslivet i den danske velfærdsstat

For at kunne forstå hverdagslivet i den danske velfærdsstat er forståelsen af adskillelsen mellem produktion og reproduktion væsentlig. Det er denne adskillelse, der har gjort det at bo til kun at blive en del af reproduktionen.

Adskillelsen af produktion og reproduktion udspringer af den kapitalistiske adskillelse mellem producent og produktionsmidlerne. Arbejdet blev løsrevet fra lokale naturgivne produktions- og livsbetingelser, og hvor produktet før var mere eller mindre direkte element i reproduktionen blev produktet nu løn. Arbejdets løn skulle nu frembringe (de fleste) elementer til reproduktionen.

Arbejderen måtte være i stand til at underordne sig kapitalens kommando og regelsystem. F.eks. arbejdets fysiske placering og arbejdets tidsmæssige placering i døgnnet, samt ensidighed og

(21) Kommissionen om Hovedstadsrådet: "Hovedstadsrådet. Hovedstadsområdet", Betænkning 988, Direktoratet for Statens indkøb, 1983. For yderligere dokumentation f.eks. Bo Grönlund og Søren B. Jensen: "Nordiske Storbyer, problemer og udviklingstendenser", Nordisk Ministerråd, april 1982.

(22) For yderligere argumentation og diskussion af denne problematik se f.eks. Michael Bjerrum og Jens Nielsen: "Fra velfærdsstat til velfærdscommune", RUC 1984/85.

specialisering i arbejdet.

Arbejdernes levetid blev nu opsplittet i på den ene side et bestemt tidsrum, hvor der blev arbejdet for løn - uden umiddelbar eller anskuelig sammenhæng med konkrete nødvendige behov - og på den anden side i en resttid, der blev stempet som reproduktionstid for arbejdskraften, og hvor tilvejebringelsen af reproduktionsmidlerne skulles formidles via lønnen.

I takt med, at flere og flere produktionsområder blev underlagt den kapitalistiske produktionsmåde, blev adskillelsen mellem produktion og reproduktion den grundlæggende ramme for hverdagslivet i vores samfund. "Arbejdsliv" og "hjemmeliv" blev adskilt.

Dette bevirkede grundlæggende forandringer i det generelle familiemønster og skabte derved nye sociale relationer. Familien blev typisk opdelt ved, at manden fungerede som arbejdskraft i produktionen og kvinden tog sig af reproduktionen i hjemmet. Reproduktionen forsvandt således fra begrebet "arbejdslivet". Familiens hverdagsliv blev således opsplittet i forskellige sfærer. Hjemmet blev således kun en reproduktionssfære, hvor familien samledes udenfor arbejdstiden.

Lønarbejderens livsforløb blev samtidig opdelt i skarpt adskilte faser. Først forberedelse til arbejdslivet (socialisering til lønarbejdet samt eventuel uddannelse). Dernæst livsfasen som lønarbejder og derefter en "efter arbejdsliv fase".

Opsplitningen af familien i tid og rum samt opsplitningen af livet i aldre er blevet mere markant i det senkapitalistiske samfund. Dette skal ses på baggrund af den stigende samfundsmæssiggørelse (23) af både produktion og reproduktion. Den stigende samfundsmæssiggørelse bevirker, at i stedet for det enkelte hjem og den enkelte by bliver hele samfundet den stadigt voksende og arbejdsdelte funktionelle helhed, indenfor hvilken de enkelte dele bliver adskilte og specialiserede elementer.

Dette er en generel udvikling i højtudviklede kapitalistiske industrisamfund, en samfundsgruppe som Danmark tilhører. Den danske samfundsmodel, kaldet velfærdsstaten, har sin egen specifikke udformning i forhold til denne gruppe, men den danske velfærdsstat har samtidig mange lighedstræk med resten af Skandinavien. Der tales i denne forbindelse om "den skandinaviske model".

Det danske velfærdssamfund er karakteriseret ved på den ene side at være typisk kapitalistisk og på den anden side at have tilsidesat kapitalistiske principper på store dele af reproduktionsområdet.

Udviklingen af den danske velfærdsstat med baggrund i den keynesianske økonomiske teori har indebåret understøttelse og stimulering af produktionen uden grundlæggende indgriben i markedsøkonomien på den ene side og omfattende statslige interventioner på især SUS- (social, uddannelse-, og sundhedssektoren) og beskæftigelseområderne på den anden side.

Disse omfattende statslige interventioner har på mange områder i høj grad formået at give den enkelte tryghed i "hjemmelivet" i forhold til markedskræfterne. De statslige interventioner på reproduktionsområdet har således i en række sammenhænge ophævet den direkte sammenhæng mellem lønarbejderens løn og reproduktionsmulighederne (Dog ikke f.eks. omkring boligen. Mere herom senere).

(23) Samfundsmæssiggørelse er en term, der oftest er anvendt om det stadi af processen, hvor virksomhedernes behov for infrastrukturelle ydelser, teknologi, arbejdskraftkvalifikationer m.v. fra det offentlige eller andre fra andre virksomheder er vokset så stærkt, at en sammenfletning bliver tydelig. For en uddybning heraf se f.eks. Niels Arnfred m.fl.: "Samfundsplanlægning - en antologi om erfaringer, problemer og perspektiver", Samfundsvidenskabeligt Forlag, 1982.

I arbejdslivet findes ikke den samme tryghed. Hvor arbejdskraften er sikker på at blive behandlet gratis ved sygdom (i princippet), må arbejdskraften kæmpe for ikke at blive syg på arbejde. Den lange stribe af arbejdsskadesager, som i disse år kører ved de civile domstole viser, at velfærdsstaten i denne forbindelse ikke har formået at skabe tryghed i den enkeltes hverdagsliv. Velfærdsstaten har også fralagt sig dette ansvar ved at overlade det til den enkelte person eller fagforening at godtgøre eventuelle arbejdsskader ved en domstol.

Dette eksempel illustrerer således den "politiske aftale" som eksisterer mellem stat, kapital og arbejderbevægelse, hvorpå den danske velfærdsstat er bygget.

Staten blev accepteret som den "neutrale" instans, som sikrede arbejdskraftens reproduktion og som igennem omfordeling rettede op på de værste sociale uligheder, som den kapitalistiske markedsmekanisme påførte befolkningen. Staten fremstod som den neutrale mægler mellem kapital og lønmodtagere, og staten holdt sig strengt indenfor den "politiske aftale" hvad angår økonomiens autonomi. D.v.s. man undgik at foretage nationaliseringer eller andre former for socialistisk produktion. I de skandinaviske lande udgør de offentlige virksomheder således en mindre del af økonomien end i mange andre kapitalistiske lande (24).

Arbejderbevægelsen tilkæmpede sig indflydelse, og blev derigennem af kapitalen anerkendt, som forhandler omkring løn- og arbejdsforhold, og disse forhold bliver afklaret af de to parter indbyrdes. Staten griber kun eventuelt ind i tilfælde af truende storkonflikter.

Det er således blevet fagbevægelsens rolle at sikre og forsvare lønarbejdernes økonomiske og arbejdsmæssige forhold, og det er blevet statens rolle at sikre lønmodtagerens reproduktionsmæssige forhold.

Denne "rollefordeling" har bl.a. bevirket, at fagbevægelsen har en tendens til især at koncentrere sig omkring specifikke lønproblemer.

Den danske velfærdsstat indeholder på denne måde skarpe skel mellem arbejdsliv og hjemmeliv. Både set ud fra den enkeltes hverdagsliv og set ud fra en samfundsmæssig organisering, idet varetagelsen af arbejdsliv og hjemmeliv er blevet institutionaliseret i skarpt adskilte instanser. Dette gør det vanskeligt at forme en samlet politik for hverdagslivet, hvilket der da heller ikke findes i velfærdsstaten Danmark.

I de samspilsramte boligafdelinger er de af beboerne, der har arbejde, underlagt de samme betingelser som den største del af den danske befolkning. En del af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger er marginaliseret i forhold til arbejdsmarkedet, og for denne gruppe kan man ikke helt tale om den samme adskillelse af selve hverdagslivet.

Organiseringen af velfærdsstaten påvirker de samspilsramte boligafdelingers udstødte grupper. Det betyder bl.a., at man som arbejdsløs ikke må arbejde, hvilket også kommer til at dreje sig om arbejde i boligområdet, og dette begrænser muligheden for at kunne påtage sig noget produktivt i boligområdet. Kun i forhold til reproduktionen er det "tilladt" at arbejde og det kun indenfor hjemmets fire vægge. Man må f.eks. ikke foretage sig arbejdsopgaver, som ellers ville være foretaget af hjemmehjælper, gårdmænd, institutionspersonale mv.

Selvom det var muligt at foretage sig mere i boligområdet for de marginaliserede grupper, kan der være mange psykologiske bremser for ikke at foretage sig noget. Angst for nye nederlag og deraf kommende inaktiv levevis, angst for at møde andre mennesker m.m.

(24) Bo Bøgeskov (red.): "Tidsskrift for politisk økonomi", Tema: "Den skandinaviske model - myte eller realitet", side 65, vol. 8, nr. 1, 1983-84, Forlag for samfundøkonomi og planlægning.

Disse forhold betinger snævre rammer for hverdagslivet for de ofte i forvejen marginaliserede befolkningsgrupper.

Hos både arbejderbevægelsen og socialdemokratiet, som jo har været den partipolitiske opbygger af velfærdsstaten, har det været en fælles erklæret målsætning at sikre omfordeling af indtægter, formuer og magt.

Selv om staten har været i stand til at iværksætte en indkomstfordelingsmekanisme som er blandt de mest gennemgribende i den vestlige verden, er det imidlertid begrænset, hvor meget denne fordelingsmekanisme har omfordelt til fordel for de dårligst stillede (25). Dette forhold betyder selvfølgelig, at velfærdsstaten fordrer forskellige økonomiske rammer for de forskellige samfundsgrupperes hverdagsliv. Dette får speciel stor betydning i forhold til de reproduktionsområder, hvor staten ikke intervenserer eller gør det i mindre grad, sådan som det gør sig gældende for boligsektoren.

Boligsektoren her haft en lidt speciel dobbeltrolle, idet den har været at betragte som et investeringsobjekt og ikke som de fleste andre reproduktionsområder som et kollektiv gode. Derfor har velfærdsstaten valgt at individualisere boligvalget i Danmark. Det er i høj grad op til den enkelte boligtager selv at skaffe sig en bolig på boligmarkedet. Man har støttet opførelsen af en del byggeri til de mindrebemidlede, og som vi tidligere har beskrevet det, så er det samspilsramte boligbyggeri blevet byggeriet for disse grupper. Det er svært at finde en bolig i Danmark og ventelisterne viser da også, at der er lang ventetid på at få sig en bolig.

Der var således, i 1988, opnoteret 955.000 mennesker på venteliste eller medlemslister i de fire største boligselskaber til en almennyttige bolig. Ud af disse er 234.000 aktivt boligsøgende, hvis man imidlertid korrigerer for opnoterede, der har fået løst deres boligsituation, så er der 196.000 mennesker, der reelt er aktivt boligsøgende. Af disse skulle 30.000 have et helt akut boligbehov (26).

Det betyder, at de, der er i akut boligmangel, og folk der ikke har været skrevet op i boligselskaberne i mange år, kun kan få en bolig i de områder, der er kort ventetid til, hvilket vil sige de samspilsramte boligafdelinger eller i andre boligområder med lav status eller høj husleje. På denne vis får velfærdsstatens boligpolitik en social slagside, fordi der sker en segregering af befolkningen i lavstatus- og højstatusområder indenfor de enkelte kommuner og indenfor de enkelte regioner.

Velfærdsstaten har anvendt boligsektoren som en samfundsøkonomisk regulator i forbindelse med konjunkturerne og er ikke gået ind i de grundlæggende kapitalistiske principper, der ligger i hele det danske boligmarked. Velfærdsstaten er gået ind og har subsidieret den private boligsektor i form af rentefradrag til ejerne og indtil ganske for nylig, så kunne det rent økonomisk bedst betale sig at bo i ejerbolig. Velfærdsstaten har valgt at subsidiere lejerne individuelt og det relativt mindre end ejerne (27). Således har velfærdsstaten holdt sig "neutral" overfor det danske boligmarked.

Den generelt øgede samfundsmæssiggørelse af arbejdskraftens reproduktion kan både ses som en virkeliggørelse af velfærdsstatens målsætninger om bedre levevilkår for alle, og som udtryk for kapitalens behov for en større og bedre uddannet arbejdskraft. Vi vil ikke her tillægge faktorerne større eller mindre igangsættende betydning, men udviklingen bevirkede, at staten fik langt større

(25) Se f.eks. "Lavindkomstkommissionens betænkning", Betænkning nr. 946, Direktoratet for statens indkøb, 1982.

(26) Henrik Christoffersen og Leif Jakobsen: "Ventelister til almennyttige boliger", side 10-11, AKF, 1988.

(27) Hans Skifter Andersen & Jens Bonke: "Boligsektorens fordelingsmæssige virkninger", Bind 1 og 2, Arbejdsnotat 9 og 10, Lavindkomstkommissionens sekretariat og Statens Byggeforskningsinstitut, 1980.

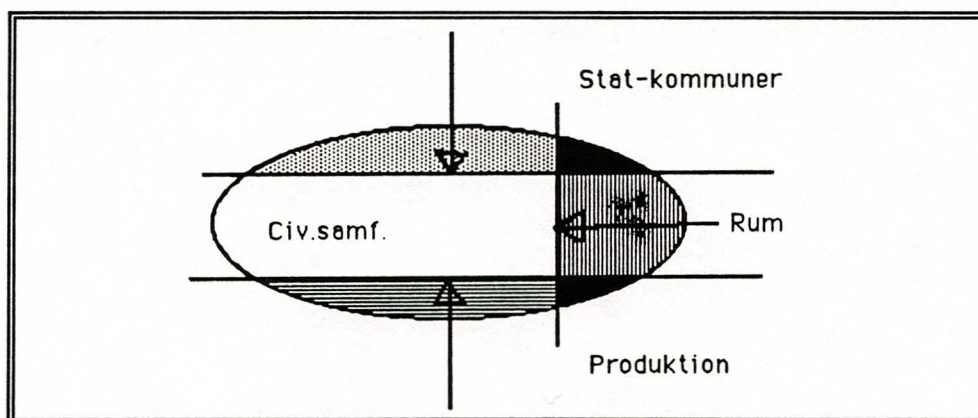
direkte indflydelse på befolkningens hjemmeliv.

Et af de mest markante træk i udviklingen i befolkningens livsmønster efter anden verdenskrig, har været kvindernes øgede erhvervsfrekvens. Det ulønnede reproduktionsarbejde i hjemmelivet som kvinderne traditionelt havde varetaget (omsorgsarbejde og husarbejde), blev ikke omfordelt i den enkelte familie, men blev integreret i den formelle økonomi (28).

Reproduktionsarbejdet blev integreret i den formelle økonomi på flere forskellige måder. Der skete således ikke kun en arbejdsdeling mellem stat og kvinder, men der skete også en arbejdsdeling mellem kvinderne og det kapitalistiske marked.

Staten overtog dele af omsorgsarbejdet (specielt i forhold til børn og ældre), og det kapitalistiske marked overtog dele af husarbejdet, først og fremmest i form af produktion af hjælpemidler til husarbejdet (støvsugere, vaksemaskiner, køkkenmaskiner o.s.v.).

Denne arbejdsdeling skal ses på baggrund af den danske velfærdsstats udformning, som er beskrevet ovenfor. Der har aldrig været tradition for, at staten greb ind i eller overtog områder, hvor det kapitalistiske marked kunne producere og hente profit. Samtidig har det været statens målsætning at sikre reproduktionsvilkårene på SUS-området (social-, undervisning- og sundhedsområdet) uafhængigt af markedsmekanismer. Der har aldrig været tradition for markedsstyring af det menneskelige reproduktionsarbejde herhjemme i modsætning til f.eks. England og USA, hvor hospitaler og nu også børnehaver etableres og drives af markedet (29).

Figur 2.9: Jens Christian Tonboes model for civilsamfundets kolonisering.

Den ovenstående udvikling har gjort mange befolkningsgrupper mere afhængige af staten. Staten har specialiseret sin viden om f.eks. viden om omsorg af ældre, og nu har dette omsorgsområde været en del af statens opgavevaretagelse i mange år. Det betyder at husholdningerne "glemmer" sådant et omsorgsområde.

Figur 2.9 (30) viser, hvorledes staten/kommunerne, rummet og produktionen langsomt intervenserer eller koloniserer civilsamfundet. Med civilsamfundet forstås, det sociale, kulturelle og politiske liv,

(28) For nærmere afklaring af begreberne formel og uformel økonomi henvises til afsnit 4.5.4. Se specielt note 40 og note 41 i kapitel 4.

(29) Anette Borchorst & Birte Siim: "Kvinder i velfærdsstaten - mellem moderskab og lønarbejde gennem 100 år", side 126, AUC, Institut for samfundsudvikling og planlægning, 1984.

(30) J. C. Tonboe (red.): "Storbyens sociologi", side 152, Aalborg Universitetsforlag, 1988.

hvor mennesket reproduceres som menneske.

Produktionssfærens kontrol med arbejdslivet udvides til en gennemgribende kommercialisering af dagliglivet og stadardisering af livsformerne. Civilsamfundet finansierer den mere og mere nødvendige, omend dyre, offentlige sektor. Og i en situation med rigelig arbejdskraft og hvor staten tager vare på kvalificeringen af arbejdskraften, og hvor markedet ikke længere ekspanderer, giver dette anledning til helt nye og mere intensive bestræbelser på at påvirke, i første omgang, storbyens civilsamfund.

Civilsamfundet er både vælgere og betalere til det statslige-kommunale system, men de er også klienter og modtagere af offentlige ydelser. Og det i en situation, hvor skattegrænsen synes at være nået, men hvor behovet for og kravene til den offentlige sektor, både af kollektiv og individuel art, synes at være uden nogen ende. Og i en situation, hvor velfærdsstaten prioriterer produktionens interesser højest, kommer der også herfra et ønske om at bearbejde civilsamfundet mere intensivt.

I forbindelse med krisens gennembrud i 1970'erne kom statens udgifter på SUS-området til debat, hvilket bl.a. medførte debatten om privatisering og brugerbetaling. I debatten har f.eks. indgået elementer som privathospitaler, betaling ved lægebesøg m.m. På nogle områder har staten allerede foretaget nedskæringer, som ikke vil blive diskuteret nærmere her. Fjernelse af medicin-tilskud, som er det sidste nye spareinitiativ, er imidlertid et eksempel på, at staten trækker sig tilbage fra et reproduktionsområde og i et vist omfang overlader det til et ureguleret forhold mellem det kapitalistiske marked og det enkelte individ. Hvilket selvfølgelig kan få drastiske konsekvenser for især de dårligst stillede bl.a. beboerne i de samspilsramte boligafdelinger.

For stort set hele befolkningen har krisen og statens tilbagetrækning fra reproduktionsområdet imidlertid grebet ind i hverdagslivet i form af snævrere rammer, f.eks. på grund af forringet økonomi, ventelisterne på hofteoperationer, manglende børnehavepladser o.s.v.

Statens hidtidige velfærdsfunktioner søges gradvist skubbet længere og længere ud af systemet, helst helt tilbage til de såkaldte selv bærende netværk i det civile samfund for at aflaste budgetter og skatter. Dette har blandt andet været med til at skabe en stor interesse for miljøarbejdet, der udføres f.eks. i de samspilsramte boligafdelinger. Via miljøarbejde forsøger staten at gå ind i civilsfæren for at påvirke normer, mål og adfærd.

Den danske velfærdsstat har på denne måde grebet ind i hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger for at rette op på de problemer, den samfundsmæssige udvikling af skabt.

"Netværkene, som i mellemtiden er brudt op og eroderet pga. påvirkning og krav fra produktion og marked og som bivirkning af den megen statslige velfærd (institutionel børnepasning, ældre - og sygeforsorg osv. med henblik på at frigøre arbejdskraft), søges nu retableret efter nye eksternt hensigtsmæssighedsbestemte formål og strukturer." (31)

Tonboe forholder sig kritisk til denne form for offentlig intervention i civilsamfundet ud fra den betragtning, at civile netværk kun meget vanskeligt kan gøres selv bærende udefra. Samtidig peger Tonboe på, at man til de allermest nedbrudte netværk vil overdrage ansvaret for, at de økonomisk tyngende problemer ikke længere opstår, eller hvis de opstår, overdrage ansvaret for at de løses (32).

(31) Jens Christian Tonboe (red): "Storbyens sociologi", side 153, Aalborg Universitetsforlag, 1988.

(32) Jens Christian Tonboe (red): "Storbyens sociologi", side 180, Aalborg Universitetsforlag, 1988.

Vi giver Tonboe delvis ret i hans kritik af det traditionelle miljøarbejde. Vi mener heller ikke, at problemerne i samspilsramte boligafdelinger løses alene via forsøg på at gøre de civile netværk selv bærende. Dertil "slås" disse afdelinger med alt for store samfundskabte problemer. Vi mener imidlertid, at netværksarbejde er et vigtigt element i et samlet initiativ overfor disse boligafdelinger.

Problemet er imidlertid, at velfærdsstaten forsøger at løse et samfundsmæssigt problem via intervention i en samfundsgruppes hverdagsliv, som er "offer" for disse problemer. Interventionen har til hensigt at ændre denne samfundsgruppes adfærd således, at den opfylder de nye statslige krav, som er betinget af økonomisk lavkonjunktur. Velfærdsstatens intervention giver imidlertid ikke denne gruppe øget mulighed for at opfylde disse krav, idet rammerne for hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger ikke ændres.

2.4 De sociale relationer i det moderne hverdagsliv

Opkomsten af kapitalismen skabte på flere måder nye sociale relationer. Døgnet blev opdelt i arbejdstid og fri for arbejdstid, livet blev opdelt i arbejdsliv og ikke-arbejdsliv o.s.v.

Med kvindernes stigende erhvervsfrekvens opstod igen nye sociale relationer (eller mangel på samme). Omsorgen for børn og gamle blev som tidligere omtalt overtaget af det offentlige, og de enkelte familier blev yderligere fysisk adskilt. De gamle kom på plejehjem ét sted, børnene kom i børnehave ét andet sted, far tog på arbejde ét tredje sted, mor tog på arbejde ét fjerde sted.

Familien blev ikke kun fysisk adskilt, men den blev også erfaringsmæssigt adskilt. Både m.h.t. erfaringsoverlevering fra generation til generation og m.h.t. til forskellige erfaringer og normer i de forskellige former for lønarbejde.

Denne udvikling sammenholdt med husarbejdets automatisering og udbredt anvendelse af færdiglavet mad bevirkede, at familien er blevet tømt for nogle funktioner, men andre er i stedet kommet til, og nogle funktioner har ændret form. Således viser forskellige undersøgelser, at automatiseringen af husarbejdet ikke har betydet væsentlig mindre tidsanvendelse til husarbejdet (33).

Den nok væsentligste nye funktion, som familien har fået, må siges at være den "sammenkitningsfunktion", som nu er blevet nødvendig for at få hverdagslivet til at hænge sammen. Transport til og fra arbejde, transport til og fra børneinstitutioner, besøg hos de gamle på plejehjem, kontakt med personale i de forskellige institutioner, omformning og tilpasning af statslige tilbud og de nye forbrugsvarer til familiens dagligdag og til at dække de menneskelige behov o.s.v.

Det meste af dette foretages af de fleste mennesker næsten hver dag. Alle skal det samme på ofte samme tid, men gør det hver for sig. I trafikken f.eks. har alle **samme** mål, men de har ikke noget **fælles** mål. Fysisk er man sammen, men psykisk er man isoleret. Man er ensom blandt mennesker.

Denne ydmygende måde at være sammen på har Sartre døbt "**serien**". En serie kendetegnes ved, at det er noget fuldkomment udvendigt, der holder dens enkelte dele sammen. Folk i en serie har ikke mere med hinanden at gøre end perlerne på en snor: Det er kun snoren, der holder dem sammen. Menneskene ved stoppestedet og i bussen er sammen i noget, men de er

(33) Dokumentation hos f.eks. Tarja Cronberg: "Det teknologiske spillerum i hverdagen", Nyt fra samfundsvidenskaberne, 1987 eller Gitte Hasselbo: "Fordeling af tid og arbejde i velfærdsstaten", Miljøministeriet, Planstyrelsen, 1982.

ikke sammen om noget (34).

Tendensen til at gøre forholdene mellem mennesker til en serie - som ikke kun gør sig gældende i trafikken - følger af den kapitalistiske logik. Kapitalen forsøger hele tiden at reducere menneskenes forhold til et bi-produkt af økonomien - med mindre menneskene selv gør modstand.

Men ifølge Sartre er der således også en enkelt fordel ved serien: Menneskene i en serie er tættere på at gøre oprør end menneskene i andre former for grupper (35).

Serien kan siges at gøre sig gældende i samspilsramte boligafdelinger på den måde, at man bor sammen i boligafdelingen, men ikke er fælles om at leve i boligafdelingen. Dette forhold gør sig højt sandsynligt gældende i andre boligområder, men på baggrund af beskrivelsen i afsnit 2.2 mener vi, at det i højere grad gør sig gældende i samspilsramte boligafdelinger.

I samspilsramte boligafdelinger har der, som det tidligere er nævnt, været en høj flytteprocent, hvilket har betydet, at man har sværere ved at etablere sociale netværk.

Med sociale netværk mener vi:

"Sociale netværk er relationer mellem mennesker. Ved en persons sociale netværk forstår vi det net af forbindelser eller kontakter, personen har til andre mennesker, og disse har indbyrdes, hvilket giver mulighed for udveksling af bl.a. information, hjælp og støtte samt social kontrol. De sociale netværk afgrænses her til de private relationer, en person har til familie, slægt, venner, arbejdskammerater, naboer, bekendte m.v." (36)

De sociale netværk og hvor mange ressourcer den enkelte person føler den har, hænger sammen. Man behøver ikke at have færre kontakter hvis man er fattig, men når man føler sig "fattig" i forhold til sine omgivelser, vil man ofte have færre sociale kontakter. Vigdis Christie skriver således:

"Splitter vi materialet i arbeider og middelklasse, finder vi at det innen begge de to sosialklasser er slik at få kontakter er overrepresentert på de laveste inntekter. Det er de fattige fra arbeiderklassen og de "fattige" fra middelklassen som også er fattige på kontakter, men det viser sig at fattigdom ikke er det samme innen de to sosialklasser (...) Fattigdom er et relativt begrep - det har noget å gjøre med hvem man føler det naturligt å sammenlikne seg med. Det henger sammen med dette å ikke være i stand til å leve opp til egne eller andres forventninger, spesielt på det økonomiske område" (37).

I en SFI undersøgelse om sociale netværk og socialpolitik konkluderes det bl.a., at dobbelt så mange arbejdsløse i forhold til mennesker i arbejde mangler tæt tilknytning til personer uden for

(34) Nikolaj Lunøe: "Ulvetimen - kritik af det kapitalistiske hverdagsliv", side 285, artikel i "Udkast", Dansk tidsskrift for kritisk samfundsvidenskab, nr. 3/4, 7. årgang, Eks.-skolens Trykkeri, 1979.

(35) Nikolaj Lunøe: "Ulvetimen - kritik af det kapitalistiske hverdagsliv", side 286, artikel i "Udkast", Dansk tidsskrift for kritisk samfundsvidenskab, nr. 3/4, 7. årgang, Eks.-skolens Trykkeri, 1979.

(36) Jan Plovsing, Vita Pruzan & Jens Erik Majlund: "Sociale netværk og holdninger til sociale ydelser", Social reformundersøgelse nr. 2., side 13-14, SFI-meddelelse 40, 1983. For yderligere uddybning af begrebet sociale netværk læs f.eks. Merete Borbye m.fl.: "Sociale netværk set som teori og som ressource i praktisk socialt arbejde", Social og sundhedspolitiske studier, blå serie nr. 1, Kommiteen for sundhedsoplysning, 1982 og Kirsten Ebbe & Peter Friese (red.): "Miljøarbejde - en grundbog om forebyggende socialt arbejde i lokalsamfundet", Akademisk Forlag, 1985.

(37) Kirsten Jensen: "Nye veje i socialpolitikken - vildveje, afveje eller genveje", side 46, Socialpolitisk Forlags Småskrifter nr. 59, side 45, 1983. Oprindeligt citat fra Vigdis Christie: "Sosialklasse, fattigdom og kontakt", Tidsskrift for Samfunnsforskning, nr. 17, 1976.

husstanden (38).

En del af dem, der bor i samspilsramte boligafdelinger, er marginaliserede grupper, som vi tidligere har beskrevet i henhold til undersøgelserne foretaget af John Winther udvalget. Og der er næppe nogen tvivl om, at mange beboere i den almennyttige sektor har færre sociale kontakter end andre. Arbejderklassen har normalt et close-knit socialt netværk, hvilket betyder, at der foregår en interaktion imellem alle personer i netværket. Men i forstæderne har de sociale netværk en tendens til at være en-dimensionelle, hvilket betyder, at der kun foregår interaktion mellem forankringspersonen og personer i netværket, men ikke på tværs af personer i netværket. Samtidig mangler disse områder ofte normer for fællesskab bl.a. på grund af uoverskuelighed (39).

Dette kan betyde, at en del af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger har anderledes behov for kontakt end de mennesker, der pendler fra den ene aktivitet til den anden. Her er det ikke splittelsen, der gælder, men det at have nogle at tale med i løbet af dagen.

Birte Beck Jørgensen beskriver, hvordan det kan føles at tilhøre en marginalgruppe (unge arbejdsløse kvinder), der bor almennyttigt, og som oplever manglende sociale netværk, således:

"Så godt som alle de unge kvinder oplever, at arbejdsløsheden tvangsmæssigt lukker dem inde i en isoleret enhed - boligen - og det bliver ikke husholdnings - og omsorgsarbejdets positive aspekter, der dominerer arbejdsløshedstilværelsen. Tværtimod. Det bliver dette arbejdets undertrykkende betingelser, der dominerer: Ensomheden og nedvurderingen." (40)

I de samspilsramte boligafdelinger lever ikke alle, som tidligere nævnt, en så splittet hverdag. Men stræber beboerne i et samspilsramt boligområde efter et mål, så er det ofte at få et lønarbejde. Det er samfundets norm, at det er bedst at have et arbejde, og det er rent økonomisk og så en fordel for det enkelte menneske. For penge kan man nemlig købe sig retten til at "overleve" et splittet hverdagsliv, hvor man selv vælger, hvad man vil bruge sin fritid til. Arbejdsløse har ingen fritid, de skal være til rådighed for arbejdsmarkedet, men de har heller ikke arbejdstid. De lever i et "tomrum".

I de samspilsramte boligafdelinger må man på baggrund af ovenstående formode, at beboerne har færre sociale kontakter end andre former for boligområder, idet der er en større gruppe af personer med en marginal tilknytning til arbejdsmarkedet. Dette kunne imidlertid også være en styrke, idet man kunne forestille sig nye typer for sociale netværk opstå iblandt en relativ stor gruppe af ligestillede. En stabilisering af fraflytningsprocenten vil kunne være en medvirkende årsag til, at man lærer hinanden bedre at kende. De samspilsramte boligafdelinger repræsenterer ofte sociale netværk, mål og ressourcer, som ikke altid accepteres af det omkringliggende samfund. Dette giver efter vores mening nogle perspektiver, idet der er i de samspilsramte boligafdelinger er et flertal af marginaliserede grupper, hvorfra man kunne forestille sig nye netværk og kulturmønstre opstå fra. Som vi har beskrevet det, så er folk der er fattige ikke nødvendigvis fattige på kontakter, det er kun hvis man føler sig fattig i forhold til dem man sammenligner sig med, at man har færre sociale kontakter. Hvis man sammenligner sig med sin ligeså fattige nabo i et samspilsramt boligområde, så er der større sandsynlighed for en "ligeværdig" kontakt. I Sverige har man f.eks. set, hvorledes nogle af de boligafdelinger, der minder om de danske

(38) Jan Plovsing, Vita Pruzan & Jens Erik Majlund: "Sociale netværk og holdninger til sociale ydelser", Social reformundersøgelse nr. 2., SFI-meddelelse 40, 1983.

(39) Niels Peter Agger: "Boligen for livet / Livet for boligen", side 25, Socialpolitiske noter nr. 1, Socialpolitisk Forlag, 1983.

(40) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Det nya vardagslivet", side 60, Kommittén för jämställdhetsfrågor, Nordisk Ministerråd i samarbejde med Nordisk Råd, 1984.

samspilsramte boligafdelinger, har fået et nyt form for sprog og kultur. En stor del af beboerne var indvandrere og marginalgrupper i det svenske samfund. Disse grupper har beriget hinanden, og i stedet for, at der er opstået problemer, er nye spændende initiativer opstået. Bl.a. er der kommet et grøntmarked, som folk fra hele Stockholm valfarter til, fordi man her kan købe gode og orientalske grøntsager. Der er faktisk opstået en ny form for subkulturer.

2.5 Individet i det moderne hverdagsliv

De livsbetingelser, som vi har beskrevet tidligere i dette afsnit, medfører et splittet hverdagsliv for den store del af den danske befolkning. Hverdagslivet er stykket sammen af mange små adskilte udsnit af den samfundsmæssige og menneskelige helhed hverdagslivet rent faktisk befinder sig indenfor.

Det enkelte individ får således en opsplittet og fragmenteret oplevelse af den helhed, det befinder sig i, og dette gør det svært at overskue og gennemskue helheden.

Dette forhold betegner Oskar Negt og Alexander Kluge som en af kapitalismens måder at blokere erfaringer hos mennesket på. En anden form for erfaringsblokering kaldes "fremmedbestemthed". De fremmedbestemte erfaringer er dem, som man ikke selv frembringer eller producerer, men som man snarere udsættes for. Det er de erfaringer, som kommer til een i færdigpakket form, og som man bare må tage til efterretning (41).

Negt og Kluge mener, at de fleste mennesker i et kapitalistisk samfund ikke har ret mange rigtige erfaringer i den forstand, at mennesket ikke selv har produceret erfaringerne.

Både i lønarbejdet og fritiden gør dette sig gældende. Lønarbejdets organisering, tempo m.m. er bestemt af andre end lønarbejderen selv. I fritiden ses brugen af tv, færdigpakke turistrejser, færdigpakke hobbyartikler (f.eks. flysamlesæt) o.s.v. Selvstændig planlægning og erfaringsdannelse er således på mange områder unødvendig og fra kapitalens synspunkt direkte uønsket.

Spørgsmålet bliver så, hvorvidt mennesker i dag kan danne sig egne erfaringer. I forbindelse med det før omtalte begreb "fremmedbestemthed" skriver Nikolaj Lunøe:

"Konsekvensen af denne fremmedbestemthed er, at under kapitalismen kan flertallet af menneskene kun komme til at producere erfaringer gennem kamp. Hvis folk selv kæmper, forsøger at trodse udviklingen og lave noget om, kan de igen komme til at gøre erfaringer. Den opmuntrende og stimulerende virkning, sådanne kampe derfor har på dem, kan iagttages i forbindelse med mange af de senere års småstrejker. For flertallet må erfaring være kamperfaring." (42)

Som tidligere nævnt lægger lønarbejdet faste rammer for hverdagslivet. En del af den tid, der ikke går til lønarbejde, går til transport, husarbejde eller lignende. Den restende tid er umiddelbart overladt til total valgfri anvendelse for den enkelte person og familie.

Forskellige undersøgelser har imidlertid vist, at "ufriheden" i arbejdslivet sætter sig igennem i den såkaldte fritid.

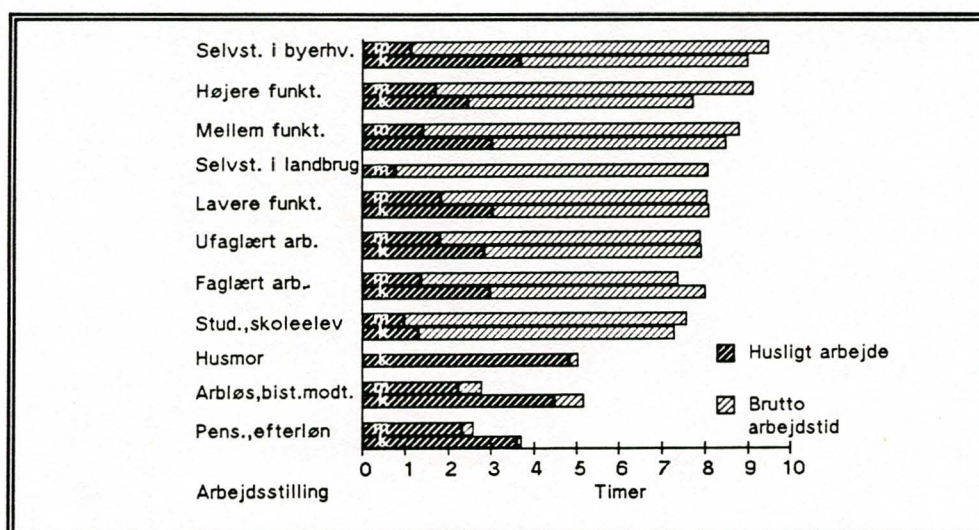
(41) Nikolaj Lunøe: "Ulvetimen - kritik af det kapitalistiske hverdagsliv", side 293-295, artikel i "Udkast", Dansk tidsskrift for kritisk samfundsvidenskab, nr. 3/4, 7. årgang, Eks.-skolens Trykkeri, 1979.

(42) Nikolaj Lunøe: "Ulvetimen - kritik af det kapitalistiske hverdagsliv", side 294, artikel i "Udkast", Dansk tidsskrift for kritisk samfundsvidenskab, nr. 3/4, 7. årgang, Eks.-skolens Trykkeri, 1979.

Peter Olsén refererer f.eks. en empirisk undersøgelse der konkluderer, at der er en sammenhæng mellem ringe indflydelse i arbejdet og en mindre strukturering af fritiden - og mellem social isolation i arbejdet og en lav grad af social aktivitet i fritiden (43).

En anden undersøgelse viser, at forlængelse af stress-symptomer udover selve arbejdsdagen både har relation til arbejderens generelle livskvalitet, til arten og omfanget af den belastning, arbejderen udsættes for i arbejdstiden samt til graden af hans eller hendes kontrol over arbejdsbetingelser (44). De af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger, der har arbejde, arbejder ofte i job, hvor man ikke kræver så meget uddannelse og derfor kunne man forestille sig, at førnævnte problemstillinger også kendes af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger.

Det kan som tidligere beskrevet også virke hårdt ikke at leve et splittet hverdagsliv. I de samspilsramte boligafdelinger lever man et liv med ofte uhyre få valgmuligheder, hvor reproduktionen er den eneste sfære, man befinder sig i. I stedet for at føle glæde ved at befinde sig med et sammenhængende hverdagsliv, så bliver reaktionen ofte den modsatte.

Figur 2.10 Samlet arbejdstid for mænd og kvinder i forskellige arbejdsstillingsgrupper i 1987. Opgjort i timer pr. døgn (ugegennemsnit).

Men de hvad bruger de typiske beboergrupper egentlig tiden til i de samspilsramte boligafdelinger. Vi er desværre ikke istand til at give en specifik karakteristik af dette, men da vi ved, at en relativ stor del af beboerne er arbejdsløse, ufaglærte arbejder, lavere funktionærer (45) og pensionister, så kan vi ved hjælp af tidsstudieanalyser peje os ind på, hvordan disse mennesker generelt lever.

Figur 2.10 (46) viser den samlede arbejdstid for både mænd og kvinder i forskellige typer arbejdsstillinger.

(43) Peter Olsén: "Arbejdsløshedens socialpsykologi", side 95, Dansk Psykologisk Forlag, 1982.

(44) Institut for Statskundskab: "Politica", side 230, Tidsskrift for politisk videnskab, tema: "Sundhedspolitik", 17. årgang, nr. 2, 1985.

(45) Med lavere funktionær forstås funktionærer, der ikke har nogen underordnede i modsætning til mellemfunktionær, der har 1-10 underordnede og højere funktionær, som har mere end 10 underordnede.

(46) Dines Andersen: "Danskernes dagligdag 1987, bind 1, side 54, Socialforskningsinstituttet kbh. 1988. Se endvidere Dines Andersen: "Danskernes dagligdag 1987, bind 2, tabelbilag.

Figuren viser, at husmødre, arbejdsløse, bistanmodtagere og pensionister, efterlønsmodtager har en kortere samlet arbejdstid end arbejdende grupper. Det er især arbejdsløse mænd og pensionerede mænd, der har en kort arbejdstid. Og det er især kvinderne, der bruger tid på husligt arbejde især; husmødrene, de arbejdsløse og de pensionerede. Interessant er det dog, at det er de pensionerede mænd og arbejdsløse mænd, der blandt mændene bruger mest tid på husligt arbejde.

Den største del af beboere i de samspilsramte boligafdelinger er udenfor arbejdsmarkedet, den største del af de beboere, der arbejder i de samspilsramte boligafdelinger er de ufaglærte arbejdere og lavere funktionærer. De to grupper har for mændenes vedkommende en gennemsnitlig arbejdsdag på cirka 8 timer. Dette er lidt mere end de faglærte kvindelige arbejdere, men lidt mindre end de øvrige stillingsgrupperinger.

Dette betyder, at den kategori af mennesker, der hyppigst bor i de samspilsramte boligafdelinger, har relativt mere fritid.

I perioden 1964-75 blev fritiden gennemgående udvidet i form af mere ferie og længere weekender, men hverdagens arbejdspress aftog ikke i samme tidsrum. Stadig færre erklærede sig veloplagte udenfor arbejdstiden (i 1964: en tredjedel af alle adspurgte; i 1975: en sjettedel), og tilsvarende steg andelen af erklærede trætte og uoplagte (i 1964: en sjettedel; i 1975: en tredjedel) (47).

Der er derfor ikke grund til at formode, at den igangværende nedsættelse af arbejdstiden umiddelbart vil lette hverdagens arbejdspress. Både på grund af ovenstående, men også fordi nedsættelsen af arbejdstiden ikke fuldt ud dækkes ind af nyansættelser - mange må derfor "løbe hurtigere" om deres arbejde. Dines Andersen fra Socialforskningsinstituttet har i forbindelse med sin undersøgelse om danskernes dagligdag i 1987 fundet ud af, at danskerne i gennemsnit har 0,5 timers mindre fritid end i 1964, hvor den første undersøgelse blev lavet (48). Hvilket er i overensstemmelse med ovennævnte.

Det kunne være interessant at undersøge, hvad de arbejdsløse og pensionister bruger deres fritid til. Der er imidlertid kun lavet undersøgelser om hvor meget fritid, som de forskellige arbejdsstillingsgrupper og køn forbruger hjemme og ude.

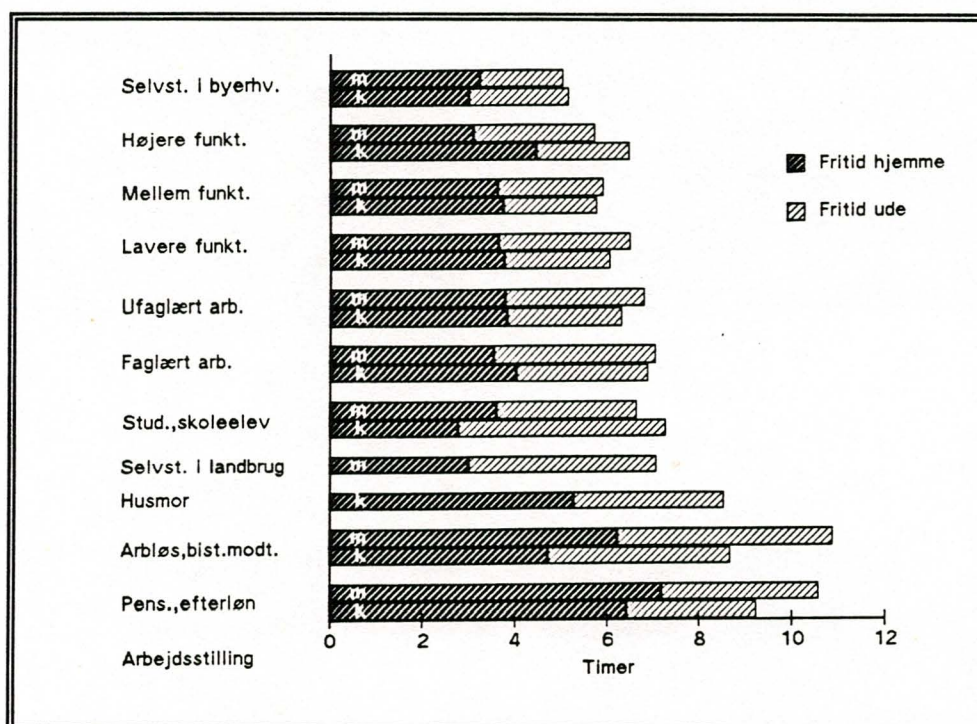
Figur 2.11 (49) viser, hvor meget fritid hjemme og ude, som forskellige arbejdsstillingsgrupper og køn bruger. Fritiden er blevet afgrænset til den del af døgnet, der ikke bliver anvendt til de aktiviteter, den enkelte skal bruge for at klare de primære behov, hvilket f.eks. vil sige søvn, toilette, spisning, arbejdstid, herunder også uddannelse, transport til arbejde, det daglige huslige arbejde så som indkøb, børnepasning, havearbejde o.lign.

Folk udenfor arbejdsmarkedet har generelt en kortere arbejdsdag og kan derfor tidsmæssig have både meget fritid hjemme og ude. Figuren viser da også, at pensionister, arbejdsløse og husmødre bruger mest fritid hjemme. De arbejdsløse mænd bruger sammen med de selvstændige i landbrug og de kvindelige studerende mest fritid ude. De ufaglærte arbejdere og lavere funktionærer følger gennemsnittet for samtlige stillingskategorier med hensyn til fritid ude og hjemme.

(47) Peter Olsén: "Arbejdsløshedens socialpsykologi", side 96, Dansk Psykologisk Forlag, 1982.

(48) Dines Andersen: "Danskernes dagligdag 1987, bind 1, side 10, Socialforskningsinstituttet, København, 1988. Se endvidere Dines Andersen: "Danskernes dagligdag 1987, bind 2, tabelbilag.

(49) Dines Andersen: "Danskernes dagligdag 1987, bind 1, side 57, Socialforskningsinstituttet, København, 1988. Se endvidere Dines Andersen: "Danskernes dagligdag 1987, bind 2, tabelbilag.

Figur 2.11: Fritid hjemme og ude for mænd og kvinder i forskellige arbejdsstillingsgrupper i 1987. Opgjort som timer pr. døgn (ugegennemsnit).

I gennemsnit bruger alle voksne danskere ca. 6,5 timer på fritidsaktiviteter om dagen. Man har kunnet konstatere en betydelig vækst i befolkningens fritidsaktiviteter, trods et samlet fald i den gennemsnitlige fritid. Dette hænger formodentlig sammen med, at mulighederne og tilbudene er blevet udbygget. Det er især de ældre, der er blevet mere aktive, men stadigvæk mindre aktive end mange andre befolkningsgrupper. Der er en tendens til, at de grupper, som typisk bor i de samspilsramte boligafdelinger, i mindre grad end den øvrige befolkning deltager i kulturelle tilbud, men aktivitetsniveauet er også steget for denne gruppe (50).

Man kan konstatere, at en stor del af de arbejdsløse og pensionisternes tid bruges i hjemmet. Heraf kan man formode, at en relativ stor del af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger er relativt meget i bebyggelsen. For de lønarbejdende beboere kan man formode, at de i gennemsnit har lige så meget eller lidt fritid som de fleste af de øvrige arbejdsstillingskategorier.

At man har meget "fritid" behøver ikke at betyde, at man anvender den på kulturelle gøremål, der er således stadig en forskel på de forskellige stillingsgrupperinger og deres anvendelse af tid til kulturelle formål. Det er imidlertid interessant, at der er en generel tendens til, at danskerne hyppigere udnytter de kulturelle tilbud, det hvad enten det drejer sig om teater, sport, biblioteker og foreningsaktivitet. Det samme mønster må vi formode gør sig gældende for beboerne i de samspilsramte boligafdelinger, men i mindre grad.

Man må formode, at en relativ stor del af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger befinder sig meget i boligområdet. Dette ser vi som et perspektiv for, at man kan skabe forandring i de samspilsramte boligafdelinger. Som tidligere nævnt, er en del af disse beboere imidlertid i høj grad marginaliseret i forhold til det øvrige samfund, og vi har påpeget, at man kan formode, at beboerne i de samspilsramte boligafdelinger mangler normer for fællesskab. Hvorledes forandringsperspektivet kan udnyttes er derfor usikkert.

I det følgende vil vi belyse forandringsperspektivet nærmere via en diskussion af begrebet "kulturel frisætning".

Under højkonjunkturen i 1960'erne skete en stigende materiel forventning til fremtiden hos befolkningen. En forventning, som ikke holdt stik med "krisens" fremkomst i starten af 1970'erne. Der opstod således et gab mellem forventningerne (som blev hjulpet godt på vej af livsstilsreklamerne) og realiteternes verden.

Dette "gab" er imidlertid ikke kun forårsaget af materielle forventninger. En væsentlig forklaringsfaktor er "den kulturelle frisætning".

Thomas Ziehe har beskrevet baggrunden for den kulturelle frisætning. Han peger på to sammenhængende tendenser, som har ført til den kulturelle frisætning.

For det første har den stigende teknokratisering af stadigt flere livsområder medført en fremtrængen af målrationelle - centralistiske organisationsstrukturer og en forøgelse af den funktionelle arbejdsdeling mellem områderne, hvilket giver sig udslag i en tendens til, at de afskæres fra hinanden (jævnfør den stigende samfundsmæssiggørelse omtalt i afsnit 2.3.3). Den anden tendens, som er drevet frem af den første, er ødelæggelse af overleveret kultur (51).

Siden kapitalismens fremkomst har disse tendenser eksisteret, men tidligere eksisterede der to stødpudezoner, som nu er i opløsning, mod ovenstående udvikling: For det første var førindustrielle handlings- og tydningsmønstres fortsatte gyldighed for de områder, som lå uden for den moderne produktion og for det andet den livshistoriske erindringsbasis, som ligger i barndommen (52). Det vil sige en erindringsbasis, som ikke var underlagt en kapitalistisk samfundsmæssiggørelsesproces.

Dette medfører, at både livssammenhængen og menneskets socialisationsbasis ændrer sig. Dette medfører igen, at den enkeltes livsperspektiv ikke er "færdigpakket", og at traditionelle værdisystemers behovs- og handlingsstyrende effekt formindskes eller ødelægges.

Det enkelte menneske bliver således "frisat" fra de kulturelle traditioner, som ellers har været retningsgivende for den enkeltes livsform. Denne proces kan ses som baggrunden for de sidste tyve års ændrede syn på kernefamilien, seksualitet, arbejdsmoral m.m.

Den kulturelle frisætning giver det enkelte menneske større handlefrihed i udformning af sit liv, men dette stiller samtidig større krav til den enkelte om at finde sin egen identitet. En hel "industri" er opstået i kølvandet på dette: Nyreligiøse bevægelser, terapivirksomhed, "livsstilsopskrifter" m.m.

De om sig gribende livsstilsopskrifter sammenholdt med de øgede valgmuligheder i livsudformningen medfører endvidere større forventninger til den enkeltes "livsprojekt". Forventninger som måske er urealistiske i forhold til hverdagens muligheder i den virkelige verden, den såkaldte reelle hverdag.

Ziehe mener, at afstanden mellem den reelle hverdag og de kulturelt producerede forventninger er blevet forøget i efterkrigstiden, hvilket har øget individets subjektive belastninger, hvor de objektive belastninger er mindre end tidligere. Ziehe mener således, at målestokken for de subjektive belastninger må være relationen mellem de objektive givne problemer og de mulige

(51) Preben Kastrup: "Frisættelse og ændrede levevilkår i informationssamfundet", side 12, Kulturgeografiske hæfters skriftserie 14, København, 1986.

(52) Preben Kastrup: "Frisættelse og ændrede levevilkår i informationssamfundet", side 13, Kulturgeografiske hæfters skriftserie 14, København, 1986.

kulturelt opståede forventninger, drømme, længsler, som man kan begribe som legitime for sig (53). Den øgede afstand mellem reel hverdag og kulturelt producerede forventninger kan være et meget vitalt motiv for trang til ændring, men den kan også føre til lammende depressioner, narkomani o.lign.

Da beboerne i de samspilsramte boligafdelinger i høj grad er marginaliseret i forhold til det øvrige samfund, må det formodes, at de subjektive belastninger er store. Den kulturelle frisætning kan både være blokerende og stimulerende for forandringer i samspilsramte boligafdelinger. Vi har selv iagttaget en vis form for magtesløshed i disse afdelinger, men vi har også set motivation for forandringer, som har sat sig igennem som aktiv handlen. Samtidig ser vi som en effekt af den kulturelle frisætning, at "nye" hverdagslivsformer sættes under debat, - f.eks. kollektive hverdagslivsformer. Sådanne debatter kan åbne op for nye måder at organisere hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger på.

2.6 Delkonklusion

Vi har i dette kapitel undersøgt de faktorer, der har betinget og betinger problemerne i de samspilsramte boligafdelinger.

I kapitlet har vi peget på det manglende helhedsperspektiv i hverdagslivsplanlægningen som en væsentlig årsagsforklaring til problemerne i de samspilsramte boligafdelinger. Ved at bygge almenlystige boliger har man forsøgt at sikre gode boliger for den mindrebemidlede del af befolkningen. Denne velfærds-mæssige foranstaltning er imidlertid ikke blevet gennemført via en samlet politik til sikring af denne befolkningsgruppes hverdagslivslevestandard. En stor del af denne befolkningsgruppe lever derfor i det, vi har kaldt et velfærds-mæssigt "tomrum".

"Udefra" kommende årsager har bevirket, at der blev bygget boliger med stort gentagelsesmoment af materialer, der efterfølgende har vist sig at give anledning til såkaldte byggeskader. Vi har vist, hvorledes befolkningen er blevet segregeret, bl.a. fordi boligmarkedet afhænger af brugernes økonomiske formåen, og således er boligvalget ikke frit for de mindst bemidlede. Samtidig har vækstfilosofien i den daværende fysiske planlægning kombineret med manglende styringsmekanismer også betydet segregering. Denne segregering har i kombination med et utilstrækkeligt byrdefordelingssystem bevirket, at der ses en velfærds-mæssige segregering mellem kommunerne og regionerne. Endelig var der i den periode, hvor de samspilsramte boligafdelinger blev bygget, en relativ høj rente. Dette medførte, at lejlighederne i de samspilsramte boligafdelinger blev relativt dyre.

Ovenstående medførte, at det allerede fra starten var svært at leje boligerne ud på trods af lange ventelister til almenlystigt byggeri. Således blev virkningen en "indre" ond cirkelproces i de samspilsramte boligafdelinger. Den bevirkede, at der er fundet et fysisk, økonomisk og et socialt forfald sted, og ressourcestærke beboere flyttede ud, mens ressource-svage flyttede ind. En del af de samspilsramte boligafdelinger har endvidere haft en administration, som var mere "gearet" til at bygge end til at forvalte boligafdelinger og specielt ikke til at forvalte boliger med den type problemer, der var i de samspilsramte boligafdelinger.

Foruden de nævnte specifikke årsager til problemerne i de samspilsramte boligafdelinger har vi endvidere skitseret, hvordan de økonomiske og politiske strukturer i velfærdsstaten har betinget en lang række hverdagslivsproblemer, som er gældende både for beboerne i samspilsramte boligafdelinger og for den øvrige befolkning. F.eks. den kapitalistisk skabte serie, fremmedgørelsen,

(53) Preben Kastrup: "Frisættelse og ændrede levevilkår i informationssamfundet", side 16, Kulturgeografiske hæfters skriftserie 14, København, 1986.

de subjektive belastninger, den ulige fordeling af magt, formue, indkomster og den øgede specialisering i lønarbejdet. Disse hverdagslivsproblemer findes i større eller mindre omfang i hos hele befolkningen, men det er koncentrationen og kompleksiteten af disse problemer, som er karakteristisk for de samspilsramte boligafdelinger.

Netop på grund af kompleksiteten i problemerne har velfærdsstaten ringe mulighed for at løse disse problemer, idet velfærdsstaten varetager sine opgaver i forhold til hverdagslivet i adskilte sektorer. Samtidig har vi peget på "arbejdsdelingen" mellem stat og arbejderbevægelse, som har bevirket, at varetagelsen af hjemmeliv og arbejdsliv er blevet institutionaliseret i skarpt adskilte instanser og organer. Hver sektor har sine interesser at varetage. Dette medfører til, at man ikke udfører en helhedsorienteret indsats i forbindelse med løsningen af hverdagslivsproblemerne i de samspilsramte boligafdelinger. Der er ingen sektor, der interesserer sig for, hvordan rammerne for hverdagslivet kan organiseres som en helhed.

Den danske velfærdsstat har som omtalt i høj grad forholdt sig "neutral" i forhold til de kapitalistiske markeds kræfter på områder som f.eks. arbejdspladslokalisering og boligsektoren, hvilket bl.a. har betinget nogle af problemerne i de samspilsramte boligafdelinger. Den økonomiske og politiske kamp mod de kapitalistiske markeds kræfter er derfor vigtig i relation til de samspilsramte boligernes problemer. Denne kamp er imidlertid blevet institutionaliseret i forskellige instanser som f.eks. fagbevægelse og politiske partiers kamp om en sektoropdelt administration.

Kampen for at ændre hverdagslivets rammer i de samspilsramte boligafdelinger må derfor forankres andetsteds. Kampen må fokusere på den adskillelse af hverdagslivets aktiviteter, som en lang samfundsmæssig udvikling har medført, og som nu betinger vores normer og livsperspektiver.

Et væsentligt punkt bliver at opstille andre alternative identitetsskabende muligheder til lønarbejdet i produktionssektoren. Samfundets fokusering på lønarbejdet i produktionen som identitetsskaber nedprioriterer den store arbejdsindsats, der finder sted i reproduktionssfæren. I arbejdet med forbedring af hverdagslivet er det derfor vigtigt at arbejde med strategier og metoder, som ligestiller arbejdet i reproduktionen med arbejdet i produktionen. Forstået på den måde, at reproduktion og produktion ligestilles i vurderingen af den værdi, de rent faktisk har for samfundets videreførelse. F.eks. ville vores nuværende samfund opleve store vanskeligheder, hvis der ikke skete en socialisering til lønarbejdet. Ved at have denne ligestilling som udgangspunkt mener vi at kunne opbløde de skarpe skel mellem produktion og reproduktion. Det kræver imidlertid af vores strategier og metoder, at de kan synliggøre de nuværende skarpe skel og især kan synliggøre værdien af en kommende ligestilling mellem produktion og reproduktion.

Idéen om reproduktionen som identitetsskabende område er ikke ny (tænk f.eks. på husmødre), men den er blevet "upopulær" i vores tid. I stedet er der fremvokset en "industri" af identitetstilbud, som i vores øjne er problematisk, idet tilbudene ofte er orienteret mod det enkelte individ. Vores strategier og metoder til forbedring af hverdagslivet må derfor også indeholde den kollektive handlen. Forstået på den måde, at identitet kan skabes ud fra individets handlen i forhold til fællesskabet mere, end det er tilfældet i dag. Vi ønsker at opstille strategier og metoder, der kan skabe synlige fælles mål for mennesker i fællesskab i stedet for de nuværende individuelle mål. Vi ønsker at skabe muligheder for, at mennesker kan være sammen om noget, i stedet for bare at være sammen - altså et opgør med den kapitalistisk skabte "serie". Vi har i kapitlet netop fremført, at mennesker i en "serie" er tættere på at gøre oprør end mennesker i andre former for grupper.

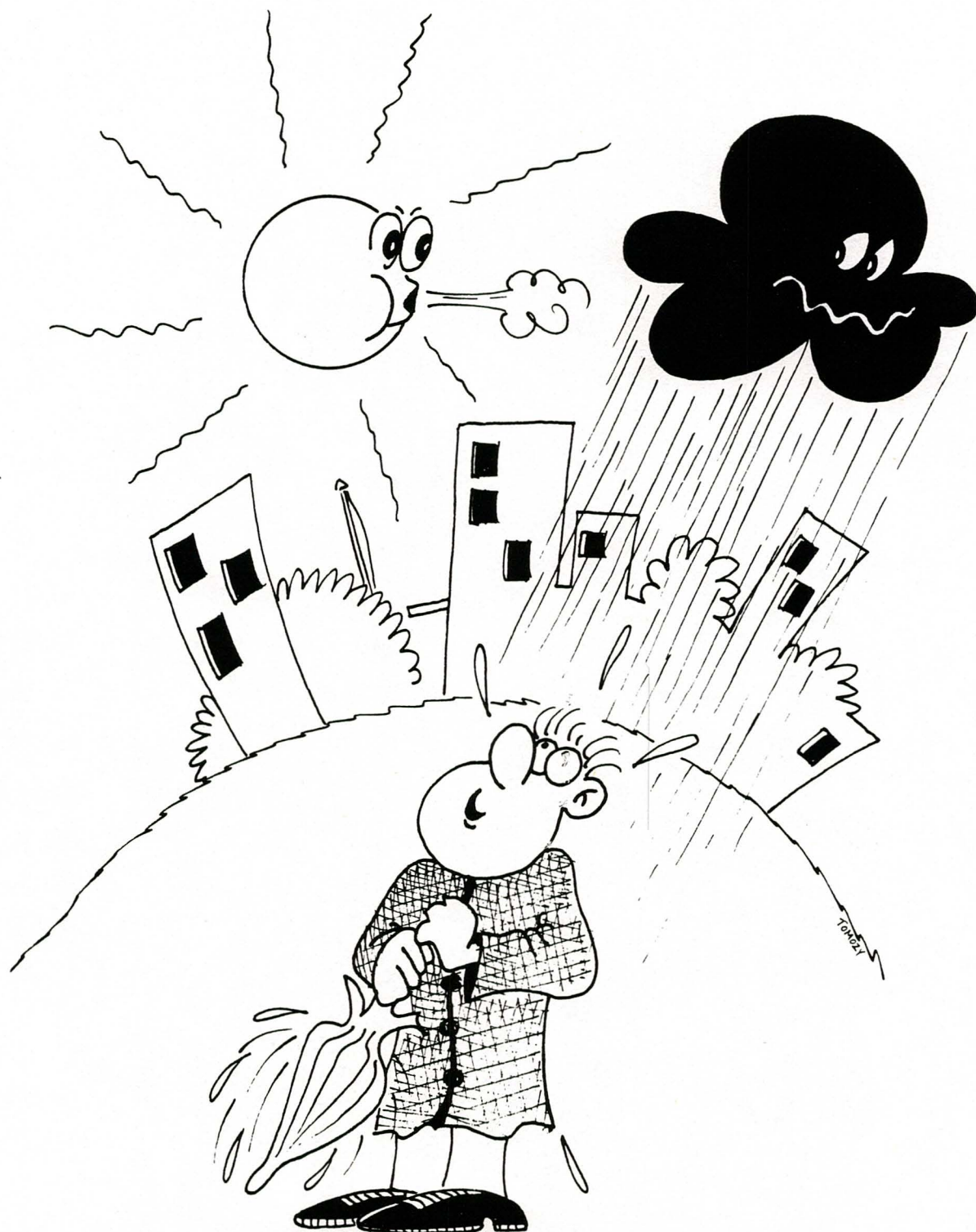
Det centrale er, at et opgør med serien tages af de mennesker, som oplever og erkender seriens effekter. Vi mener således, at kampen for at ændre rammerne for hverdagslivets må tage udgangspunkt i de mennesker, som oplever seriens udformning i de samspilsramte boligafdelinger.

Kampen for at ændre rammerne må derfor tage udgangspunkt i beboernes ressourcer og erfaringer. Udviklingen af beboernes "kamperfaring" bliver derfor central. Med "kamperfaringer" forstår vi det, at folk forsøger at trodse udviklingen ved igennem "kampe" (her tænkes ikke på fysiske kampe) at forsøge at ændre tingenes tilstand. Ikke kun i forhold til at forandre hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger er dette centralt, men også i forhold til perspektiver for mere vidtgående ændringer af det kapitalistiske samfund, idet sådanne erfaringer imødegår den i kapitlet omtalte fremmedgjorthed i vores samfund. Netop det, at en marginaliseret samfundsgruppe får mulighed for at udvikle disse erfaringer, ser vi som en væsentlig forudsætning for forbedring af disse menneskers hverdagsliv på længere sigt.

Denne strategi for forandring af hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger må nødvendigvis bryde med den hidtidige kolonisering af civilsamfundet i disse boligafdelinger, som mest af alt har til hensigt at tilpasse civilsamfundet til de statslige sparekrav.

Kapitel 3

Indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger

KAPITEL 3

INDSATSEN I

DE SAMSPILSRAMTE BOLIGAFDELINGER

3.1 Indledning

I kapitel 2 har vi beskrevet de alvorlige og omfattende problemer, der eksisterede i visse almennyttige boligafdelinger; de såkaldte samspilsramte boligafdelinger.

I 1985 erkendte samfundet disse problemer, og Folketinget vedtog en lov, der gav mulighed for en omfattende løsningsindsats i en lang række af de boligafdelinger, der har de største og mest grundlæggende problemer.

Som en del af arbejdet med dette speciale har vi været tilknyttet Statens Byggeforskningsinstitut. SBI gennemfører i disse år et større forskningsprojekt for Boligselskabernes Landsbyggefond og Boligministeriet vedrørende effekten af indsatsen i de såkaldte samspilsramte almennyttige boligafdelinger, det såkaldte R16-99 projekt.

Forskningsprojektets væsentligste element, der gennemføres i samarbejde med Socialforskningsinstituttet og Danmarks Statistik, består af en dybdeborende analyse af 11 udvalgte boligafdelinger. For disse 11 afdelinger vurderes effekten af indsatsen meget nøje gennem et omfattende analysearbejde. Dette arbejde vil finde sted indtil udgangen af 1991.

Vi har for SBI gennemført en supplerende analyse, der primært består af en registrering af forbedringerne i alle de 81 almennyttige boligafdelinger, der har modtaget hjælp i kraft af økonomiske løsninger ved hjælp af kontante tilskud, omprioritering eller investeringsmuligheder til forskellige former for projekter.

I dette kapitel vil vi ved hjælp af denne undersøgelse illustrere, hvordan lovgivningen blev brugt i forsøget på at løse de samspilsramte boligafdelingers problemer og give et billede af, hvordan situationen er i dag. Undersøgelserne er ikke publiceret, og der benyttes kun udvalgte data.

Indledningsvis vil vi kortfattet beskrive, hvorledes undersøgelsen er foretaget. Herefter gennemgås den lovgivning, der i 1985 gav rammerne og økonomien til en indsats for at hjælpe de nødstedte, samspilsramte boligafdelinger.

Herefter vil vi ud fra 4 dimensioner beskrive indsatsen i disse boligafdelinger. Først den økonomiske dimension, derefter den fysiske, den sociale og til sidst den organisatoriske dimension. Afslutningsvis vil vi diskutere nogle samlede vurderinger for situationen i de

samspilsramte boligafdelinger.

3.2 Om selve undersøgelsen

Undersøgelsen er gennemført i 1. halvår 1989. Datamaterialet er indsamlet fra tre kilder:

- Faktuelle oplysninger (objektive) vedrørende den enkelte boligafdeling, økonomiske elementer, brugen af lovgivningen om omprioritering af de samspilsramte boligafdelinger m.v. er indhentet ved gennemgang af de enkelte sager i Boligselskabernes Landsbyggefond samt gennem forskellige oversigter, der ligeledes er udarbejdet af Boligselskabernes Landsbyggefond.
- Faktuelle oplysninger (objektive) vedrørende den enkelte boligafdeling med hensyn til fælles-faciliteter, de konkrete projekter, samt vurderende oplysninger (subjektive) vedrørende beboerinddragelse og situationen i boligafdelingen før og efter den økonomiske løsning er indhentet fra forretningsføreren af den pågældende boligafdeling. Oplysningerne er indhentet ved telefonisk samtale, hvor forretningsføreren på forhånd havde fået et spørgeskema tilsendt.
- Faktuelle oplysninger (objektive) vedrørende den enkelte boligafdeling med hensyn til det sociale liv (antal klubber o.lign.) samt vurderende oplysninger (subjektive) vedrørende beboerinddragelse og situationen i boligafdelingen før og efter den økonomiske løsning er indhentet fra formanden for afdelingsbestyrelsen i de enkelte boligafdelinger. Oplysningerne er indhentet ved telefonisk samtale, hvor formanden for afdelingsbestyrelsen på forhånd havde fået et spørgeskema tilsendt.

Der blev udvalgt 6 afdelinger til et for-projekt, hvor spørgeskemaerne blev afprøvet. Dette resulterede i, at flere spørgsmål end oprindeligt tiltænkt blev med lukkede svarmuligheder, ligesom enkelte ekstra spørgsmål blev korrigeret eller tilføjet.

For-projektet blev gennemført i februar 1989, og hoved-projektet blev gennemført i april, maj og juni 1989.

Analysen indeholder registrering fra samtlige samspilsramte, almennyttige boligafdelinger. Antallet ændrer sig imidlertid alt efter hvilket tidspunkt, det opgøres på. I alt er der 81 boligafdelinger, der modtager støtte efter omprioriteringsloven. Men en del af tilsagnene om støtte indeholdt betingelser om sammenlægning af 2 eller 3 afdelinger til een. Derfor er de oprindeligt 81 samspilsramte boligafdelinger i dag reduceret til 76.

Forsåvidt angår vores beskrivelse af de økonomiske løsninger og den overordnede tildeling af midler (afsnit 3.4 og 3.5), så opereres med 81 boligafdelinger, mens der i den konkrete beskrivelse af projekterne og situationen i afdelingerne (afsnit 3.6, 3.7 og 3.8) opereres med 76 boligafdelinger.

Der er en besvarelsesprocent på 100%, hvad angår de økonomiske løsninger, idet disse som nævnt er indhentet fra Boligselskabernes Landsbyggefond. Dog har det i beskrivelsen af afdelingerne i visse sammenhænge ikke været muligt gennem Boligselskabernes Landsbyggefond at skaffe oplysninger om alle afdelinger. Dette gælder f.eks. huslejens størrelse og udvikling, fraflytningsprocenten, grundarealet m.v. Hvis dette er tilfældet, så fremgår det af de enkelte figurer.

I Figur 3.1 vises undersøgelsens besvarelsesprocenter i forbindelse med de oplysninger, der er indhentet gennem telefoninterviews med boligafdelingernes henholdsvis forretningsfører og formand for afdelingsbestyrelsen.

<u>Besvarelsesprocenter</u>	
	<u>Besvarelses- procent</u>
Forretningsførere, 72 ud af 76 mulige	94,7%
Afdelingsbestyrelsesformændene, 60 ud af 76 mulige	78,9%
Samlet, 132 ud af 152 mulige	86,8%

Figur 3.1: Besvarelsesprocenter i undersøgelsen.

Der er opnået kontakt med 72 forretningsførere ud af 76 mulige. Dette er et fuldt ud tilfredsstillende resultat. Desværre er der kun opnået kontakt med 60 afdelingsbestyrelsesformænd ud af 76 mulige. Dette er i underkanten af forventningerne, men skyldes for en væsentlig dels vedkommende, at der ikke var valgt en afdelingsbestyrelse i den periode, hvor undersøgelsen fandt sted. Enkelte steder var der så nyvalgte afdelingsbestyrelser, at man ikke ønskede eller magtede at besvare spørgsmålene.

Der er resultater fra alle 76 afdelinger enten ved kontakt med forretningsføreren eller med formanden for afdelingsbestyrelsen. Dette betyder, at for langt de fleste undersøgelsesfelter er der svar fra langt de fleste afdelinger. På to undersøgelsesområder er både forretningsføreren og formanden for afdelingsbestyrelsen blevet spurgt om det samme. Her er det derfor afgørende, at der er svar for begge, hvilket er tilfældet for 57 afdelingers vedkommende svarende til 75%.

3.3 Lovgivningen og mulighederne

På baggrund af de problemer, der er beskrevet i kapitel 2, der eksisterede i visse boligafdelinger i den almennyttige boligsektor, vedtog Folketinget den 6. juni 1985 Lov nr. 248, der skulle muliggøre løsninger i de særligt truede afdelinger.

Loven opererer med omprioritering og særstøtte, der kan bruges som støtte til almennyttige boligafdelinger, når

"(...) der på baggrund af en samlet vurdering af den enkelte afdelings økonomi er konstateret så væsentlige økonomiske problemer, at disse vil kunne vanskeliggøre afdelingens videreførelse som almennyttigt byggeri. Vurdering foretages under hensyntagen til forholdene i andre tilsvarende bebyggelser i området, og der lægges herved navnlig vægt på andelen af ledige lejligheder, det opsamlede og løbende driftsunderskud i forhold til bruttolejeindtægten, boligafgiftsniveauet, flyttehyppigheden samt henlæggelsernes omfang i forhold til behovet, herunder for gennemførelse af vedligeholdelses-, udbedrings- og opretningsarbejder samt miljøforbedrende foranstaltninger i den pågældende afdeling." (1)

Boligselskaberne skulle inden 1. september 1985 indsende ansøgninger til Boligselskabernes Landsbyggefond, der ud fra en samlet vurderingen skulle lave indstilling til løsning vedrørende de afdelinger, der havde ansøgt om støtte til Boligministeren.

(1) "Lov om omprioritering m.m. af visse almennyttige boligafdelinger og om ændring af lov om realkreditinstitutter og lov om boligbyggeri", § 1, stk. 2. Lov nr. 248 af den 6. juni 1985.

Løsningerne af afdelingernes problemer kunne sammensættes af følgende enkelt-dele:

- Hel eller delvis omprioritering af de bestående nominallån med rentesikring til indeksslån med rente- og afdragsbidrag indenfor en samlet ramme på 2 mia. kr. Ved omprioriteringen opnås der de fleste steder en væsentlig besparelse i hele tilbagebetalingsperioden, ligesom de støttede indeksslån er ydelsesfri i første termin, hvorfor den omprioriterede afdeling gennem omprioriteringen modtager en kapitaltilførsel svarende til den 1. terminsydelse.
- Særstøtte med op til 300 mio. kr., hvoraf Staten, Boligselskabernes Landsbyggefond, den stedlige kommune og det långivende realkreditinstitut hver dækker 75 mio. kr. Særstøtten gives som et rentefrit lån, der er afdragsfrit i op til 50 år. Særstøtten bruges til at hjælpe afdelinger, der har modtaget omprioritering yderligere, hvis den økonomiske situation betinger dette, eller til afdelinger, der ikke har modtaget omprioritering, men hvor der alligevel er væsentlige økonomiske problemer.
- Som et supplement til særstøtten forudsættes det, at boligselskabene i et vist omfang medvirker i den økonomiske løsning med et selskabsbidrag. Dette er et kontant tilskud til afdelingen af boligselskabets dispositionsfond eller egenkapital.
- Til reparation af byggeskader kan der ydes indeksslån efter samme regler som for nybyggeri efter Lov om Boligbyggeri, § 54.
- Til ombygning af (store) lejligheder kan der ydes indeksslån efter samme regler som for nybyggeri efter Lov om Boligbyggeri, § 54a.
- Til miljøfremmende foranstaltninger kan der ydes indeksslån efter samme regler som for nybyggeri efter Lov om Boligbyggeri, § 54a.
- Til yderligere opretningsarbejder kan der skabes mulighed (f.eks. gennem omprioritering) til optagelse af normale kreditforeningslån eller banklån (tillægslån).
- Som et kontant tilskud til opretningsarbejderne kan Boligselskabernes Landsbyggefond stille midler fra den fælles moderniseringsfond (2) til rådighed for afdelingen som et kontant tilskud.
- Endelig kan løsningen bestå af krav om afdelingssammenlægninger, indførelse af huslejedifferentiering, huslejestigninger, huslejenedsættelse eller lignende. Huslejedifferentiering betyder, at forskellige lejlighedsstørrelser betaler forskellige beløb i husleje pr. m². Typisk betaler den lille lejlighed mere pr. m² end den store lejlighed.

Loven skaber en vifte af forskellige muligheder for at sammensætte en løsning, der passer til den enkelte afdelings situation. I modsætning til forskellige løsningsforsøg i 1970'erne giver ompriori-

(2) Den fælles moderniseringsfond er et tilskudssystem, der administreres af Boligselskabernes Landsbyggefond. Boligafdelinger, der er taget i brug før dels 1. januar 1963 og dels før den 1. januar 1970 indbetaler årlige bidrag til Boligselskabernes Landsbyggefond (Lov om boligbyggeri, §§ 23 & 24). 75% af dette beløb benyttes til den såkaldte egen trækningsret til moderniseringsarbejder indenfor det pågældende boligselskab (Lov om boligbyggeri, § 38), 12,5% af beløbet placeres i den fælles moderniseringsfond (Lov om boligbyggeri, § 38, stk. 4) og den resterende del placeres i den såkaldte landsdispositionsfond (Lov om boligbyggeri, § 40a). Midlerne i den fælles moderniseringsfond kan af Boligselskabernes Landsbyggefond stilles til rådighed som tilskud til finansiering af f.eks. opførelse, om- og tilbygning, modernisering af almennyttigt byggeri og forbedring af bebyggelsens omgivelser herunder miljøforbedrende foranstaltninger, samt opførelse, ombygning, forbedring og brandsikring af bygninger med socialt eller kulturelt formål med tilknytning til almennyttigt byggeri m.v. De nærmere regler for den fælles moderniseringsfond er beskrevet i bekendtgørelse nr. 408 af den 24. september 1979 (med revisioner i 1981 og 1983).

teringslovgivningen mulighed for at anlægge helhedsbetragtninger. Trojka-løsningerne (3), forskellige driftsstøtteordninger m.v. i 1970'erne var karakteriseret ved, at de udelukkende var økonomisk fysisk orienterede. Omprioriteringslovens muligheder for miljøforbedringsprojektet, lejlighedsombygninger m.v. gav muligheder for at se både de fysiske og økonomiske problemer i sammenhæng med de sociale og organisatoriske problemer.

3.4 De økonomiske løsninger

I perioden fra efteråret 1985 til foråret 1987 gennemførtes økonomiske løsninger for i alt 81 almennyttige boligafdelinger i 3 runder.

	Antal afdelinger		Antal boliger	
	Absolut	Relativt	Absolut	Relativt
Afdelingsstørrelse				
0-99 boliger	26	32,1	1.149	4,3
100-499 boliger	42	51,9	11.331	42,9
Mere end 500 boliger	13	16,0	13.954	52,8
Sum	81	100,0	26.434	100,0
Region				
Øst for Storebælt	36	44,4	15.880	60,1
Vest for Storebælt	45	55,6	10.554	39,9
Sum	81	100,0	26.434	100,0
Kommunestørrelse				
Mindre end 25.000	33	40,7	8.109	30,7
25.000 - 49.999	20	24,7	8.913	33,7
Mere end 50.000	28	34,6	9.412	35,6
Sum	81	100,0	26.434	100,0

Figur 3.2: De samspilsramte boligafdelinger opdelt efter størrelse af afdeling, region i Danmark og antal indbyggere i kommune.

En 1. runde pr. den 2. januar 1986, en 2. runde pr. den 1. juli 1986 og en 3. runde i løbet af 1987. I runde 1 var der 12 boligafdelinger, i runde 2 35 boligafdelinger og i runde 3 34 boligafdelinger.

I Figur 3.2 fordeles de oprindeligt 81 afdelinger på tre hovedkategorier; afdelingsstørrelse, region og kommunestørrelse. Samlet er der 26.434 boliger (lejligheder og enkeltværelser), der har modtaget støtte efter den nævnte lovgivning. Der var oprindeligt 127 boligafdelinger med knap 33.000 boliger, der havde søgt. De 81 boligafdelinger, der modtog støtte, har samlet 2.325.315 etagemeter til boligformål. Det ses, at en trediedel af de samspilsramte boligafdelinger er små afdelinger med mindre end 100 boliger, men at denne gruppe kun repræsenterer mindre end 5% af alle samspilsramte boliger. Selvom de store afdelinger kun udgør 16% af afdelingerne, så repræsenterer disse mere end 50% af boligerne. Regionen øst for Storebælt har 44,4% af afde-

(3) Trojka-løsninger er såkaldte treparts-løsninger, hvor den stedlige kommune, Boligselskabernes Landsbyggefond og den långivende kreditforening hver yder en trediedel af den nødvendige særstøtte eller driftsstøtte.

lingerne og mere end 60% af boligerne. Dette betyder, at de samspilsramte boligafdelinger i den østlige del af Danmark er større end de samspilsramte boligafdelinger vest for Storebælt.

<u>De økonomiske løsninger</u>		
<u>Foranstaltning i alt</u>	<u>Totalt</u>	<u>Tildelt antal afd.</u>
Omprioritering	2.000.000	53 afd.
Særstøtte & selskabsbidrag	335.831	81 afd.
Byggeskade (§54)	1.979.774	56 afd.
Miljøforbedring (§54a)	161.635	19 afd.
Lejlighedsombygning (§54a)	108.743	21 afd.
Opretningsarbejder	357.445	66 afd.
Heraf Fællesmoderniseringsfond	100.283	44 afd.

Alle beløb er angivet i 1.000 kr. Det skal præciseres, at ovenstående beløbsangivelser er forskellige "års kroner", der er ikke er omregnet til faste kroner, før de er sammentalt. Tidsperioden er 1986 - 1989.

Figur 3.3: Del-elementerne i løsningerne opgjort i kroner og antallet af afdelinger.

Der er en tydelig tendens til, at boligafdelingerne er placeret i eller omkring de store byer. Områderne omkring de 3 store byer, København, Århus og Aalborg (nemlig det storkøbenhavnske område, Århus Amt og Nordjyllands Amt) udgør 92,4% af boligerne og 93,1% af etagemeterne. De afdelinger, der har modtaget støtte i disse områder, udgør en større andel end det almenlystige byggeri i samme områder. Hovedstadsregionen har f.eks. ca. 45% af de almenlystige boliger, mens denne region har 60% af de samspilsramte.

De samspilsramte boligafdelinger er placeret i kun ca. 36 kommuner. Der er således ca. 87% af kommunerne, der ikke har afdelinger, der har modtaget støtte. Dette drejer sig først og fremmest om de små og mindre kommuner, men også visse store kommuner (f.eks. Frederiksberg, Odense og Roskilde) har ikke afdelinger, der har modtaget støtte.

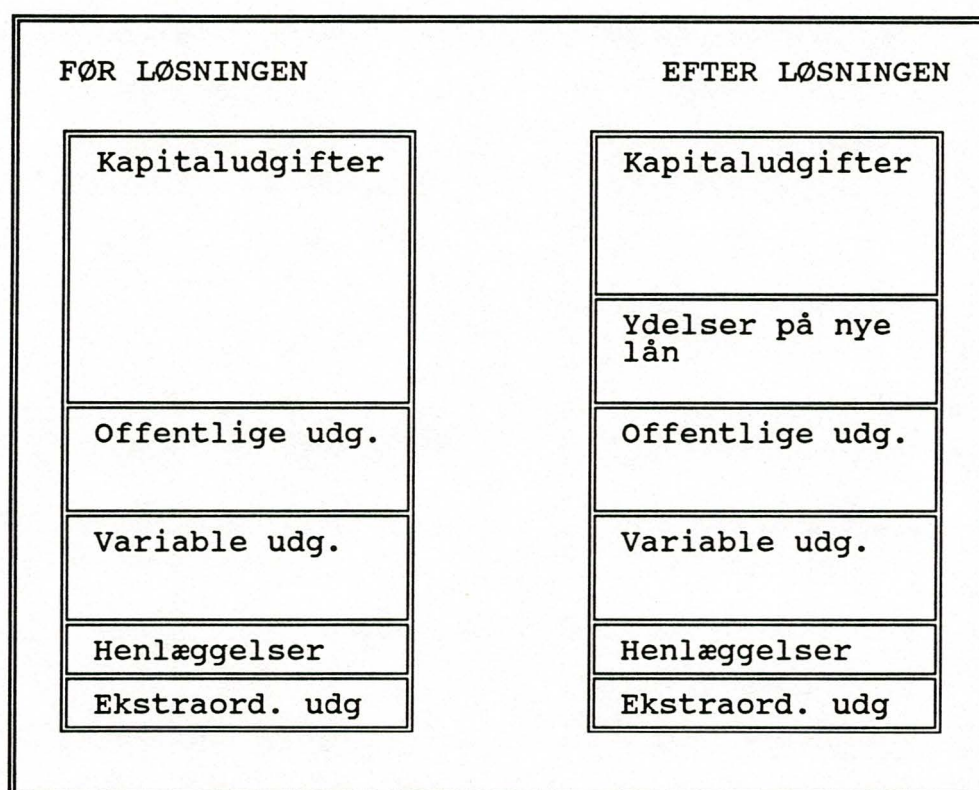
Langt den største del af afdelinger er fra perioden 1965 til 1975. Kun 1 afdeling er fra før 1.1.1965 og kun 3 afdelinger er fra efter 1.1.1978. Mere end en trediedel af de samspilsramte boligafdelinger har en gennemsnitlig lejlighedsstørrelse mellem 80 og 90 m². Og en anden trediedel har gennemsnitlige lejlighedsstørrelser på mere end 90 m², hele 18% har mere end 100 m². Det er således markant, at der er store lejligheder i de samspilsramte boligafdelinger.

Hvad angår den konkrete økonomiske løsning for de 81 boligafdelinger, opereres som nævnt med følgende del-elementer: Omprioritering, særstøtte og selskabsbidrag, §54 (byggeskade), §54a (miljø), §54a (ombygning) samt opretningsarbejder og tilskud fra fællesfonden. Fordelingen mellem de enkelte elementer fremgår af Figur 3.3, hvor det også fremgår hvor mange afdelinger, der har modtaget de enkelte del-elementer.

Samlet er der omprioriteret for 2 mia. kr., givet særstøtte og selskabsbidrag for 335,8 mio. kr., skabt investeringsmuligheder for i alt 2,25 mia. kr. finansieret som støttede indeksslån, og endelig skabt investeringsmuligheder for i alt 357,4 mio. kr. finansieret som almindelige tillægslån, hvoraf 100,3 mio. kr. blev givet som kontante tilskud fra den fælles moderniseringsfond.

Det generelle i løsningerne har været, at den store besparelse, som de indeksregulerede realkreditlån gav afdelingen, er blevet brugt til at skabe mulighed for fornuftige driftsbudgetter samtidig med, at der er skabt plads til at betale ydelser på støttede indeksslån til byggeskader, miljøfremmende foranstaltninger samt ombygninger. Særstøtten og selskabsbidragene er typisk gået til dækning af akkumulerede underskud, gæld til kreditforeningerne, inddækning af underfinansiering, uerholdelige fordringer (skyldige beløb, f.eks. fraflytningsregninger, der ikke kan forventes at blive betalt) samt til styrkelse af henlæggelseskontiene.

I Figur 3.4 forklares ved grafisk fremstilling, hvordan samme lejeniveau kan bibeholdes ved at bruge den besparelse, som omprioriteringen giver afdelingen til at optage nye lån for at skabe mulighed for at gennemføre byggeskader, miljøfremmende foranstaltninger, opretningsarbejder eller ombygninger af lejligheder.

Figur 3.4: Princippet i den økonomiske løsning, når omprioriteringen blev benyttet.

Figuren er udarbejdet ud fra den forudsætning, at de øvrige omkostninger (Offentlige udgifter, variable udgifter, henlæggelser og ekstraordinære udgifter) er uafhængige af omprioriteringen. I mange tilfælde har der yderligere fundet en kapitaltilførsel sted bl.a. til nedbringelse af eksisterende ekstraordinære udgifter, f.eks. lån, underskudsafvikling, underfinansiering m.v.

Del-elementerne i de økonomiske løsninger er benyttet meget forskelligt i de forskellige afdelinger, og dermed er pengeforbruget pr. afdeling også meget varierende. F.eks. er laveste særstøtte og selskabsbidrag 746 kr. pr. lejlighed, mens højeste forbrug pr. lejlighed andrager 271.428 kr. til udbedring af byggeskader. Også hvad angår de samlede investeringer, som vi definerer som byggeskademidler, midler til miljøfremmende foranstaltninger og lejlighedsombygninger samt midler til opretningsarbejder, svinger også meget fra afdeling til afdeling. Den gennemsnitlige investeringsramme er 990 kr. pr. m² (80.576 kr. pr. lejlighed), hvilket gennemsnitligt giver afdelingerne 32,1 mio. kr. til investeringer. Laveste investering pr. afdeling er 80.000 kr., mens højeste er 348,5

mio. kr.

3.5 Den fysiske dimension

I Figur 3.5 illustreres, hvor mange afdelinger, der har igangsat henholdsvis byggeskadeprojekter, miljøfremmende foranstaltninger og ombygning af lejligheder.

<u>Projekttyper</u>	
	<u>Antal Projekter</u>
Byggeskadeprojekt	63
Miljøfremmende foranstaltninger	65
Ombygning af lejligheder	25
Antallet af projekter er ikke i overensstemmelse med antallet af projekter, der har modtaget støtte til sådanne arbejder efter §65 eller §54a.	

Figur 3.5: Antal afdelinger, der gennemfører forskellige typer fysiske projekter baseret på oplysninger fra forretningsførerne.

For alle tre projekttyper gælder det, at der er tale om et større antal projekter, end de antal, der er anført i Figur 3.3. Dette skyldes 3 forhold. Først og fremmest omfatter kategorien opretningsarbejder i Figur 3.3 både byggeskadeprojekter, miljøfremmende foranstaltninger og lejlighedsombygning. Når der er tale om opretningsarbejder, sker arbejdet uden støtte gennem almindelige tillægslån, bortset fra eventuelle tilskud fra den fælles moderniseringsfond. Dernæst kan der være tale om, at nogle afdelinger gennemfører den nævnte slags arbejder helt uden for den økonomiske løsning enten gennem den løbende vedligeholdelse eller den periodiske, planlagte vedligeholdelse. Og endelig så er Figur 3.3 opgjort efter det oprindelige antal afdelinger, nemlig 81, hvorimod Figur 3.5 er opgjort efter den andel af forretningsførere ud af det nuværende antal afdelinger, der er opnået svar fra, nemlig 72 ud af 76. Den sidste årsag forklarer ikke, hvorfor tallet er større, men angiver en generel årsag til uoverensstemmelse.

Figur 3.5 viser, at der i et meget stort antal afdelinger er gennemført byggeskadeprojekter og miljøfremmende foranstaltninger, og at der i en lille trediedel af alle afdelingerne er gennemført forskellige former for lejlighedsombygninger.

Mere end halvdelen af de afdelinger, der gennemfører reparation af byggeskader, har udbedret fejl på facader, gavle, trappe, tag, døre og vinduer. Mellem 30 og 40% har udbedret fejl på altaner, altangange, bærende konstruktioner og VVS-installationer. Det ses, at de flade tage og de store betonflader udgør den overvejende del af udgifterne til byggeskader.

Den alt overvejende del af de afdelinger, der gennemfører ombygninger af lejligheder, gennemfører projekter, der har til formål at omdanne store lejligheder til små lejligheder (80%). Henholdsvis 36% og 32% gør lejlighederne mere egnede til unge og generelt mere hensigtsmæssigt indrettede. Kun 4% omdanner lejlighederne til mere egnede for ældre eller handicappede.

I Figur 3.6 vises de forskellige kategorier for miljøfremmende foranstaltninger.

Miljøforbedring		
Art miljøforbedring	Ja	Nej
Beplantninger	83,1	16,9
Belægninger	75,4	24,6
Borde, bænke o.lign.	67,7	32,3
Fornyelse af belysning	56,9	43,1
Maling af plankeværk	52,3	47,7
Ændring af indgangspartier	47,7	52,3
Anlæggelse af beboerhus/fælleslokale	44,6	55,4
Fjernelse/nedbrydning af beton/asfalt	40,0	60,0
Anlæg af private haver/nyttehaver	36,9	63,1
Andet	36,9	63,1
Fornyelse/anlæggelse af vaskeri	24,6	75,4

100% svarer til 65 boligafdelinger, idet tallene er udregnet som en procentdel af de afdelinger, der har gennemført miljøfremmende foranstaltninger.

Figur 3.6: Tabel over miljøforbedrende foranstaltninger, der er gennemført eller skal gennemføres.

Af figuren fremgår det, at beplantninger, belægninger, borde, bænke m.v. er blandt de mest populære aktiviteter. En lille halvdel af projekterne indeholder ændringer af indgangspartier, anlæggelse af beboerhus eller fælleslokale samt fjernelse eller nedbrydning af beton eller asfalt. Der sker en stor generel indsats på udeområderne, og der er en tydeligt tendens til, at de miljøfremmende foranstaltninger bruges til at skabe rammer i de forskellige bebyggelser, som dels er pænere og rarere at kigge på, men som også skaber muligheder for, at beboerne i bebyggelserne kan mødes.

I Figur 3.7 ses en rubricering af forskellige slags fællesfaciliteter. Figuren indeholder oplysninger om, hvorvidt den enkelte art fællesfacilitet fandtes før og efter den økonomiske løsning og i visse tilfælde om, hvorvidt den er forbedret. Denne vurdering er foretaget af afdelingernes forretningsfører.

Helt markant er det, at en meget stor del i kraft af de økonomiske løsninger har fået beboerhus, og en lidt mindre del, om end stadig betydelig, har fået beboerlokaler. Også hvad angår selskabslokaler, har en relativ stor del fået disse i perioden. Det er ligeledes markant, at mere end 50% mener, at legepladserne og de grønne områder er blevet forbedret.

Midlerne til fysiske aktiviteter er først og fremmest benyttet til at reparere byggeskader på de mest udsatte bygningsdele. Men som et supplement til de gennemførte byggeskader er der i et meget stort antal af de samspilsramte boligafdelinger gennem omprioriteringsloven og de efterfølgende økonomiske løsninger skabt muligheder for investeringer i miljøfremmende foranstaltninger i afdelingerne. Mange af disse midler er brugt til at skabe bedre rammer for beboerne i afdelingerne gennem etablering af beboerhuse, beboerlokaler, selskabslokaler og forbedringer af de grønne områder og legepladserne.

Gennem disse fysiske projekter er der skabt mulighed for at styrke det sociale liv i

Fællesfaciliteter - alle afdelinger			
Type	Ja Før	Ja I dag	For- bedret
Børneinstitutioner	72,2	72,2	-
Indkøbsmuligheder	69,4	69,4	-
Varmecentral	43,1	40,3	-
Beboerhus	23,6	51,4	30,6
Beboerlokaler	58,3	76,4	34,7
Selskabslokaler	48,6	76,4	38,9
Vaskeri	87,5	90,3	23,6
Legeplads	94,4	97,2	54,2
Grønne områder	98,6	98,6	56,9

100% svarer til 72 boligafdelinger.

Figur 3.7: Fællesfaciliteter i afdelingerne før og efter den økonomiske løsning.

boligafdelingerne, idet rammerne synes styrket væsentligt.

3.6 Den sociale dimension

I Figur 3.8 vises henholdsvis forretningsførerens og formanden for afdelingsbestyrelsens besvarelse af det samme spørgsmål, nemlig om, hvorvidt de mener, at projekterne er blevet brugt til at styrke det sociale liv i boligafdelingen.

<u>Det sociale liv</u>	
	<u>Ja</u>
Forretningsføreren:	
Bruges projekterne til at styrke det sociale liv ?	84,2
Formanden for afdelingsbestyrelsen:	
Bruges projekterne til at styrke det sociale liv ?	98,2

100% svarer til 57 boligafdelinger, idet der i denne tabel kun er medregnet afdelinger, hvorfra der er svar fra både afdelingsbestyrelse og forretningsfører.

Figur 3.8: Tabel, der viser hvor mange formænd for afdelingsbestyrelserne og forretningsførere, der mener, at projekterne er blevet brugt til at styrke det sociale liv i boligafdelingen.

For begge grupper vedkommende er der tale om en meget høj andel af besvarelser, der svarer ja til spørgsmålet. Men til trods for dette er der en ikke uvæsentlig forskel mellem ja-sigende

forretningsførere og ja-sigende formænd for afdelingsbestyrelserne. Forskellen kan skyldes, at forretningsføreren simpelthen er "for langt væk fra afdelingen", således at vedkommende reelt ikke ved det. Det kan også skyldes, at afdelingsbestyrelserne er mere tilbøjelige til at synes, at de involverer beboerne og styrker det sociale liv, end forretningsføreren er.

Sociale initiativer - alle afdelinger		
<u>Initiativ</u>	Forretnings- førere <u>Ja</u>	Afd.best. formænd <u>Ja</u>
Ansættelse af miljøarbejdere eller igangsættere	24,6	28,1
Ansættelse af beboerrådgiver	12,3	19,3
Beboerne deltager selv i forbedringsprocessen	31,6	45,6
Beboerne deltager selv i planlægningsprocessen	70,2	61,4
Beboerne deltager selv i vedligeholdelsen	22,8	31,6
Velkomstarrangementer for nye beboere	22,8	35,1
Opstart af uddannelsesaktiviteter	21,1	24,6
Opstart af kulturelle aktiviteter	40,4	45,6
Opdeling af boligområder i mindre enheder	17,5	15,8
Aktivt SSP-arbejde i lokal- eller boligområdet	38,6	38,6
Samarbejde med kommunale institutioner i lokalområdet	43,9	56,1
Andet	22,8	43,9
100% for begge parter er 57 boligafdelinger.		

Figur 3.9: Initiativer igangsat i afdelingerne besvaret af forretningsføreren og formanden for afdelingsbestyrelsen for de afdelinger, hvor der er svar fra begge.

Til trods for dette er der tilsyneladende, som nævnt, en stor bevidsthed om, at det har en gavnlig

effekt på det sociale liv i boligafdelingen at koble de fysiske projekters gennemførelse sammen med bevidste tiltag for at styrke det sociale liv.

I Figur 3.9 er vist henholdsvis forretningsførerens og formanden for afdelingsbestyrelsens vurdering af, om 12 typer initiativer for at forbedre det sociale liv er gennemført i de enkelte afdelinger. Generelt må det siges, at der er rimelig overensstemmelse mellem forretningsførerens og formanden for afdelingsbestyrelsens besvarelse af de enkelte spørgsmål. Det kan dog undre, at der overhovedet er uoverensstemmelse på et så faktuel anliggende som, hvorvidt der er ansat miljøarbejder eller beboerrådgiver. I begge tilfælde er der flere formænd for afdelingsbestyrelserne, der besvarer disse spørgsmål bekræftende. Det kan skyldes, at der i visse tilfælde har været stillet sådanne funktioner til rådighed at den stedlige kommune. Dette kan af formændene for afdelingsbestyrelserne opfattes som "en ansættelse", hvorimod forretningsføreren ikke opfatter det således.

Tallene viser, at der i cirka hver 4. boligafdeling er ansat miljøarbejdere eller igangsættere (forstået som en styrkelse af initiativer overfor beboerne som gruppe), og at der i mellem 12% og 19% af afdelingerne er ansat beboerrådgivere (forstået som en styrkelse af initiativer overfor beboerne som enkeltpersoner).

Det ses, at i omkring en trediedel af afdelingerne deltager beboerne selv i forbedringsprocessen og i vedligeholdelsen, mens beboerne i omkring to trediedele af afdelingerne har været med i planlægningsprocessen. Det er interessant, at så mange beboere er med i både forbedringsprocessen og vedligeholdelsen. Der ligger ingen vurdering af omfanget i de stillede spørgsmål, heller ikke en vurdering af antallet af deltagere. Så i den sammenhæng kan der ikke vurderes på hverken kvantitet eller kvalitet af denne beboerinvolvering. Men det kan konstateres, at det i en relativ stor del af de samspilsramte boligafdelinger har været forsøgt at styrke det sociale liv gennem disse tre former for initiativer med den største vægt på beboerdeltagelse i planlægningen. Denne fase er også meget vigtig i denne sammenhæng, idet beboerne derved gives en mulighed for at være medvirkende i behovsformuleringsfasen.

I cirka en trediedel af afdelingerne gennemføres der velkomstarrangementer for nye beboere, og i en relativ betydende del (hver 4.) gennemføres der forskellige former for uddannelsesaktiviteter. Det er overraskende, at der i så stor en del af boligafdelingerne gennemføres uddannelse. Det viser, at grænsen mellem den typiske kommunale opgave og den typiske boligforvaltningsopgave er i udvikling. Det er ikke undersøgt, hvilke former for uddannelsesvirksomhed, der er tale om, men det må formodes, at der er tale om forskellige former for aktiviteter under Fritidsloven (daghøjskoler, kurser i forskellige emner, foredrag, uddannelse af boligtilidsfolk i bebyggelsen, kurser for bestyrelsesmedlemmer i beboerklubber, beboerudvalg m.v.). I knap halvdelen af boligafdelingerne gennemføres der forskellige former for kulturelle aktiviteter.

I omkring 15-17% af boligafdelingerne har der været taget initiativer for at opdele boligområdet (ikke nødvendigvis juridisk, men snarere visuelt m.v.) bl.a. af hensyn til at øge overskueligheden. Tallene dækker over, at initiativer har været benyttet i næsten halvdelen af afdelingerne med mere end 500 lejemål, mens ingen har benyttet initiativet i boligafdelinger med mindre end 100 lejemål.

SSP-arbejde udføres i knap 40% af de samspilsramte boligafdelinger, og samarbejde med kommunale institutioner i lokalområdet gennemføres i omkring halvdelen af afdelingerne.

I Figur 3.10 gentages Figur 3.9 blot korrigeret for afdelinger, der har ansat miljøarbejder, igangsætter eller beboerrådgiver. Her ses generelt en meget tydelig tendens til, at der er taget flere initiativer for at styrke det sociale liv i de boligafdelinger, hvor der er ansat miljøarbejder, igangsætter eller beboerrådgiver. Hvad angår beboerdeltagelsen i forbedringsprocessen, planlægningsprocessen og i vedligeholdelsen samt i forbindelse med velkomstarrangementer for nye beboere, så er der tilsyneladende ikke tale om den store forskel, om end der er en lille

forskel i retning af flere aktiviteter, når der er ansat hjælpere.

Sociale initiativer - med eller uden miljøarbejder m.v.		
<u>Initiativ</u>	<u>Med miljøarbejder</u>	<u>Uden miljøarbejder</u>
Beboerne deltager selv i forbedringsprocessen	47,4	44,7
Beboerne deltager selv i planlægningsprocessen	68,4	57,9
Beboerne deltager selv i vedligeholdelsen	36,8	28,9
Velkomstarrangementer for nye beboere	36,8	34,2
Opstart af uddannelsesaktiviteter	47,4	13,2
Opstart af kulturelle aktiviteter	57,9	39,5
Opdeling af boligområder i mindre enheder	31,6	7,4
Aktivt SSP-arbejde i lokal- eller boligområdet	68,4	23,7
Samarbejde med kommunale institutioner i lokalområdet	78,9	44,7
Andet	47,4	42,1
De anførte procenter repræsenterer ja-sigere til de nævnte spørgsmål.		

Figur 3.10: Initiativer igangsat i afdelingerne besvaret af formanden for afdelingsbestyrelsen fordelt på henholdsvis afdelinger, der har ansat beboerrådgiver, igangsætter eller miljøarbejder og de, der ikke har.

Men i forhold til uddannelsesaktiviteter, kulturelle aktiviteter, opdeling af boligområdet, aktivt SSP-arbejde og samarbejde med kommunale institutioner er der tale om markante stigninger i andelen af afdelinger, der har gjort noget ved det, når der er ansat miljøarbejder, igangsætter eller beboerrådgiver. Der er ingen tvivl om, at de nævnte initiativer er "svære" initiativer, der kræver viden og tid, og derfor er det ikke unaturligt, at det at have ansatte hjælpere giver en større mulighed for at starte de pågældende initiativer. Men omvendt må det også antages, at den ansatte hjælper selv er med til at pege på forskellige initiativer, herunder også de nævnte, hvorfor dette selvfølgelig også spiller ind.

Beboerdeltagelsen		
Initiativ	Forretnings- førere <u>Ja</u>	Afd.best. formænd <u>Ja</u>
Er beboerne blevet opfordret til at komme med idéer til miljøforbedring ?	75,4	84,2
Er der blevet udarbejdet skitser/modeller for at illustrere mulige forslag for beboerne ?	71,9	50,9
Har arkitekter eller lignende vejledt beboerne om udformning af forslag (f.eks. via debatoplæg, foredrag på beboermøder) ?	66,7	42,1
De anførte procenter repræsenterer ja-sigere til de nævnte spørgsmål.		
100% for både forretningsførerne og formændene for afdelingsbestyrelserne svarer til 57 afdelinger, idet kun afdelinger, hvor der er svar fra begge, er medtaget.		

Figur 3.11: Tabel over beboerdeltagelsen vurderet af forretningsføreren og formanden for afdelingsbestyrelsen.

I Figur 3.11 ses henholdsvis forretningsføreren og formanden for afdelingsbestyrelsen vurdering af tre centrale spørgsmål om beboernes direkte indflydelse på de gennemførte projekter. Der er også her visse uoverensstemmelser mellem henholdsvis forretningsføreren og formanden for afdelingsbestyrelsen vurdering af de samme spørgsmål. Dette kan skyldes, at - på samme måde som for Figur 3.8 - forretningsføreren simpelthen er "for langt væk fra afdelingen", således at vedkommende reelt ikke ved det. Mest sandsynligt er det dog, at når der spørges om "beboerne", så opfatter forretningsføreren det som enten afdelingsbestyrelsen eller beboerne, mens formanden for afdelingsbestyrelsen opfatter det som udover afdelingsbestyrelsen; altså den såkaldte menige beboer. Endeligt kan det skyldes, at forretningsføreren er mere tilbøjelige til at synes, at de involverer beboerne, end formanden for afdelingsbestyrelsen er.

En meget stor andel (mere end 3 ud af 4) af både forretningsførerne og formændene for afdelingsbestyrelserne mener, at beboerne er blevet opfordret til at komme med idéer til miljøforbedring. En næsten ligeså stor andel af forretningsførerne mener, at der er udarbejdet skitser og modeller for at illustrere mulige forslag for beboerne, mens kun halvdelen af formændene svarer ja til dette. To trediedel af forretningsførerne mener, at arkitekter eller lignende har vejledt beboerne om udformning af forslag f.eks. via debatoplæg eller på beboermøder. Kun godt 40% af formændene for afdelingsbestyrelserne mener, at dette er sket.

Uanset forskellen mellem forretningsførernes og formændenes besvarelser er der en tendens til en høj grad af involvering af beboerne - også beboerne udover dem, der sidder i afdelingsbestyrelsen.

I Figur 3.12 gives et billede af de forskellige beboerklubber og beboeraktiviteter i de samspils-

Beboerklubber og aktiviteter			
Klub eller aktivitet	Findes	Heraf > 3 år	Heraf < 3 år
Beboerblad	71,7	79,1	20,1
Festudvalg	68,3	78,0	22,0
Billard	55,0	81,8	18,2
Bingo	53,3	78,1	21,9
Sportsklub	51,7	90,3	9,7
Håndarbejde	41,7	60,0	40,0
Børneklub	38,3	69,6	30,4
Filmklub	38,3	78,3	21,7
Ungdomsclub	38,3	73,9	26,1
Madklub	36,7	50,0	50,0
Indvandrerklub	30,0	72,2	27,8
Foto	28,3	88,2	11,8
Tegne/maleklub	28,3	76,5	23,5
Vinklub	26,7	93,7	6,3
Modelklub	26,7	75,0	25,0
Reparationsklub	26,7	87,5	12,5
Sløjd	25,0	86,7	13,3
Venskabsklub	23,3	78,6	21,4
Lerklub	20,0	83,3	16,7
Video/medieklub	16,7	50,0	50,0
Skakklub	16,7	90,0	10,0
Musikklub	16,7	50,0	50,0
Dataklub	15,0	55,6	44,4
Akvarieklub	13,3	87,5	12,5
Andre, mere end 3 år gamle	50,0	100,0	0,0
Andre, mindre end 3 år gamle	43,3	0,0	100,0

100% svarer til 60 boligafdelinger.

Figur 3.12: Tabel over eksisterende klubber og beboeraktiviteter i afdelingerne baseret på oplysninger fra afdelingsbestyrelsesformændene.

ramte boligafdelinger baseret på en besvarelse fra formændene for afdelingsbestyrelserne. Figuren vidner om et aktivt og varieret klubliv. Fem aktivitetstyper findes i mere end halvdelen af alle boligafdelingerne: beboerblad, festudvalg, billard, bingo og sportsklub. Der er listet en lang række forskellige aktiviteter, og det fremgår, at 17 af aktiviteterne finder sted i hver 4. boligafdeling eller mere.

Det ses også, at madklubber, video- og medieklubber, musikklubber og dataklubber målt i relative størrelser er den type aktiviteter, der er nydannet indenfor de seneste 3 år. Det er nok for tidligt at sige noget sikkert om sammenhænge mellem de nye muligheder, som de fysiske projekter (beboerhuse, beboerlokaler, selskabslokaler m.v.) giver, og udvidelserne i beboeraktiviteterne og beboerklubberne i afdelingerne.

Men det er selvfølgelig interessant, at madklubber stiger i antal, når de fysiske rammer i samme tidsrum forbedres.

Generelt om den sociale dimension kan det siges, at der tilsyneladende både har været en stor vilje og bevidsthed om at bruge de fysiske projekter til at styrke det sociale liv i boligafdelingen og samtidig at øge beboernes indflydelse og engagement. Der er en tydelig tendens til, at ansatte miljøarbejdere, igangsættere og beboerrådgivere styrker beboerdemokratiet og specielt de aktiviteter, der kræver tid og kvalifikationer, som f.eks. kontakt til omkringliggende institutioner, deltagelse i SSP-arbejde m.v. Der er relativt mange steder, hvor beboerne er blevet opfordret til at komme med idéer, og hvor beboerne samtidig på forskellig måde er blevet hjulpet og inspireret til at komme med disse idéer. Endelig viser undersøgelsen, at der i de samspilsramte almennyttige boligafdelinger finder et alsidigt og mangfoldigt klub- og aktivitetsliv sted.

3.7 Den organisatoriske dimension

I Figur 3.13 ses, at omkring halvdelen af alle forretningsførerne har taget specielle initiativer for at forbedre beboerservicen i de samspilsramte boligafdelinger. Det er interessant at se, at det er sket i næsten dobbelt så mange tilfælde de steder, hvor beboernes repræsentanter har flertallet i boligselskabets bestyrelse i forhold til de steder, hvor beboerne ikke har flertallet. Der er således tilsyneladende en sammenhæng mellem beboernes indflydelse på boligselskabernes ledelse og boligselskabernes interesser for eller vilje til at øge servicen ude i de enkelte boligafdelinger. Der kan selvfølgelig ikke på denne baggrund siges noget præcist om dette forhold, men da andelen af forretningsførere, der har øget servicen i selskaber uden beboerflertal er meget ringe, er det nok rimeligt at konkludere, at ovenstående tendens om sammenhængen holder.

Beboerservice			
Har forretningsføreren for- søgt at forbedre beboer- servicen i afdelingen ?	Alle	Med beboer- flertal	Uden beboer- flertal
Alle afdelinger	51,4	60,9	34,6
De anførte procenter repræsenterer ja-sigerne til det nævnte udsagn.			

Figur 3.13: Tabel, der viser hvor mange forretningsførere, der har forsøgt at forbedre beboerservicen i afdelingen.

I Figur 3.14 og Figur 3.15 illustreres henholdsvis andelen af boligafdelinger, hvor beboernes repræsentanter har flertallet i det pågældende boligselskabs bestyrelse og andelen af boligafdelinger, hvor en beboerrepræsentant fra den pågældende samspilsramte boligafdelinger er medlem af boligselskabets bestyrelse.

For begge betragtningers vedkommende gør det sig gældende, at det gælder i cirka 60% af tilfældene. I forhold til de almennyttige andelsboligforeninger, hvor beboerne altid har haft den afgørende indflydelse, gør dette ingen speciel forskel. Men hvad angår de selvejende boligselskaber og garantiselskaberne, så er der i 1984 vedtaget en lovændring, der gav beboerne mulighed for at forlange flertallet i boligselskabets bestyrelse.

<u>Beboerflertal</u>	
<u>Har beboernes repræsentanter flertal i selskabsbestyrelsen ?</u>	<u>Ja</u>
Alle afdelinger	63,9

Figur 3.14: Tabel, der viser andelen af steder blandt de samspilsramte boligafdelinger, hvor der er beboerflertal i selskabsbestyrelsen.

I vores øjne hersker der ikke tvivl om beboerdemokratiets og beboerflertallet positive indvirken dels på den generelle beboerservice, dels på den måde, som boligforvaltningen i de pågældende boligselskaber tilrettelægges på. Beboerdemokratiet stiller krav om opgaveløsning på brugernes betingelser, om serviceminded-indstilling og omkostningsbevidst administration.

<u>Repræsentation i selskabsbestyrelsen</u>	
<u>Er der beboere fra afdelingen, der er medlem af selskabsbestyrelsen ?</u>	<u>Ja</u>
Alle afdelinger	58,3

Figur 3.15: Tabel, der viser andelen af steder blandt de samspilsramte boligafdelinger, hvor der er beboerrepræsentanter for den pågældende afdeling i selskabsbestyrelsen.

3.8 Samlede vurderinger

Vi har nu i nogle afsnit vist, hvilke muligheder der blev skabt for at hjælpe de nødstedte samspilsramte almennyttige boligafdelinger, og hvordan boligafdelingerne har benyttet sig af de muligheder, der er blevet stillet dem til rådighed. I dette afsnit vil vi søge at give en kortfattet situationsvurdering, specielt med henblik på at vurdere, hvordan situationen er i afdelingerne i slutningen af 1988 og starten af 1989, altså 2-3 år efter indsatsen for at afhjælpe situationen startede.

I Figur 3.16 vises udviklingen i den vægtede gennemsnitlige fraflytningsprocent i udvalgte år i 1980'erne. Det ses, at den gennemsnitlige fraflytningsprocent i 1988 er kommet under 20%, hvilket er et fald på næsten 40% i forhold til 1984. Det fremgår af figuren, at den højeste fraflytningsprocent blandt de samspilsramte afdelinger ligger konstant i perioden på cirka 60%, mens den laveste falder fra 11% til 0%.

I Figur 3.17 ses den vægtede fraflytningsprocent fordelt over forskellige intervaller. I denne figur ses, at antallet af afdelinger med en fraflytningsprocent under 20% er stigende i perioden; fra 28% i 1983 til 58% i 1988. Andelen af afdelinger med fraflytningsprocenter over henholdsvis 30% og 40% er ligeledes faldende i perioden fra 27,8% i 1984 til 15,3% i 1988 og fra 11,4% i 1984 til 4,2% i 1988.

<u>Fraflytning</u>			
<u>Årstal</u>	<u>Vægtet gennemsnitlig fraflytningsprocent</u>	<u>laveste</u>	<u>højeste</u>
1982	21,9	11,0	56,0
1983	23,8	10,0	57,0
1984	24,1	6,8	60,2
1985	22,2	0,0	62,4
1988	17,5	0,0	57,1

For disse år haves data for mellem 66 og 79 af de 81 samspilsramte afdelinger. 1981, 1986 og 1987 er ikke medtaget, fordi datamaterialet er for spinkelt. Oplysningerne stammer fra data indsamlet i Boligselskabernes Landsbyggefond.

Figur 3.16: Udviklingen i den vægtede gennemsnitlige fraflytningsprocent i de samspilsramte boligafdelinger for 1982, 1983, 1984, 1985 og 1986.

<u>Fraflytning</u>				
<u>Årstal</u>	<u>Under 20%</u>	<u>Over 20%</u>	<u>Over 30%</u>	<u>Over 40%</u>
1982	40,8	59,2	15,5	5,6
1983	28,2	71,8	26,9	6,4
1984	27,8	72,2	27,8	11,4
1985	41,8	58,2	26,9	9,0
1988	57,5	42,5	15,1	4,1

For disse år haves data for mellem 66 og 79 af de 81 samspilsramte afdelinger. 1981, 1986 og 1987 er ikke medtaget, fordi datamaterialet er for spinkelt. Oplysningerne stammer fra data indsamlet i Boligselskabernes Landsbyggefond.

Figur 3.17: Udviklingen i fordelingen af fraflytningsprocenterne i de samspilsramte boligafdelinger for 1982, 1983, 1984, 1985 og 1986.

I Figur 3.18 illustreres den vægtede gennemsnitlige huslejeudvikling i perioden 1975 til 1989 med 4 målepunkter. I perioden fra 1975 til 1985 stiger den gennemsnitlige husleje med 120,7%, og i samme periode stiger forbrugerprisindekset med 140,1%. Der er tale om, en huslejeudvikling i underkanten af forbrugerprisindekset, men som det er beskrevet i kapitel 2, så rammer det til trods for dette lejerne i de samspilsramte boligafdelinger meget hårdt, bl.a. på grund af disse beboeres dårlige økonomiske forhold, det relativt store antal store lejligheder m.v. De økonomiske løsninger har betydet, at den gennemsnitlige husleje er steget fra 333,9 kr./m² pr. 1. januar 1985 til 402,1 kr./m² den 1. januar 1989, hvilket svarer til ca. 45 procentpoint (hvis 1975 er lig 100). I samme periode er forbrugerprisindekset steget med 36,2 procentpoint, hvilket betyder, at de økonomiske løsninger har skabt ro omkring huslejen i de samspilsramte boligafdelinger, men at huslejen stadig stiger en anelse hurtigere end forbrugerpriserne som helhed.

Husleje			
<u>Årstal</u>	<u>Vægtet gennemsnitlig husleje kr. pr. m²</u>	<u>laveste højeste</u>	
1.1.1975	151,3	82,0	288,5
1.1.1980	229,6	149,0	317,0
1.1.1985	333,9	200,0	476,0
1.1.1989	402,1	270,0	559,0

Beløbene angivet er kroner pr. m² pr. år.

Der haves svar fra forskellige antal for de forskellige årstal. 1975 63 afdelinger, 1980 78 afdelinger, 1985 80 afdelinger og 1989 78 afdelinger. Det lave antal afdelinger for 1975 skyldes først og fremmest, at en lille del af de samspilsramte boligafdelinger ikke var færdig opført pr. 1. januar 1975. Oplysningerne stammer fra data indsamlet i Boligselskabernes Landsbyggefond.

Figur 3.18: Udviklingen i den vægtede gennemsnitlige husleje i kroner pr. m² i de samspilsramte boligafdelinger for 1975, 1980, 1985 og 1989.

Figuren illustrerer dog samtidig meget store absolutte forskelle i huslejen pr. m². Den 1. januar 1989 svinger den således fra 270 kr./m² til 559 kr./m², hvilket for en dels vedkommende skyldes regionale forskelle.

Ledige lejemål		
<u>Årstal</u>	<u>Antal ledige lejemål</u>	<u>Gennemsnit</u>
1.1.1984	717 i 46 afdelinger	16
1.1.1985	1.047 i 48 afdelinger	22
1.1.1986	238 i 31 afdelinger	8
1.1.1989	34 i 9 afdelinger	4

Med gennemsnit forstås det gennemsnitlige antal tomme lejligheder i de afdelinger, der i det pågældende år har tomme lejligheder. Der haves svar fra forskellige antal for de forskellige årstal. 1984 77 afdelinger, 1985 78 afdelinger, 1986 69 afdelinger og 1989 78 afdelinger. Oplysningerne stammer fra data indsamlet i Boligselskabernes Landsbyggefond.

Figur 3.19: Udviklingen i antallet af ledige lejemål i de samspilsramte boligafdelinger for 1984, 1985, 1986 og 1989.

I Figur 3.19 vises antallet af ledige lejemål den 1. januar i 1984, 1985, 1986 og i 1989. Også her er der en markant udvikling i en positiv retning. Primo 1984 var der 717 tomme lejligheder i de samspilsramte boligafdelinger fordelt på 46 afdelinger, primo 1985 1.047 tomme lejligheder fordelt på 48 afdelinger, mens der primo 1989 kun var 34 tomme lejligheder fordelt på 9 afdelinger.

Der er selvfølgelig mange ting, der spiller ind her. Kartoffelkur, skattereform, ændringerne generelt på boligmarkedet m.v. har stor betydning for, at der ikke længere er tomme boliger af

nævneværdig grad i de samspilsramte boligafdelinger.

<u>Vurdering af situationen</u>			
<u>Udsagn</u>	<u>Forkert</u>	<u>Delvist</u>	<u>Korrekt</u>
Huslejen er for høj	50,9 17,5	35,1 28,1	14,0 54,5
Boligen er indrettet uhensigtsmæssig	84,2 84,2	12,3 8,8	3,5 7,0
Størrelsen på boligerne er ikke hensigtsmæssig	70,2 59,6	19,3 19,3	10,5 21,1
Varmeudgifterne er høje og udgør et væsentligt problem	78,9 57,9	17,5 19,3	3,5 22,8
Bebyggelsen er placeret dårligt i forhold til byens centrum og transportmuligheder	64,9 61,4	22,8 21,1	12,3 17,5
Der er for mange fraflytninger	47,4 7,0	29,8 15,8	22,8 77,2
Bebyggelsen har et dårligt rygte	50,9 15,8	33,3 22,8	15,8 61,4
Der er meget hærværk, kriminalitet o.lign. - et stort problem	49,1 26,3	45,6 35,3	5,3 38,3
Der mangler faciliteter i tilknytning til bebyggelsen eller boligområdet	61,4 45,6	21,1 19,3	17,5 35,1
Tal med fede typer er en vurdering af situationen i dag, og tallet nedenunder er en vurdering af situationen før den økonomiske løsning.			
100% svarer til 57 boligafdelinger, idet kun afdelinger, hvor der er svar fra såvel forretningsførere og afdelingsbestyrelsesformand, er medtaget.			

Figur 3.20: Tabel over forretningsførers vurdering af situationen i afdelingen før og efter den økonomiske løsning. Kun for afdelinger, hvor der er svar fra både afdelingsbestyrelse og forretningsfører.

Men også de mange forbedringstiltag har gjort sit til at skabe ændrede forhold i de samspilsramte boligafdelinger. I de sidste 2 figurer vises henholdsvis forretningsførers og formanden for afdelingsbestyrelsens vurdering af 9 udsagn før og efter den økonomiske løsning. "Før den øko-

nomiske løsning" er defineret, som det tidspunkt i 1985 eller 1986, hvor tingene fungerede dårligst, og "efter den økonomiske løsning" er defineret som foråret 1989.

<u>Vurdering af situationen</u>			
<u>Udsagn</u>	<u>Forkert</u>	<u>Delvist</u>	<u>Korrekt</u>
Huslejen er for høj	35,1 19,3	33,3 24,6	31,6 56,1
Boligen er indrettet uhensigtsmæssig	87,7 80,7	10,5 14,0	1,8 5,3
Størrelsen på boligerne er ikke hensigtsmæssig	82,5 63,2	10,5 19,3	7,0 17,5
Varmeudgifterne er høje og udgør et væsentligt problem	66,7 40,4	21,1 22,8	12,3 36,8
Bebyggelsen er placeret dårligt i forhold til byens centrum og transportmuligheder	86,0 82,5	10,5 10,5	3,5 7,0
Der er for mange fraflytninger	52,6 14,0	22,8 15,8	24,6 70,2
Bebyggelsen har et dårligt rygte	52,6 22,8	33,3 17,5	14,0 59,6
Der er meget hærværk, kriminalitet o.lign. - et stort problem	50,9 29,8	40,4 36,8	8,8 33,3
Der mangler faciliteter i tilknytning til bebyggelsen eller boligområdet	59,6 36,8	22,8 28,1	17,5 35,1
Tal med fede typer er en vurdering af situationen i dag, og tallet nedenunder er en vurdering af situationen før den økonomiske løsning.			
100% svarer til 57 boligafdelinger, idet kun afdelinger, hvor der er svar fra såvel forretningsfører og afdelingsbestyrelsesformand, er medtaget.			

Figur 3.21: Tabel over afdelingsbestyrelsesformændenes vurdering af situationen i afdelingen før og efter den økonomiske løsning. Kun for afdelinger, hvor der er svar fra både afdelingsbestyrelse og forretningsfører.

I Figur 3.20 ses forretningsførerens vurdering, og i Figur 3.21 ses formanden for afdelingsbestyrelsens vurdering.

Figurerne taler deres meget tydelige sprog. For udsagnene om huslejens størrelse, antallet af fraflytninger, bebyggelsens dårlige rygte, problemer med hæværk m.v. er der en meget tydelig tendens hos både forretningsføreren og hos formanden for afdelingsbestyrelsen til, at udsagnene vurderes væsentligt mindre korrekte efter den økonomiske løsning end før.

Spørgsmålet om huslejens størrelse er det udsagn, hvor der er den største uenighed i vurderingen mellem forretningsføreren og formanden for afdelingsbestyrelsen. Men det er vel ikke så underligt, dels er spørgsmålet nok lidt for åbent og udefineret, og dels spiller det nok ind, at forretningsføreren ikke skal betale den pågældende husleje, det skal formanden for afdelingsbestyrelsen derimod.

3.9 Delkonklusion

Som det fremgår af dette kapitel, har omprioriteringsloven fra 1985 givet mulighed for at gribe ind i den onde cirkel i samspilsramt boligbyggeri på flere væsentlige punkter. Loven har givet mulighed for at realisere helhedsløsninger i de enkelte afdelinger. Med helhedsløsninger forstår vi, at den enkelte afdelings problemer betragtes og forsøges løst i en sammenhæng.

Det fysiske forfald er blevet bremset i kraft af byggeskadereparationer og stabilisering af økonomien således, at der skulle være økonomiske midler til kommende vedligeholdelse. De økonomiske tiltag har endvidere lagt grund en for stabilisering af huslejen, idet akkumulerede underskud m.m. er blevet fjernet. Stabilisering af huslejen er også realistisk på baggrund af faldet i antal tomme lejligheder, da de manglende huslejeindbetalinger ikke længere i samme grad som tidligere belaster afdelingernes økonomi. Det at undgå for høje huslejer er særdeles vigtig i forhold til beboernes økonomi i de samspilsramte boligafdelinger idet der, som omtalt i kapitel 2, er en overrepræsentation af deciderede lavindkomstgrupper. Faldet i antallet af tomme lejligheder tilskrives vi både de samlede løsningstiltag i forhold til samspilsramte boligafdelinger samt den generelle samfundsmæssige udvikling, som har betinget, at det nu er mindre fordelagtigt at bo i ejerboligsektoren.

Vi ser det som meget væsentligt, at der i loven fra 1985 blev åbnet for initiativer til forbedring af udearealer og fællesfaciliteter. Som vi har beskrevet i kapitlet er denne mulighed blevet udnyttet i stort omfang. Vi ser dette som en forbedring af rammerne for det sociale liv i bebyggelserne. Der er endvidere sket en væsentlig forbedring af rammerne for det sociale liv via den faldende fraflytningsprocent, det faldende antal tomme lejligheder, de færre problemer omkring hæværk og kriminalitet og det forbedrede rygte.

Samtidig har vi set en tilsyneladende stor bevidsthed om og vilje til at styrke det sociale liv i afdelingerne og at øge beboernes indflydelse og engagement i forhold til forbedringstiltagene. Efter loven i 1984, som gav beboerne mulighed for at få flertal i boligselskabsbestyrelsen, har beboerne også fået reel indflydelse på boligselskabernes forvaltnings- og organisationssystemer.

Tilsammen har disse to love givet beboerne i de almennyttige samspilsramte boligafdelinger indflydelse og økonomiske muligheder for i høj grad at løse nogle af afdelingernes problemer egne præmisser. Indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger samt loven fra 1984 har derfor tilsammen både grebet væsentligt ind i den onde cirkel og givet beboerne mulighed for at have reel indflydelse på og indsigt i den lokale udformning.

Indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger har derfor i vore øjne forbedret dele af de hverdagslivsproblemer, som vi skitserede i kapitel 2. Den relativt høje beboerindflydelse ser vi som et positivt skridt i retningen af øget erfaring hos beboerne i kollektive forsøg på at forbedre hverdagslivet i deres lokalområde. Samtidig har vi set efter vores mening ret positive resultater af miljøar-

bejderfunktionen, idet denne funktion har bidraget væsentligt til at skabe relationer mellem boligafdeling og det omkringliggende samfund (SSP-arbejde og samarbejde med kommunale institutioner). På baggrund af dette vurderer vi miljøarbejderfunktionen mere positivt i relation til problemerne i de samspilsramte boligafdelinger end tidligere.

Indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger har imidlertid sine begrænsninger i forhold til at løse de komplekse problemstillinger i afdelingerne, idet indsatsen stort set kun ligger indenfor de traditionelle redskaber i boligsektoren. Indsatsen er således udformet udfra fra én sektors logik og krav, men mangler sammenhæng med f.eks. arbejdsmarkedspolitik, fysisk planlægning, indvandrerpolitik, socialpolitik m.v. Indsatsen kan derfor frygtes at have korterevarende virkning, hvis indsatsen ikke følges op af yderligere sammenhængende initiativer til at løse afdelingernes problemer.

Kapitel 4

Metoder og strategier for et nyt hverdagsliv

KAPITEL 4

METODER TIL ET NYT HVERDAGSLIV

4.1 Indledning

I dette kapitel vil vi diskutere metoder og strategier til ændring af den fremmedgørelse og isolation i menneskers hverdagsliv, som vi netop har beskrevet og diskuteret i kapitel 2.

Velfærdsstaten står på mange måder ved et vadeded. Udviklingen kan gå i mange retninger. Vi ser to hovedtendenser i udviklingen: En stigende individualisering af menneskelige problemer (f.eks. øget brugerbetaling på medicin) og samtidig en stigende tilslutning til, og nødvendighed af kollektive løsninger af problemerne (f.eks. i forhold til miljøbevarelse).

Vi ønsker i dette projekt, som det fremgår af kapitel 1, at arbejde med udviklingen af kollektive løsningsformer. Især på venstrefløj har man diskuteret dette, men det har virket handlingslamende, at venstrefløj og højrefløj har brugt de samme termer om forskellige begreber (f.eks. selvforvaltning, decentralisering). Dette kapitel vil forsøge at skære igennem dette problem ved at konkretisere strategier og metoder til kollektive løsningsformer især med henblik på de hverdagslivsproblemer, som blev skitseret i kapitel 2.

Et af de, efter vores mening, mest spændende og visionære bidrag til dette formål, er en nordisk kvinde forskergruppe, som arbejder med metoder til at skabe nye rammer for hverdagslivet.

Dette kapitel består af to dele.

I første del præsenteres den nævnte forskergruppes idéer og tankegange omkring det, som de kalder det nye hverdagsliv. De forestiller sig, at det nye hverdagsliv opbygges omkring et mellemniveau. Omkring dette mellemniveau skal hverdagslivets aktiviteter udspille sig i et mere sammenhængende hele. Denne del af kapitlet består af afsnittene 4.2, 4.3, 4.4.

Anden del af kapitlet, der er afsnit 4.5, består i en diskussion af forskergruppens tanker, visioner og utopier. Vi tager primært udgangspunkt i den konkrete "utopi", - mellemniveauet. Vi undersøger og diskuterer mellemniveauet ud fra fire overordnede tilgangsvinkler. Den første (1) handler om forskergruppens metoder/strategier til at nå mellemniveauet. Den anden (2) handler om mulighederne for, at skabe et mellemniveau med et lokalt udgangspunkt. Den tredje (3) beskæftiger sig med økonomien på mellemniveauet, og den fjerde (4) handler om opgavevaretagelsen på mellemniveauet.

4.2 Præsentation af forskergruppen

Forskergruppen kalder sig "Forskergruppen for det nye hverdagsliv" og består af 10 kvinder fra de nordiske lande. Gruppen har gennem de seneste år - med støtte fra Nordisk Ministerråd - udarbejdet forskellige publikationer, afholdt seminarer og enkeltvis skrevet artikler, bøger m.v., om mulighederne og metoderne til at ændre og forbedre det splittede hverdagsliv.

Gruppen består af følgende:

Danmark:	Birte Bech Jørgensen	Sverige:	Ingela Blomberg
	Tarja Cronberg		Birgit Krantz
	Hedvig Vestergaard		Inga-Lisa Sangregorio
Norge:	Sigrun Kaul	Finland:	Liisa Horelli
	Anne Sæterdal		Kirsti Vepsä

Gruppen består mest af arkitekter og økonomer, men den indeholder også enkelte repræsentanter for de humanistiske fag. Alle arbejder også indenfor kvindeforskningen.

I de 3 næste afsnit vil vi fremlægge og diskutere denne gruppes tanker. Afsnittene om forskergruppens idéer er primært skrevet ud fra bogen "Veier til det nye hverdagslivet", som forskergruppen har udgivet i 1987. Men også enkeltstående artikler, foredrag samt fællesbogen "Det nye hverdagslivet" fra 1984 inddrages i diskussionen af forskergruppens idéer, metoder og teorier.

4.3 Mellemniveauet - en metode til et bedre hverdagsliv

4.3.1 Mellemniveauet - indkredsning af begrebet

Forskergruppen peger på, at aktiviteter i dag kun har mulighed for at finde sted på 2 niveauer. Enten på individets hverdagsniveau, hvor livet i boligen, familiens omsorg m.v. foregår. Eller i form af niveauet i de strukturelle rammer, hvor den offentlige sektors omsorgsarbejde, markedets produktion m.v. finder sted.

Metodeudviklingen af "det nye hverdagsliv" kan finde sted, hvis der

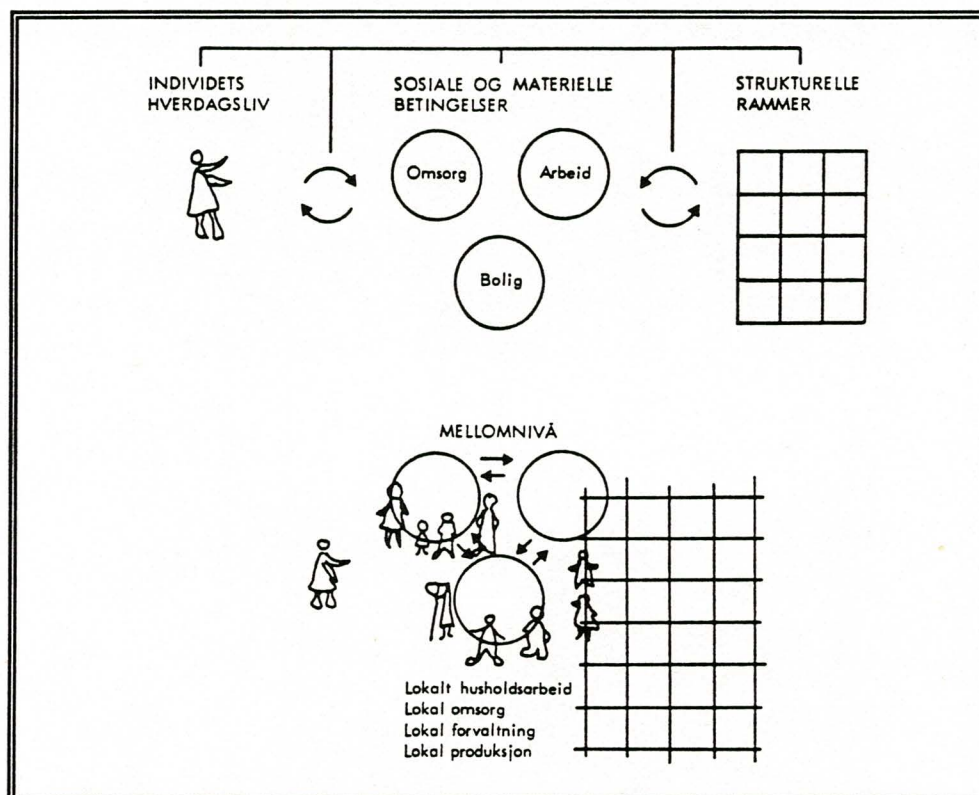
"(...) udvikles et økonomisk, forvaltningsmessig og politisk mellomnivå, hvor private hushold, det offentlige og næringslivet kan samarbejde på de lokale fellesskaps premisser." (1)

I Figur 4.1 (2) ses udviklingen fra den nuværende organisering af hverdagslivet til forskergruppens bud på, hvordan mellemniveauet kan placeres mellem individet og de strukturelle rammer som et nyt organiseret niveau.

Der skal skabes rammer, hvor de traditionelle modsætninger mellem produktionen og reproduktionen bliver nedbrudt. "Det nye hverdagsliv" betyder, at helheden bliver et perspektiv, hvor bolig,

(1) Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 33, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

(2) Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 37, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

Figur 4.1: Hverdagslivets organisering.

omsorg og arbejde indgår i et samspil. Mellemniveauet bliver stedet, hvor forskellige opgaver løses i en integreret model, hvor både individets hverdag og samfundets strukturelle rammer afgiver opgaver til mellemniveauet. Dette kan f.eks. være lokalt husholdningsarbejde, lokalt omsorgsarbejde, lokal forvaltning af f.eks. boligområdet og lokal produktion.

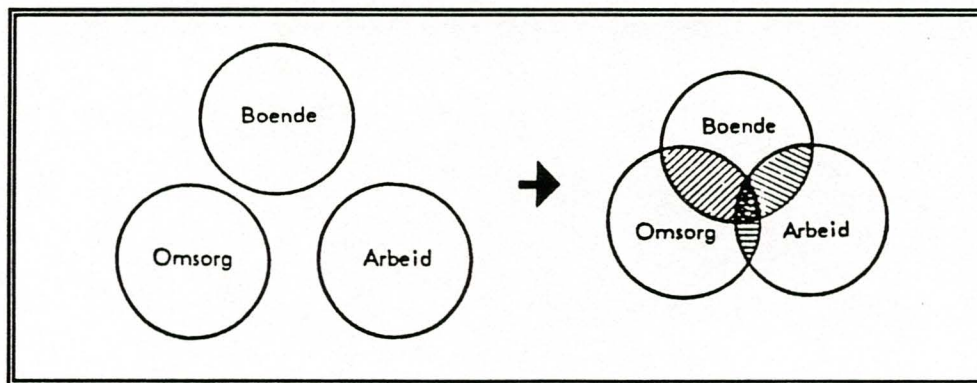
Bolig, omsorg og arbejde, der er de 3 hovedsektorer, får nye perspektiver, når de betragtes i et helhedssyn i forbindelse med "det nye hverdagsliv".

Boligen er ikke længere blot en isoleret og privat lejlighed for et menneske eller en familie. Boligen bliver i stedet base for kollektive handlinger og udgangspunkt for aktivitet og indflydelse.

Omsorg er heller ikke længere kun at betragte som omsorgstjenester for enkeltindivider. Omsorg bliver tværtimod et middel til at skabe meningsfulde aktiviteter, fornyelse af menneskelige relationer og en oplevelse for de, der deltager.

Arbejdet bliver i det helhedsorienterede syn, som er en del af "det nye hverdagsliv", ikke længere en firkantet sondring mellem reproduktionen og produktionen. Produktionen skal sættes i sammenhæng med dens følger for mennesker og natur.

Hvor disse tre særskilte sektorer i dag er 3 delte uden specielle overlapninger, koordineringer eller samarbejder, skal der i forbindelse med "det nye hverdagsliv" skabes nye berøringspunkter mellem disse tre sektorer. Berøringspunkter, der skabes nye overlapninger og grænseoverskridende aktiviteter. I boligområdet findes både arbejde og omsorg. Med "det nye hverdagsliv" bliver boligområdet ikke længere en særskilt sektor, ligesom arbejde og omsorg heller ikke længere skal være det.

Figur 4.2: Bolig-omsorg-arbejde i et helhedsperspektiv.

Forskergruppen illustrerer helhedsperspektivet for bolig-omsorg-arbejde således, som det er vist i Figur 4.2 (3).

Mellemniveauet skal altså løse de opgaver, der ikke bliver løst i dag, men også opgaver som de tre sektorer i dag løser for dårligt. Feltet, hvor bolig, omsorg og arbejdet mødes indeholder potentialet for mellemniveauet. Et mellemniveau, der kan indeholde:

- lokale opgaver
- lokal organisering
- nye materielle strukturer
- lokal økonomi

Mellemniveauet defineres ikke til bestemte og afgrænsede sektorer, f.eks. skolesektoren. De enkelte lokale situationer, der hver har sit særpræg og specielle forudsætninger, vælger selv de individuelle lokale modeller. Mellemniveauet og "det nye hverdagsliv" er derfor ikke en færdig model, men snarere en metode, der giver anvisninger på lokal handling.

Forskergruppen peger på følgende mål for udviklingen af mellemniveauet:

På individniveau:

- at frigøre kvinders ressourcer og udvide kvinders handlingsmuligheder.
- at medvirke til at mænd i højere grad deltager i omsorgssfæren.
- at bidrage til at kvinder, mænd, børn, unge, ældre, forskellige etniske grupper m.v. kan samarbejde om forskellige opgaver i hverdagen.

På samfundsniveau:

- at medvirke til at der opnås en forbedring af ligestillingen i de nordiske lande m.h.t. deltagelse i samfundslivet.
- at medvirke til et helhedsorienteret syn på de forskellige sektorpolitikker (f.eks. familiepolitik, boligpolitik, socialpolitik, sundhedspolitik, arbejdsmarkedspolitik m.v.).
- at lokale ressourcer i den offentlige sektor udnyttes bedre.
- at imødegå de store demografiske forandringer som er i gang (splittelsen af familien, antallet af ældres vækst m.v.).

Og forskergruppen ønsker at udviklingen af mellemniveauet skal kunne føre til:

- arenaer for samspil mellem husholdningerne (familierne), lokale grupper,

(3) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 40, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

den offentlige forvaltning og erhvervslivet.

- lokalt tilpassede løsninger for samspillet mellem bolig, omsorg og arbejde.
- en frigørelse af materielle og forsørgelsesmæssige ressourcer gennem bedre tilpasning til behovene, rationel arbejdsfordeling, bedre omsorg, genbrug, fælles brug af faciliteter m.v.
- nye kanaler for påvirkning af politikere i de forskellige sektorer i forhold til hverdagslivets krav og behov (4).

I et forsøg på at formulere sig mere konkret om aktiviteterne på mellemniveauet, gives følgende eksempler, der både kan etableres og drives på mellemniveauet i "det nye hverdagsliv":

- opholds- og spisesteder
- indkøbsforeninger
- havedyrkning
- leg og spil
- værksteder
- genbrug og tøjbytning
- mødreklubber
- fest og andre traditioner
- kollektiver og bofællesskaber
- beboerbestyrelser og beboerstyre
- arbejds- og tjenestebytte
- beboer- og forældredrevne institutioner for børn og ældre
- andelsforeninger, f.eks. for bil
- fælleslokaler
- fællesarealer
- og mange andre ting (5)

Overordnet set er der fire opgavetyper, der af forskergruppen betragtes som centrale i perspektivet om "det nye hverdagsliv". Det er følgende:

- Lokalt husholdningsarbejde
- Lokal omsorg
- Lokal produktion
- Lokal forvaltning

I de følgende 4 underafsnit gennemgår vi kortfattet forskergruppens betragtninger om disse centrale områder.

4.3.2 Lokalt husholdningsarbejde

Forskergruppen mener, at husholdningsarbejdet kan og skal gives andre vilkår. Det arbejde, som kvinder udfører i hjemmet skal kollektiviseres og styrke fællesskabet for alle aldre og begge køn.

Måltiderne, indkøbsfunktionen, vaskefunktionen kan organiseres som i store kollektiver, hvor de traditionelle kønsroller er brudt gennem en ligelig fordeling. Måltiderne kan også organiseres af

(4) Opremsningen i de 3 indrykkede afsnit er oversat efter: Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Veier til det nye hverdagsliv", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 41 og 42, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

(5) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Veier til det nye hverdagsliv", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 43, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

grupper af mennesker omkring en trappeopgang, et kvarter, en boligblok eller et lokalområde. Der findes mange eksempler på lokale spisehuse, der fungerer med stor succes. Det samme gælder også både indkøbs- og vaskefunktionen.

Lokalt husholdningsarbejde på fælles niveau - måltiderne, andet praktisk arbejde, reparationer, de daglige indkøb - praktiseres på mange forskellige måder i forskellige kollektiver eller forskellige kollektive systemer. Hindringerne i at gennemføre fælles foranstaltninger i et lokalområde kan ligge i de socio-materielle forhold. Et lokalt miljø, der ikke fremmer fællesskab. Mangel på fysiske faciliteter, hvor f.eks. spisning kunne finde sted.

Men forskergruppen mener, at der er mange og mange gode erfaringer med at nedbryde de individuelle skodder på husholdningsarbejdet og i stedet forsøge med fællesaktiviteter, også på dette niveau.

4.3.3 Lokal omsorg

Forskergruppens udgangspunkt er, at omsorg er en meget vigtig del af hverdagslivet. Børn, syge, mennesker med handicap, ældre med tilsynsbehov er blot nogle af de grupper, der har behov for omsorg. Omsorg består af praktiske handlinger, der hjælper de mennesker, der har behov herfor. Men omsorg er også det arbejde, som består i at skabe og fastholde liv i sociale relationer, der giver mennesker en personlig udvikling, som medfører selvstændighed og livstilfredshed.

Det usynlige kvindearbejde på denne front skal gøres synligt, og forskergruppen mener, at dette kan ske ved at løse opgaver i fællesskab.

Den offentlige omsorg er blevet en institutionaliseret omsorg, som er præget af professionalisme, upersonlighed og stor afstand til de enkelte mennesker. Omsorgsopgaver i de enkelte husholdninger og i den offentlige sektor er i dag skarpt adskilt. Staten og kommunen har det kollektive ansvar, mens de enkelte husholdninger er isoleret med omsorgsarbejdet indenfor husholdningen.

Lokal omsorg kan beskrives som de omsorgsopgaver, som mennesker sammen i deres lokale miljø kan udføre ved egen kraft eller med støtte af det offentliges ressourcer. En lokal omsorg udvikles i skellet mellem en formel og en uformel organisering. En uformel hverdagsomsorg kunne f.eks. være et lokalt beredskab, der ved akut sygdom kunne forestå børnepasning, indkøb, rengøring eller lignende. Lokal omsorg som en blanding mellem den uformelle og den formelle organisering kunne f.eks. være et samarbejde mellem en offentlig institution og modtagerne af omsorgen. Forældrestyrede daginstitutioner er et eksempel på dette.

4.3.4 Lokal produktion

Lokal produktion handler om, at varer og tjenesteydelser produceres lokalt. Forudsætningen for, at en produktion er lokal, er, at mindst en af følgende forudsætninger er tilstede:

- produktionen er rettet mod et lokalt behov
- produktionen udnytter lokale ressourcer
- produktionen er baseret på lokale traditioner

At produktionen er rettet mod de lokale behov betyder, at produkterne eller tjenesteydelserne anvendes af den lokale befolkning i området. Det kan f.eks. være mad, tøj, møbler og forskellige administrative tjenesteydelser som kontorservice, kopiering m.v. Det anføres, at det ikke nødven-

digvis behøver at være sådan, at hele produktionsresultatet anvendes lokalt, men væsentlige dele deraf.

At produktionen udnytter lokale ressourcer betyder, at råvarerne, genbrugsprodukterne, viden og/eller arbejdskraften er lokal. Det nævnes, at de fleste eksempler med lokal produktion er baseret på, at der findes tidsmæssige ressourcer i området.

Lokal produktion f.eks. i form af produktionskollektiver (som f.eks. Svanholm) er meget vigtige for det lokale miljø. Forskergruppen mener, at erfaringerne viser, at arbejde, der er forankret i lokale behov og ressourcer er mest levedygtigt. Nogle kommuner og lokalsamfund i Norge har lavet lokale "udviklingsråd", hvor idéer til produktion og organisationsformer kan diskuteres og som organ for at få de enkelte idéer realiseret.

4.3.5 Lokal forvaltning

Forskergruppen tager som udgangspunkt, at man i planlægnings- og forvaltningstraditionen i de nordiske lande stort set ikke opererer med drift og forvaltning af eksisterende områder. Og driften og forvaltningen har ikke fundet faste organisationsformer.

I de sidste årtier har det at bygge nyt haft første prioritet. Men den store investeringsvækst indenfor bygninger og infrastruktur er i dag ophørt. Hovedopgaven i dag er at få de eksisterende boligområder til at fungere. Den tidligere eksisterende vækst fremmede en centraliseret planlægning, som i dag er en hindring for at imødekomme brugerne/beboernes behov og for deres deltagelse i drifts- og forvaltningsopgaver.

Det veludviklede beboerdemokrati i den danske almennyttige boligsektor er et godt eksempel på dette. Beboerdemokratiet skulle kunne fremme en decentral forvaltning. Men på grund af mange boligselskabers centraliserede og topstyrede administrationsstruktur, sker der ikke en decentralisering af opgaveløsningen på beboerdemokratiets præmisser.

Forskergruppen mener, at de mange eksempler på den centraliserede styring af forvaltningen giver mange problemer. Dårlig ressourceudnyttelse, umyndiggørelse af de enkelte beboere, fremmedgørelse i de nære miljø og manglende sammenhæng mellem ansvar og forståelse for tingenes situation m.v.

Lokal forvaltning drejer sig om den daglige administration, drift og vedligeholdelse samt planlægningen heraf. Behov for ændringer og udvikling skal samordnes. Beboerne individuelt og organiseret i lokale (interesse)fællesskaber er naturlige deltagere i denne proces. Men også kommunen, boligselskabets ansatte, professionelle organisationer, de lokale erhvervsdrivende individuelt og deres lokale organisation kan være andre aktører, alt efter den konkrete opgave.

Men det er vigtigt, at alle deltagerne skal kunne mødes på mellemniveauet med beslutningskompetence til og ansvar for at gå ind i den lokale opgaveløsning.

Konkrete opgaver, der kan forvaltes lokalt, er boligerne, institutionerne, fælleslokalerne, tekniske anlæg vedr. vand, energi og renovation, transportanlæg, tekniske anlæg vedr. information, udearealer m.v.

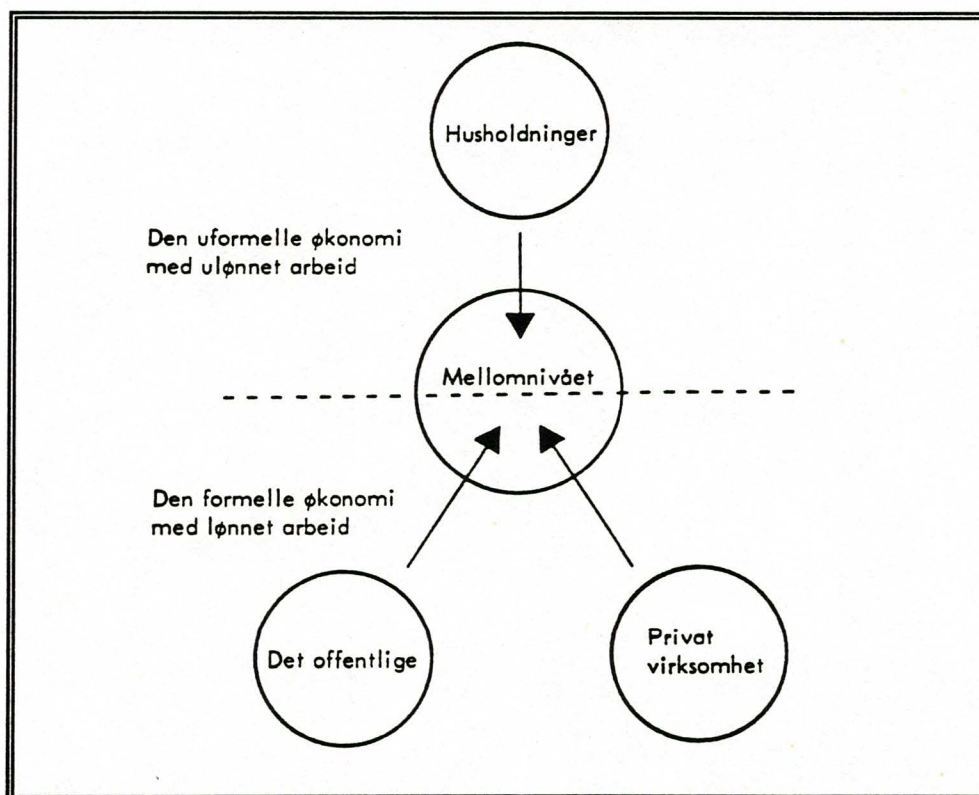
Målene for den lokale forvaltning er at samordne ressourcer, samordne behov og sørge for en retfærdig fordeling af rettigheder og pligter, synliggøre hverdagslivets opgaver, skabe åbenhed, indblik og mulighed for, at alle befolkningsgrupper kan deltage, integration mellem sektorer for at skabe bedre problemløsning og nytænkning, at skabe en mere retfærdig arbejdsdeling mellem

mænd og kvinder og endelig at skabe lokale arbejdspladser og lokale aktiviteter.

Lokal forvaltning stiller krav om, at den offentlige forvaltning kan arbejde på tværs af den traditionelle sektoropdeling. Der skal derfor udvikles organisationsformer, der kan arbejde lokalt sammen med en beboerorganisering på mellemniveauet. I denne forbindelse skal der opbygges et politisk grundlag for den lokale selvforvaltning.

4.3.6 Økonomien i mellemniveauet

Mellemniveauet bygger på arbejdsfællesskab og selvbestemmelse for grupper af mennesker, som bor nær hinanden. Hverdagslivet i boligen og i boligområdet er derfor kernen i mellemniveauøkonomien. Mellemniveauet skal udvikle sig til en ny økonomisk sektor i et samarbejde med de traditionelle økonomiske sektorer: de private erhverv (markedet), den offentlige sektor og de private husholdninger (6).

Figur 4.3: Mellemniveauet som den 4. økonomiske sektor.

Forskergruppen mener derfor, at mellemniveauet bliver en stødpude og et formidlingsled mellem den formelle økonomi, hvor de private erhverv og den offentlige sektor er placeret, og den uformelle økonomi, hvor husholdningerne er placeret. Mellemniveauet som den fjerde økonomiske sektor er illustreret i Figur 4.3 (7).

Mellemniveauet kan blive en meningsfyldt arena for det ulønnede arbejde. Fordelingspolitikken vil

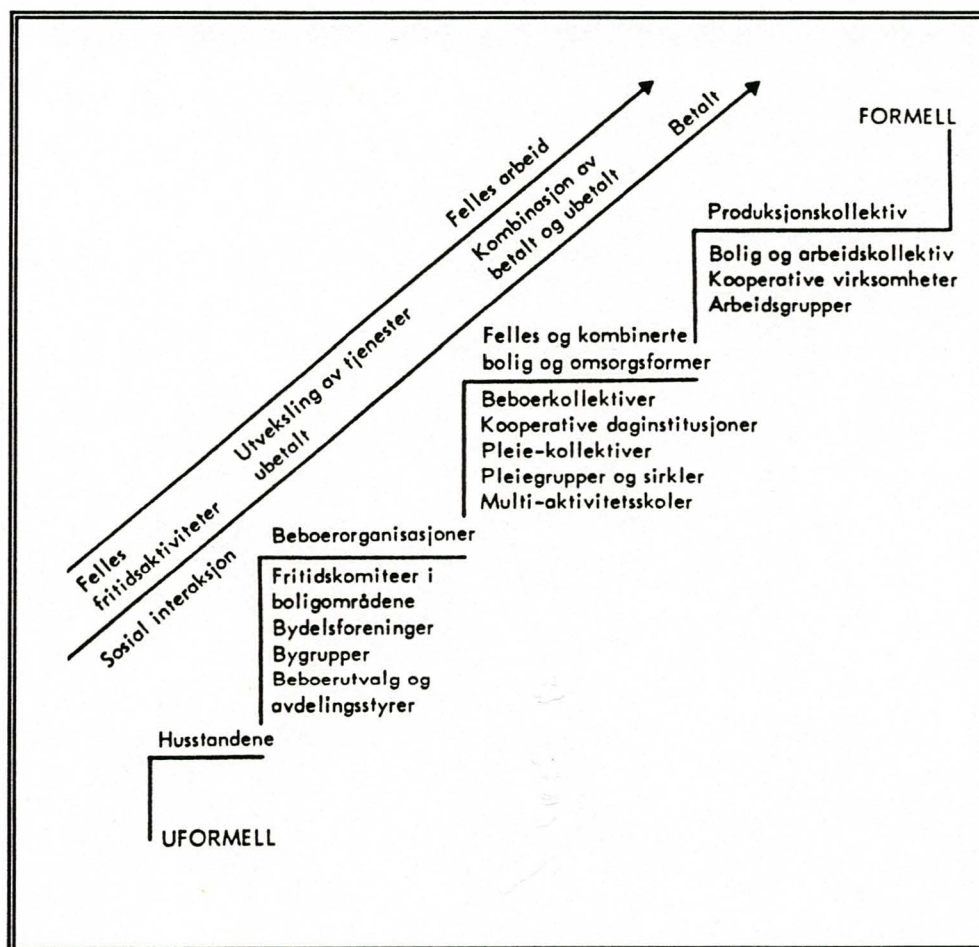
(6) Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 77, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

(7) Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 78, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

blive en del af det lokale mellemniveau, hvor det i dag foregår gennem lønarbejdet og det offentlige ydelser.

Hedvig Vestergaard (8) refererer, at der i dag leveres stort set lige så mange ulønnede arbejdstimer i husholdningerne som lønnede arbejdstimer i den offentlige sektor og i de private erhverv. Udviklingstendenserne tyder fortsat på, at der fremover vil være relativt færre lønnede arbejdstimer i den formelle økonomi og relativt flere ulønnede arbejdstimer i den uformelle økonomi. Denne udvikling har givet uoverskuelige og uløselige fordelingsmæssige konsekvenser i den vestlige verden. De uoverskuelige fordelingsmæssige perspektiver består af det forhold, at flere og flere familier er henvist til passiv forsørgelse ved offentlige ydelser og et liv i den "uformelle økonomi". Når flere personer og timer placeres i den uformelle økonomi medfører, at det er en stadig større forskel mellem de, der har arbejde, og de, der går hjemme i boligområderne.

Forskergruppen mener, at mellemniveauet er en løsning på dette problem.

Figur 4.4: Aktiviteter på mellemniveauet og organisationsformer.

Mellemniveauet, den fjerde økonomiske sektor, kommer til at sikre et samspil mellem de 3 øvrige sektorer; det offentlige, det private erhverv og husholdningerne. Mellemniveauet bliver formidlingen af aktivitet og inddragelse af de voksende grupper af mennesker, der i dag er henvist til passiv forsørgelse. Mellemniveauets økonomi tager således det udgangspunkt, at det skal varetage dele af husholdningsarbejdet og omsorgsarbejdet via en lokal organisering, samtidig med

(8) Hedvig Vestergaard: "Byggeriet og den uformelle økonomi", SBI-meddelelse nr. 46, Statens Byggeforskningsinstitut, 1984.

at forvaltningen af boliger og bygninger samt visse dele af infrastrukturen også varetages lokalt. Beslutninger bliver lokale, og arbejdskraften lokal. Der vil være tale om både lønnede og ulønnede arbejdstimer i mellemniveauet.

Mellemniveauets tilknytning til boligområdet er vigtig. Boligområdet er basis for hverdagslivet. Og boligområdet vil blive levende og aktivt, hvis de grupper, der er udelukkede fra arbejdsmarkedet samt øvrige beboere sammen kan påtage sig ansvaret for drift og forvaltning af deres boligområde.

I Figur 4.4 (9) ses, hvordan aktiviteterne på mellemniveauet gennem nogle "udviklings-trappetrin" kan udvikles fra uformel økonomi til formel økonomi.

Hvis man i en økonomisk analyse af et lokalt boligområde udover drifts- og vedligeholdelsesøkonomien også medtager de forskellige økonomiske bevægelser mellem det offentlige, bebyggelsen og de enkelte husholdninger, så vil man konstatere, at bebyggelsen (mellemniveauet) allerede i dag er en økonomisk arena, hvor pengene kanaliseres til og fra.

Husholdningerne betaler skatter til stat, amt og kommune. Retur modtager de uddannelse, pleje, omsorg og forskellige andre former for bidrag. Husholdninger betaler også husleje m.v. til bebyggelsen, og retur modtager de drift, vedligehold m.v. Bebyggelsen betaler skatter og afgifter bl.a. på husholdningernes vegne og retur modtager bebyggelsen ydelser samt forskellige former for lån, garantier m.v. til opførelse af bebyggelsen.

4.4 Konkrete veje til "det nye hverdagsliv"

Forskergruppen peger på 2 alternative hovedstrategier for at starte den ændringsproces, som "det nye hverdagsliv" er.

En ovenfra strategi, der sigter på at påvirke samfundsstrukturen gennem organiseret politisk arbejde, fagligt arbejde og planlægning samt gennem kvindepolitisk organisering.

En nedefra strategi, der sigter på at der lokalt udvikles alternativer i organiseringen af hverdagslivet, der flytter grænser og således tvinger ændringer frem af den overordnede samfundsstruktur.

Begge strategier skal ske parallelt og i samspil med hinanden.

Forskergruppen peger på de små skridts ændringer efter de to nævnte hovedstrategier. De kalder det kortsigtede målsætninger indenfor det langsigtede perspektiv.

Gruppen nævner afslutningsvis, at "det nye hverdagsliv" vil forudsætte ændringer af tidsforbruget mellem det lønnede og det ulønnede arbejde. Det er vigtigt at slå fast, at forandringsarbejdet vil kræve tid. De nævner også, at der skal arbejdes mere med konkrete metoder til organisering, etablering af produktion og formidling af resultater, ligesom det nævnes, at de mener, at det bliver en vigtig del af processen at benytte forsøgsvirksomhed.

(9) Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagsliv", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 82, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

4.5 Diskussioner af "det nye hverdagsliv"

4.5.1 Indledning

Vi har i det foregående fremstillet forskergruppens idéer på deres præmisser, og vi vil i dette afsnit diskutere deres idéer.

Det er tydeligt, at forskergruppen tager et kvindepolitisk eller feministisk udgangspunkt for deres metodeudvikling til forandring af hverdagslivet. Dette udgangspunkt vil vi kun forholde os til i meget begrænset omfang. Vores udgangspunkt for den efterfølgende diskussion er forbedringer af hverdagslivet for **beboerne** i lokalområdet, og ikke kun kvinderne.

Som vi kort beskrev i afsnit 4.1, så vil vores diskussion af det nye hverdagsliv være struktureret i 4 hovedblokke. Først vil vi diskutere metoderne til etablering af det nye hverdagsliv. Som den anden blok vil vi diskutere om det er muligt at forestille sig en lokal organisering, og den tredje blok handler om økonomien i mellemniveauet. Den fjerde og sidste blok er en diskussion om opgaverne i mellemniveauet med udgangspunkt i husholdningsarbejdet, omsorgen, produktionen og forvaltningen.

De fire diskussionsblokke anvendes ud fra den betragtning, at de er væsentlige omdrejningspunkter i forskergruppens idéer.

Diskussionen af forskergruppens idéer vil især tage udgangspunkt i, hvorvidt deres idéer er realiserbare. Vi ønsker at diskutere, hvorvidt forudsætningerne for mellemniveauet er tilstede i dag, eller hvorvidt der skal skabes nye forudsætninger og/eller rammer for, at mellemniveauet kan blive en realitet.

4.5.2 Metoder til et nyt hverdagsliv

4.5.2.1 Indledning

I denne metodeblok vil vi primært tage 2 diskussioner. En, der handler om selvforvaltning og en, der handler om de strategiske udgangspunkter: Skal tingen forandres nedefra eller oppefra.

Forskergruppen bruger ikke begrebet selvforvaltning særligt hyppigt eller velovervejet. Men vi synes, at begrebet er et godt udgangspunkt til en samlet metode diskussion om det fænomen, at folk i et lokalområde har eller får kompetence til selvstændige beslutninger og opgaveløsninger med de styrker og svagheder, som det indebærer.

Den strategiske diskussion i afsnit 4.5.2.3 handler om, hvorfra initiativer til forandring skal komme og den meget vigtige diskussion om, hvorvidt man skal vente på de store forandringer eller presse på og arbejde for de små, som en del af kampen for de store forandringer.

4.5.2.2 Selvforvaltning

Hele idéen om et mellemniveau bygger i realiteten på selvforvaltning i lokalområdet. At man skal organisere sig lokalt og selv udføre (en del af) de praktiske handlinger, som lokalområdet beslutter sig for. Selvforvaltning er imidlertid blevet et begreb, som bliver meget både brugt og misbrugt.

Vi har valgt at definere selvforvaltning, som det er blevet af en arbejdsgruppe, i forbindelse med en arbejderflertalskonference (GIMLE) i 1988.

"Ved selvforvaltning/selvbestemmelse forstås i det følgende, at en gruppe mennesker på en arbejdsplads, i en institution, i en (fag) forening eller i et lokalsamfund får tildelt eller tilkæmper sig en sådan kompetence, at de på grundlag af deres egne beslutninger løser en række opgaver af lokal karakter. Heri ligger altså også, at der til den nødvendige kompetence er knyttet såvel de nødvendige økonomiske midler som de administrative indsigter og beføjelser" (10)

Som det fremgår af vores definition af selvforvaltning, opfatter vi ikke udelukkende selvforvaltning som en græsrodsorganisering, hvor organiseringen kun finder sted uden "ydre" rammer. I forlængelse af vores definition vil vi derfor betegne vores opfattelse af, og senere brug af, selvforvaltning som rammestyret selvforvaltning.

I den politiske debat bruges begrebet selvforvaltning både af højre og venstre side i det politiske spektrum. Ovenstående citat kan siges at være udtryk for en socialistisk forståelse af begrebet selvforvaltning.

Når begrebet selvforvaltning bruges af den borgerlige regering, så bruges det i høj grad til at tilsløre besparelser ved hjælp af ideologiske fremstød. Således bliver store besparelser i f.eks. den sociale sektor tilsløret ved samtidig at give forsøgsmidler til sociale forsøg, f.eks. SUM-forsøg (Socialministeriets UdviklingsMidler). Således "slås" forsøgsmagere om pengene til forsøg i stedet for at bruge energi på at bevare pengene generelt i sektoren, eller få den samlede besparelse overført til forsøgsmidler. Man presser folk økonomisk og giver kun relativt få midler til forebyggelse.

Man ser imidlertid et sammenfald af interesser på tværs af politiske skillelinier. Efter en "traditionel" radiodebat om Christiania i 1976 har Bertel Haarder således udtalt sig om Christiania på, ifølge gengiveren, omtrent følgende måde:

"Egentlig er det, I går og laver, i overensstemmelse med Venstres partiprogram. Vi synes heller ikke om al det bureaukrati, hvor man skal have tilladelse til hvert eneste kakkelovnsrør." (11)

Det er imidlertid to forskellige måder at se på selvforvaltning på. Der skal ikke være tale om de tendenser til socialdarwinistiske tanker, man ser dukke op i den borgerlige politik i dag. Der skal være tale om privatisering på fællesskabets betingelser og ikke ud fra personlige social-økonomiske betingelser. Vi opfatter selvforvaltning som værende tæt knyttet til begrebet fællesskab og derved som det modsatte af en kapitalistisk selvforvaltning, som ikke bygger på fællesskab, men på opnåelse af størst mulig personlig frihed og gevinst (individualisme).

Ebbe Kløvedal Reich, mente således i forbindelse med den tidligere omtalt GIMLE-konference, at man kun gennem fællesskaber kan opnå en socialistisk selvforvaltning, og at det kan opfattes som en hel kunstart, understregede han ved at bruge følgende formulering af Alexis de Tocqueville: Kunsten at slå sig sammen for et levende samfund er den vigtigste kunstart, der findes.

Denne kunstart kræver imidlertid, at der er nogle rammer, der giver mulighed for, at man kan slå sig sammen, samt nogle værktøjer til at gøre det med. Endvidere skal de svage i samfundet, der af den ene

(10) Arne Gaardmand m.fl.: "Gennem selvforvaltning til nye fællesskaber", Konferencemateriale til GIMLE i oktober 1988, side 3. Andre definitioner af begrebet selvforvaltning er bl.a. at læse i "Socialpolitik i lokalsamfundet - Samspil eller konflikt", S.A.S.U (Sammenslutningen af Sociale Udvalg i Danmark) 1983.

(11) Jakob Reddersen: "Kampen om Christiania", Kronik, Berlingske Tidende, 6. april 1987. Jakob Reddersen er "Christiania-veteran". Jakob Reddersen er cand.scient.adm., og arbejder med licentiatopgave på SBI.

eller anden årsag har svært ved at formulere deres krav og varetage egne interesser, beskyttes.

Også for dem som ikke ønsker at eller kan deltage i fællesskabet, skal der være nogle "beskyttelsesmuligheder" til stede.

Der må være tale om minimumsrettigheder og beskyttelse af den enkelte, f.eks. som man ser i lovgivningen i dag. Dette emne diskuteres nærmere i næste afsnit.

Selvforvaltning kan skabe ulighed. Ejler Johansen (12) konkluderer i sin artikel "Selvforvaltning - nej tak det har vi nok af" således:

"Gennem nogle billeder har jeg forsøgt, at kaste lys over den selvforvaltning vi alle i en eller anden form kender i praksis. Mange flere og lignende billeder kunne fremdrages både i øst og vest.

Der er noget tiltalende ved selvforvaltning i det daglige liv. Den er et udtryk for, at mennesker kan overleve og finde plads til livsudfoldelser, uanset hvor elendig planøkonomien eller markedsøkonomien fungerer.

Uanset statsform er det karakteristiske ved den reelt fungerende selvforvaltning, at den opstår og lever med baggrunde i social nød og elendighed, politisk tvang og uformåenhed.

Det er besynderligt at selvforvaltning, der i praksis er forbundet med fænomener som smøring, sort økonomi, korruption m.v., kan opblæses til ideologi og utopi, som fremtidens samfundsændrende energier.

Der er ingen grund til at luttet nød, at kaste sig glædestrålende om halsen på den barske nødvendighed." (13)

Dette er barske ord fra Ejler Johansen. Det er imidlertid vigtigt at pointere, at vi hverken betragter selvforvaltning som ideologi eller utopi. Selvforvaltning er i vores øjne et middel til at nå det nye hverdagsliv.

Vi mener således, at selvforvaltning er meget mere og andet end det, Ejler Johansen konkluderer. Selvforvaltning handler grundlæggende om at tage vare på og ansvar for sit eget liv og andres. Vi mener, at der i dag er forskellige forhindringer for, at folk kan gøre dette på den bedste måde. Det offentlige system sørger for, at problemerne bliver løst for folk, ikke af folk. Hvis rammerne er til stede, så har folk mulighed for selv forvalte at deres liv på en bedre måde. Her bliver der så ikke tale om nød og elendighed, men om livsudfoldelse og en bedre varetagelse af eget liv.

Ejler Johansens fundamentale kritik af selvforvaltning er, at man gør op med lighedsbegrebet, idet selvforvaltning cementerer og måske endda forøger de nuværende fundamentale uligheder i samfundet.

Det er korrekt, at der ikke rækkes ved de fundamentale uligheder i samfundet, f.eks. ejendomsretten til produktionsmidlerne. Man kan ikke udelukke, at selvforvaltning i "rendyrket" form vil øge ulighederne mellem mennesker og klasser. Vort begreb om rammestyret selvforvaltning imødegår imidlertid sådan en tendens. Vi mener således, at det er væsentligt, at der er klare regler for udøvelsen af selvforvaltningen i lokalsamfundet. Der skal være klare kompetenceregler for de forskellige niveauer; f.eks. staten, amtet, kommunen, mellemniveauet, den enkelte boligafdeling. Det skal f.eks. ikke være muligt for et lokalsamfund at udelukke indvandrere, ældre eller fysisk handicappede.

Vi mener således godt, at man ved hjælp af et repræsentativt demokrati, som f.eks. kommunalbestyrelsen er udtryk for, kan niveaudele beslutningskompetencen. Rammerne for denne niveaudele kompetence bliver dels et resultat af en "kamp" mellem niveauerne og dels udstukket af etablere-

(12) Ejler Johansen er redaktør af tidsskriftet "Social kritik", seminarlærer og mag.art i pædagogik.

(13) Ejler Johansen: "Selvforvaltning - nej tak det har vi nok af!", side 50, artikel i Social Kritik, nr. 2., april 1989.

de niveauer f.eks. afdelingsbestyrelsen. Men spørgsmålet er om det er muligt indenfor systemets rammer at skabe andre regelsæt end de, som vi kender i dag. Regelsæt, hvor selvforvaltning af lokalområder indgår. Det er vores opfattelse, at selvforvaltning kan være et middel til at synliggøre uligheder og på solidarisk vis forvalte midlerne, der er tilstede i lokalsamfundet.

Situationen i dag efterlader mange mennesker ensomme med deres problemer, og vi mener, at man i lokalsamfundet kan løse mange problemer bl.a. ved hjælp af selvforvaltning, idet løsningerne så tager udgangspunkt i brugernes behov og ikke i andres beslutninger om, hvad deres behov er.

Vi mener således, at fordelene ved den rammestyrede selvforvaltning er at foretrække fremfor passivitet og en laden stå til. Man har her som sagt en mulighed for at gå ud fra brugernes behov og ønsker, samtidig med at de får direkte indflydelse på deres eget liv på en mere demokratisk måde, end man ser i dag. I dag har man ringe mulighed for at kunne udnytte sine evner og muligheder bedst muligt, fordi ansvaret og muligheden for direkte indgriben bliver frataget brugerne.

Der er ingen tvivl om, at selvforvaltning er "mest farligt" i perioder med lavkonjunktur, fordi man her meget nemt vil komme til at forvalte nedskæringer selv. Men selvom dette skulle være realiteterne, så er det bedre at de helt lokale brugere har direkte indflydelse på, hvor nedskæringerne rammer. Man kan eventuelt opnå et bedre resultat end tidligere.

Det drejer sig om at finde nogle fælles mål og arbejde for at opfylde disse. Et eksempel på selvforvaltning er f.eks. Medborgerhuset i Taastrup. Et gammelt hotel skulle nedlægges, og en gruppe borgere syntes, at det var synd at ødelægge det smukke gamle hotel og bygge parkeringspladser. De ønskede i stedet, at huset skulle overtages af borgerne, og efter lange forhandlinger og politiske kampe endte huset som et brugerstyret medborgerhus. Som drivkraft lå, at borgerne mente, at man manglede et sted at samles. Man ville gerne have, at det var brugerne af huset, som bestemte, hvad der skulle foregå. Motivationen var således den fælles kamp om et sted for kommunens borgere, hvor brugerne af huset selv bestemte. Kampens "fjende" var kommunen.

Motiveringen for et lokalt udgangspunkt for selvforvaltning f.eks. i boligområder kan være flere ting. I bogen "Socialt bostadsbyggande och boendedemokrati i Norden" beskrives nogle af de drivkræfter, som kan få beboerne til at engagere sig i boligområdet (Umeå, Sverige). Det er f.eks. trangen til at ændre børnenes situation, trangen til at forbedre fællesområdernes anvendelighed både udendørs og indendørs, trangen til at få ændret områdets image m.m. (14).

Vores udgangspunkt er, at folk godt selv kan og helst selv vil. Det er nu engang sjovere at være med. Det giver en større selvtilfredshed selv at deltage, når rammerne er i orden.

Selvforvaltning er mere et middel end et mål. Målet må være en udvidelse af demokratiet, således at flest mulige mennesker er med i beslutningsprocessen. Selvforvaltning kan anvendes som et middel i et nyt hverdagsliv, men man må hele tiden være sig bevidst, at der skal være tale om en rammestyret selvforvaltning og ikke en forvaltning af egen og andres elendighed.

Med vores indskrænkning og indkredsning af begrebet selvforvaltning til rammestyret selvforvaltning, mener vi, at det er både forsvarligt og rigtigt at realisere selvforvaltning. Samtidig ser vi nogle særdeles gode perspektiver i selvforvaltning på længere sigt. Vi mener, at selvforvaltning af lokale fællesskaber kan øge bevidstgørelsen omkring sammenhængene i samfundet. Den øgede bevidstgørelse og viden vil give borgerne større mulighed for at forstå og forholde sig til generelle samfundsmæssige forhold, og dette vil på længere sigt åbne op for større indflydelse

(14) Tarja Cronberg: "Socialt bostadsbyggande och boendedemokrati i Norden", side 160, Stockholm, 1983.

på udformningen af hverdagslivets rammer og strukturerne i samfundet.

4.5.2.3 Oppefra eller nedefra, små eller store skridt?

Forskergruppen har meget store ambitioner i forbindelse med organiseringen af det nye hverdagsliv. De ønsker, at en del af det private erhvervslivs og den offentlige sektors aktiviteter samt aktiviteter fra husstands niveau overflyttes til et mellemniveau. Man kan organisere det på forskellige måder f.eks. i form af beboerstyret drift og forvaltning af boligområder, bofællesskaber, bokollektiver (storfamilier), fælles omsorgsformer og produktionskollektiver.

Det betyder organisationsforandring på alle niveauer, fordi alle skal rette deres organisation mod lokalområdet. Statens og kommunernes rolle bliver så primært at sikre et samarbejde omkring sammenhængen mellem forskellige lokalområder, som f.eks. telekommunikation, overordnet vejnet m.v. Kommunerne skal organiseres omkring lokalområder og fungere som konsulenter i forhold til opgaveløsningen på mellemniveauet, kanalisering af statslige og kommunale midler til mellemniveauet, miljøkontrol m.v. Husholdningerne åbnes op f.eks. for fællesspisning og madlavning i fælleslokaler. Børnene får egne opgaver i boligområdet og deltager på deres præmisser i arbejdet.

Forskergruppen forholder sig ikke grundigt til, hvordan mellemniveauet kan realiseres. Hvilke strategier, man kan anvende f.eks. til dannelsen af mellemniveauet. De skriver meget om, at tingene skal ske helt nedefra græsrodsniveau, men konkretiserer ikke hvem, der skal være initiativtagere m.v..

Målet med bogen er ikke at formulere konkret organisation, men det er en væsentlig diskussion, som det er vigtigt at arbejde med at gøre mere konkret. Er det realistisk at forestille sig en udvikling som forudsætter organisationsforandringer både nedefra og oppefra? Dette hænger efter vores mening meget sammen med den udviklingstakt, som man forestiller sig, at forandringerne skal ske i.

Vi mener ikke, at der kan tales om hurtige forandringsprocesser, når man taler om omstrukturering af et helt samfund eller grundlæggende dele af et samfund. Og det er meget grundlæggende dele af samfundet, der skal ændres, hvis mellemniveauet skal etableres fuldt.

Samfundsudviklingen i disse år indeholder forsøg på nye og bedre metoder til at løse samfundsmæssige opgaver. Alle forsøg er med til at danne billeder af projekternes gyldighed og bæredygtighed. I Herlev kommune (som er frikommune) prøver man at etablere forsøg med selvforvaltning. Her har kommunalbestyrelsen taget nogle initiativer.

Man erfarede i Herlev ved hjælp af demografiske fremskrivninger, at der ville komme betydeligt flere ældre indbyggere. Man regnede med, at antallet af ældre ville fordobles over en 10-års periode. Udregninger viste, at med det nuværende serviceniveau, så ville det koste en skattestigning på 7%-point. Man erfarede endvidere, at Herlev var den kommune i Københavns Amt, der havde flest anbringelser udenfor hjemmet. Det betød store udgifter for både amtet og Herlev kommune uden, at problemer blev løst for de pågældende forældre og børn eller unge.

Kommunen havde 3 valgmuligheder:

1. At hæve skatterne (Dette er der imidlertid restriktioner på)
2. At skære ned og sænke servicen
3. At finde en helt tredje løsning

Herlev valgte løsning nr. 3.

Man besluttede at lade de berørte være med til at løse deres egne problemer. Derfor kontaktede kommunen de organisationer, der er valgte til at varetage de 2 nævnte gruppers interesser. For de ældres vedkommende var det pensionistklubberne i Herlev kommune. Vedrørende anbringelserne af børn og unge udenfor eget hjem kontaktede man afdelingsbestyrelserne i de almennyttige boligafdelinger, da langt den overvejende del af disse fandt sted i disse boligområder.

For pensionistklubbernes vedkommende har kommunen lagt penge ud, som klubberne selv forvalter, bl.a. havehjælp, forskellige pensionistaktiviteter m.v.

For afdelingsbestyrelsernes vedkommende har man taget forskellige initiativer. Herlev kommune gav dem nogle redskaber i form af statistik til belysning af bl.a. beboersammensætning m.v. samt en motiveret administration til assistance. Endvidere fik de selv midler at råde over efter en såkaldt kontrakt-ordning, som begge parter forpligtede sig til at overholde. Idéen i dette er et økonomisk motiv, der indebærer, at hvis det f.eks. lykkes afdelingen at lave forskellige fællesaktiviteter, der betyder, at kommunens udgifter til hjemmehjælp ikke overstiger et i kontrakten aftalt beløb, så vil afdelingen fortsat få tilført midler, den selv kan forvalte til hjælp for de lokale fællesaktiviteter, forebyggende arbejde eller lignende på boligområdet egne præmisser. Det samme gør sig gældende for eksemplet vedrørende anbringelser af børn og unge.

Ansvar er på denne måde lagt ud til brugerne, og så er det op til brugerne at forvalte pengene selv. Forsøgene ser ud til at være lykkedes udmærket indtil nu.

Forsøgene er topstyrede på den måde, at det har været kommunen, der har formuleret problemerne, og derefter er det lagt over til brugerne at medvirke til at løse dem gennem sociale selvforvaltede lokale forsøg (15).

Vi mener, at denne form for "oppefra"-forandring kan være nødvendig, hvis man vil etablere et nyt mellemniveau. Brugerne har ikke altid den samme mulighed for at overskue mulighederne for at tage initiativer til at forandre de eksisterende systemer. Kommunen kan også lettere registrere problemområderne og derudfra stille forslag om, at brugerne selv tager en del af ansvaret for de forskellige problemer, både i form af løsningsmodeller, udførsel og økonomi.

Kommunen er en så væsentlig del af det offentlige hjælpeapparat, at man ikke må overse deres indflydelse og kompetence. Det er byrådet, der sidder på magtapparatet, det er dem, der udskriver skat og derved også dem, der sørger for indtægtsgrundlaget for den kommunale service uagtet om den foregår som selvforvaltede lokale forsøg eller på almindelig vis. Man kan heller ikke overse den kommunale forvaltnings berettigelse i forhold til de overordnede politiske forhold for kommunen.

Kommunen er imidlertid i en vis udstrækning underlagt betingelser og regler udstukket af staten. Vi mener naturligvis heller ikke, at man kan overse hverken amternes eller statens vigtige rolle i forbindelse med denne diskussion om mellemniveauet.

I diskussionen om "oppefra" eller "nedefra" er diskussionen om myndighedernes rolle meget vigtig. Som vi senere skal beskrive, så er det muligt at gennemføre små forandringer udelukkende ved hjælp af en nedefra-strategi.

Men skal ændringer have mere vidtgående eller permanent karakter, så et af afgørende betydning, at der samtidig gennemføres en oppefra-strategi. Hvis staten giver mulighed for forsøg, der hvor man ønsker forsøg med mellemniveauet, så er det meget mere realistisk at forestille sig,

(15) Disse ting er oplyst i forbindelse med afholdelse af møde med formanden for socialudvalget i Herlev kommune, Leif Brask Rasmussen. Mødet fandt sted den 28. juni 1989.

at forsøgene udvikler sig til positive eksempler.

Man kan sige, at det er af afgørende betydning, at der tegner sig en politisk vilje til at skabe et lokalt politisk rum, hvis mellemniveauet skal blive til mere og andet end selvforvaltning af de helt små ting.

Vi mener ikke, at staten skal tvinge alle kommunerne til at lave mellemniveau. Det er vigtigt, at hver kommune har sin omstillingstakt. Det er efter vores mening "eksemplets magt", der skal bane vejen for nytænkning. Ser nabokommunen, at man ved hjælp af nye metoder kan forbedre forholdene i en kommune, vil de højst sandsynligt "adoptere" idéen osv.

Vi mener lige som forskergruppen at initiativerne til mellemniveauet kan foregå fra forskellige administrative niveauer.

Et eksempel på, hvorledes (forskellige niveauer) amter og kommuner kan arbejde sammen om at løse problemer, er f.eks. anbringelsen af børn udenfor hjemmet i Herlev kommune.

Herlev kommune får refunderet 50% af udgifterne til anbringelser udenfor hjemmet af Københavns amt, mens amtet ikke yder refusion til udgifter til forebyggende arbejde. Det betyder, at det bliver langt billigere for kommunen at anbringe børnene udenfor hjemmet. Dette er imidlertid ofte en dårlig løsning både for børnene og forældrene. Herlev kommune har aftalt et forsøg på dette område med amtet. Dette forsøg går ud på, at amtet yder Herlev samme refusion som normalt, hvilket vil sige ca. 50% af ca. 40 mio. kr. Herlev kan nu selv prøve at klare problemet med forskellige tiltag. Herlev vælger at bruge en del af pengene til forebyggende arbejde, bl.a. ved normering af 1/2-medarbejder i alle kommunens institutioner til forebyggende arbejde. En anden del af pengene er udlagt til afdelingsbestyrelsernes disposition til fællesaktiviteter og andet forebyggende arbejde (16).

Greve kommune er den kommune i Roskilde Amt, der har flest anbringelser af børn og unge udenfor hjemmet. Det kunne være, at hvis Roskilde Amt fik information om projektet, ville man foreslå Greve kommune den samme ordning. Således kunne eksempler brede sig som ringe i vandet.

Dette var et eksempel på, hvorledes samarbejde mellem amt og kommune kan skabe bedre mulighed for løsning af sociale problemer ved et initiativ taget oppefra på en måde, der skaber bedre rammer for lokalsamfundets indflydelse på den konkrete opgaveløsning.

Tingene kan imidlertid ikke gøres "oppefra" alene. Det er vigtigt, at man har brugerne med i hele processen. Anne Power fra PEP skriver således:

"I et boligområde (...) blev der gennemført forbedringer på udearealerne for omkring 3 mio. kr. uden nogen form for decentralisering af administration eller beboerinvolvering, uden at det på nogen måde påvirkede forholdene i den efterfølgende undersøgelsesperiode på 2 år. I mange andre projekter har der været lavet tilsvarende forsøg (...) på forbedringer af udearealerne (...). De er ligeledes blevet totalt mislykkede, hvis de ikke blev gennemført i tæt sammenhæng med beboerne og en intensiv administrativ indsats, bortset fra når den eksisterende beboermasse er blevet flyttet fra boligområdet og området er blevet

(16) Disse ting er oplyst i forbindelse med afholdelse af møde med formanden for socialudvalget i Herlev kommune, Leif Brask Rasmussen. Mødet fandt sted den 28. juni 1989.

grundlæggende renoveret." (17)

Det er uhyre vigtigt, at forbedringsarbejderne og andre processer foregår i samarbejde med brugerne. Det er brugerne, der skal modtage ydelsen, og dem som er i stand til at kunne formulere egne behov bedst. Hvis folk ikke bliver hørt, bliver de ofte fremmedgjort overfor forandringer og modarbejder oftere end de samarbejder i en sådan situation. Man kan slå to fluer med et smæk, når brugerne selv formulerer deres behov/krav, idet projekternes løsninger bliver bakket op af brugerne, og kommunen rammer de reelle behov og løser de eksisterende problemer. Alle skal kunne se, at de får noget ud af projektet. F.eks. hvis man finder ud af en ny form for solidarisk genanvendelse i et boligområde, og man derigennem spare mange penge, så skal der ikke meget fantasi til at se lignende forsøg i nabobebyggelserne.

Ovenstående giver ikke et endeligt billede af, hvordan man helt konkret skal organisere mellemniveauet. Det belyser vigtigheden af, at alle "niveauer" samarbejder om mellemniveauet. Staten skal åbne for flere forsøg (f.eks. frikommuner), og amtet og kommunerne kan samarbejde om løsningen af fælles problemer. Kommunen kan skabe basismateriale for at kortlægge problemerne i kommunen og samarbejde med brugerne. Brugerne skal selv formulere egne behov og være med til at tage ansvaret for at tingene bliver gennemført ud fra fællesskabets beslutninger.

Hvilket forum som mellemniveauet skal vokse frem af er svært at svare på. Det afhænger i høj grad af lokalområdets muligheder. Da der skal kæmpes for en ny økonomi og arbejdsdeling i et mellemniveau, skulle fagbevægelsen umiddelbart være den naturligt udfarende kraft. Der har imidlertid været en tradition for, at der er blevet etableret en "arbejdsdeling" mellem staten og fagforeningerne. Således har fagforeningen primært taget sig af medlemmernes generelle forhold på arbejdspladsen, mens velfærdsstaten har taget sig af reproduktionen, og dermed aktiviteterne udenfor arbejdspladsen. Fagbevægelsen har i høj grad ladet staten varetage de marginaliserede gruppers velfærd og har ikke haft kontrol med eller indflydelse på medlemmernes hele hverdagsliv. Denne arbejdsdeling, samt den "sektor-opdelte" fagforening i f.eks. Jern & Metal, Kvindeligt Arbejder Forbund (KAD), DJØF m.fl. har gjort, at fagbevægelserne nærmere er blevet en barriere end en naturlig igangsætter af et mellemniveau. Således må arbejdsløse ikke foretage sig noget produktivt i lokalsamfundet p.g.a. de mange særinteresser som fagforbundene repræsenterer.

Vi mener, at man skal tage udgangspunkt i de allerede eksisterende lokale organisationer og foreninger, f.eks. beboerforeninger, lejerforeninger, grundejerforeninger, pensionistforeninger, idrætsorganisationer, spejderbevægelsen eller lignende.

Forskergruppen taler ikke om gennemgribende samfundsforandringer. Selvom blikket rettes mod mellemniveauet, så stilles der ingen krav til f.eks. ejerforhold. Strategien er langsomt at ændre ved brugernes og kommunens holdning og viden, således at fordelene ved at være solidarisk opleves, og på denne baggrund kan et mere socialt og solidarisk samfund måske udvikles.

Vi opfatter, at modellen bygger på, at man arbejder efter "de små skridts" filosofi. Nemlig således, at det hele foregår i en naturlig omstillingstakt således, at ingen føler sig presset, og alle kan følge med. Det er væsentligt, at alle niveauer bliver gearret til at kunne være med. Således bliver to af nøgleordene: Uddannelse og læring. Samtidig skal man skabe en tryghed for de ansatte og brugerne således, at hvis man ikke ønsker at være med, så træder det traditionelle system naturligt ind. Konsekvensen bliver således, at de, der bruger det traditionelle system, ikke får mulighederne som de, der i fællesskab laver solidariske løsninger på problemerne. Hele lighedsbegrebet bliver der således gjort op med. I begyndelsen må man gribe fat i de i forvejen

(17) Anne Power: "Property before people. The management of twentieth-century council housing" side 139-140, Allen & Unwin, London, 1987. Egen oversættelse. Anne Power er ansat på London School of Economic og administrerende direktør for PEP (The Priority Estates Project).

organiserede, og de skal via eksemplets magt vise vejen for en ny udvikling.

Hvis alle føler, at de får noget ud af det, så er motivationen til forandring til stede. Det gælder både det private, det offentlige, det halvoftentlige og det enkelte menneske.

Alle disse ting kræver, at man tør, vil og kan påtage sig ansvar overfor sig selv og fællesskabet. Strategien må være rettet mod mellemniveauet fra alle niveauer. Oppefra i form af en overordnet planlægning på social-, sundheds-, uddannelses-, planlægningsområdet m.v. og ved at lette arbejdet for mellemniveauet i form af støtteordninger og lignende. Nedefra må man stille krav til levevilkårene i mellemniveauet og erkende gennem eksemplets magt, at man kan få mest ud af en fælles indsats.

Mellemniveauet kan ikke realiseres, hvis initiativet udelukkende kommer nedefra. Forsøgene i Herlev viser imidlertid, hvorledes ovenfra-initiativer kan kombineres med idéer og behov nedefra. Dette viser, at det kan lade sig gøre at kombinere oppefra- og nedefra-strategier.

Som det fremgår af dette afsnit, bekender vi os til de "små skridt" og eksemplets magt, idet det er vigtigt, at alle kan se og forstå de ændringer, som de små skridt repræsenterer. Sidst men ikke mindst er det vigtigt at pointere, at de små skridt ikke må være enkeltstående lappeløsninger, men er små skridt på vejen til et nyt, bedre og mere sammenhængende hverdagsliv.

4.5.3 Lokal organisering af hverdagslivet - en mulighed eller en umulighed ?

Den nordiske forskergruppe beskriver, at organiseringen af hverdagslivet skal være lokal, og at der skal ilægges nye værdier og traditioner. Vi mener derfor, at det er vigtigt at diskutere lokalområdetankegangen.

Mange har i årenes løb prøvet at definere, hvad et lokalområde er og i særdeleshed hvad et lokalsamfund er (18).

Vi har valgt at definere begreberne således:

Lokalområdet er et geografisk afgrænset område i en kommune. Det være sig f.eks. et kvarter, en gade eller lignende. I et lokalområde foregår en vis social interaktion mellem befolkningen, her er der især tale om reproduktions-områder. Der foregår som regel en vis service i lokalområdet. Ofte vil der være tale om rene boligområder.

Lokalsamfund adskiller sig fra lokalområdet ved, at lokalsamfundet indeholder alle de funktioner, som et "stor-samfund" indeholder, altså både boliger, erhverv, servicefunktioner, offentlige tjenesteydelser, kulturelle aktiviteter og fritidstilbud m.v. Både produktion og reproduktion er dele af et lokalsamfund. I et lokalsamfund foregår der også en vis social interaktion mellem befolkningen. Et lokalsamfund kan f.eks. være en by, en bydel, en ø eller lignende.

Vi mener, at det, som den nordiske forskergruppe ønsker, er at ændre lokalområderne til lokalsamfund. De ønsker en forøget service, en større interaktion mellem befolkningen og en ny form for produktion, en produktion af serviceydelser. Produktionen skal have nye værdier og former samt frem for alt være lokal. Mellemniveauet er metoden til at ændre lokalområder til lokal-

(18) Læs f.eks. Bjerring, Haslebo og Villadsen: "Lokalsamfund udvikling eller afvikling", Esbjerg 1974, Thuen og Wadel: "Lokale samfund og offentlig planlægning", Oslo 1978 eller O.M. Jensen: "Lokalsamfund", 1985, SBI.

samfund. Ved etablering af f.eks. fællesspisning, nabohjælp, (små)produktion m.v.

På den måde kan man skabe en bedre balance, variation og sammenhæng for menneskene i lokalområderne og langsomt etablere et nyt hverdagsliv.

Hvordan er imidlertid lokalsamfundenes betingelser for en sådan udvikling i dag? Er der mere tale om ideologiske drømmebilleder i forhold til de realiteter, der eksisterer i dag for en udvikling af lokalområderne?

I forbindelse med en konference i 1985 konkluderede Søren Villadsen at:

1. Byudviklingen har medført betydelige uligheder mellem kommuner og lokalområder.
2. Kommunerne er i stigende grad trådt i stedet for det traditionelle lokalsamfunds uformelle hjælpesystemer.
3. Social isolation og opsplitning i små enheder gør det vanskeligt for beboere i "problemområder" at mobilisere sig og artikulere de politiske krav, de mere private stiller til det politiske system.
4. Det er vanskeligt at forestille sig, hvordan man ved hjælp af den kommunale aktivitet vil kunne genskabe uformelle hjælpesystemer.
5. Selvom lokalsamfundet i sin traditionelle betydning ikke eksisterer længere, er der dog masser af sociale relationer i kommuner og lokalområder, som har den aller største betydning for udviklingen af de lokale levevilkår (19).

Søren Villadsen konkluderer endvidere:

"Samtidig er det klart, en så stram økonomisk styring med tilhørende nedskæringer i statstilskud, gør det mere eller mindre illusorisk for de fleste kommuner at føre nogen særlig aktiv og selvstændig politik." (20)

Det er svære odds for udviklingen af lokalområderne, hvis man lægger sig op af Søren Villadsens konklusioner. Kommunerne har fået lagt flere og flere opgaver ud samtidig med, at der er udstukket stadig mere snævre retningslinier f.eks. i form af rammestyring, cirkulærer, bekendtgørelser, nye love eller lignende. Samtidig har man nedskåret de statslige bevillinger, som regel både refusionerne og bloktilskudene. Dette har betydet, at kommunerne reelt har haft vanskeligt ved at løse problemerne.

Befolkningen bliver mere og mere afhængig af det statslige og af det kommunale hjælpeapparat (21), som vi har diskuteret og omtalt i kapitel 2. Traditionelle lokale netværk er ved at gå i opløsning, politisk magtesløshed og generel apati i belastede boligområder m.v.

Det er vigtigt at undersøge, om folk har lyst og interesse for, at gøre noget for fællesskabet. Der foreligger relativt lidt statistisk materiale om dette emne på dansk, og de undersøgelser, der er udarbejdet er ofte svært sammenlignelige. Vi vil dog inddrage de undersøgelser, der eksisterer, da de kan fortælle noget om lysten til at gøre noget for fællesskabet.

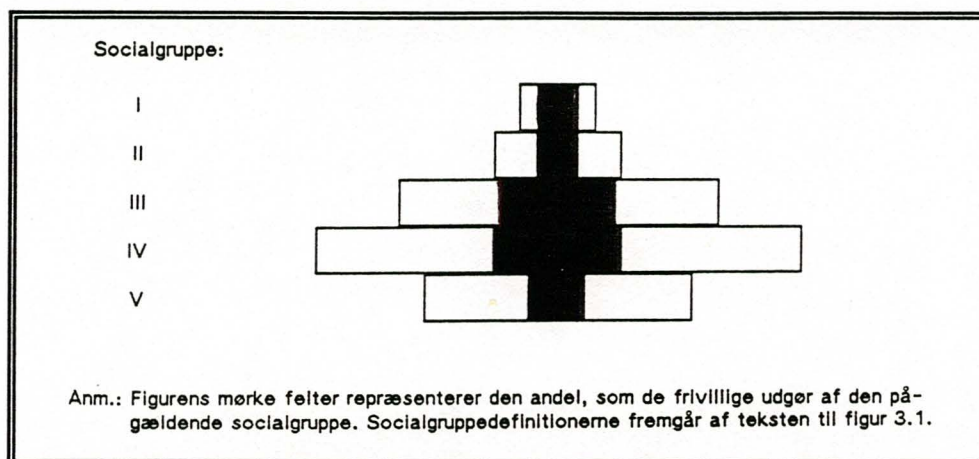
(19) Søren Villadsen: "Lokalsamfundets krise, fremtid eller forlis?", side 10-11. Oplæg i forbindelse med FBA-konference (Fællessekretariatet for Boligselskaber i Albertslund) i 1985.

(20) Søren Villadsen: "Lokalsamfundets krise, fremtid eller forlis?", side 10-11. Oplæg på FBA-konference (Fællessekretariatet for Boligselskaber i Albertslund) i 1985. Læs endvidere for yderligere dokumentation: Søren Villadsen: "Bypolitik", Paludan 1984, P.E. Mouritzen og H. Toft Jensen: "Samspillet mellem staten og kommunerne", Jurist- og Økonomforbundets forlag 1984 eller Søren Villadsen: "Lokalpolitisk organisering", Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1985. Endvidere kan der henvises til Peter Saunders og Patrick Dunleavy.

(21) Dokumentation i f.eks. Kirsten Jensen: "Nye veje i socialpolitikken - Vildveje, afveje eller genveje", Socialpolitisk Forlags Småskrifter nr. 59, 1983.

En undersøgelse foretaget af Merete Watt Boolsen viser, at 25% af den danske befolkning allerede i dag deltager i frivilligt socialt arbejde (22), og at 25% af de resterende har deltaget i socialt arbejde og har derved erfaringer med denne type arbejde (23).

Af undersøgelsen fremgår det, at sandsynligheden for at deltage i frivilligt socialt arbejde stort set er stigende med stigende socialgruppeplacering, som det ses af Figur 4.5 (24).

Figur 4.5: Befolkningen fordelt efter de 5 socialgrupper. De mørke felter repræsenterer den andel, som de frivillige udgør af den pågældende socialgruppe.

Da beboerne i de samspilsramte boligafdelinger hovedsageligt er placeret i de lavere socialgrupper, kan dette være en barriere i forhold til beboernes engagement i et mellemniveau eller mellem-niveaulignende aktiviteter.

Ifølge samme undersøgelse arbejder "kun" 6% af hele befolkningen med "Lokale grupper og organisationer", hvorunder f.eks. afdelingsbestyrelsesarbejde kan kategoriseres (25).

For denne gruppes vedkommende ses imidlertid en mere ligelig fordeling på socialgrupper, som det ses af Figur 4.6 (26).

Dette kan give et fingerpeg om, at lokal aktivitet har større interesse i de lavere socialgrupper, hvilket har positiv betydning i forhold til vores problemstillinger.

Undersøgelser med et lokalt udgangspunkt viser endvidere en vis interesse for deltagelse i lokal aktivitet.

Jill Mehlbye har i sin bog "Boligkultur" beskæftiget sig bl.a. med mobiliseringen af beboere i 2

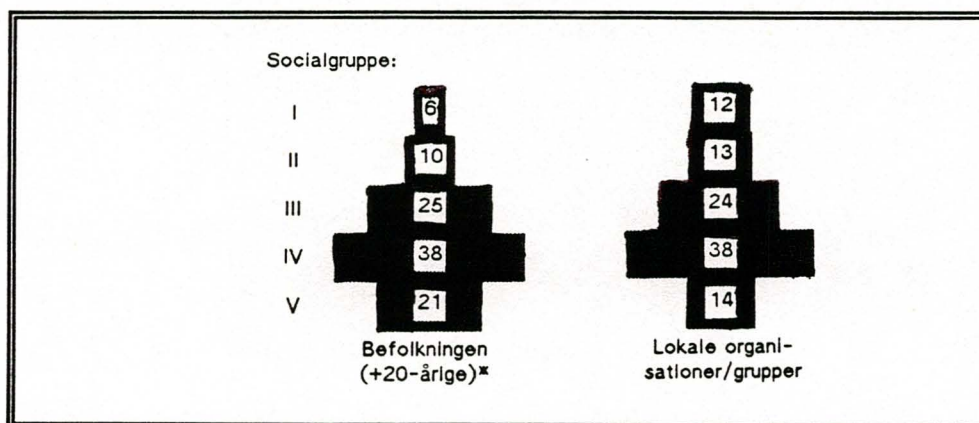
(22) Ved frivilligt socialt arbejde forstås i denne undersøgelse, at personer er aktive indenfor følgende 8 områder: Større sociale hjælpeorganisationer, rådgivningscentre og retshjælp, internationale hjælpeorganisationer, mindre lokale organisationer eller grupper, kirkeligt menighedsarbejde, ældre, børn i institutioner og fritidsundervisning.

(23) Merete Watt Boolsen: "Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor", side 19, SFI, 1988.

(24) Merete Watt Boolsen: "Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor", side 57, SFI, 1988.

(25) Merete Watt Boolsen: "Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor", side 41 og 45, SFI, 1988. Merete Watt Boolsen beskriver indholdet af lokale organisationer eller grupper således: "Med mindre, lokale organisationer eller grupper menes eksempelvis miljøgrupper af forskellig art, naboskabsgrupper, beboerforeninger, selvhjælpsgrupper, mandegrupper, kvindegrupper, basisgrupper, forskellige græsrodsbevægelser samt faglige aktiviteter af forskellig art".

(26) Merete Watt Boolsen: "Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor", side 95, SFI, 1988.

Figur 4.6: Befolkningens og de frivilliges socialgruppeplacering i procent.

boligområder og beboernes ønske og vilje til at deltage aktivt i boligområdet. Hendes konklusion lyder:

"Det er primært den lille gruppe beboeraktive, der investerer reel arbejdskraft i beboerdemokratiet, og som reelt engagerer sig i boligområdet. For de øvrige beboergrupper er boligområdet primært et sted de bor, som de ikke er indstillet på at gå særlig aktivt ind i. Af samme grund får boligområdet som aktivt lokalsamfund ikke den betydning for de enkelte beboere, som der er lagt op til i de senere års debat om lokalsamfundets rolle i kommunerne. Det kan handle om, at beboerne ikke er indstillet på det, men det kan også handle om, at de betingelser og rammer, der er for aktivister, ikke er gode nok" (27).

For øjeblikket deltager kun en lille del ifølge Jill Mehlbye aktivt i beboerarbejdet, men undersøgelsen giver imidlertid ikke noget entydigt svar på folks lyst til at deltage aktivt i boligområdet. F.eks. svarer 40% af beboerne i Farum Midtpunkt, at de gerne ville deltage mere aktivt i boligområdet, men at de af forskellige årsager ikke gør det nu. Undersøgelsen viser samlet, at ca. 50% viser interesse for eller allerede deltager i beboerdemokratiet (28).

En beboerundersøgelse foretaget af Boligselskabet FSB (Foreningen Socialt Boligbyggeri) i 1988 - omhandlede bl.a. hvor stor en del af beboerne, der deltager i beboerdemokratiet. Det viste sig, at knap halvdelen af beboerne på en eller anden måde deltog i beboerdemokratiet. Aktiviteten afhænger af bebyggelsens alder, hvor det især er i de ældre bebyggelser, at beboerne deltager (29).

Mogens Kjær Jensens undersøgelse med lokalt udgangspunkt konkluderer:

"Skal vi holde os på rimelig sikker grund, kan vi fortolke tallene sådan, at knap halvdelen af beboerne giver udtryk for den grundlæggende holdning, at deltagelse i frivilligt arbejde med socialt sigte eller i en fritidsorganisation ikke er dem fremmed" (30)

(27) Jill Mehlbye: "Boligkultur", side 46-47, AKF, 1988. Jill Mehlbye undersøger to boligområder, Farum Midtpunkt i Farum og Boulevardparken i Vejle.

(28) Jill Mehlbye: "Boligkultur", side 343, Tabel 101, AKF, 1988.

(29) Fællesorganisationen af beboerforeninger i Foreningen Socialt Boligbyggeri (FSB): "Beboeranalyse", side 10, 1988.

(30) Mogens Kjær Jensen m.fl.: "Sociale netværk og socialpolitik. En undersøgelse i to lokalområder", side 176, SFI, publikation 163, 1987.

Der er i de tre sidstnævnte undersøgelser en stor overrepræsentation af beboere i almennyttige boliger. I disse tre undersøgelser viser ca. halvdelen af beboerne således interesse for at deltage i aktiviteter, som retter sig mod forskellige former for fællesskab. Man kan derfor formode, at ca. halvdelen af beboerne i almennyttige boligafdelinger har en vis form for motivation for at gå ind i aktiviteter, som er rettet mod et fællesskab og derved mellemniveaulignende aktiviteter. I forhold til samspilsramte boligafdelinger vil dette sandsynligvis gøre sig gældende i mindre grad, da disse afdelinger har en meget lille andel af de højere socialgrupper.

Vi mener også, at mellemniveauet i sig selv vil være en motivering for folks deltagelse. Det afgørende bliver de nye rammer og de anderledes belønningsstrømme i lokalområdet. Når folk oplever, at det konkrete udbytte af lokal aktivitet er nye netværk, fællesskab, fælles oplevelser, brud med ensomheden m.v., så vil denne belønning i sig selv medføre flere aktive.

Vi mener, at det lokale udgangspunkt er naturligt for nye hverdagsliv. Dels er der mange, som går hjemme hele dagen i mange boligområder, og dels er det at bo et vigtigt udgangspunkt for de flestes hverdagsliv.

Lokalområdet kan måske blive en buffermekanisme mellem det private, det offentlige og det halvoffentlige. Det kræver imidlertid en nyorganisering, en diskussion om magt og ansvar i lokalområdet, og det betyder en radikal ændring af den udvikling, velfærdsstaten har været på vej til gennem de seneste årtier. Det er tanken, at lokalområdet kan bryde udviklingen og ved hjælp af "de små skridt" langsomt vende denne udvikling.

Det bliver ikke lige til. Der skal i så fald tages "kampe", som tidligere blev taget på f.eks. kommunalt niveau. Eksempelvis kunne man forestille sig, at placeringen af en produktionsvirksomhed i et boligområde vil skabe problemer. Man kunne forestille sig modstand imod et sådan projekt, og så ville en del af idéen om at ændre lokalområderne til lokalsamfund have problemer med at blive realiseret.

"Kamppladsens" nye placering (tættere på brugerne) vil skabe nye og anderledes problemer. Kan statsmagten f.eks. acceptere, at et lokalområde kun må beboes af håndværkere, rødhårede eller lignende. Her er det naturligt, at landets love overholdes. At man har en overordnet lands- og regionplanlægning m.v. Det samme gælder for kommunen, således at den har mulighed for at gribe ind, hvis man kan se, at delområder begynder at opkræve særskatter, gennemføre urimelige forskelsbehandlinger eller lignende.

Det lokale udgangspunkt giver mulighed for at tilpasse sig de særlige forhold, der gør sig gældende i lokalområdet. En væsentlig diskussion i denne forbindelse er størrelsen på enheder, hvori en opgave skal forvaltes. Kommunalreformen sammenlagde et stort antal mindre kommuner med et væsentlig mindre antal større kommuner. Vores tese er ikke, at der skal ske en opsplitning i de nuværende kommuner i mindre kommuner. Men indenfor kommunegrænsen kan mange opgaver nemt løses tættere på folk gennem det lokale udgangspunkt, mellemniveauet.

Undersøgelser viser, at folk ikke arbejder, hvor de bor. Valget af bolig afhænger af folks sociale position i dag og er med til at skabe en skævdeling og et ulige rekrutteringsgrundlag. Der bliver store ressourceforskelle mellem de forskellige kommuner og ofte mellem del-områder indenfor den samme kommune. Det handler om både faglige, sociale og økonomiske ressourceforskelle, og derved har nogle bedre mulighed for at kunne administrere et mellemniveau end andre (31).

Der er mange hvis og men'er, når man vurderer om lokalområder kan blive et realistisk udgangspunkt for et nyt hverdagsliv. Udviklingen har hidtil været imod et sådan mellemniveau, men vi ser

(31) Jævnfør kapitel 2, hvor vi har omtalt den sociale segregering i storbyen og dennes baggrund.

tegn på en ny udvikling. De næste par eksempler tyder på, at der er tendenser, som peger i retning af en øget interesse for at arbejde lokalt.

Man har i Rotterdam, Holland udviklet en decentral form for kommunalt styre i forhold til styringen af og beslutningen om byfornyelsen. Man har uddelegeret magt og ansvar til de enkelte bydele i byen, og samtidig understøttet aktiviteterne med kontorfaciliteter og embedsmandshjælp. Rotterdam har efter dette fået ry for at have den mest effektive planlægning af byfornyelsen i Holland (32).

I nogle af frikommuneforsøgene er man i gang med at decentralisere forvaltningen til lokalområder. F.eks. i Herlev kommune, hvor man har spændende forsøg i gang på dette område. Man har områdeorienteret dele af forvaltningen m.v.

Det kriminalpræventive Råd er for øjeblikket i gang med gennemførelse af 10 handleplaner. Handleplan 10, der drejer sig om aktiv beboerinddragelse, tager fat i boligområder for at undersøge, om man bl.a. kan oprette værksteder, som kan videreudvikles til permanente værksteder i forsøgsmråderne. Det kan f.eks. være et traditionelt træværksted, hvor beboerne enten arbejder frivilligt med træ eller i beskæftigelsesprojekter. På denne måde bliver der skabt en produktionsmulighed i boligområdet (33).

Socialministeriet er for øjeblikket i gang med mange udviklings- og forsøgsprojekter på landsplan, de såkaldte SUM-midler (Socialministeriets UdviklingsMidler), som alle har et lokalt udgangspunkt. Forsøgene er i fuld gang, og erfaringerne er derfor endnu ikke indhøstet (34).

Undervisningsministeriet har udarbejdet et 10-punkts program, hvori folkeoplysning er nøgleordet. En del af disse projekter har et lokalt udgangspunkt, og der har været meget positive resultater (35).

Socialdemokratiets nyeste kongresmateriale handler om nye veje i kommunalpolitik, hvilket bl.a. indeholder beskrivelse af decentralisering af magt, indflydelse og ansvar i byrådsdele og lokalråd m.v. (36).

En kredsconference i Boligselskabernes Landsforenings 9. kreds afholdt i marts 1989 handlede også om dette emne. Konferencematerialet handlede bl.a. om selvforvaltning, øget råderet over egen bolig, samarbejde mellem kommunerne og boligafdelingerne (37). Venstrefløjens arbejderflertalskonference GIMLE 1988 beskæftigede sig med selvforvaltning og flere af diskussionsemnerne havde et lokalt udgangspunkt. SBI's forskning og undersøgelser af indsatsen for de samspilsramte boligområder.

Christiania har også vist sig som et lokalt eksperiment, der efterhånden er blevet en accepteret del af samfundet. Christiania indeholder alle ting, som et lokalsamfund indeholder, af både butikker, kultur, børnepasning m.m. og trods store problemer og en skæv beboersammensætning, så har Christiania efterhånden fungeret i mange år.

(32) Knud Erik Hansen: "Byfornyelse med beboerdeltagelse - og ej blot deltagelse". Artikel i "Hvad sker der med byer og boliger - en debatbog", side 78, Statens Byggeforskningsinstitut, 1987.

(33) Det kriminalpræventive Råd: "Handleprogram 1987 - 1989", 1987.

(34) Socialministeriets UdviklingsMidler udgiver et blad, SUM-nyt, hvori man kan læse om de forskellige projekter i stikordsform.

(35) M. Balle-Petersen m.fl.: "I virkeligheden", Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning, 1987.

(36) Socialdemokratiets kongres '88: "Nye veje i kommunalpolitik - en socialdemokratisk model", 1988.

(37) Materiale udarbejdet af Boligselskabernes Landsforenings 9 kreds til brug for en kredsconference i marts 1989.

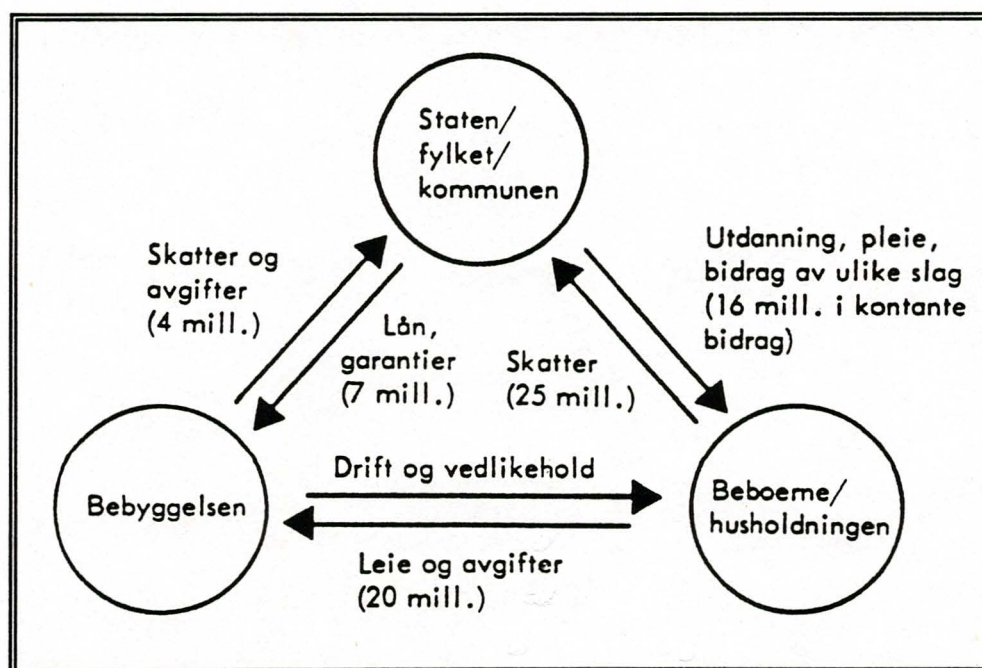
Vi ser således en tendens til, at flere og flere forsøg og initiativer tager et udgangspunkt i det lokale, og at der er ved at være politisk vilje til dette. I starten er der tale om forsøg, senere måske permanente løsninger.

På trods af, at den generelle samfundstendens må siges at skabe meget svære vilkår for lokalsamfundene, så ser vi som nævnt en stigende politisk vilje til initiativer med lokalt udgangspunkt. Samtidig mener vi at have pejlet os frem til, at der er et, i vore øjne, rimeligt grundlag for en opbakning til øgede aktiviteter på det lokale niveau i forhold til almennyttige boligafdelinger.

Vi mener, at disse forhold er argument for, at lokal organisering (under en eller anden form) er en mulighed. Også i forhold til samspilsramte boligafdelinger, selvom beboersammensætningen må ses som en mulig barriere.

4.5.4 Økonomien, mellemniveauet og "det nye hverdagsliv"

Som tidligere nævnt er et kommende mellemniveau (f.eks. en boligafdeling) allerede i dag en økonomisk arena. I denne økonomiske arena finder en række pengestrømme og tjenesteydelser sted.

Figur 4.7: Penge og tjenestestrømme i en bebyggelse i dag.

Dette kan illustreres som det sker i Figur 4.7 (38). Tallene i figuren er fra en almennyttig boligafdeling. Resultatet vil naturligvis se anderledes ud for et boligområde med privatejede enfamiliehuse.

(38) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 84, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987. Tallene i figuren er oprindeligt citeret fra Agger et al., 1983.

I diskussionen af mellemniveauets økonomi må indgå både en vurdering af den formelle økonomi (39) og den uformelle økonomi (40) samt en diskussion af, hvordan disse størrelser kombineres. Derfor må ovenstående model suppleres med elementer fra den uformelle økonomi for på denne måde at analysere kombinationsmuligheder. Disse kombinationer må blive en udviklingsproces mellem de implicerede parter.

I tanken om kombinationen af den uformelle og formelle økonomi (herefter: integreret økonomi) ligger en anden holdning til begrebet produktion end den, der f.eks. kommer til udtryk i BNP. Til grund for den integrerede økonomi ligger det, vi vil kalde det udvidede produktionsbegreb.

"Ifølge Prokop bør begrebet produktion ikke bare dække den materielle vareproduktion, men også produktionen af livssammenhænge: af socialisation, af sociale relationer, af offentlighed osv." (41)

I denne definition af Prokop (42) ligger den ligestilling og integrering af begreberne produktion og reproduktion, som er så væsentlig for selve mellemniveau-tanken. Det ovenstående produktionsbegreb og den integrerede økonomi er ensbetydende med en synliggørelse af de sammenhænge, som ellers eksisterer "skjult" i det nuværende hverdagsliv.

Som indgangsvinkel til at analysere den integrerede økonomi kan anvendes den model, der er anbragt i Figur 4.8 (43).

Denne model skal i en nærmere mellemniveau-analyse suppleres med viden om husholdningstyper, uformel omsorg m.m. i det konkrete mellemniveau, kombineret med generelle eller allerbedst - lokale tidsstudier/døgnnytmeundersøgelser.

I en konkretisering af et kommende mellemniveaus økonomi må det diskuteres, om det er muligt at integrere forskellige boligtyper og ejerforhold i et mellemniveau. I et mellemniveau med forskellige bo- og ejerformer kan ovenstående model ikke uden videre bruges som analyse-udgangspunkt, og det er spørgsmålet, hvordan en analysemodel for et blandet mellemniveau skal udarbejdes.

En del af skatteprovenuet skal, ifølge forskergruppen, forvaltes direkte på mellemniveau. Dette har den fordel, at det til en vis grad vil synliggøre, hvad man får for sine skattepenge. Samtidig kræver det imidlertid en vigtig diskussion af, hvilke opgaver mellemniveauet selv skal klare i forhold til, hvor mange penge, der tilbageføres til (eller måske rettere forbliver på) mellemniveauet.

Der kan imidlertid også bruges andre metoder til at realisere, at et mellemniveau anvender egne penge. Vi har tidligere omtalt Herlev kommunes forsøg med anbringelser udenfor hjemmet. "Over-skuddet" fra ordningen i dette forsøg tilfaldt socialforvaltning til forebyggende arbejde, men man kunne også forestille sig, at det tilfaldt f.eks. boligafdelingen.

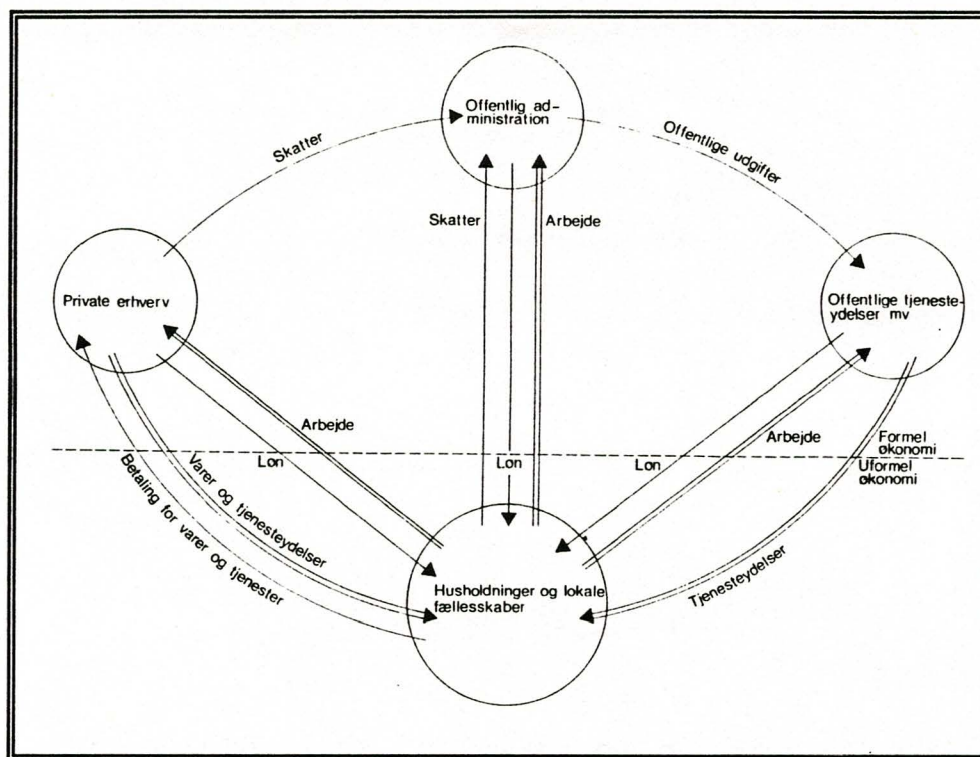
(39) Vi anvender betegnelsen formel økonomi (formel sektor) om den registrerede del af pengeøkonomien - de private erhverv og den offentlige sektor. Betegnelsen sort økonomi vil blive brugt om den delvis indirekte registrerede, men ulovlige del af pengeøkonomien.

(40) Betegnelsen uformel økonomi (uformel sektor) vil angå de aktiviteter, der hovedsageligt foregår i husholdningerne, men også i foreninger, i sammenslutninger, i bevægelser, ved gensidig hjælpssomhed m.v., som normalt ligger udenfor pengeøkonomien og som derfor ikke er talt med i regnskabet for samfundets produktion. Når vi fremover omtaler uformel økonomi, er der altså tale om lovlig aktiviteter.

(41) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Det nya vardagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 44, Nordisk Ministerråd i samarbejde med Nordisk Råd, 1984.

(42) Ulrike Prokop er videnskabelig medarbejder og docent i sociologi ved det samfundsvidenskabelige fakultet ved universitetet i Frankfurt Am Main. Prokop udfører bl.a. kvindeforskning.

(43) Hedvig Vestergaard: "Byggeriet og den uformelle økonomi", side 66, SBI-Meddelelse 46, Statens Byggeforskningsinstitut, 1984.

Figur 4.8: Den formelle og den uformelle økonomi.

Logikken bag disse forsøg er, at befolkningen skal kunne se direkte, at det kan betale sig at være solidarisk og organisere ting i fællesskab. Det er denne logik, som også må gælde i et mellemniveau for, at det kan fungere.

Denne logik knytter også det udvidede produktionsbegreb og den integrerede økonomi sammen, således som det er tanken i mellemniveauet.

Økonomien sætter i dag sine begrænsninger/rammer for det hverdagsliv vi i dag lever. Økonomien i mellemniveauet, hvad enten den er formel eller uformel har også konsekvenser for det hverdagsliv, som leves. En øget anvendelse af lokal ulønnet arbejdskraft vil medføre at nogle af de nuværende lønnede arbejder kommer til at afgive arbejdspladser. Således bliver "prisen" for et mere helt og formodentligt også bedre liv, færre lønnede arbejdspladser.

En anden logik bag økonomi og mellemniveau må være sammenhængen mellem demokratiske former og penge-administrationen. Brugere af ydelser må således til enhver tid kunne "vælge" de valgte administratorer.

4.5.5 Opgavefordelingen i "det nye hverdagsliv"

4.5.5.1 Lokalt husholdningsarbejde

Husholdningsarbejde er af mange grunde et oplagt emne, hvor varetagelsen kan ske i lokalsamfundet. Kundskaber omkring indkøb, madlavning, syning og lignende er enten kundskaber, som folk er i besiddelse af i forvejen eller kundskaber, som er lette at videregive. Blandt ungdommen kan der imidlertid ses en tendens til manglende kundskaber på dette område.

"Der er kaos i køkkenet og på lønkontoen. Stadig flere unge familier og enlige har

svært ved at overskue en ganske almindelig husholdning. De mangler basale færdigheder i madlavning, vask, vedligeholdelse og indkøb, og det får deres i forvejen anstrengte økonomi til at briste." (44)

I boligområder med høj koncentration af unge kan ovenstående være en væsentlig barriere for lokalt husholdningsarbejde. Samtidig viser ovenstående citat nødvendigheden af lokale fællesskaber som base for erfaringsudveksling og læring.

Hvis lokale- eller køkkenfaciliteterne er tilstede, så er det samtidig en aktivitet, som er let at sætte i gang, idet emnet er "neutralt", og fordelene for den enkelte er hurtige og umiddelbart synlige både økonomisk og tidsmæssigt. Lokalt husholdningsarbejde er samtidig også en god indgangsvinkel til at etablere og styrke sociale netværk i lokalområdet.

En fastlagt organisering af husholdningsarbejdet på lokalt niveau menes at fremme en mere ligelig arbejdsdeling mellem kvinder og mænd på dette område (45). Lokalt husholdningsarbejde vil derfor kunne være medvirkende til at løse de store problemer og uligheder, som udførelsen af husarbejde skaber i de enkelte husholdninger. Der er en tendens til at kvinderne bliver trætte af mændene. 2/3 af skilsmisserne ønskes af kvinderne. Det har været svært for mændene og kvinderne at ligestille sig. Bag skænderierne om, hvem der skal bære skraldespanden ned, lurder nogle dybtliggende gamle normer, som det tager generationer at fjerne (46). Den generelle udvikling i samfundet på dette område peger imidlertid i retning af en mere jævn arbejdsdeling mellem kvinder og mænd, og denne udvikling vil kunne understøtte etableringen af lokalt husholdningsarbejde.

Det store tidspres i husholdningernes hverdag medfører et stort forbrug af fastfood, som er dyrt og ofte ernæringsmæssigt dårligt. Indkøb på f.eks. Grønttorvet og fællesspisning vil både kunne spare tid og penge for den enkelte husholdning. Lokalt husholdningsarbejde vil på flere måder kunne løse nogle af husholdningsopgaverne bedre end den enkelte husholdning.

Da husholdningsarbejde for det meste varetages i privat regie og udføres af ulønnet arbejdskraft, vil lokalt husholdningsarbejde ikke give problemer i forhold til faggrupper (måske med undtagelse af hjemmehjælperne), og det vil heller ikke give problemer i form af nye samarbejdsrelationer til kommunalforvaltningen.

En indkøbsforening, som køber ind på Grønttorvet m.v., vil derimod kunne true de lokale dagligvareforhandlere. Jo mere frivilligt arbejde, der udføres i lokalsamfundet, jo flere lønarbejdere vil blive arbejdsløse. Vi synes dette er en vigtig diskussion, og vi vil tage den op senere i kapitlet.

Generelt må forudsætninger for lokalt husholdningsarbejde siges at være tilstede. Dog kan de fysiske rammer og en for skæv eller ensidig beboersammensætning være en barriere for det lokale husholdningsarbejde.

4.5.5.2 Lokal omsorg

I "Veier til det nye hverdagslivet" defineres lokal omsorg

(44) Karen Margrethe Schelin: "Kaos i køkkenet og på kontoen", artikel i Politiken den 2. juli 1989, forsiden på PS-sektionen.

(45) Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 46, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

(46) Notits i Aktuelt d. 30. marts 1989 omhandlende forskningsresultater fra Institut for Fremtidsforskning og Socialforskningsinstituttet.

"...som de omsorgsuppgifter vilka människor i sin lokala miljö gemensamt kan utföra genom egen kraft eller med stöd av det offentliga resurser." (47)

Dette er en meget bred definition. Bogens forfattere giver imidlertid også tidligere i bogen (s. 38) udtryk for, at de ønsker at anvende en bred definition af begrebet omsorg.

Vi finder det imidlertid nødvendigt at præcisere begrebet for at kunne konkretisere, hvilke "omsorgsopgaver", der kan løses på lokalt niveau, og hvordan, de kan løses. Tidligere i kapitlet blev det nævnt, at forskergruppen mener, at mellemniveauet skal løse de opgaver, der ikke bliver løst i dag, og de opgaver som de forskellige sektorer i dag løser for dårligt. Som eksempel på dette gives det nuværende social- og sundhedsforbyggende arbejde. Der mangler imidlertid i bogen en diskussion om problemerne i gennemførelse af lokal omsorg, og i stedet gives der eksempler på forskellige aktiviteter, som kan sættes i gang. Det ligger udenfor dette projekts rammer at diskutere lokal omsorg i detaljer, men i det følgende vil vi som før nævnt præcisere og konkretisere begrebet lokal omsorg samt vurdere mulighederne for gennemførelse af lokalt omsorgsarbejde.

Lokal omsorg må siges at indeholde alt fra fysisk pleje og hjælp til ikke-selvhjulpne over psykisk-/social "pleje" af de menneskelige relationer generelt til basalt sundhedsarbejde for alle.

Ovenstående opgaver må alle siges at blive varetaget i vores samfund på en eller anden facon, men der er skarpe grænser mellem offentlig og privat varetægelse af omsorgsopgaverne. Igennem udviklingen af velfærdsstaten er store dele af omsorgsarbejdet blevet til lønarbejde og underlagt lønarbejdets krav om effektivitet m.m.. I uddannelserne til lønarbejdet på omsorgsområdet har den medmenneskelige dimension lav prioritet.

Els og Ejler Johansen (48) udtrykker i en artikel dette problem således:

"Pædagogik og behandling er i centrum, mens den medmenneskelige dimension er udeladt i uddannelsestænkningen og reglerne for uddannelserne." (49)

Den medmenneskelige dimension findes i det "private" omsorgsarbejde, idet denne omsorg bygger på de relationer, mennesker etablerer i hverdagen. Den "private" omsorg besidder imidlertid som regel ikke de professionelle kundskaber, som findes i det offentlige omsorgsarbejde. Den manglende viden skaber derfor stor afhængighed af den offentlige omsorg, og omvendt er det offentlige afhængig af den "private" omsorg, når behandling og pædagogik ophører eller er utilstrækkelig til at sikre den enkeltes trivsel.

Det er på denne baggrund, at der i mellemniveauets lokale omsorg ligger et stort potentiale.

Det første spørgsmål, der rejser sig i denne forbindelse, er, hvorvidt forudsætningerne for lokal omsorg på alle dets områder er tilstede. Dette vil selvfølgelig i høj grad afhænge af det enkelte lokalområde. Generelt kan det siges, at der i lokalsamfundet må være tidsmæssige, kundskabsmæssige og sociale netværksmæssige forudsætninger tilstede. Problemet er, om ikke netop fraværet af disse forudsætninger har medført den øgede efterspørgsel af offentlige ydelser på social og sundhedsområdet.

På baggrund af diskussionerne i kapitel 2 mener vi, at dette til en hvis grad er tilfældet, men

(47) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 51, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.

(48) Els Johansen er viceforstander på Bispebjerg Hospital.

(49) Els og Ejler Johansen: "Omsorg som mangelvare", side 50 i Social Kritik nr. 3. 1989.

samtidig mener vi, at forudsætninger kan skabes ved etablering af mellemniveauet. Selve etableringen af mellemniveauet er en skabelsesproces, men skabelsen af lokal omsorg må endnu mere ses som en proces, bl.a. fordi reel omsorg ikke kan besluttes. Lokal omsorg som en proces skal også ses på baggrund af kapitel 2. "Omsorgskompetence" har trange vilkår i det nuværende hverdagsliv. Bl.a. fordi de unge ikke kender de ældres vilkår og omvendt o.s.v.

Samtidig forudsætter lokal omsorg (og hele tanken om et mellemniveau), at der i lokalområdet findes den stabilitet og integration i beboermassen, som er det vigtigste grundlag for etablering af medmenneskelige relationer. Som det vil fremgå af kapitel 4, så har denne forudsætning ikke været tilstede de sidste mange år, men den generelle udvikling på boligmarkedet ser ud til at ændre på dette forhold, bl.a. er der således nu et langt mindre økonomisk incitament til at flytte i ejerbolig.

En anden forudsætning for den lokale omsorg er tilstedeværelse af "omsorgskompetence" hos beboerne. Kvinder er traditionelt bærere af den kompetence, og det er spørgsmålet om de nye og kommende generationer af kvinder (og mænd) får indlagt denne kompetence i deres opdragelse, sådan som kvinderne fik det tidligere. Bl.a. med den stigende vægtning af lønarbejds-kvalifikationer hos kvinderne ser det ikke ud til at være tilfældet.

Els og Ejler Johansen, begge med praktisk og analytisk erfaring fra omsorgsarbejdet og omsorgsuddannelserne, formulerer ændringen i omsorgskompetencen således:

"Vi vil ikke påstå, at nye forældregenerationer ikke kan yde omsorg for deres børn eller omsorg for hinanden, men vi vil som tendens påstå, at omsorgskompetencen indsnævres, får færre facetter og færdighedsfeltet begrænses. Vi forstår denne udvikling som en konsekvens af den ændrede livsform." (50)

Disse holdninger understøttes af en artikel i Politiken den 18. juni 1989. Artiklen beretter om, hvordan der i Enghave-kvarteret i København ses en stadig stigning af tilfælde med enlige mødre og familier, der svigter deres nyfødte børn således, at det er tale om syge, stærkt undervægtige og fejlerneærede børn.

"Tit skyldes problemerne, at det er unge forældre uden erfaringer med børn. Mange af dem er enlige, unge mødre, der lever ensomt og isoleret (...) de ved ikke de mest simple ting og de er ofte ligeglade, fortæller sundhedsplejerskerne." (51)

I realiseringen af mellemniveauet kan det derfor ikke tages for givet, at der hos beboerne umiddelbart er den nødvendige omsorgskompetence tilstede for at starte en omfattende lokal omsorg.

Hvor opbygningen og styrkelsen af de sociale netværk og "det nye hverdagsliv" er en længerevarende proces, kan der på det kundskabsmæssige område hurtigere sættes initiativer i gang. Repræsentanter for det offentlige, som bliver tilknyttet det enkelte mellemniveau (f.eks. læger og hjemmehjælpere), kan f.eks. få til opgave at være igangsættere eller formidlere af selvhjælpsgrupper. Det offentlige kan stille sin viden til rådighed for beboerne i form af kurser om kost, arbejdsmiljø, pleje af syge og gamle, psykologi, indendørs boligmiljø osv. Samtidig skal beboerne informeres om deres rettigheder i forhold til sundhedsvæsenet, arbejdsmiljø, sociale forhold og lignende således, at beboerne også kan blive bedre i stand til at samarbejde med det offentlige om udformningen af den lokale omsorg. Igennem et sådant samarbejde vil det offentlige samtidig

(50) Els og Ejler Johansen: "Omsorg som mangelvare", side 51 i Social Kritik nr. 3. 1989.

(51) Klaus Bundgård Povlsen, journalist, i artiklen: "Unge mødre bag vanrøgt", Politiken, søndag den 18. juni 1989, 3. sektion.

få større indsigt i de lokale forhold og forhåbentlig få større indsigt i den medmenneskelige dimension i omsorgsarbejdet.

Et eksempel på kombination af uformel omsorg og midler fra det offentlige kan være omsorg for børn. F.eks. etablerede beboerne i den almennyttige boligafdeling Blåkildegård ved København en børnegruppe, som fungerede via ulønnet arbejde af beboerne. Kommunen, afdelingsbestyrelse og boligselskabets hovedbestyrelse bevilgede penge til børnegruppens arrangement af et kolonihold for 30 børn i bebyggelsen.

Et andet aspekt af den lokale omsorg, som vi vil diskutere her er sikring af omsorg for den enkelte. En diskussion, der ikke tages i "Veier til det nye hverdagslivet", hvilket vi ser som en svaghed i argumentationen for lokal omsorg. Det er vigtigt at stille det spørgsmål, hvordan den lokale omsorg skal administreres ud fra en kompetencesynsvinkel og af hvem. I hvor høj grad skal mellemniveauet have kompetence til at fastsætte normer for den lokale omsorg? Det ligger i tanken om mellemniveauet, at aktiviteterne i mellemniveauet skal administreres ud fra et selvforvaltningsprincip, men som tidligere nævnt i kapitlet kan dette princip indebære, at minoriteters behov "besluttet væk". Især på omsorgsområdet kan dette få katastrofale følger.

Det er derfor vigtigt at pointere, at de offentlige normer, som findes på omsorgsområdet må fastholdes som minimumskrav, som mellemniveauet ikke må kunne reducere.

Man kunne f.eks. forestille sig, at et mellemniveau, som jo i princippet skal have råderet over de midler, som tilgår det udefra, vælger at oprette frivillig hjemmehjælp og anvende midlerne til hjemmehjælp til andet formål. Selvom kundskaberne til dette arbejde er tilstede i lokalområdet, hvem har så ansvaret for, at den frivillige hjemmehjælp fungerer (f.eks. i tilfælde af sygdom hos de frivillige).

Et velfungerende mellemniveau kan imidlertid understøtte og supplere det offentlige hjemmehjælp på mange måder. F.eks. i form af fællesspisning, vaskeordninger og lignende. Sådanne ordninger, som omfatter hele lokalområdet eller store dele af det, vil samtidig have den fordel, at omsorgen ikke har karakter af hjælp fra individ til individ, men snarere har karakter af omsorg fra lokal-samfund til individ. Herved undgås i høj grad "taknemmelighedsgæld" og status-forskelle.

Det er imidlertid samtidig vigtigt at undersøge, hvordan de omsorgstrængende gamle og svage forholder sig til ikke-institutionaliseret pasning og pleje. Kari Wærness har sammenfattet en række undersøgelser af oplevelsen ved den ikke-institutionaliserede pasnings- og plejeform:

"Mye tyder altså på at kvinner som enten har erfaring for hva det innebærer å ha hovedansvaret for omsorgstrængende eldre, eller som selv er blitt sterkt avhengig av omsorg, er de grupper i befolkningen som i sterkest grad foretrekker offentlig eldreomsorg." (52)

Kari Wærness mener endvidere, med forsigtighed, at undersøgelserne tyder på:

"... at det helst er før en selv kommer i en avhengighetssituasjon at en gir uttrykk for at personlig forpliktende omsorg ville være det beste." (53)

Afslutningsvis vil vi slå fast, at ovennævnte problemer og tildels manglende forudsætninger for

(52) Hans Kristensen: "Udviklingsdilemmaer for den offentlige omsorg", side 50. Artikel i "Boligen for livet/livet for boligen", Socialpolitiske Noter nr. 1, 1983, Socialpolitisk Forlag. Citatet stammer oprindeligt fra Kari Wærness, 1982, side 10-11.

(53) Hans Kristensen: "Udviklingsdilemmaer for den offentlige omsorg", side 50. Artikel i "Boligen for livet/livet for boligen", Socialpolitiske Noter nr. 1, 1983, Socialpolitisk Forlag. Citatet stammer oprindeligt fra Kari Wærness, 1982, side 10-11.

etablering af lokal omsorg ikke, i vores øjne, er uovervindelige forhindringer. Samtidig illustrerer nogle af de omtalte problemstillinger, hvor stort behovet er for en velfungerende lokal omsorg. Dette behov for ændringer i "samfundets" omsorg, er også ved at blive erkendt i samfundet. Avisdebatter om "gadens børn", "hårde børn" og lignende viser bl.a. en interesse for omsorgssvigt i samfundet.

Generelt må det dog siges, at forudsætninger for lokal omsorg ikke er tilstede i dag i tilstrækkeligt omfang. At skabe disse forudsætninger er en langstrakt og tidskrævende proces. Det er sandsynligvis "oppefra"-initiativer (fra bl.a. kommunen), som vil være den bedste katalysator til at igangsætte de processer, som skal danne forudsætningerne for iværksættelse af lokal omsorg.

4.5.5.3 Lokal produktion

Lokal produktion er som tidligere omtalt det element, som især skal omdanne lokalområderne til lokalsamfund, men det er samtidig det element, som må siges at være sværest at realisere.

Reel vareproduktion har trange vilkår under en samfundstendens i retning af stigende centralisering af vareproduktionen i kapitalstærke storkoncerner, som kan holde priserne helt i bund. Samtidig betinger den internationale arbejdsdeling et stort udbud af billige vare produceret i f.eks. Østasien.

Denne problematik er forfatterne af "Veier til det nye hverdagsliv", da også bevidste om, og de mener samtidig at det nye hverdagsliv ikke står og falder med den lokale produktion.

"En gevinst ved en organisering på mellemniveauet er netop, at det synliggøres, hvordan livets forskellige dele hænger sammen, og hindrer at vi via vore daglige handlinger forstærker de strukturer, som er destruktive og skader hverdagslivet."
(54)

Som ovenstående citat giver udtryk for, så er en af de væsentlige pointer i mellemniveau-tanken at opbløde de skarpe skel mellem produktion og reproduktion. Det er imidlertid ikke nødvendigvis "lønarbejdsproduktion" i lokalsamfundet, der er midlet til at opbløde dette skel.

Vi mener, at ulønnet og frivillig produktion af varer og tjenesteydelser til lokalområdet er et vigtigt aspekt. Man kan f.eks. forestille sig værksteder, hvor beboerne kan fremstille genstande til udearealerne, tøj, møbler og lignende. Dette ville bl.a. kunne give de sociale netværk "næring". Samtidig ville det give beboerne mulighed for at udvikle andre sider af dem selv end de, som benyttes i lønarbejdet, hvilket ville kunne modvirke den stigende specialisering af menneskers kvalifikationer (jævnfør kapitel 2).

I forbindelse med ulønnet produktion af varer og tjenesteydelser vil der imidlertid opstå problemer i forhold til bl.a. fagforeninger og skatteforvaltning.

Således protesterede SID imod et træværksted i Tåstrupgård ved København, hvor ufaglærte unge arbejdsløse fra boligafdelingen var blevet ansat til at producere borde, bænke og lignende til udearealerne. Efter nogle møder og forhandlinger mellem SID og repræsentanter for boligselskabet valgte SID at acceptere projektet blandt andet p.g.a. dets betydning for lokalområdet og miljøet. Der kan således forventes protester fra fagforeningerne, når ikke-faglærte beboere begynder at male opgange selv og lignende. I forbindelse med et telefoninterview med en forretningsfører for en boligafdeling i Jylland udtalte forretningsføreren, at han ikke "turde" tage

denne konflikt med fagforeningen, da han ikke regnede med at kunne vinde den. Eksemplet fra Tåstrupgård viser imidlertid, at det er muligt at skabe en dialog omkring dette med fagforeningerne. Eksemplet viser, at fagforeningen kan være en barriere, ved etablering af et mellemniveau, men at man i dette tilfælde ved hjælp af dialog, fik løst problemet.

Derudover er der problemet omkring arbejdsløses "ulønnet arbejde" i boligområdet. I forhold til skatteforvaltningen kan der opstå problemer, når beboerne producerer tjenester og varer for hinanden. Hvornår skal de forskellige aktiviteter beskattes? Disse problemer og diskussionen deraf vil vi vende tilbage til i kapitel 5.

Selvom vi vægter det frivillige/ulønnede aspekt højt, og selvom der er mange vanskeligheder ved at etablere arbejdspladser i lokalområderne (f.eks. finansielle problemer og luft/støjforureningsproblemer), mener vi ikke, at dette skal opgives, idet der er mange fordele ved at have arbejdspladser i lokalsamfundet. For det første vil tendensen til sovebyer kunne modvirkes, og for det andet vil det kunne lette hverdagen for de af beboerne, som får lønarbejde i lokalsamfundet (jævnfør bl.a. kapitel 2).

Det er imidlertid vigtigt at holde sig for øje, hvilke kvaliteter man ønsker, at den lokale produktion skal tilføre et mellemniveau, som f.eks. bygges op omkring et boligområde. Det har således været et hovedsigte med de sidste mange års byplanlægning at adskille erhverv og boliger for herved sikre sunde og behagelige boligområder. Spørgsmålet er, om ikke de fleste erhverv skaber flere problemer, end de løser, ved at blive placeret tættere på boligerne. Mellemniveauet må derfor have en bevidst holdning til, hvilke erhverv der med fordel kan placeres i lokalområdet eller lokalsamfundet, og derefter forsøge at forbedre betingelserne for de typer arbejdspladser, der er et bevidst ønske om.

Forskergruppen arbejder ikke konkret med denne problematik, og den gør da også opmærksom på, at der skal arbejdes mere konkret med metoder til etablering af produktion.

Et redskab til sådan en metode kunne tage udgangspunkt i diagrammet i Figur 4.9 (55).

Klasse 0 omfatter virksomheder, der ikke må give anledning til forurening udenfor virksomhedens område. Disse virksomheder behøver hverken at være lugtfrie eller lydløse. De må blot ikke give anledning til gener for omgivelserne. Hovedparten af virksomhederne i denne klasse er forretninger, liberale erhverv og administration med videre samt småværksteder med butik.

Karakteristisk for virksomheder i klasse 1 er, at de kun må give anledning til ubetydelig forurening. Denne klasse omfatter typisk mindre virksomheder, som bogtrykkeri, elektronikvirksomheder og fotoanstalter.

Virksomheder i klasse 2 må højst give anledning til uvæsentlig forurening og omfatter et stort antal, ofte håndværksprægede virksomheder.

Klasse 3 omfatter de virksomheder, der kan forurene i væsentligt omfang. Klassen omfatter de egentlige produktionsvirksomheder eller fabrikker, som f.eks. maskinfabrikker, medicinfabrikker og farve- og lakfabrikker (56).

Mellemniveauet vil have det lokalkendskab, som vil gøre det muligt bevidst at forsøge at tilpasse den lokale erhvervspolitik efter lokalsamfundets ressourcer og behov.

(55) Ole Kirkegaard & Hans Kaaris: "Farum Midtpunkt - Ideer til debat", side 45, Statens Byggeforskningsinstitut, maj 1988.

(56) Ole Kirkegaard & Hans Kaaris: "Farum Midtpunkt - Ideer til debat", side 46, Statens Byggeforskningsinstitut, maj 1988.

Klasse	Forure- ningsomfang	Nødvendige afstand	Liste- virksomheder	Godkendende myndighed
0	ingen	0 m	ingen	-
1	ubetydelig	20 m	enkelte	kommunen
2	uvæsentlig	50 m	flere	kommunen
3	væsentlig	150 m	alle	normalt kom.
4	betydelig	300 m	med belig- genhedskrav	amtskommunen
5	omfattende	500 m	med belig- genhedskrav	amtskommunen

(Kilde: Forslag til kommuneplan for København Kommune, 1985.)

Figur 4.9: Diagram med forureningsklasser.

Et andet aspekt i forhold til lokal produktion er den nye informationsteknologi. Debatten har bl.a. drejet sig om distancearbejde, hvor lønarbejderen er placeret i hjemmet foran computeren. I den forbindelse har debatten især handlet om den isolation, der vil finde sted af den enkelte lønarbejder, hvilket vi også ser som et problem. Et lokalsamfund med et veludviklet mellemniveau vil imidlertid kunne opveje isolationen fra arbejdspladsen. Samtidig kan distancearbejdet ses som en styrkelse af distancearbejderens lokale forankring. For mindre øsamfund har det således vist sig at være et muligt middel til at forhindre fraflytninger, da computeren i hjemmet kan erstatte en arbejdsplads på fastlandet.

Generelt må det siges, at ulønnet lokal produktion vil skabe problemer i forhold til fagforeninger og skattemyndigheder. Det er imidlertid uhyre vigtigt at finde løsninger på disse problemer, idet inddragelse af ubrugte menneskelige ressourcer i mellemniveauets arbejde er en vigtig del af mellemniveautanken. Det er vores opfattelse, at man kan komme langt med en dialog med f.eks. fagbevægelsen, så længe initiativerne tages koordineret med de forskellige organisationer tilknyttet lokalområdet. Med hensyn til lønnet produktion skulle det være muligt via en bevidst lokal erhvervspolitik at få etableret egnet lokal produktion af varer og tjenesteydelser.

4.5.5.4 Lokal forvaltning

Som nævnt i afsnit 4.3.5 kræver realisering af mellemniveauets lokale forvaltning, at mange forskellige aktører med vidt forskellige baggrunde skal samarbejde. Samtidig blev det nævnt, at det er vigtigt, at alle deltagere skal kunne mødes på mellemniveauet med beslutningskompetence til og ansvar for at gå ind i den lokale opgaveløsning.

Dette kræver imidlertid også stor viden hos de forskellige aktører om de nye sammenhænge de skal samarbejde i.

For det første må beboerne sikres en langt større indsigt i de økonomiske og administrative elementer i forhold til forvaltningen af lokalsamfundet, end de har i dag. Det er således vigtigt, at kommunen og/eller boligselskab bistår beboerne med at få denne viden. Det kan imidlertid være svært at se, hvordan beboerne skal få tid og overskud til at gå ind i dette arbejde, når man

tænker på det nuværende pressede hverdagsliv (jævnfør kapitel 2).

Forskergruppen bruger Rita Liljenström til at diskutere beboernes tid og mulighed for at indgå i den lokale forvaltning med bl.a. disse betragtninger:

"Alle programmer for social mobilisering i nærmiljøet forudsætter, at mennesker har tid til rådighed", som Rita Liljenström engang har udtrykt det. Og ikke en hvilken som helst tid: Det skal være tid, som tilbringes i nærmiljøet" (57).

Vi mener, at lønarbejdstidsforkortelse kan være en af vejene til dette. En anden vej er, at arbejdsløse, invalide-og folkepensionister går ind i dette arbejde, men det forudsætter, at det er ulønnet p.g.a. af nuværende regler og love. Inddragelse af arbejdsløse og pensionister vil imidlertid være særdeles relevant i forhold til samspilsramte boligafdelinger.

Etableringen af et mellemniveau vil stille store omlægningskrav til forvaltningen i kommunerne og krav om kendskab til hverdagslivet i de enkelte lokalsamfund. Omlægningskravene indeholder bl.a. tværsektionelt arbejde i kommunen rettet mod lokalsamfundet. Dette bør realiseres igennem oprettelse af lokalkontor med repræsentanter fra kommunens forskellige forvaltninger. Herigennem vil kommunens ansatte også kunne få større kendskab til lokalområdet. De folkevalgte på mellemniveauet skal have kompetence til at medvirke ved ansættelser. Lokalkontorfunktionen kan realiseres på forskellige måder, som vist i Figur 4.10 (58).

På baggrund af vores selvforvaltningsudgangspunkt er det model III, som vi finder mest brugbar.

Lokal forvaltning kræver som nævnt nye samarbejdsformer og derfor også nye organisationsformer. Forskergruppen diskuterer ikke konkrete organisationsforandringsstrategier, og gruppen peger da også på behovet for, at der arbejdes mere med konkrete metoder til organisering, jævnfør afsnit 4.4.

De konkrete organisationsforandringer hos de forskellige parter i lokal forvaltning vil afhænge af de forskellige parters organisationsudgangspunkt, og det vil være for omfattende at gå i detaljer omkring det her. Vi ønsker imidlertid at pege på en generel anvendelig organisationsforandringsstrategi, som vi mener er anvendelig som arbejdsmodel i forhold til vores problemstillinger.

Christensen og Molin beskriver deltagerstyrede organisationsforandringer, hvor de opstiller følgende teoretiske og konkrete krav til deltagerstyringen og deltagelsesprocessen:

"Deltagerne skal "eje" problemformuleringer, konsekvens diskussioner og opstilling af handlealternativer (...)

Deltagerne skal "styre" forandringsforløbet, tage stilling til planer, tidsrammer, rollefordeling o.l. (...)

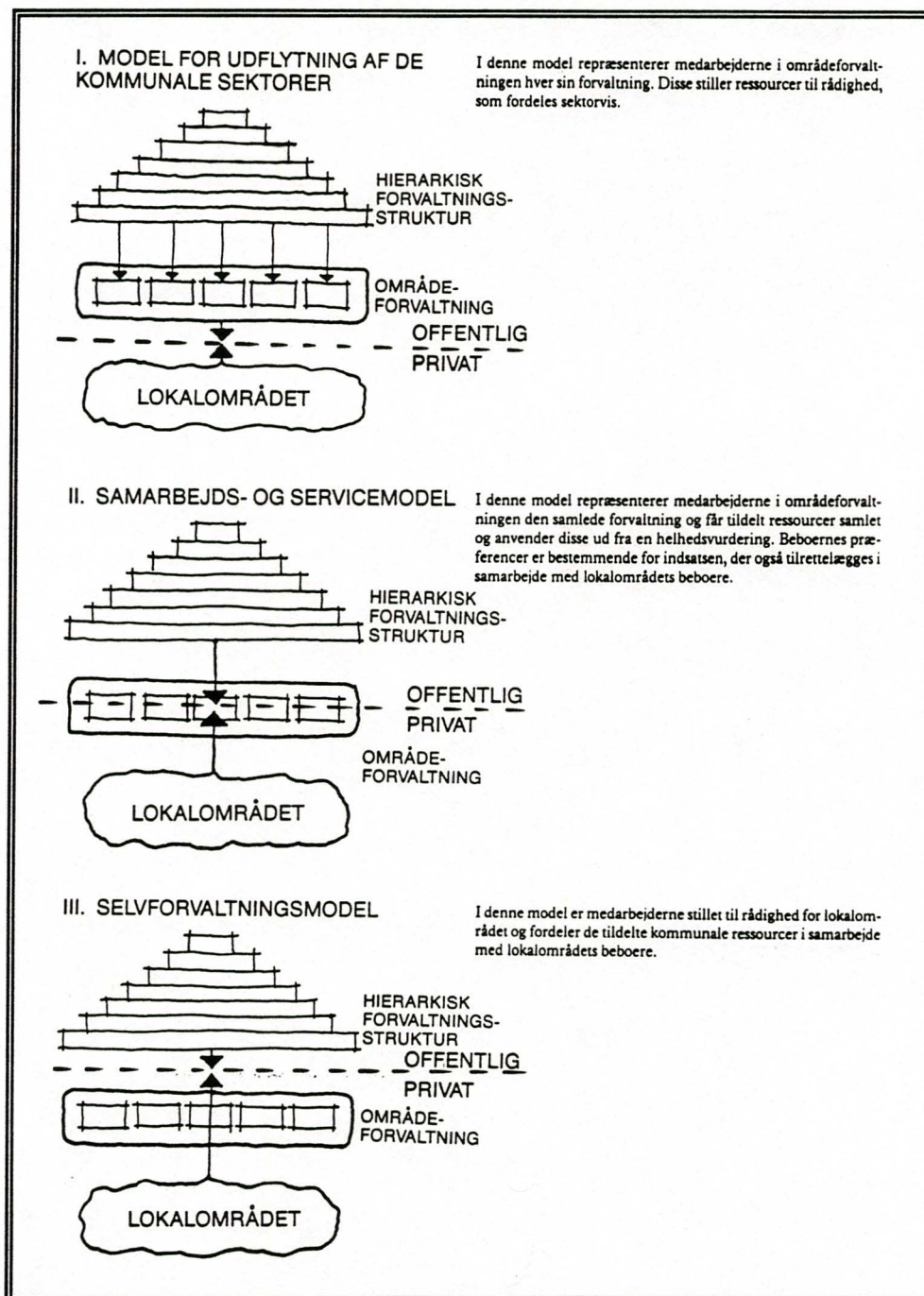
Deltagerne skal "vurdere" sammenhæng mellem organisation, problemproces og udfald af forandringsprojektet.

Deltagerne skal "mobilisere" organisationen til en fælles indsats, således at forståelse, alternativ og forandring forankres kollektivt, og fremstår som resultat af en kollektiv proces.

Deltagerne skal "forstå" de eksisterende holdninger/handlinger, som frem-

(57) Forskergruppen for det nye hverdagsliv: "Det nye vardagsliv", Kommittén för jämställdhetsfrågor, side 37, Nordisk Ministerråd i samarbejde med Nordisk Råd, 1984.

(58) John Allpass: "Beboerstyret miljøforbedring", side 21, Miljøministeriet, Planstyrelsen, 1985.

Figur 4.10: 3 modeller for områdeforvaltning.

trædelsesform for grundlæggende konflikter." (59)

Et omlægningskrav til kommunalforvaltningen, som mere er af holdningsmæssig karakter, er reel accept af borgernes ønsker. Indenfor den fysiske planlægning er der ved lov indlagt høring af borgerne. Det er imidlertid begrænset, hvor meget dette bruges til at starte en reel dialog med borgerne. En reel dialog med borgerne er imidlertid en forudsætning for at etablere mellemniveauet. Manglende eller dårlig dialog behøver imidlertid ikke at skyldes manglende vilje hos kommunalpolitikere eller ansatte. Etableringen af mellemniveau fremtvinger nye roller hos kommunal-

(59) Søren Christensen m.fl.: "Organisationskulturer", side 45-46, Akademisk Forlag, 1983. For videre gennemgang og diskussion af Christensen og Molin henvises til Jesper Nygård: "Løses problemerne i de samspilsramte boligafdelinger?", RUC-rapport, modul 5, 1988.

politikere og ansatte, såvel som det også er tilfældet med borgerne. Disse nye roller skal læres, hvilket selvfølgelig ikke gøres fra den ene dag til den næste.

Indholdet i disse nye roller kan være en væsentlig barriere for de ansatte i kommunens forvaltning (og boligselskaber m.m.) for at gå ind i arbejdet omkring lokal forvaltning og det øvrige mellemniveau. De ansatte kan blive usikre på, hvorvidt deres kvalifikationer slår til i dette arbejde. Samtidig kan en "tilkæmpet" arbejdsniche viser sig at være mere eller mindre ubrugelig.

Etablering af lokal forvaltning skulle være "teknisk" mulig bl.a. via de "redskaber", vi har nævnt ovenfor. Det kræver imidlertid investering af ressourcer fra kommunens side i form af efteruddannelse af personalet. En investering som er problematisk og måske tvivlsom i disse sparetider, specielt hvis der ikke er politisk vilje og forståelse for mellemniveauidéen. Da vi tidligere i kapitlet påpegede et potentiale i befolkningen omkring lokalt engagement, skulle den største barriere i forbindelse med beboerne være de sparsomme tidsressourcer.

4.6 Delkonklusion

Det er, som nævnt i indledningen til dette kapitel, hensigten med dette kapitel at præsentere og diskutere strategier og metoder til løsning af de problemer, som vi har beskrevet i kap. 2.

Som vi har beskrevet i kapitel 3, er der fra statslig side taget et meget væsentligt initiativ til at løse nogle af disse problemer, i hvert fald på kortere sigt. Forskergruppens tanker og idéer anviser, efter vores mening, brugbare redskaber til at løse op for de komplekse problemstillinger på et mere langsigtet grundlag.

Mellemniveautanken har som udgangspunkt, at der må etableres en helhedsorienteret varetagelse af hverdagslivets aktiviteter som erstatning for den nuværende sektoropdelte. Dette udgangspunkt er særdeles relevant i forhold til vores indkredsning af de samfundsskabte problemer i de samspilsramte boligafdelinger.

Selv om udgangspunktet er anvendeligt for os, har metoden imidlertid sine klare begrænsninger i forhold til at løse alle disse problemer. Det ligger således ikke i strategien, at der skal ændres ved de nuværende grundlæggende principper for ejendomsforhold til produktionsmidlerne, hvilket vanskeliggør sikring af arbejdspladser der, hvor disse mangler. Mellemniveautanken afgrænser sig endvidere fra at løse generelle problemer i arbejdssfæren (f.eks. arbejdsmiljø og den øgede specialisering). Mellemniveautankens kamp for at skabe et nyt og bedre hverdagsliv tager altså grundlæggende sit udgangspunkt i reproduktionssfæren, hvilket er svagheden ved strategien. Denne svaghed opvejes ved, at strategien påpeger den manglende sammenhæng og "ligestilling" mellem reproduktion og produktion. Strategien er derfor ikke kun en kamp alene for at forbedre forholdene i forhold til reproduktionen, men en strategi for at etablere et helhedsperspektiv på hverdagslivet via en organisering med udspring i reproduktionssfæren.

Det vigtige ved vores brug af mellemniveauet er at påpege, hvorledes der kan startes en proces, som på længere sigt kan forbedre hverdagslivet - en proces, hvor beboerne selv er den drivende kraft.

Et af de centrale punkter er, at tanken om et mellemniveau indeholder kollektive og fælles mål, hvor personerne i lokalsamfundet er sammen om at realisere disse mål. I modsætning til i dag, hvor mange ofte har de samme mål, men arbejder for at realisere dem hver for sig. De fælles mål kræver fælles kampe for at opnå målene. Disse kampe vil modvirke den i kapitel 2 omtalte serie og fremmedbestemthed i det moderne kapitalistiske samfund.

Et andet vigtigt punkt er mellemniveauets intention om integration og anerkendelse af ressourcer hos de grupper, som i dag har status som "værdiløse" (pensionister, arbejdsløse m.m.). Igennem en anerkendelse af disse gruppers arbejde i mellemniveauet og fællesskabet vil det nuværende skel mellem arbejdsliv og ikke-arbejdsliv kunne blive opblødt.

Samtidig indeholder mellemniveauet en intention om ligestilling af produktion og reproduktion i deres værdi for samfundets videreførelse. Mellemniveauet indeholder således de perspektiver for et bedre hverdagsliv, som vi har opstillet som væsentlige.

Realisering af mellemniveauet er imidlertid ikke efter vores mening mulig på kortere sigt. Forudsætningerne er ikke tilstede i tilstrækkeligt omfang. Den vigtigste forudsætning er integration og stabilitet i den beboermasse, som skal bære mellemniveauet. Specielt i samspilsramte boligafdelinger har denne forudsætning ofte ikke været tilstede. Men som en følge af de løsnings tiltag, vi har beskrevet i kapitel 3, mener vi, der er skabt en basis som kan være interessant at arbejde videre på. Hvis denne forudsætning er tilstede, og der er vilje til mellemniveau i boligafdelingen, så skal viljen hos den stedlige kommune også etableres. Også f.eks. amtet, det lokale erhvervsliv, fagbevægelsen m.fl. skal være indstillede på etablering af mellemniveauet. Disse forudsætninger er overvejende af holdningsmæssig og af uddannelsesmæssig karakter.

Beboerne i et mellemniveau skal samtidig lære selvforvaltningens "kunst". Som vi har påpeget i kapitlet, er selvforvaltning ikke alene det at forvalte ressourcer og opgaveløsning i lokalområdet. Vi ser det som endnu vigtigere, at selvforvaltning fører til øget indsigt i samfundsmæssige sammenhænge.

For alle deltagere på mellemniveauet gælder det, at de skal tilegne sig evnen til at leve og arbejde i ufærdige processer. Altså processer, hvor aktørerne løbende og sammen fylder rammerne ud, og hvor processernes mål løbende korrigeres alt efter det aktuelle stade og tidligere resultater.

Dette understreges af, at etableringen af mellemniveauet er en proces, som skal skabes af de involverede parter sammen. Mellemniveauet kan således ikke besluttes på en gang "oppefra". Etableringen af mellemniveauet skal være en proces, som integrerer initiativer "oppefra" og initiativer "nedefra" i en løbende proces. Vi mener, at det er vigtigt, at det bliver beboerne, der tager initiativet til etableringen af et mellemniveau i et samarbejde med kommunen og øvrige organiserede aktiviteter i lokalområderne. Vi mener, at det kan blive nødvendigt at styrke beboernes mulighed for at tage sådanne initiativer ved ansættelse af miljøarbejdere eller igangsættere i lokalområdet styret af beboerne.

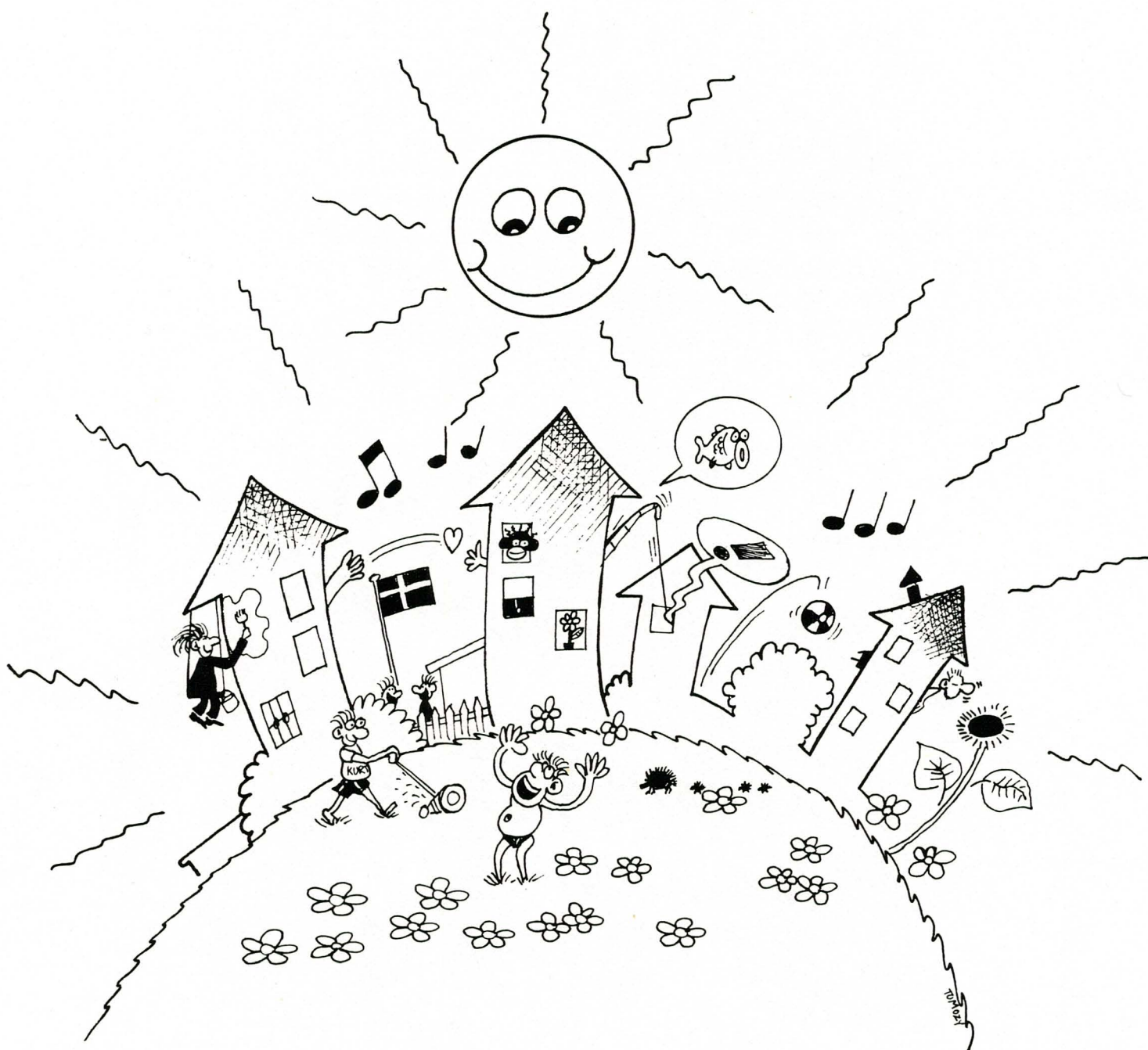
Det er uhyre vigtigt, at denne proces bygger på enkelthandlinger, som er synlige og bevidstgørende for alle, således at processens delmål fremstår som fælles mål for alle implicerede parter.

Som vi har skitseret i dette kapitel, findes der mange barrierer i denne proces. En væsentlig barriere er fagforeningernes skepsis i forhold til mellemniveauets sandsynlige fjernelse af lønarbejdspladser. Dette kræver en dialog med fagforeningerne, hvor mellemniveauets perspektiver må fremhæves. Vi ser det som en væsentlig forudsætning for mellemniveauets fulde realisering, at fagforeninger går aktivt ind i denne dialog, da en sådan dialog vil kunne fastholde mellemniveauets intention om et helhedsperspektiv på hverdagslivet. Dialogen må indeholde en diskussion om, hvorvidt lønarbejde til alle sikrer bedre levevilkår for befolkningen. Vores holdning er, at lønarbejdets vigtighed må nedtones i forhold til vigtigheden af et bedre hverdagsliv. I kapitel 2 betonedes vi imidlertid det vigtige i sikring af arbejdspladser i forbindelse med de samspilsramte boligafdelinger. I forhold til den nuværende organisering af hverdagslivet er det at have at lønarbejde da også meget væsentligt (i forhold til social status, indkomst m.m.). Nedtoningen af lønarbejdets betydning for hverdagslivets levevilkår kan derfor først ske i takt med en ændring af hverdagslivet

organisering - en ændring, som mellemniveauet repræsenterer.

Kapitel 5

Lokale fællesskaber - et eksempel

KAPITEL 5

LOKALE FÆLLESSKABER

- ET EKSEMPEL

5.1 Indledning

I dette kapitel vil vi undersøge de konkrete muligheder for at etablere et mellemniveau i et boligområde, nemlig Tåstrupgård.

Indledningsvis vil vi begrunde vores valg af boligområde. Derefter vil vi præsentere Tåstrupgård for at undersøge mulighederne og begrænsningerne i at etablere et mellemniveau. Vores præsentation af Tåstrupgård er bygget op som 'historien om miljøforbedringsprojektet', der giver os mulighed for at illustrere udviklingen, som bebyggelsen har været igennem i de seneste 5 år. Vi forsøger også at beskrive beboersammensætningen i bebyggelsen med udgangspunkt i forskellige undersøgelser deraf samt tilgængeligt statistisk materiale.

For at konkretisere tankerne om et mellemniveau og en styrkelse af de lokale fællesskaber opstiller vi en model for pengestrømme og tjenesteydelser i et almennyttigt boligområde for at give et billede af, hvilke midler der tilstrømmer og fraflyder området. Udfra denne model konkretiserer vi mulighederne for at etablere et mellemniveau eller mellemniveaulignende aktiviteter i et almennyttigt boligområde.

I den sidste del af kapitlet vil vi undersøge motiveringen og viljen for at etablere et mellemniveau eller mellemniveaulignende aktiviteter i Tåstrupgård. Vi har gennemført samtaler med repræsentanter for de væsentlige beslutningstagere i denne forbindelse. Samtalerne har fundet sted for at afklare muligheder og begrænsninger i forbindelse med idéen med at tilføre flere ressourcer til det lokale fællesskab. I forhold til lokalområdet har vi talt med både repræsentanter for beboerne og med repræsentanter for personalet ansat til at forvalte og administrere boligområdet. Og i forhold til kommunen har vi talt med borgmesteren og socialudvalgsformanden som repræsentanter for den politiske ledelse og med kommunaldirektøren og socialdirektøren som repræsentanter for den administrative ledelse.

5.2 Udvalgelse af case og metode

Vi har valgt kun at undersøge ét boligområde. Dette er bl.a. sket ud fra overvejelser om, at vi bedre kan gå i dybden med analysen, når vi afgrænser os til et område.

Det er et meget omfattende arbejde at kortlægge f.eks. pengestrømme og tjenesteydelser i et

boligområde, så vi har valgt at opstille en analysemodel, som vi mener kan anvendes generelt til boligområder, der minder om Tåstrupgård.

Tåstrupgård er udvalgt som analyseområde af flere årsager.

Tåstrupgård har været en af de samspilsramte boligafdelinger, der har været karakteriseret ved at indeholde stort set alle former for samspilsproblemer. Disse problemer er man nu ved at være kommet til livs. De løsninger, som man har anvendt, har ændret boligområdet på en måde, som vi mener kan skabe forudsætninger for, at der kan etableres et mellemniveau eller dele af et mere selvforvaltende lokalområde. Tåstrupgård er en almennyttig boligafdeling, som allerede har en etableret organisationsstruktur bestående af et aktivt og alsidigt beboerdemokrati.

Tåstrupgård er et relativt stort boligområde med kun een boligform, hvilket gør det lettere at analysere området. Vi undgår problemer med forskellige organisationsformer, "husøkonomier" (ejer, lejer, andelsboliger m.v.) m.v., hvis vi beskæftiger os med et sammenhængende og ensartet boligområde. Antallet af husstande minder om de gamle sogne, der jo i sin tid fungerede som selvberende lokalsamfund. Der er ca. 1.000 lejemål og ca. 2.500 personer i boligområdet.

På grund af vores tidligere projektarbejde om Tåstrupgård og vores tilknytning til AKB (Arbejdernes Kooperative Byggeförening) har der været gode muligheder for at tilvejebringe de fornødne data. Dette ville have været sværere i andre boligområder.

5.3 En karakteristik af boligområdet

5.3.1 Indledning

Tåstrupgård er en almennyttig boligafdeling beliggende i Høje-Taastrup kommune, cirka 20 km fra Københavns centrum i retning mod Roskilde. Bebyggelsen er fysisk placeret langs jernbanen mellem den gamle Taastrup station og den nye Vestbanegård i Høje-Taastrup.

Tåstrupgård ejes af AKB, Taastrup, der er et almennyttigt garantiselskab. AKB, Taastrup har 3 boligafdelinger i Høje-Taastrup kommune og benytter AKB's hovedselskab som forretningsfører. I selskabsbestyrelsen for AKB, Taastrup har beboernes repræsentanter flertallet. Bestyrelsen består af 11 medlemmer, hvoraf beboernes repræsentanter på et årligt fællesmøde vælger 6 medlemmer. Af de resterende 5 udpeger Høje-Taastrup kommune 2 medlemmer og AKB's hovedselskab 3 medlemmer.

Tåstrupgård er planlagt i slutningen af 1960'erne, opført i starten af 1970'erne og bebyggelsen stod færdig i 1974. Tåstrupgård har 953 lejligheder og 28 enkeltværelser, i alt 981 boliger. Bebyggelsen består af 8 såkaldte langblokke langs Tåstrupgårdsvej med en samlet længde på næsten en kilometer, 17 såkaldte mellemblokke beliggende i midten af byggeriet og 14 såkaldte sydblokke, som ligger ud mod jernbanen. Blokkene er på henholdsvis 2- og 3-etager.

Der er endvidere 27 garager, egen varmecentral (der dog i dag kun fungerer som spidsbelastningscentral for VEKS, VEstegnens Kraftvarme Selskab), 4 børneinstitutioner og 1 centerbebyggelse. Centerbebyggelsen består af købmand, værtshus, selskabslokale og institution. Desuden ligger der et ca. 600 m² nyopført beboerhus med et cafémiljø, et køkken, to mødelokaler, et legerum, et stort fælleslokale. Det store fælleslokale benyttes til fester, beboermøder, teater o.lign. Et stort antal kælderrum anvendes til klubaktivitet o.lign.

Tåstrupgård har haft store økonomiske, sociale, fysiske og organisatoriske problemer siden den

blev opført.

Problemerne, deres sammensathed og kompleksitet kan karakteriseres som en ond cirkelproces. Vi har tidligere i kapitel 2 vist den onde cirkel i samspilsramte boligområder. Tåstrupgård er et samspilsramt boligområde, og virkninger af den onde cirkelproces har på markant vis eksisteret i bebyggelsen og virker i en vis udstrækning stadig i dag.

Fra starten af Tåstrupgårds eksistens har bebyggelsen vist sig at være meget lidt attraktiv. Store udlejningsproblemer, høj andel af beboere med sociale problemer, høj andel af fremmedsprogede beboere, høj fraflytningsprocent, kraftigt stigende huslejer, misforvaltning og manglende forvaltning af boligområdet, problemer med den fysiske udformning af bygningerne, svært tilgængelige fællesområder med videre karakteriserer virkningen af den førte boligpolitik og den onde cirkelproces i Tåstrupgård.

Som vi tidligere har diskuteret, er disse problemer og den deraf følgende sociale segregeringsproces et resultat af den førte boligpolitik i velfærdsstaten. Problemerne, der findes i Tåstrupgård er heller ikke enestående, men tværtimod et generelt problem i mange bebyggelser, der er opført i 1960'erne og i 1970'erne, som vi har beskrevet det i kapitel 2 om hverdagslivet i de samspilsramte boligområder.

Der har været gjort forskellige forsøg på at løse problemerne i Tåstrupgård. Allerede i starten tildeles bebyggelsen såkaldte særstøttelån til nedbringelse af begyndelseshuslejen og senere i 1970'erne etableres en såkaldt trojka-løsning. En trojka-løsning er en økonomisk tilskudsordning med 3 deltagende parter, den stedlige kommune, Boligselskabernes Landsbyggefond og den långivende kreditforening.

Begge disse løsningstiltag samt forskellige andre særstøtteordninger, der blev gennemført i 1970'erne, var karakteriseret ved kun at tilføre den skadelidte bebyggelse økonomiske ressourcer (f.eks. dække et akkumuleret underskud) og ikke en helhedsorienteret løsning, der søgte at løse bestående problemer i bebyggelsen. Derfor viste der sig for Tåstrupgårds vedkommende efter de forskellige løsningsforsøg hurtigt økonomiske problemer igen.

Den generelle lovgivning om hjælp til de samspilsramte boligområder, der er beskrevet i kapitel 3, gav mulighed for mere helhedsorienterede løsninger. Tåstrupgårds miljøforbedringsprojekt er et eksempel på et sådant helhedsorienteret projekt med beboerstyring, hvor de kendte problemer forsøges løst i en samlet koordineret indsats.

5.3.2 Forarbejdet til miljøforbedringsprojekterne

Processen for miljøforbedringsaktiviteterne i Tåstrupgård starter helt tilbage i 1984, 2 år før loven om de samspilsramte boligområder bliver vedtaget i Folketinget.

På et selskabsbestyrelsesmøde den 2. februar 1984 i AKB, Taastrup krævede bestyrelsens mindretal, beboernes repræsentanter, at "bestyrelsen skulle trække i arbejdstøjet" og gennem afholdelse af en temadag om Tåstrupgårds fremtid gøre en indsats for at løse bebyggelsens problemer.

Denne temadag, der blev afholdt den 12. marts 1984, var starten på en proces for at forbedre bebyggelsen; en proces der stadig er i gang. I temadagen deltog relevante beslutningstagere, der kunne påvirke Tåstrupgårds fremtid. Politikere og embedsmænd fra Høje-Taastrup kommune, Boligstyrelsen, Boligselskabernes Landsforening (BL), Boligselskabernes Landsbyggefond (BLF), ansatte i AKB's forvaltning og administration, afdelingsbestyrelsen og selskabsbestyrelsen for AKB,

Taastrup.

På temadagen diskuteredes forskellige måder at starte en løsningsproces på, og det konkluderedes, at der skulle nedsættes en projektgruppe og en række emnegrupper, der nøjere skulle analysere problemerne i bebyggelsen og opstille forslag til løsninger.

Beboernes repræsentanter i afdelingsbestyrelsen og i selskabsbestyrelsen for AKB, Taastrup havde i mange år gjort opmærksom på, at der skulle radikale initiativer til for at ændre på Tåstrupgårds problemer. I sommeren 1984 åbnede Folketinget op for, at hvis et flertal blandt beboernes repræsentanter ønskede det, så skulle beboernes repræsentanter have flertallet af medlemmerne i boligselskabets bestyrelse og vælge enten næstformanden eller formanden.

Der er ingen tvivl om, at det, at beboernes repræsentanter opnåede en reel besluttende kompetence i selskabsbestyrelsen, har betydet, at de igangsatte processer blev reelle og kom til at betyde meget for de løsninger, der senere blev valgt i Tåstrupgård.

Projektgruppen og emnegrupperne, som begge bestod af både repræsentanter for beboerne og for AKB's administration, brugte perioden fra marts 1984 til starten af 1985 på at kortlægge problemerne, disses indbyrdes sammehænge og mulige løsningsforslag.

En af disse analyser var en såkaldt "Huslejeundersøgelse". Den blev gennemført i samarbejde mellem AKB, Tåstrup og Høje-Taastrup kommune i 1984 og 1985. Undersøgelsen blev gennemført som en kombination af en spørgeskemaundersøgelse og forskelligt statistik fra Danmarks Statistik og tal-matriale udarbejdet af Høje-Taastrup kommune. Der blev foretaget undersøgelse af indkomstbaggrunde, sociale baggrunde, nationalitetssammensætning, huslejens vægt i familiernes samlede økonomi, beboersammensætning m.v. Undersøgelsens hovedkonklusion lød:

"Med resultatet af undersøgelsen må det stå klart, at Tåstrupgårds problemer ikke kun er, hvad man kunne kalde "bolig-økonomiske", der har en sammenhæng med byggeriets finansiering, renteniveau og driftsudgifter. Undersøgelsen viser, at der i høj grad er tale om både miljømæssige og sociale problemer, og at de har en så tydelig sammenhæng, at de ikke kan løses hver for sig.

Der er behov for en helhedsløsning der sikrer, at alle aspekter af Tåstrupgårds problemer kan løses samlet. Sker det ikke, vil Tåstrupgård kun få en halv løsning, der højst vil kunne udskyde problemerne i en periode" (1)

Afdelingsbestyrelsen og projektgruppen ønskede fra starten, at løsningsprojektet i Tåstrupgård skulle være både helhedsorienteret og beboerstyret. Løsningen skulle være helhedsorienteret, fordi der i Tåstrupgård både var økonomiske, sociale, fysiske og organisatoriske problemer, og det var målet at søge flest mulige problemer løst i en samlet proces. Løsningen skulle være beboerstyret, fordi man mente, at en væsentlig del af problemerne i bebyggelsen skyldes den enkelte beboers manglende ansvarlighed overfor bebyggelsen og den manglende lyst til at bo i Tåstrupgård og beboernes manglende tilknytning til området. Projektgruppen håbede, at det ville være muligt at engagere og styrke den enkelte beboers ansvarlig overfor bebyggelsen ved at gøre væsentlige dele af projektet beboerstyret, så beboerne i fællesskab kunne beslutte, hvad der skulle ske og i visse tilfælde selv udføre disse.

Der blev fra bebyggelsens side udarbejdet en række rapporter, skitser m.v. som en resultat af den indsats, der blev ydet for at skabe en fremtid for Tåstrupgård og beboerne i Tåstrupgård.

(1) AKB: "Huslejeundersøgelse - Viljen og vejen for Tåstrupgårds fremtid", side 39, 1985.

Formuleringen af de konkrete ønsker til fysisk forbedring tog sit direkte udgangspunkt i beboernes ønsker på 2 måder.

For det første blev der gennemført 4 del-beboermøder i november 1984, hvor beboerne blev bedt om at fremkomme med idéer til forbedring af Tåstrupgård. Disse beboermøder resulterede i mere end 350 konkrete forslag.

Den omtalte "Huslejeundersøgelse" viste, at kun 7,7% af de adspurgte beboere enten var særdeles utilfredse eller utilfredse med selve lejligheden, mens mere end 46% enten var særdeles utilfredse eller utilfredse med boligområdet. Dette giver et klart fingerpeg om, at der burde gøres noget ved selve bebyggelsen, dens fællesarealer og fællesfaciliteter.

På baggrund af disse beboersynspunkter udarbejdede arkitekt John Allpass et skitseprojekt til løsning af problemerne i Tåstrupgård.

I sommeren 1985 vedtog Folketinget lovgrundlaget, der muliggjorde et økonomisk grundlag for en redningsaktion af Tåstrupgård og gennemførelse af et miljøforbedringsprojekt. På dette tidspunkt var den økonomiske situation i bebyggelsen ganske alvorlig. Det akkumulerede underskud nærmede sig 30 mio. kr., antallet af tomme lejligheder var større end 100 lejligheder og fraflytningsprocenten svingede mellem 23 og 25%.

5.3.3 Miljøforbedringsprojekterne

Som det er beskrevet i kapitel 3, så fik Boligselskabernes Landsbyggefond den administrative hovedrolle i forbindelse med at udarbejde indstillinger til løsning i de boligafdelinger, der inden den 1. september 1985 indsendte ansøgning om omprioritering, særstøtte m.v.

Tåstrupgård blev en del af den såkaldte 1. runde i omprioriteringen, der blev gennemført den 2. januar 1986, og fik gennem denne økonomiske løsning skabt basis for dels en redning af bebyggelsens økonomiske situation og dels mulighed for at gennemføre fysiske og miljøforbedrende projekter.

Siden den økonomiske løsning i starten af 1986 er der sket en del ændringer af de enkelte projekter og deres økonomi samt en forventelig prisudvikling. Vi beskriver derfor den økonomiske løsning med udgangspunkt i de nyeste tal for projekterne, august 1989.

Den økonomiske løsning i Tåstrupgård består af følgende del-elementer:

- **Omprioritering** (100%) af de højt forrentede realkreditlån med rentesikring til indeksregulerede lån med rente- og afdragsbidrag. Ved indeksregulerede realkreditlån reguleres til resterende hovedstol årligt med 75% af inflationen. Omprioriteringen medførte et årligt fald i bebyggelsens kapitaludgifter på cirka 6 mio. kr. (1986-tal) samt en eengangsbesparelse på cirka 4,4 mio. kr. (1986-tal) som følge af, at 1. ydelse på indeksregulerede lån er afdragsfri. Disse besparelse er den vigtigste årsag til, at det bliver muligt at gennemføre fysiske og miljøforbedrende projekter.
- **Særstøtte** på samlet 33,2 mio. kr. (1986-tal), der skulle bruges til at dække det opsamlede underskud, morarenter til kreditforeningerne samt forventede udgifter til lejetab i resten af 1986.
- **Selskabsbidrag** til inddækning af restunderfinansiering på samlet ca. 2,2 mio. kr. (1986-tal), der betales af dispositionsfonden i AKB, Taastrup og AKB's hovedselskab.
- Opretning af **byggeskader** for 100,3 mio. kr. Disse sager finansieres efter §54 i Lov om Bolig-

byggeri, hvilket vil sige statsstøttede indeksregulerede realkreditlån efter samme betingelser som for nybyggeri og for de omprioriterede realkreditlån i Tåstrupgård (se ovenfor).

Byggeskadesagerne består i summarisk form af følgende:

- renovering af bebyggelsens tage ved etablering af nye sadeltage.
 - renovering af facaderne ved grundlæggende reparation af beton samt efterfølgende behandling og farvesætning.
 - renovering af brugsvand og kloaksystem.
 - fjernelse af betondæk og støttemure, hvori der er opstået betonskader.
- Gennemførelse af **ombygning af lejligheder** for ca. 5,3 mio. kr. Dette projekt finansieres efter §54a i Lov om Boligbyggeri, hvilket vil sige statsstøttede indeksregulerede realkreditlån efter samme betingelser som for nybyggeri og for de omprioriterede realkreditlån i Tåstrupgård (se ovenfor).

Ombygningerne består i summarisk form af følgende:

- ombygning og sammenlægning af uhensigtsmæssigt indrettede lejligheder (lejligheder med et såkaldt amerikaner-køkken) til mere hensigtsmæssig indrettede lejligheder, herunder et eksperiment med ældre-boliger i en opgang.
- Gennemførelse af **miljøfremmende arbejder** for ca. 53,8 mio. kr. Ca. 33 mio. kr. i denne forbindelse finansieres efter §54a i Lov om Boligbyggeri, hvilket vil sige statsstøttede indeksregulerede realkreditlån efter samme betingelser som for nybyggeri og for de omprioriterede realkreditlån i Tåstrupgård (se ovenfor). Den resterende del finansieres dels gennem et kontant tilskud på 5 mio. kr. fra den fælles moderniseringsfond, og dels gennem en "egen-betaling" på ca. 16 mio. kr., der skaffes fra den såkaldte reguleringskonto. Reguleringskontoen er en opsamling af sparede ydelser fra den økonomiske løsning til det tidspunkt, hvor den endelige finansiering foretages. Dette betyder, at der i budgetterne efter den økonomiske løsning den 2. januar 1986 har været budgetteret med en årligt udgift til byggeskaderne med ca. 2,5 mio. kr. Byggeskadeprojektet vil først påvirke driftsøkonomien i bebyggelsen fra januar 1990. Der bliver derfor en periode, hvor der budgetteres med udgifter, der reelt ikke eksisterer. Disse midler samles op på en reguleringskonto, hvorfra udvidelser af projekter, økonomiske overskridelser m.v. efter myndighedernes godkendelse kan finansieres.

De miljøfremmende foranstaltninger består i summarisk form af følgende:

- gennemførelse af omfattende forbedringer af friarealerne i bebyggelsen.
 - opførelse af et beboerhus i forbindelse med forarealerne.
 - omlægning af de eksisterende 8 parkeringskælder. 4 kælder brydes helt om til såkaldte stiløsninger, hvor al eksisterende beton fjernes, og gårdhaver opbygges i trækonstruktioner uden på husene. Og 4 kælder ændres til såkaldte overdækkede løsninger, idet betondækket over parkeringskælderen lukkes helt til for at skabe et fællesareal mellem blokkene.
 - Nedbrydning af en række beton støttemure m.v., der ikke tjener et formål.
- Etablering af **individuel el-måling** ved installation af el-målere i de enkelte lejligheder. Dette projekt koster ca. 4,0 mio. kr., hvoraf den fælles moderniseringsfond dækker 50% af udgiften og de resterende 50% dækkes af reguleringskontoen (se ovenfor).

Den økonomiske løsning indeholdt endelig forudsætninger om, at huslejen pr. 1. juli 1989 skulle stige med 4% til 373 kr. pr m².

I Figur 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6 og 5.7 illustreres en opgang før og efter, et grønt område i forbindelse med sydblokkene før og efter og endelig en midterblok før med overdækket parkeringskælder og efter med en stiløsning, hvor parkeringskælderen er fjernet.

5.3.4 Organiseringen

Tåstrupgård følger de helt almindelige beboerdemokratiske principper med en beboervalgt afdelingsbestyrelse, der varetager Tåstrupgårds interesser, godkender afdelingens budget og i det hele taget laver de aktiviteter, som enhver anden afdelingsbestyrelse gør. Dette følger helt almindelige principper.

Til brug for gennemførelsen af det omfattende miljøforbedringsprojektet har afdelingsbestyrelsen og selskabsbestyrelsen for AKB, Taastrup vedtaget en særlig organisering. I Figur 5.1 er organisationsplanen illustreret.

Som det ses af organisationsplanen er det projektgruppen, der har den politiske ledelse af miljøprojektet. Her fastlægges budgetrammer, træffes overordnede beslutninger og tvistigheder i de øvrige organer afgøres endeligt her. I projektgruppen sidder 4 repræsentanter for Tåstrupgårds afdelingsbestyrelse, 2 repræsentanter for Tåstrupgårds Lejerforening, AKB's beboervalgte formand, AKB's administrative direktør, ejendomschefen og den ansatte projektledelse. Yderligere er miljøarbejderne tilknyttet projektgruppen. Beboerne har flertal i projektgruppen.

Selskabsbestyrelsen har det juridiske og økonomiske ansvar i forbindelse med gennemførelse af miljøprojektet.

Opgangsrådene består af beboerne i en opgang. Der vælges en opgangsrådsrepræsentant. Hvis der skal foregå noget der betyder noget for opgangen, kontaktes opgangsrådsrepræsentanten for at give besked videre til opgangen. Opgangene kan f.eks. beslutte at male deres opgang, vælge indgangsparti o.lign.

Miljørådene består af en beboer fra hver blok i hvert miljøafsnit, hvilket betyder, at der er 4 miljøråd med hver cirka 4 medlemmer. Miljørådernes kompetence er at træffe beslutninger i forbindelse med deres miljøafsnit. Miljørådene koordinerer og igangsætter det frivillige arbejde, der udføres på de grønne områder. Til hvert miljøråd har været knyttet en kontaktperson, der er udpeget blandt de beboervalgte i projektgruppen.

Fællesrådet består af repræsentanter fra miljørådene og projektgruppen. Fællesrådets opgave er at disponere over anvendelsen af bebyggelsens fællesarealer, der ikke falder ind under miljørådenes kompetenceområde. Det er f.eks. fællesrådet, der har udarbejdet rumprogram m.v. til det nye beboerhus.

Koordinationsudvalget består af 4 embedsmænd fra Høje-Taastrup kommune (1 fra social-, 1 fra teknisk-, 1 fra kulturel- og 1 fra økonomisk forvaltning) og 6 repræsentanter fra projektgruppen. Koordinationsgruppen koordinerer aktiviteter mellem bebyggelsen og kommunen for at lave en mere samordnet og koordineret indsats i Tåstrupgård.

Der er også oprettet en følgegruppe bestående af repræsentanter fra Boligstyrelsen, Byggestyrelsen, Boligselskabernes Landsbyggefond (BLF), Boligselskabernes Landsforening (BL), Høje Taastrup kommune, Statens Byggeforsknings Institut (SBI), Planstyrelsen, Amtskommunernes og Kommunernes Forskningsinstitut (AKF), Byggeriets Udviklingsråd (BUR), Det kriminalpræventive Råd og endelig repræsentanter fra projektgruppen. Disse mennesker følger og diskuterer Tåstrupgårds miljøforbedringsprojekt indtil midten af 1990.

I forbindelse med organiseringen af miljøprojektet i Tåstrupgård har man arbejdet bevidst med mobiliseringsstrategier. Man har således ønsket at aktivere nye beboere til miljørådene. Disse beboere skal være i besiddelse af en ressource, som vi også mener er vigtig, når man taler mellemniveau, nemlig tid. Det betyder, at man i Tåstrupgård har fået aktiveret en del af de mennesker,

der ellers normalt bliver sorteret fra, som ressourcesvage, nemlig arbejdsløse og pensionister. Man har således ikke satset på de mennesker, man normalt kalder ressourcestærke, fordi man traditionelt ved, at de er aktive i forvejen. Man har heller ikke satset på de helt marginaliserede grupper, så som narkomaner, meget psykisk syge o.lign., men man har satset på "mellemgruppen". På denne måde har man i relativt stort omfang undgået "Tordenskjolds soldater", men fået nye og friske kræfter til.

5.3.5 Beboeraktiviteter

I Tåstrupgård findes der et stort antal beboerklubber og beboeraktiviteter. De fleste klubber ligger i kælderetagen i såkaldte sikringsrum. Der er en billardklub, en vinbryggerklub, en modelklub, et beboerblad, en børneklub, en ungdomsklub, en venskabsklub, en tøjbyttebod, en fodboldklub, en teatergruppe, et fristed, en træklub, en tegne/maleklub, en madklub, en skakklub, en fotoklub, en musikklub, en bankoklub m.m.

Der findes også uddannelsesstilbud for beboerne i Tåstrupgård. I forbindelse med miljøforbedringsprojektet i Tåstrupgård er der blevet oprettet et oplysningsforbund TOF (Tåstrupgårds Oplysnings Forbund). Under TOF gennemføres forskellige uddannelser og kurser med det formål at ruste beboerne bedst muligt til den situation, hvor der er færre ressourcer end i dag til professionel assistance til beboerarbejderne. For det første har man oprettet en medieuddannelse, hvor beboerne uddannes i at bruge et medieværksted (lokal-tv, video, dias, repro m.v.). En indvandrer kvindeuddannelse, hvor indvandrer kvinderne har mulighed for at lære dansk. En "Landsbybrønd", hvor danskere og indvandrere har mulighed for at lære noget om hinandens kultur. Indvandrer kvinderne bruges her som "instruktører" for de mange beboere, der, som en del af miljøforbedringsprojektet, har fået en lille have. Bebyggelsen er i forbindelse med miljøprojektet blevet opdelt i fire miljøafsnit hver med et miljøråd. Disse miljøråd bliver uddannet i beboerdemokrati samt styrket i færdigheder som kendskab til "læsning" af arkitekttegninger, notatteknik, mødedisciplin m.v.

Der er også forskellige beskæftigelsesprojekter i Tåstrupgård. I perioder på 9 måneder beskæftiger bebyggelsen arbejdsløse beboere med f.eks. tømrerarbejde og gartnerarbejde. Ved disse projekter produceres varer eller tjenesteydelser, som miljørådene bestiller.

I gennem hele miljøforbedringsprojektet har man i Tåstrupgård forsøgt at forene den fysiske løsningsproces med en social udviklingsproces for beboerne. Man har fået beboerne til at arbejde sammen om beslutninger og har på denne måde forsøgt at knytte og styrke de sociale netværk mellem beboerne. Uddannelse og læring har derfor været to meget væsentlige begreber i forbindelse med miljøforbedringsprojektet. Hele eksperimentet går ud på, at når de professionelle igangsættere er væk, så skal Tåstrupgårds beboere være bedst muligt udrustet til at styre (beboer)aktiviteterne selv.

Man har prøvet at lære store dele af beboerne samarbejdets kunst. Helt "ned" til børnene, hvor man har organiseret børneråd, der træffer beslutninger om legepladsernes udseende. Børnerådene har bestået af børn, der er valgt af de andre børn i området.

Man har med andre ord prøvet at "udvide" demokratiet ved at indføre repræsentativt demokrati på flere niveauer. Man kan også sige, at afdelingsbestyrelsen har valgt at uddelegere deres kompetence. Beboere, der ikke er valgt ind i de forskellige råd, har kunnet komme til orde gennem forskellige områdemøde og generelt på beboermøder. Disse beboere har endvidere haft mulighed for at kunne komme til at deltage i de forskellige undervisningstilbud. Endelig har der været mulighed for at deltage i det frivillige arbejde i forbindelse med beplantning, bygning af legepladser, optagning af fliser m.v.

Lokal husholdning:

Man har mulighed for at deltage i fællesspisning, der finder sted med jævne mellemrum i beboerhuset.

Lokal omsorg:

Efterhånden har beboerne lært hinanden bedre at kende, og flere er begyndt at se hinanden privat.

Hjemmehjælpere og hjemmesygeplejesker fra Høje-Taastrup kommune holder til i Tåstrupgård. Der ligger både en læge- og en tandlægeklinik placeret i Tåstrupgård. Der er mange børnepasningsmuligheder i Tåstrupgård. Vuggestue, børnehave, fritidshjem, klubber, ungdomsskole og skole er placeret enten i eller i umiddelbar nærhed af Tåstrupgård.

Man er igang med et forsøg i en af vuggestuerne i Tåstrupgård, hvor man forsøger at involvere forældrene mere i det daglige arbejde, samt forpligter forældrene til selv at bringe og hente børnen og selv tage tøj af og på børnene og til at involvere sig mere i det daglige arbejde i vuggestuen.

Tåstrupgård har selv ansat en beboerrådgiver til at hjælpe beboere med individuelle problemer.

Lokal produktion:

Der ligger en købmand og en bodega i Tåstrupgård.

Beskæftigelsesprojektet fabrikkerer selv træ-ting i træværkstedet, f.eks. havelåger og legeredskaber. Desuden arbejdes der med de grønne områder, hvor der plantes, beskæres m.v.

Beboerne selv laver også en del frivilligt arbejde igennem miljørådsaktiviteterne. Jo mere de selv laver, jo større ting kan de købe til området. Medieværkstedet laver bl.a. lokal tv-produktion. I flere af klubberne er der mulighed for at kunne etablere noget, der minder om produktion, f.eks. er der symaskiner i "Fristedet".

Høje-Taastrup kommune har et uddannelsesstilbud for indvandrerkvinder, der hedder "Asia Line". "Asia Line" er en udløber af "Harem"-projektet. "Asia Line" laver designet modetøj med asiatisk inspiration. I "Asia Line" findes der en del industri-symaskiner.

De fysiske rammer for at kunne skabe mulighed for mindre erhverv er nu til stede efter gennemførelsen af stiløsningen. Her kunne placeres småbutikker med mindre service, grønt, cykelreparation eller lign.

Lokal forvaltning:

AKB har decentraliseret væsentlige dele af forvaltningen. F.eks. finder udlejningen af boliger sted fra Tåstrupgård. Der er 4 helt lokale ejendomskontorer, der klarer alle dagligdags problemer. Hvert ejendomskontor dækker et miljøafsnit. Der er sket en opdeling af ejendomsfunktionærerne i fire grupper bestående af en rengøringsdame, to gårdmænd, en ledende gårdmand og en varmemester.

Ovenstående giver et indtryk af, at Tåstrupgård er i gang med initiativer, der går i retning af, at der eksisterer en basis for at ville arbejde med et mellemniveau, idet der allerede er etableret mellemniveaulignende aktiviteter. Der er forskellige potentialer i Tåstrupgård som udgangspunkt for et eventuelt mellemniveau. Uddannelsesstilbudene er især spændende efter vores mening. Man kunne eventuelt udvide disse til også at omhandle deciderede omsorgsuddannelser, f.eks. pleje af ældre og syge. Endvidere kunne man oplære beboere i ernæring f.eks. i det nye beboerhus-køkken og af den vej bidrage til "husholdningerne" i bebyggelsen. De netværksskabende projekter

er endvidere et spændende initiativ. De nye fysiske og organisatoriske rammer åbner nye muligheder for yderligere initiativer til mellemniveaulignende aktiviteter.

5.3.6 En situationsvurdering af Tåstrupgård

Som afslutningen på præsentationen og karakteristikken af Tåstrupgård vil vi søge at give en situationsvurdering af bebyggelsen. Der er nu gennemført en række aktiviteter af både social, fysisk, organisatorisk og ikke mindst økonomisk karakter. Har indsatsen hjulpet, hvordan fungerer bebyggelsen i dag, kan man bruge Tåstrupgård som base for et nyt mellemniveau.

Til brug for dette vil vi starte med en karakteristik af beboerne i Tåstrupgård i 1982 og i 1989, altså kort før projekterne blev startet op og nu, hvor projekterne er ved at gå ind i de afsluttende faser.

Som tidligere nævnt, så gennemførte AKB, Taastrup i samarbejde med Høje-Taastrup kommune den såkaldte "Huslejeundersøgelse".

Undersøgelsen gav, som omtalt, en række oplysninger om beboerne i Tåstrupgård. I bilag 1 har vi opstillet 11 tabeller med forskelligt statistisk materiale om beboerne i Tåstrupgård (2). I det følgende vil vi på baggrund af disse oplysninger fra henholdsvis 1984 og 1989 give en kortfattet karakteristik af beboerne i Tåstrupgård.

I Figur 5.8 ses aldersfordelingen i Tåstrupgård og i hele Høje-Taastrup kommune.

	<u>0-14</u>	<u>15-18</u>	<u>20-29</u>	<u>30-64</u>	<u>65-</u>
1984					
Tåstrupgård	30,5	7,6	15,4	38,0	9,0
Høje-Taastrup kommune	22,5	8,8	15,7	46,1	6,9
1989					
Tåstrupgård	29,3	9,5	21,6	35,2	4,4
Høje-Taastrup kommune	19,8	8,3	17,0	47,1	7,8

Tallene for Tåstrupgård er baseret på oplysninger fra henholdsvis "Huslejeundersøgelsen" og Markedsstatistikken anført i bilag 2, mens tallene for Høje-Taastrup kommune er baseret på oplysninger fra forskellige udgaver af "Statistik for Hovedstadsregionen".

Figur 5.8: Aldersfordelingen i Tåstrupgård og hele Høje-Taastrup kommune i henholdsvis 1982 og 1984.

Aldersfordelingen i Tåstrupgård viser, at der i 1982/1984 var en overrepræsentation i forhold til hele Høje-Taastrup kommune for så vidt angår aldergrupperne 0-14 år og over 65 årige, mens der

(2) Materialet, der danner baggrund for de nævnte tabeller, er udarbejdet af Danmarks Statistiks Markedsstatistik.

var en underrepræsentation for så vidt angår gruppen af mennesker mellem 30 og 64 år. For de øvrige aldersgrupper er der stor overensstemmelse mellem Tåstrupgård og hele kommunen. I 1989 er det generelle billede stadig det samme bortset fra gruppen af over 65 årige, hvor der nu er en rimelig markant underrepræsentation i forhold til Høje-Taastrup kommune. Gruppen af 20-29 årige vokser stærkest i Tåstrupgård, hvilket betyder, at der er en tendens til at ældre flytter ud, og yngre flytter ind.

Overrepræsentationen af unge betyder, at man har mulighed for at uddanne de unge til at forbedre deres viden til husholdnings- og omsorgsopgaver, så man undgår omsorgssvigt og kaos i økonomien, man kan endvidere "opdrage" de unge til kollektiv opgaveløsning f.eks. madlavning i beboerhuset.

Familietyperne i Tåstrupgård ændrer sig ikke markant fra starten af 1980'erne til vores sammenligningstal pr. 1. januar 1989. Samlet er der 39,3% af familierne, der har børn fordelt med 15,2% på enlige forsørgere og 24,1% på par. Gruppen af familier uden børn indeholder 7,5% par og 53,2% enlige. Tallene anført her er pr. 1. januar 1989. Det bemærkelsesværdige er den store andel (mere end 50%) af familierne, der kun består af 1 person. Dette forhold gør sig også gældende i hele den almenlystige boligsektor, jævnfør beskrivelsen af John Winther rapporten i kapitel 2.

At der er så relativt mange enlige beboere i Tåstrupgård kan indicere at behov for en mere samlet husholdning. At man har mulighed for at lave mad lidt færre gange og spise den i fællesskab med andre.

I Figur 5.9 er beboerne i Tåstrupgård fordelt efter stillingsbetegnelse pr. 1. januar 1989. Det er i figuren anført dels de forskellige gruppers andel af den del af beboerne, der er "skattepligtige" og dels er det anført hvilken andel af bruttoindkomsten, der kan henføres til de forskellige grupper af stillingsbetegnelser.

<u>Stillingsbetegnelse</u>	<u>Andel beboere</u>	<u>Denne gruppes andel af bruttoindkomsten</u>
Selvstændige	1,5%	1,8%
Medhjælpende ægtefæller	0,1%	0,1%
Funktionærer	10,5%	18,7%
Faglærte arbejdere	4,1%	7,7%
Ikke-faglærte arbejdere	13,5%	20,9%
Lønmodtagere u.n.a.	27,5%	36,5%
Pensionister	18,6%	11,5%
Øvrige ude af erhverv	24,4%	2,8%

Første talkolonne viser forskellige stillingsbetegnelser andel af beboere i Tåstrupgård, mens den anden talkolonne viser den samme stillingsbetegnelses andel af bruttoindkomsten i bebyggelsen.

Tallene for Tåstrupgård er baseret på oplysninger fra Markedsstatistikken anført i bilag 2. Indkomsten er bruttoindkomst.

Figur 5.9: Fordelingen i stillingsbetegnelser i Tåstrupgård i 1989.

Det har ikke været muligt at lave en tilsvarende for 1982/1984, da "Huslejeundersøgelsens" tabeller er opgjort efter et andet princip. Men det er muligt at foretaget visse sammenligninger alligevel. Andelen af pensionister falder fra 18% til 11,5% i 1989, hvilket stemmer godt overens med tallene

i den forrige figur, der viste, at antallet af over 65 årige falder i samme periode. Ellers må det bemærkes, at den samlede andel af skattepligtige personer uden tilknytning til arbejdsmarkedet er 43%, og at lønmodtagere uden nærmere angivelse er den største gruppe. Selvtændige og medhjælpende ægtefæller er stort set ikke eksisterende i Tåstrupgård.

Når der kigges på de forskellige gruppers andel af bruttoindkomsten, ses forskellene mellem de forskellige beboergrupper med stor tydelighed. De 43%, der er uden tilknytning til arbejdsmarkedet, har kun 14,3% af bruttoindkomsten. De øvrige grupper har alle en større andel af bruttoindkomsten end gruppens andel af skattepligtige personer. Gruppen af faglærte arbejdere har 87% større andel af bruttoindkomsten i forhold til gruppens andel af skattepligtige personer, funktionærgruppen har 78%, ikke-faglærte arbejdere 55%, og lønmodtagere uden nærmere angivelse 33%. Man kan sige, at der er en ulige fordeling af bruttoindkomsterne i Tåstrupgård.

I 1984 viste spørgeskemaundersøgelsen, at 41% havde arbejde, og 59% var uden for arbejdsmarkedet. Gruppen af beboere udenfor arbejdsmarkedet fordeltes således: pensionister (29%), arbejdsløse (15%), på bistandshjælp (11%) og andre (4%). Vi er ikke i stand til at lave samme sondring for 1989.

Der ser altså ud til, at beboerne i Tåstrupgård er mere tilknyttede arbejdsmarkedet end tilfældet var i 1984; 59% mod 43%. Alderssammensætningens dokumentation for en stigende gruppe i 20-29 årsalderen, reduktionen af antallet af pensionister stemmer godt sammen hermed.

Bruttoindkomst	1982	1987
Under 49.999	32,2	38,0
50.000-99.999	21,2	18,1
100.000-149.999	24,3	25,4
150.000-199.999	11,3	14,9
200.000-	11,0	3,5

Tallene for Tåstrupgård er baseret på oplysninger fra henholdsvis "Huslejeundersøgelsen" for 1982 og fra Markedsstatistikken anført i bilag 2 for 1987. Indkomsten er bruttoindkomst.

Figur 5.10: Fordelingen i bruttoindkomster i Tåstrupgård i 1982 og 1987.

I Figur 5.10 sammenlignes andelen af beboere med forskellige bruttoindkomster i 1982 og 1987. Det ses, at andelen af personer med bruttoindkomster under 100.000 kr. vokser svagt, og at andelen af personer med bruttoindkomster over 150.000 kr. falder svagt, mens det stadig er hver 4. skattepligtige beboer i Tåstrupgård, der har bruttoindkomst mellem 100.000 og 150.000 kr. Da der dels fundet en inflation sted og da dels andelen af beboere med tilknytning til arbejdsmarkedet er stigende, må det betyde, at de beboere, der får tilknytning til arbejdsmarkedet, får arbejde med lav løn, og at den manglende eller meget ringe regulering af overførselsindkomsterne i de sidste år betyder nedgang i bruttoindkomsten, og endelig at beboere med høje indkomster formentlig flytter fra Tåstrupgård. Sammenligner man bruttoindkomsten for Tåstrupgård med resten af hovedstadsregionen, kan man se, at de laveste indkomstgrupper er kraftigt overrepræsenteret, mens de højeste indkomstgrupper er underrepræsenteret. Indtægtsfaldet, som vi ser det i Tåstrupgård, oplever man ikke gennemsnitlig på hovedstadsbasis, hvor der har været en stigning i de højere indtægtsgrupper (3). Det betyder at Tåstrupgårds beboere er blevet yderligere

(3) Hovedstadsrådet: "Statistik for Hovedstadsregionen", side 164, 1988

økonomisk marginaliseret. Nødvendigheden af at gøre noget samlet for at forbedre situationen for beboerne i Tåstrupgård kunne forventes at være til stede. Et mellemniveau kan således have sin tvingende nødvendighed for ikke at forværre situationen endnu mere.

Netop spørgsmålet om folk, der flytter ud, har højere indkomst end de, der flytter ind, er af meget stor betydning. I Figur 5.11 er anført udviklingen i den skattepligtige indkomst for 1977, 1979, 1982 og 1987. Udviklingen i perioden fra 1977 til 1982 er tydeligt den, at den skattepligtige indkomst i Tåstrupgård falder. Udviklingen fra 1982 til 1987 viser, at de markante indkomstfald mellem fraflyttere og indflyttere er stoppet.

	<u>1977</u>	<u>1979</u>	<u>1982</u>	<u>1987</u>
Median skattepligtig indkomst i 1000 kr.	40	48	55	70
Median skattepligtig indkomst i 1000 1977-kroner	40	40	33	33
Medianindkomsterne for Tåstrupgård er baseret på oplysninger fra henholdsvis "Huslejeundersøgelsen" for 1977, 1979 og 1982 og fra Markedsstatistikken anført i bilag 2 for 1987. Teknisk set er beregningen vedrørende 1977-kronerne foretaget ved brug af forbrugerprisindekset, hvor 1977 er sat lig 100. Forbrugerprisindeksets vægtgrundlag er 1979.				

Figur 5.11: Udviklingen i den mediane skattepligtige indkomst i Tåstrupgård for 1977, 1979, 1982 og 1987.

På baggrund af tabel 5 i bilag 1 kan det regnes ud, at medianindkomsten for den fraflyttede beboer i 1987 var ca. 91,6 tusindkroner, mens den tilflyttende beboers medianindkomst for samme periode androg ca. 89,0 tusindkroner, hvilket svarer til et indkomstfald på godt 2%. Tendensen til beboere med dårligere økonomi eksisterer altså stadig, men ikke i samme grad som i slutningen af 1970'erne og i starten af 1980'erne.

I et bilag til "Huslejeundersøgelsen" anføres det, at 34,1% af beboerne i Tåstrupgård i 1984 er fremmedsprogede og at der samlet er 25 forskellige nationer repræsenteret i bebyggelsen. I denne sammenhæng er det selvfølgelig interessant, at der i hele Høje-Taastrup kommune er 5,0% fremmedsprogede. I samme bilag til undersøgelsen anfører Høje-Taastrup kommune, at Tåstrupgård giver bopæl til 42,7% af kommunens fremmedsprogede fra Tyrkiet og Pakistan.

Gruppen af fremmedsprogede i Tåstrupgård er relativ stor. Vi har i kapitel 2 beskrevet, hvorledes der i områder med mange indvandrere i Sverige, er opstået nye subkulturer. Vi ser den samme tendens gøre sig gældende i Tåstrupgård. Indvandrergrupperne holder sig meget for sig selv og oplever ikke på samme måde som de dansktalende beboere ensomhed som et problem, fordi de slår sig kollektivt sammen. De lever med de skikke og traditioner, man har i deres hjemland. Vi ser også, at handel (lovlig eller ulovlig) opstår som grøntsagssalg o.lign. Fremmedsprogede grupper af beboere intervenserer beboerhuset og spiller musik m.v., de "ensomme" danskere, der så forsøger at finde sammen i beboerhuset, føler sig majoriseret af indvandrergruppen, da de ikke forstår den kultur, de fremmedsprogede står for, og forsvinder igen.

Det har ikke været muligt at skabe overblik over situationen omkring andelen af fremmedsprogede i Tåstrupgård i 1988 eller 1989, men da bebyggelsen gennem udlejningspolitikken har forsøgt at skabe en situation med færre fremmedsprogede, må det anses for sandsynligt, at andelen af fremmedsprogede i dag er væsentligt lavere end i 1984, men stadig formentlig den højeste i Høje-

Taastrup kommune og højere end gennemsnittet af andre almennyttige boligafdelinger.

Med udgangspunkt i markedsstatistikken, optrykt i bilag 1, er det muligt at give et billede af forholdet mellem arbejdspladssted og bopæl for den beskæftigede del af befolkningen og uddannelsessøgende over 15 år. Det ses, at der er 44 indpendlere, der har arbejdssted indenfor Tåstrupgårds område, men ikke bor der, og 743 udpendlere, der bor i Tåstrupgård, men arbejder andre steder. Samtidig ses det, at der er 66 mennesker, der har arbejdsplads i Tåstrupgård (den såkaldte dag-befolkning), og at der er 765 mennesker, der er beskæftigede eller uddannelsessøgende, der bor i Tåstrupgård (den såkaldte nat-befolkning). Der er således 22 personer, som både bor og arbejder i Tåstrupgård. Denne gruppe af beboere må formodes dels at bestå af ejendomsfunktionærer og beskæftigelsesprojektansatte. En del af beboerne befinder sig faktisk en del udenfor Tåstrupgård's beskyttende volde, disse beboere er "ambasadører" for Tåstrupgård til omverdenen. Disse beboere kan fortælle om det store stykke arbejde, som de og andre gør for Tåstrupgård og kan være med til at vende det dårlige rygte, som Tåstrupgård stadig påvirkes af. Denne gruppe beboere lever det opsplittede hverdagsliv, som vi har beskrevet i kapitel 2, så et mellemniveau kunne måske være med til at udbedre nogle af de problemer, som et opsplittet hverdagsliv medfører.

Den økonomiske løsning i Tåstrupgård medførte, at de umiddelbare økonomiske problemer i bebyggelsen blev løst. Underskuddet og underfinansieringen i bebyggelsen blev fjernet og der blev skabt økonomiske rammer til gennemførelse af meget vidtfavnende byggeskadereparation, miljøfremmende foranstaltninger, lejlighedsombygninger m.v.

Når vi skal vurdere, hvordan situationen er i dag, så er det mest nærliggende at aflæse de traditionelle størrelser i en boligafdeling: huslejeniveau, antallet af tomme lejligheder, fraflytningsprocenten, akkumuleret underskud, størrelsen af de henlagte midler o.s.v. Og når disse værdier aflæses, så er der ingen tvivl om, at Tåstrupgårds situation er markant forbedret i forhold til situationen forud for den økonomiske løsning. En sammenlignende opstilling af disse værdier er anbragt i Figur 5.12. Det er givet, at den store indsats i Tåstrupgård har hjulpet på disse forhold, men det er en overdrivelse at konkludere, at det er indsatsen alene, der har givet resultaterne. Kartoffel-kuren, skattereformen m.v. har givet betydning, at søgningen mod den almennyttige sektor - og dermed også Tåstrupgård - er steget, hvilket også spiller ind på fraflytningsprocenten og antallet af tomme lejligheder. Fraflytningsprocenten og antallet af tomme lejligheder i dag svarer overens med gennemsnittet af de øvrige samspilsramte boligområder.

Men det er kun den ene del af en vurdering om situationen i Tåstrupgård. Den anden del handler om, hvorvidt trivslen og den enkelte beboer fungerer bedre i bebyggelsen, er rygtet blevet bedre m.v. ?

Den fysiske gennemførelse af de mange projekter i Tåstrupgård startede i sommeren 1986 og gennemføres i etaper, og det samlede miljøforbedringsprojekt planlægges færdigt i januar 1990, så vurderingen kan ikke foretages i en situation, hvor der er gået en periode efter projektets færdiggørelse, derimod i en situation, hvor projektet er næsten gennemført.

Miljøforbedringsprojektet har vist sig at være et vellykket mobiliseringsprojekt, hvor det er lykkedes specielt for de ansatte miljøarbejdere at aktivisere beboerne i miljørådsarbejdet og herunder specielt det frivillige arbejde på de grønne områder. Det er tydeligt, at et stort antal beboere er blevet aktive i dette arbejde. Dette har medført spændende forsøg med udvidet beboerdeltagelse og viser tydelige effekter med hensyn til hævet ansvarsfølelse de steder, hvor beboernes deltagelse har været størst.

For en stor del af de deltagende enkeltpersoner har miljøprojektet betydet et helt nyt liv. En del af de "ny"-aktive beboere var tidligere ensomme. En kvinde turde før projektet dårligt at gå udenfor

	<u>Før</u>	<u>I dag</u>
Tomme lejligheder	70-140	0
Tab på tomme lejligheder	1.790.478	38.552
Fraflytningsprocent	23,0	16,1
Konstateret tab på fraflyttere	889.773	584.670
Akkumuleret underskud	22.823.629	0
Henlagt til vedligeholdelse kr. pr. m2	115,20	156,90

Anmærkninger: Tomme lejligheder er maksimum og minimum tal for perioden 1.1.1984 til 31.12.1985, mens i dag tallet er gældende for hele perioden 1.3.1988 til 31.8.1989. Fraflytningsprocenten er 1984-tallet og 1988-tallet. Det akkumulerede underskud er pr. 31.12.1985 og pr. 30.6.1989. Og de henlagt midler er pr. 30.6.1985 og 30.6.1989. Tabet på tomme lejligheder og tabet på fraflyttere er pr. 30.6.1986 og 30.6.1989.

Figur 5.12: Forskellige værdier for situationen i Tåstrupgård før og efter den økonomiske løsning.

en dør af angst for at blive overfaldet, hun har nu etableret en vennekreds, et socialt netværk, i bebyggelsen, så nu tør hun gå til møder i de mørke vinteraftener, bager kager til fællesarrangementer m.v., hun har nu sagt, at hun har spist sin sidste nervepille. Flere, især kvinder, er begyndt at uddanne sig, og nogle har fået fast arbejde. Enkelte har dannet par, enkelte er af samme grund blevet skilt. Mange har fået nye venner (og uvenner), men vigtigst er, at de indenfor de nye rammer i Tåstrupgård har etableret fællesskaber og gennem fælles erfaringer og kampe har lært noget om kollektive processer, også hvor svært det kan være.

Det er også lykkedes at skabe en fysisk variation i Tåstrupgårds 4 miljøafsnit, hvor beboerne i de 4 miljøråd og i fællesrådet har været besluttende i hele den konkrete planlægningsfase af udformningen af de grønne områder, de 4 nye stiløsninger, det nye beboerhus, det nye forareal, de 4 overdækkede løsninger med meget mere. Man har således forsøgt at kombinere de fysiske miljøforbedringer med en stor beboerdeltagelse, således har beboerne været med i hele planlægningsfasen, i beslutningsprocessen og i en del af realiseringsfasen. Hvert miljøafsnit har på grund af organiseringen af miljøprojektet fået hver deres særegne fysiske udtryk både med hensyn til farvevalg, indgangspartier, legepladser, grønne områder m.m.

De nye tage og de istandsatte og malede huse har givet Tåstrupgård et radikalt anderledes udtryk udadtil og giver en anden arkitektonisk fremtræden. Fra noget gråt, kedeligt og monotont beton til farvet, spændende og varieret beton.

De fremmedsprogede har som tidligere beskrevet slået sig sammen og lever som subkulturer i Tåstrupgård. Der er ingen tradition for, at indvandrere har det samme foreningsliv som vi kender det i Danmark. Det er derfor ikke lykkedes i projektet at integrere de mange fremmedsprogede i bebyggelsen i nogle af de mange forskellige nye aktiviteter, også selvom man har anvendt tolke, hvilket har givet grund til en del utilfredshed hos de beboere, der er aktive i miljøforbedringsprojektet. F.eks. synes nogle, at det ikke er så godt, at de fremmedsprogede benytter beboerhuset så meget, når de ikke har "gidet" at yde den nødvendige indsats i forbindelse med både

etableringen og driften af beboerhuset.

I de besluttende organer (afdelingsbestyrelse, miljøråd, lejerforeningsbestyrelse o.s.v.) er der stort set ingen fremmedsprogede repræsenterede, og i forhold til det frivillige arbejde på udearealerne har det været en svær mobiliseringsproces at få de fremmedsprogede med. Og det må siges, at det ikke er lykkedes. Medieværkstedet og indvandrerkvindenuddannelsen er startet i slutningen af 1988 med det sigte at styrke indsatsen for at involvere de fremmedsprogede. Om det lykkes, er for tidligt at sige, men tilsyneladende er det en uhyre vanskelig opgave at løfte for et boligområde alene. Som tidligere beskrevet har de fremmedsprogede ikke de samme ensomhedsproblemer, og inden for de givne rammer foretager de sig noget i fællesskab, men de "kæmper" ikke sammen med de dansktalende for f.eks. at skabe bedre økonomiske forhold for den samlede bebyggelse.

De mange nye aktive har medført en række konflikter af forskellig art, positionskampe, prestige-problemer, kompetenceproblemer og helt banalt sladder. Projektgruppens sigte var at tilføre Tåstrupgård nogle af de kvaliteter, der findes i en landsby, hvor folk kender hinanden bedre end i forstæderne og i storbyen. Det er i en vis udstrækning lykkedes, men den negative landsby-effekt, nemlig sladder, rygterne og misundelsen, har været en direkte effekt af det opsøgende miljøarbejde. Måske en naturlig proces, men en effekt, der til tider har betydet handlingslammelse for både de nedsatte miljøråd m.v. og for de ansatte i projektet. Vi ser det som en vigtig proces, at beboerne lærer magtkampene at kende. Som vi tidligere har beskrevet det, mener vi, at man gennem praktisk arbejde og den slags kampe bliver bedre til at stille politiske krav og formulere problemstillinger.

Projektet har kørt over en meget lang periode, hvilket løbende har skabt behov for mobilisering af beboerne. Nederlag, problemer, brudte aftaler og landsby-effekten har betydet, at flere er faldet fra i de forløbne 2-3 år, hvor miljørådene har fungeret, mens færre er kommet til. Samlet er der i dag betydeligt flere aktive i Tåstrupgård end for 3 år siden. Men på trods af dette er mange faldet fra i perioden.

Det er heller ikke lykkedes af integrere det eksisterende klubliv i de mange nye aktiviteter i Tåstrupgård. Klubberne eksisterer i et relativt lukket, men velfungerende miljø. Det havde nok været en fordel at bruge miljørådene og de mange aktiviteter i bebyggelsen til at mobilisere det eksisterende klubliv og omvendt, men det er ikke lykkedes. Det er efter vores mening også i orden at bruge energi og kræfter på andre områder, og klublivet er også en vigtig del af aktiviteterne i et mellemniveau.

AKB, Taastrup og Tåstrupgård havde et meget dårligt forhold til Høje-Taastrup kommune (og omvendt), da projektet startede. Nedsættelse af koordinationsudvalget og følgegruppen samt afholdelse af en meget lang række møder med og for de kommunale politikere har betydet, at kommunen i dag opfatter AKB og Tåstrupgård langt mere positivt end tidligere, men stadigvæk langt fra godt. Forholdet er altså blevet forbedret, men det er fortsat en lang proces at styrke båndene mellem de 2 forvaltninger og de 2 politiske niveauer. I dag er der snarere indtruffet den politiske situation, at Tåstrupgård ikke skal forvente, at der sker kommunale tiltag. Kommunens politikere mener, at Tåstrupgård har fået mere end rigeligt, og advarer bebyggelsen mod at tage for mange initiativer, da Tåstrupgård nemt kan udvikle sig til en "stat i staten".

Selvom mange af aktiviteterne på et mellemniveau kunne virke som en "stat i staten" aktiviteter, så mener vi også, at Tåstrupgård skal være åbent ud mod omverdenen. Vi mener, at et mellemniveau skal bestå af aktiviteter og servicetilbud, der er tæt på brugerne, hvor de har behov for dem, og som vi kan se af beboersammensætningen, er der mange beboere i Tåstrupgård, som er brugere af det offentlige system. Hvis initiativer til mellemniveaulignende aktiviteter kommer til at fungere som en "stat i staten", så er det måske det rigtige, forudsat at brugerne er trygge og får glæde ud af det. Kommunen har i mange tilfælde selv valgt at anvende Tåstrupgård som social

"losseplads", og hvis en af konsekvenserne af dette er, at der er mange brugere af det offentlige system i Tåstrupgård, så hvorfor ikke placere den offentlige service, hvor problemerne og brugerne er.

Uddannelsesaktiviteterne i Tåstrupgård har været nyskabende og har givet bebyggelsen mange erfaringer på et for en boligafdeling helt nyt område. Generelt må det siges, at det har været en succes at gennemføre de nævnte 4 beboeruddannelser (indvandrerkvindenuddannelse, medieværkstedet, beskæftigelsesprojekterne på træværkstedet og de grønne områder og endelig beboeruddannelse i forhold til miljørødder m.v.). Det har været svært at mobilisere bredt i beboermassen i Tåstrupgård, f.eks. har det været svært at få beboere med tilknytning til arbejdsmarkedet til at deltage. Generelt har det været kursister med store sociale problemer, der har deltaget, hvilket har givet pædagogiske problemer. Til gengæld er der gjort en stor indsats for de beboergrupper, der har allermest brug for det. Uddannelserne, miljørådsarbejdet og det frivillige beboerarbejde har betyder, at en række beboere har fået et mere spændende livsindhold og gennemført en fremadrettet "hjælp til selvhjælpsproces".

Målet med uddannelserne har været at ruste beboerne til den dag, hvor der ikke længere er penge til stede til professionel assistance til beboerarbejdet. Om det er lykkedes er for tidligt at vurdere, men det er en meget ambitiøs målsætning, som næppe lykkes i det ønskede omfang.

Afslutningsvis må det vurderes, at projektet i Tåstrupgård er et spændende eksempel på et helhedsorienteret og beboerstyret miljøforbedringsprojekt, hvor mange ting er blevet en succes. Få havde i 1985 spået Tåstrupgård den fremtid, man i dag kender. Hvorvidt tingene fortsat vil udvikle sig positivt i Tåstrupgård afhænger af mange ting, bl.a. det fortsatte beboerarbejde, udviklingen af forvaltningssystemerne i Tåstrupgård, forholdet til Høje-Taastrup kommune, den generelle boligpolitiske udvikling, herunder specielt det boligøkonomiske forhold de forskellige sektorer imellem, med meget mere. Tåstrupgård blev overflyttet fra intensiv afdelingen til fysiurgisk genoptræning i starten af 1986. I dag er Tåstrupgård ambulant patient og fortsat i genoptræning med gode chancer for at komme sig, uden synlige mén. Men tilbagefald kan ikke afvises.

5.4 Analyse af pengestrømme og tjenesteydelser i Tåstrupgård

I nærværende afsnit vil vi prøve at fremstille en model i hvilken, man kan analysere pengestrømme og tjenesteydelser. Modellen vil være en blandingsmodel af dels Aggers model, som viser penge- og tjenesteydelser i et boligområde, og dels Hedvig Vestergårds model om den formelle og den uformelle økonomi. Vi vil prøve at videreudvikle de to modeller, så de kommer til at indeholde de elementer, vi mener er nødvendige i forbindelse med en mellemniveauanalyse i et almenlyst boligområde.

Aggers model er anbragt i Figur 4.5 i kapitel 4. Figuren viser samspillet mellem tre vigtige aktører. Nemlig stat/kommune, beboerne/husholdningerne og bebyggelsen. Af modellen kan man se, hvorledes staten/kommunen yder tjenesteydelser til beboerne så som uddannelse, pleje, bidrag af forskellig slags. Tilbage til staten/kommunen betaler beboerne/husholdningerne skat. Beboerne/husholdningerne betaler leje og afgifter til bebyggelsen og får i retur drift og vedligeholdelse. Bebyggelsen betaler som kollektiv enhed skatter og afgifter til staten/kommunen og får i retur lån og garantier.

Vi mener, at Aggers model mangler at tage højde for den uformelle økonomi og den del af den formelle økonomi, der handler om markedet. Vi mener, at Aggers inddragelse af bebyggelsen er meget vigtig, hvis man skal analysere økonomistrømme i et boligområde.

Hedvig Vestergårds model er anbragt i Figur 4.6 i kapitel 4. Figuren består af fire aktører. Tre

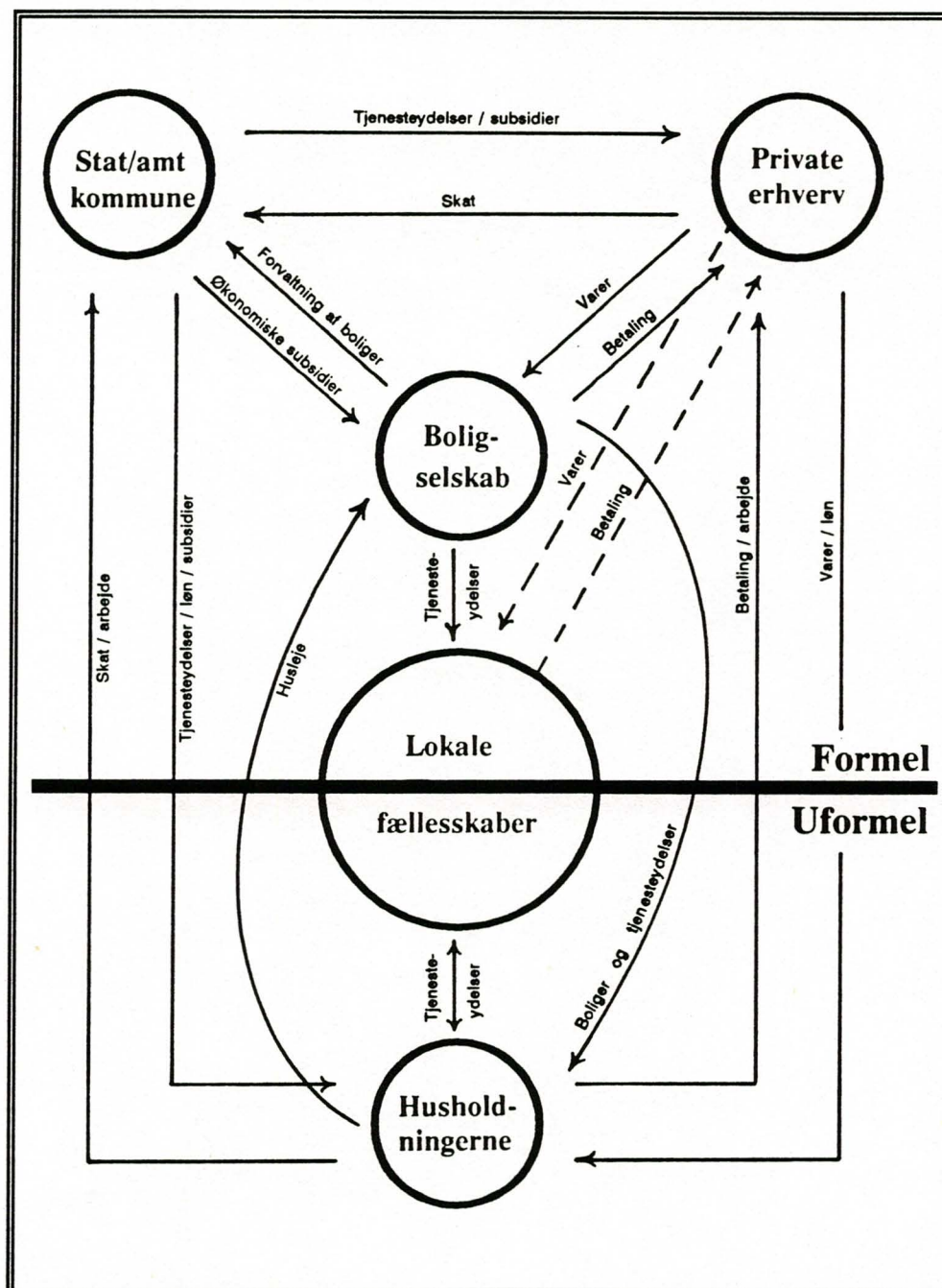
aktører placeret i den formelle økonomi, det er "Private erhvervsliv", "Offentlig administration" og "Offentlige tjenesteydelser m.v.". En er placeret i den uformelle økonomi nemlig "Husholdninger og lokale fællesskaber". Det private erhvervslivs økonomi (betaling for varer og tjenester) og arbejdskraft stammer fra husholdningerne og de lokale fællesskaber. Det private erhvervsliv betaler løn og leverer varer og tjenesteydelser tilbage til husholdningerne og lokale fællesskaber. Ifølge denne model betaler det private erhvervsliv skatter til den offentlige administration og får ikke noget direkte igen. Den offentlige administration får skatter fra det private erhvervsliv og fra husholdningerne og lokale fællesskaber. Den offentlige administration får sin arbejdskraft fra husholdningerne og lokale fællesskaber og betaler løn til de ansatte. Den offentlige administration har udgifter til udførelse af tjenesteydelser. Offentlige tjenesteydelser m.v. får arbejdskraft fra husholdningerne og lokale fællesskaber, som så får løn fra offentlige tjenesteydelser m.v. Og endelig giver offentlige tjenesteydelser m.v., tjenesteydelser tilbage til husholdningerne og lokale fællesskaber. De dobbelte pile vise arbejde, varer og tjenesteydelser. De enkelte pile viser pengestrømme.

Vi mener, at der er forskellige problemstillinger ved ovenstående model. F.eks. er der ingen pile, der går fra det offentlige til det private erhverv. Der foregår en del subsidiering fra det offentlige til det private erhvervsliv. Endvidere er opdelingen af den offentlige administration og offentlige tjenesteydelser m.v. for abstrakt, idet vi ikke synes, at disse to aktører er til at skille ad på denne måde. F.eks. ansatte i skatteforvaltningen er både offentlig administratorer og yder offentlige tjenesteydelser til de lokale husholdninger og til det private erhverv. Opdelingen i formel og uformel økonomi, er derimod vigtig i forbindelse med en undersøgelse af pengestrømmene i boligområder.

Vi har derfor selv udarbejdet en model for en pengestrøms- og tjenesteydelsesanalyse i et almenntilgængeligt boligområde, der benytter de i denne henseende funktionelle elementer fra de to nævnte modeller. Vores model skal således indeholde både den **formelle økonomi** og den **uformelle økonomi** for, at man kan danne sig et fuldstændigt indtryk af økonomien i mellemniveauet og i husholdningerne. Den skal indeholde **lokale fællesskaber** ment både som en fysisk, social og økonomisk enhed. Det er i dette felt, vi mener mellemniveauet skal udfolde sig. Det bliver derfor interessant at undersøge, hvilken økonomi, der allerede i dag eksisterer i de lokale fællesskaber. **Husholdningerne/beboerne** er vigtige at undersøge i forbindelse med beboernes egen økonomi, og hvilke muligheder beboerne har for at udnytte disse midler bedst muligt. Det er endvidere her, at mellemniveauets primære aktiviteter udspiller sig. Husholdningerne er også interessante ud fra den betragtning, at man her kan undersøge, hvor megen tid beboerne har til rådighed til et eventuelt mellemniveau. **Stat/amt/kommune** er selvfølgelig vigtig at have med i modellen. Dels tilflyder der området en del offentlige midler af forskellig karakter, dels er det i forbindelse med en del af de nuværende offentlige aktiviteter, vi ser en mulighed for at "generobre" den "tabte" del af husholdningernes aktiviteter. Stat/amt/kommune er endvidere en stor arbejdsplads for husholdningerne. **Private erhverv** repræsenterer først og fremmest den sektor, hvorfra man køber sine varer og i en vis udstrækning har sine lønindtægter. Det er interessant at finde ud af hvilke midler, der eksisterer i denne sektor, og om der kan være et yderligere marked i bebyggelsen.

Vores model for økonomien (pengestrømme og tjenesteydelser) i et mellemniveau er anbragt i Figur 5.13.

Stat/amt/kommune får arbejdskraft, skat og brugerbetaling fra **husholdningerne**. **Husholdningerne** får forskellige tjenesteydelser og løn tilbage fra **stat/amt/kommune**. Næsten alle disse tjenesteydelser er karakteriseret ved kun at rette sig mod det enkelte menneske og uhyre sjældent mod mennesker i fællesskab. **Stat/amt/kommune** får skatter fra det **private erhverv** og giver tjenesteydelser og subsidier tilbage. **Stat/amt/kommune** giver **boligselskabet** støtte til boliger, til gengæld bygger boligselskaberne disse boliger og forvalter disse.

Figur 5.13 Vores model for tjenesteydelser og pengestrømme i et almennyttigt boligområde.

Det private erhverv får betaling fra boligselskabet og giver varer og tjenesteydelser tilbage til boligselskabet. Det private erhverv får arbejdskraft og betaling fra husholdningerne, der igen får løn og varer. En mindre betaling af varer og tjenesteydelser finder sted mellem det private erhverv og lokale fællesskaber. Husholdningerne betaler husleje til boligselskabet og får en bolig og tjenesteydelser tilbage. Boligselskabet ansætter folk til at udføre tjenesteydelser i de lokale fællesskaber bl.a. vedligeholdelse. De lokale fællesskaber udfører tjenesteydelser overfor husholdningerne, f.eks. fællesspisningen i beboerhuset, ejendomsfunktionærernes arbejde m.v.

Modellen beskriver situationen, som den kommer til udtryk i almennyttige boligområder i dag.

Det er ikke muligt at kvantificere de enkelte tjenesteydelser og pengestrømme uden en

selvstændig og meget omfattende analyse, der bl.a. kræver et meget tæt samarbejde med såvel kommune, boligselskab, de enkelte beboere og en række statistiske databaser.

Men på dette stadie af diskussionen om etablering af et mellemniveau og styrkelse af de lokale fællesskaber er det ikke afgørende at gennemføre en præcis analyse af de pengestrømme og tjenesteydelser, som modellen anfører. Det vigtige er at konstatere, at pengestrømme og tjenesteydelser finder sted i dag mellem de aktører, som modellen skitserer. Og samtidig at konstatere, at forudsætningen for at styrke de lokale fællesskaber efter de metoder, som vi anviser, er, at stat/amt/kommune, boligselskab og private erhverv retter flere af deres aktiviteter mod de lokale fællesskaber som en erstatning for eller et supplement til relationerne til husholdningerne.

Det vigtigste sted for styrkelse af de lokale fællesskaber er en omlægning af de tjenesteydelser og pengestrømme, der løber fra stat/amt/kommune og til de enkelte husholdningerne. Der finder her en række aktiviteter sted, der kan omlægges fra at være udelukkende individuelle til at være rettet mod fællesskabet. F.eks. opsøgende socialt arbejde, spiseordninger for pensionister, rådgivning i forhold til de forskellige sektorer, hjemmeplejeordninger, decentralisering af de kommunale ordninger, miljøtiltag (f.eks. genbrug, affaldshåndtering), visse former for uddannelse og kursusordninger, visse former for børne- og ungdomsarbejde med meget mere. I Tåstrupgård er der i dag rettet pile fra de fleste instanser til de lokale fællesskaber, som er arenaen for mellemniveauet. Vi har i kapitel 5.3.5. beskrevet disse aktiviteter, hvor lokal omsorg, produktion m.v. er elementerne i disse. I dag er disse aktiviteter imidlertid meget sektoropdelte, kommunen har en lejlighed til hjemmeplejens ansatte, beboerne arbejder på de grønne områder, laver teater m.v., købmanden sælger øl og vand til miljørådene etc., men et udbygget samarbejde mellem sektorerne findes så at sige ikke. Vi mener, at man ved at knytte båndene sammen omkring det lokale fællesskab i et samarbejde kan styrke det eksisterende arbejde i de lokale fællesskaber, samt udbygge med nye tiltag, så et mellemniveau eller mellemniveaulignende aktiviteter kan udbredes.

5.5 Mulighederne for styrkelse af "de lokale fællesskaber" i Tåstrupgård

I et forsøg på dels at konkretisere idéen om styrkelse af de lokale fællesskaber og etablering af et mellemniveau har vi gennemført en række møder med repræsentanter for forskellige væsentlige beslutningstagere i forhold til Tåstrupgård og den stedlige kommune, Høje-Taastrup kommune.

Repræsentanter for Tåstrupgårds beboere

Finn Larsen, Beboervalgt formand for AKB, Taastrup. Bor ikke i Tåstrupgård, men i en af AKB's øvrige bebyggelser i Taastrup.

Kirsten Jørgensen, Næstformand i afdelingsbestyrelsen i Tåstrupgård.

Carsten Olsen, Medlem af bestyrelsen for Tåstrupgårds beboerhus og medlem af et miljøråd.

Repræsentanter for de ansatte i Tåstrupgård

Torben Rasmussen, Ejendomsfunktionær i Tåstrupgård. Arbejder og bor i Tåstrupgård.

Arne Kjeldsen, Driftsassistent i Tåstrupgård. Arbejder i Tåstrupgård.

John Engel, Ejendomschef i AKB's lokaladministration. Arbejder i Tåstrupgård.

Michael Demsitz, Forvaltningschef i AKB. Arbejder på AKB's hovedkontor.

Repræsentanter for den sociale sektor

Hanne Hansen, Formand for det sociale udvalg i Høje-Taastrup kommune.

Karen Ytting, Socialdirektør i Høje-Taastrup kommune.

Repræsentanter for kommunens ledelse

Anders Bak, Borgmester i Høje-Taastrup kommune.

Jesper Andersen-Rosendal, Kommunaldirektør i Høje-Taastrup kommune.

På møderne præsenterede og konkretiserede vi idéerne om et mellemniveau og om styrkelse af de lokale fællesskaber som et supplement til det materiale, der forinden var tilsendt mødedeltagerne (4).

På alle 4 møder brugte vi et illustrerende eksempel vedrørende etablering af fællesspisning i Tåstrupgård.

Gennemgående var der ved de 4 møder positive holdninger til det konkrete eksempel vedrørende etablering af fællesspisning i Tåstrupgård bl.a. med det sigte at skabe nogle mere spændende rammer for bebyggelsens pensionister. **Beboerne** lagde meget vægt, at det ikke var kommunen, der skulle styre et sådant initiativ, og mente iøvrigt at der skulle arbejdes meget med at mobilisere beboerne til at deltage i noget sådant. **De ansatte** i Tåstrupgård mente, at fællesspisning kunne være en god idé, idet man mente, at forudsætningen for en styrkelse af de lokale fællesskaber var, at der blev arbejdet med at få folk ud af lejlighederne. Hertil kunne fællesspisning kombineret med forskellige understøttende aktiviteter være et god bud. **Den sociale sektor** mente, at der i forvejen skete mange spændende eksperimenter i.f.t. spiseordninger for pensionister, bl.a. var flere plejehjem blevet åbnet op for ikke-boende pensionister. Men for raske pensionistgrupper mente man, at det kunne være en god idé i et lokalområde eller i en bydel at lave fællesspisning for pensionister og andre i områder. **Kommunens ledelse** mente ideen var god, men så nogle problemer med at vurdere ressourceforbruget i eksemplet. Kommunens ledelse lagde vægt på, at aktiviteten ikke måtte medføre overskridelse af budgettet.

Mødet med **beboernes repræsentanter** gav det generelle indtryk, at beboerne syntes, at tankerne i en styrkelse af det lokale fællesskaber og etableringen af et mellemniveau var spændende og bæredygtige med 2 barrierer og 2 forbehold. De ene barrierer var, at der skulle arbejdes meget med motiveringen af beboerne for at sikre deres deltagelse. Det kunne meget nemt falde sammen på grund af manglende beboerdeltagelse. Der skal en holdningsændring til, og den kommer ikke af sig selv. Den anden barriere er, at beboernes repræsentanter ikke stoler på kommunen. "Fjendebillederne" er tydelige og fungerer i stor udstrækning som en barriere i sig selv. Det ene forbehold er, at disse udlægninger af ansvar og kompetence skal ske i nøje sammenhæng med den relevante økonomi. Det må ikke være maskerede besparelsesforsøg. Det andet forbehold var, at det ikke skulle være kommunen, der styrede disse lokale aktiviteter, men derimod demokratisk valgte repræsentanter for lokalområdet, f.eks. en afdelingsbestyrelse. Beboernes repræsentanter anførte derudover, at i mange tilfælde kunne det være hensigtsmæssigt at rette aktiviteter mod en bydel fremfor blot et boligområde. Til dette brug kunne der vælges f.eks. lokalråd.

Mødet med **AKB's ansatte** i Tåstrupgård gav ligeledes det generelle indtryk, at de syntes, at idéen var spændende, og at man allerede på flere niveauer var i gang. Der var imidlertid generel betænkelighed omkring, hvorvidt beboerne ville deltage specielt over længere sigt. Bl.a. udfra det argument, at mange af beboerne ikke selv havde valgt at bo i Tåstrupgård. De to medarbejdere, som arbejder praktisk i Tåstrupgård, havde det forbehold omkring mellemniveautanken, at de manglede viden til at arbejde tættere på beboerne i forhold til sociale funktioner. Såfremt de skulle udfylde sådan en funktion, ønskede de en kontaktperson i kommunen til "rådgivning" og praktisk hjælp. En dialog med kommunen omkring dette ansås således som vigtig. Det fremgik endvidere

(4) Møderne blev afholdt i starten og midten af august 1989, og forud for møderne var der til deltagerne fremsendt et 3-siders sammenfatning af idéerne omkring mellemniveauer og styrkelse af de lokale fællesskaber samt til de fleste af deltagerne et eksemplar af denne projektrapport i en foreløbig udgave udarbejdet til brug for den interne evaluering den 31. juli 1989.

af diskussionen, at der ikke kunne afsættes ekstra ressourcer til mellemniveauliggende aktiviteter. Det drejer sig således om at omforme arbejdsfunktionerne for de ansatte, hvilket der var bred opbakning omkring, selvom det langt fra blev betragtet som konfliktfrit. Der blev påpeget 2 forbehold som værende af betydning for realisering af mellemniveauliggende aktiviteter. For det første er de "små skridt" vigtige, idet for "store skridt" kan virke blokerende på beboerne. For det andet er det vigtigt, at aktiviteterne rettes mod motiverende områder. Trappevask udført af beboerne blev således anset for at være et for lidt motiverende område (selvom beboerne fik en "belønning" stillet i udsigt, f.eks. i form af planter til opgangen).

På mødet med **socialdirektøren og formanden for socialudvalget** blev også udtrykt positiv holdning til mellemniveautanken, og kommunen havde da også allerede sat aktiviteter igang, som tildels ligger op ad denne tankegang. En væsentlig barriere for at sætte disse aktiviteter igang, havde været de eksisterende organisationsformer og de ansattes holdninger. Det er en løbende og langstrakt proces at ændre disse forhold. Der må tages højde for denne proces ved realisering af mellemniveauliggende aktiviteter. Et andet problem, som nødvendigvis ikke er en barriere, er det stramme budget, som forvaltningen arbejder indenfor. Forvaltningens repræsentanter udtrykte således utilfredshed med, at der ikke findes en "produktudviklingskonto" til brug for udvikling af forvaltningsmetoder. På mødet fremkom endvidere 2 forbehold omkring intensive offentlige tiltag rettet mod et så specifikt område som Tåstrupgård. Tiltagene skal hellere rette sig mod et større lokalområde end Tåstrupgård, for på denne måde at åbne bebyggelsen udadtil således, at Tåstrupgård ikke bliver en stat i staten. For det andet må den sociale kontrol ikke blive for stor, hvilket kunne blive konsekvensen af en meget intensive tiltag rettet kun mod Tåstrupgård. I forhold til strategi omkring lokalområdeinitiativer ønsker man i Høje-Tåstrup kommune at starte initiativerne nedfra i modsætning til Herlev (jvf. kap. 4).

På mødet med **borgmesteren og kommunaldirektøren** blev der også vist interesse for mellemniveautankerne. Tankerne ligger i forlængelse af kommunens nuværende interesse for at udvikle selvforvaltning. EDB-teknikken vil fremme denne udvikling, men nye kontaktmønstre i forhold til lokalområderne er det mest hensigtsmæssige til at udvikle tankerne. Ny kontaktmønstre ville også kunne nedbryde de fjendebilleder, som eksisterer mellem f.eks. Tåstrupgård og kommunen. I forbindelse med sådanne nye kontaktmønstre, ville det være hensigtsmæssigt at uddanne "tusindkunstnere" på det sociale område, hvis primære opgave skulle være at formidle viden imellem lokalområde og kommunalforvaltning, istedet for at behandle. Forsøg med sådanne "tusindkunstnere" var allerede etableret på erhvervsområdet, men endnu ikke igangsat. På mødet blev der givet udtryk for, at kommunen ikke ønskede at støtte Tåstrupgårds beskæftigelsesmuligheder mere end hidtidig ud fra 2 synspunkter. For det første fordi der er noget opdragende i at skulle begive sig væk fra hjemmet for at komme på arbejdet. For det andet fordi det ikke ville være hensigtsmæssigt ud fra et kommunalt helhedssyn. Igen blev det fremhævet, at Tåstrupgård ikke må blive en stat i staten.

5.6 Delkonklusion

Det ser ud til, at man i Tåstrupgård har formået at bryde den onde cirkel, som er beskrevet i kapitel 2. Den monotone og kedelige grå arkitektoniske udformning er forandret til mange farver og variationer i Tåstrupgård. Byggeskaderne skulle nu være udbedret (tag, facader, betondæk, kloak, brugsvand m.v.). Huslejeudviklingen skulle kunne holdes på et rimeligt niveau, da Tåstrupgård er blevet omfinansieret til indeksregulerede lån. Færre flytter fra Tåstrupgård og der er for første gang i bebyggelsens historie ingen tomme lejligheder. Dette skyldes dels kartoffelkuren, skattereformen og lignende udefrakommende årsager, og samtidig at en relativ stor del af beboerne ikke har økonomiske ressourcer til at flytte. En del må dog antages at blive boende på grund af lyst og på grund af optimisme for Tåstrupgårds fremtid. Det fysiske forfald er bremset og der opereres nu med vedligeholdelsesplanlægning i et rullende 16-årigt system.

Bebyggelsen har derimod ikke kunnet gøre noget ved den sociale segregering, der finder sted i hovedstadsregionen og indenfor selve kommunen. Dette betyder, at der flytter forholdsvis flere familier ind i Tåstrupgård med få økonomiske ressourcer end familier med mange økonomiske ressourcer. Samtidig flytter der flere med mange økonomiske ressourcer væk fra Tåstrupgård og færre med få økonomiske ressourcer til. Dette kan skyldes, at området har et ry som lavstatusområde. På den måde kan man tale om, at Tåstrupgård stadig er et ressourcefattigt område. Der er dog en tendens til, at denne proces er mindre udtalt end tidligere, idet indflytternes indkomst kun er en anelse mindre end fraflytternes.

Med etableringen af miljørådene, det frivillige arbejde på udearealerne, Tåstrupgårds Oplysnings Forbund (TOF), beskæftigelsesprojekter, beboerhuset samt det i forvejen eksisterende klubliv er der i Tåstrupgård skabt nogle rammer, som kan skabe grobund for anvendelse af beboernes ressourcer. På den måde kan man sige, at området er blevet ressourceforstærket. Man prøver indenfor de nuværende rammer at modvirke, at der sker et socialt forfald.

Den frivillige arbejdskraft har været en medvirkende årsag til, at man i dag ser en større social kontrol i Tåstrupgård. Tidligere var der højst sandsynlig ingen, der tog sig af det, hvis der blev ødelagt noget i bebyggelsen. Man havde ikke et tilhørsforhold til bebyggelsen. I dag ser man en anden holdning komme til udtryk. Der var f.eks. en håndværker der var kommet til i en stor brandt at tisse op af det netop nymalede hus. De aktive i området følte det meget krænkende i forhold til det store stykke arbejde, de havde lagt for dagen, og de følte i bogstavlig forstand, at der blev "pisset" på dem og deres arbejde. Episoden var nær endt i håndgemæng. Hvis beboerne ikke selv havde været med i planlægningen, diskussionerne og beslutningen omkring projektet var det ikke sikkert, at de havde følt sig krænkede på samme vis.

Bagsiden af, at man har lært hinanden bedre at kende er landsbysladderer, misundelsen og småligheden.

På grund af de nye fysiske rammer og den nye organisering i Tåstrupgård, hvor man har uddelegeret magten til flere beboere, og de nye aktiviteter, kan man sige, at Tåstrupgård allerede i dag allerede har påbegyndt mellemniveaulignende aktiviteter. Perspektiverne i at videreudvikle disse tiltag i Tåstrupgård til at etablere et mellemniveau, hvor flere sektorer m.v. er involverede er derfor nærliggende.

I forbindelse med vores møderække med folk, der skulle deltage vedtagelsen og etableringen af et mellemniveau i Tåstrupgård, var der en tydelig tilkendegivelse af, at man var interesseret i at forsøge. Vi oplevede imidlertid en del barrierer og problemstillinger, der skal løses, før man kunne etablere et mellemniveau i Tåstrupgård.

For det første gælder det, at alle de deltagende parter gerne vil have den overordnede kontrol med et mellemniveau. Dette problem ligger i forlængelse af den mistillid parterne traditionelt har til hinanden. Derudover er det et reelt magt- og indflydelsesproblem, at man skal give slip på en del af magten.

For det andet viste det sig, at man frygtede at Tåstrupgård skulle blive en "stat i staten". Denne frygt opstod ud fra dels en efter vores mening Jantelov's holdning om, "at nu skal man ikke komme for godt igang med at tro, man er noget i Tåstrupgård!" dels af bekymring for, at man isolerer sig for meget og selv ghettoiserer Tåstrupgård yderligere. Vi ser idéen med bydelråd eller lokalråd som en mulighed for at løse denne problemstilling. Hvis man forestillede sig et socialkontor decentralt i Tåstrupgård, skulle dette naturligvis også være åbent for det lokalområde, som Tåstrupgård er en del af, og hvis et decentralt socialkontor blev placeret i nærheden af Tåstrupgård, ville det også være en fordel for Tåstrupgårds beboere, idet det kommer tættere på brugerne.

For det tredje var der en holdning til, at mellemniveauets aktiviteter måske vil fordyre de kommunale aktiviteter, eller var skjulte spareforsøg. Vi mener ikke, at der skal være tale om en økonomisk besparelse eller fordyrelse. Pointen i et mellemniveau er, at man udnytter de eksisterende ressourcer bedst muligt. Behovene for besparelser eller udvidelser er i vores øjne en proces, der ikke hænger sammen med mellemniveauet.

For det fjerde er der en generel problemstilling vedrørende motivation og udviklingshastighed. At en del af beboerne tilsyneladende ikke er parate til et mellemniveau, ser vi som et vigtigt problem. En del af beboerne er allerede "flasket op med", at man skal foretage kollektive handlinger f.eks. i forbindelse med det praktiske miljørådsarbejde for at kunne få ændret noget. Og gennem uddannelse (Tåstrupgårds Oplysnings Forbund) er disse beboere blevet bevidstgjort om den almennyttige boligsektors muligheder. Hele planlægnings-, beslutnings-, og udførelsesfasen i forbindelse med miljøprojektet har således bestået af småkampe og læringsprocesser. Mange har på denne måde fået en form for kamperfaring.

Mange af beboerne har på grund af deres på mange måder marginaliserede tilværelse haft svært ved at tackle nogen form for modstand. Miljøarbejderne i Tåstrupgård har været bevidste om dette problem, og har gjort en stor indsats for at understøtte beboerne, men det tager lang tid at få en så relativ ressourcervag gruppe mennesker til at tro på sig selv. Men jo flere små kampe de vinder, jo stærkere bliver de.

Når miljøprojektet er færdigt i starten af 1990, så mener vi, at de nye aktive vil kæmpe for at beholde den nuværende organisering med miljøråd. Og i denne sammenhæng får miljørådene brug for deres erfaring i at kæmpe kollektivt for at forbedre hverdagslevestandarden. På den måde kan man sige, at Tåstrupgård er blevet rustet til at lave mellemniveaulignende aktiviteter. Ikke alle beboerne har imidlertid deltaget aktivt i miljøprojektet. Det er primært denne gruppe, som man mener ikke er modne til at deltage i et mellemniveau endnu. Motiveringsproblemet gælder i og for sig alle parter, og de alle mødedeltagerne nævner det som et problem. Et mellemniveau skal vokse sig langsomt frem ved hjælp af små skridt. Det mente vi og de forskellige mødedeltagere var en nødvendighed.

Og for det femte må det påpeges, at det er legitimt at anvende sin fritid på andet end aktiviteter i bolig- eller lokalområdet. Det er efter vores opfattelse godt, hvis man deltager i den stedlige fodbold-, spejder eller fagforening, og dér laver et stykke arbejde eller evt. lægger sine ressourcer til fordel for et andet lokalområde. Det er imidlertid ofte sådan, at de mennesker, der er aktive et sted, også er aktive andre steder f.eks. i boligområdet, så hvis denne gruppe "dominerer" aktiviteterne i boligområdet, så har de måske ikke tidsmæssige ressourcer til at fastholde engagementet i aktiviteterne, og aktiviteterne risikerer at "falde sammen". Derfor er det vigtigt at fokusere på inddragelse af folk, der ikke er blandt "Tordenskjoldssoldater", i aktiviteterne.

Selv om der således er en del problemer og barrierer i at etablere et mellemniveau i Tåstrupgård, så ser vi alligevel en mulighed i et få flere aktiviteter til Tåstrupgård, som har mellemniveaulignende karakter. Det er interessant at se, at der allerede i dag foregår en række aktiviteter, der har mellemniveaulignende karakter, men hvor lidt de forskellige sektorer arbejder sammen om den konkrete problemløsning. I forbindelse med vores møderække fik vi talt om at få etableret et møde til snak om mellemniveaulignende aktiviteter og de efterfølgende processer, og tanken var ingen af parterne fremmed. Det kunne være interessant om et sådan møde kunne være med til at udvide rammerne omkring mellemniveaulignende projekter i Tåstrupgård som f.eks. genanvendelse, etablering af et folkekøkken, en lokal "godmorgen-tjeneste" for de ældre beboere, samarbejde med de omkringliggende institutioner, erhvervsliv med meget mere.

Kapitel 6

Konklusion

KAPITEL 6

KONKLUSION

Vi har i projektet vist hvilke faktorer, der betinger og har betinget udviklingen af de samspilsramte boligafdelinger. Vi har således vist, hvorledes de "udefra" kommende årsager har igangsat en "indre" ond cirkelproces i de samspilsramte boligafdelinger. De udefra kommende årsager har været montagecirkulæret og rammebeløbets størrelse, som har medført, at der opstår byggeskader og en kedelig arkitektonisk udformning. En finansiering i en højrenteperiode samt de generelle bolig- og skattesubsidier, der gjorde det relativt dyrere at bo almenyttigt og en segregering af befolkningen, idet folks boligvalg i høj grad afhænger af den enkeltes økonomi. Segregeringen i kombination med et utilstrækkeligt byrdefordelingssystem har bevirket, at beboerne i de samspilsramte boligafdelinger lever i det, vi har kaldt et velfærdsræddet "tomrum".

Disse "ydre" årsagsforklaringer satte gang i den "indre" onde selvforstærkende cirkelproces, som forstærket af udlejningsproblemer og reglerne om balanceløse, medførte flere økonomiske, sociale og fysiske problemer. En del af de samspilsramte havde endvidere organisatoriske problemer.

Vi har ikke kunne give en detaljeret analyse af hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger, men har kunnet påpege den indflydelse, den nuværende organisering af hverdagslivet har for den gruppe mennesker, der typisk bor i de samspilsramte boligafdelinger, og hvorledes denne organisering har grebet ind i den onde cirkelproces og har forstærket virkningen for de berørte personer. Den overordnede organisering af hverdagslivet, som formes af de økonomiske og politiske strukturer i vores samfund, bevirker i større eller mindre omfang hverdagslivsproblemer hos hele befolkningen. Det er imidlertid koncentrationen og kompleksiteten af disse problemer, som er karakteristisk for de samspilsramte boligafdelinger.

Hverdagslivet er i dag segregeret, og mange pendler mellem den funktionsopdelte storby med mange forskellige aktiviteter. Hele opbygningen af velfærdsstaten bygger på lønarbejdet, som den centrale identitetsskaber, og hele vores hverdagsliv er bygget op omkring det at have et lønarbejde. Selv om man er udenfor arbejdsmarkedet gennemsyrrer socialisationen til lønarbejde hele hverdagslivet. En relativ stor andel af beboerne i de samspilsramte boligafdelinger er udenfor arbejdsmarkedet, og har således ikke mulighed for at få en identitet via lønarbejdet. Disse mennesker og andre tilbydes i stedet for eller i forlængelse af lønarbejdet identitet via livsstilsreklamerne og det kommercielle konsum. Ofte vil beboerne i de samspilsramte ikke have råd til at købe disse varer eller livsstile, og derfor rammes de dobbelt hårdt. I boligområdet har disse mennesker ofte ikke nogen mulighed for at foretage sig noget produktivt, bl.a. på grund af fagforeningsmæssige årsager, råderetsreglerne, psykologiske blokeringer som følge af ressourcervanghed (har ikke arbejde, har ikke råd til livsstilsreklamernes tilbud) og mindreværd m.v.

På mange måder kan det være svært at få hverdagslivet til at hænge sammen i velfærdsstaten. Nogle iler mellem de forskellige gøremål i hverdagen, mellem hjem, daginstitution, arbejdsplads, indkøbsmuligheder, på besøg på plejehjemmet m.m. Andre iler slet ikke, men føler sig overflødig - og umyndiggjort, dels i forhold til arbejdsmarkedet, dels i forhold til den offentlige sektors intervensering på en del af reproduktionsområdet. Denne intervensering har f.eks. betydet opbrud i traditionelle sociale netværk, f.eks. netværk mellem generationerne. Når velfærdsstaten, så trækker sig tilbage fra reproduktionen, efterlader den mange mennesker i en situation, de kun meget vanskeligt selv kan løse.

Vi har imidlertid også, beskrevet hvorledes nye subkulturer kan opstå hos sådanne grupper af mennesker. Vi har endvidere vist, at disse grupper har relativt mere tid end andre grupper, hvilket vi ser som et vigtigt potentiale i forbindelse med løsningsmodeller og -strategier for de samspilsramte boligafdelinger. Samtidig har vi også peget på, at de subjektive belastninger må være store for beboerne i disse boligafdelinger, hvilket kan føre til handlingslammelse. Samtidig kan de store subjektive belastninger imidlertid også være et vitalt motiv for trang til ændring af tingenes tilstand, hvilket vi mener, skal betragtes som et potentiale til forandring i de samspilsramte boligafdelinger.

I forbindelse med vedtagelsen af omprioriteringsloven har man imidlertid formået at vende en lang række af de problemer, der var årsagerne til den onde cirkelproces. En stor del af de samspilsramte boligafdelinger har fået løst deres bygningsmæssige problemer, og via miljøforbedringsmidlerne har mange afdelinger forsøgt at gøre noget ved det kedelige arkitektoniske udtryksform bl.a. på de grønne områder. Den overordnede økonomiske situation i de samspilsramte boligafdelinger bør være stabiliseret, men om dette kommer til at holde stik på længere sigt afhænger af rente- og inflationsudviklingen og udviklingen i subsidieringsforholdet mellem de forskellige ejerformer på boligmarkedet. De grundlæggende segregeringsmæssige årsager har man derimod ikke gjort noget ved. Der er sket et drastisk fald i antallet af tomme boliger og et fald i fraflytningsprocenten til et rimeligt niveau, hvilket indikerer, at beboermassen er mere stabil end tidligere, hvilket giver forbedrede rammer for det sociale liv i boligområdet. Man har endvidere forsøgt at skabe rammer for et større fællesskab i de samspilsramte boligafdelinger. Således er der blevet opført en del beboerhuse, og en del steder er der kommet flere fælleslokaler. En del af boligselskaberne har endvidere gjort meget for at forbedre organisationen og servicen, bl.a. ved at decentralisere forvaltningen.

Som et af de vigtigste initiativer i indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger ser vi den høje grad af reel beboerindflydelse i de lokale udformninger af forbedringsprojekterne. Dette ser vi som en meget vigtig styrkelse af beboernes mulighed for på længere sigt at fastholde og videreføre den gode udvikling. Beboerne kan imidlertid ikke alene løse de store problemer, som den overordnede organisering af hverdagslivet betinger. Vi mener, at der må foretages mere grundlæggende ændringer i organiseringen af hverdagslivet, hvis disse problemer skal løses.

Vi har gennem vores diskussion af mellemniveautanken skitseret de metoder og strategier, vi mener kan og bør benyttes til mere grundlæggende ændringer af hverdagslivets organisering. Mellemniveautanken anviser således, i vores øjne, realistiske tiltag overfor mange af de problemer i hverdagslivet. Problemer som f.eks. serien, fremmedgørelsen, den manglende brug af alle menneskelige ressourcer m.m.

Etableringen af en 4. sektor, mellemniveauet, vil på mange måder kunne samordne mange af de aktiviteter, der i dag er rettet mod lokalområdet, men som finder sted i markedet, i den offentlige sektor eller i de private husholdninger. Mellemniveauet er stedet, hvor forskellige opgaver løses i en integreret model, hvor både individets hverdag og samfundets strukturelle rammer afgiver opgaver til mellemniveauet. Dette kan f.eks. være lokalt husholdningsarbejde, lokalt om-

sorgsarbejde, lokal forvaltning af f.eks. boligområdet og lokal produktion.

Vi har gennem en principiel model for tjenesteydelser og pengestrømme i et almennyttigt boligområde påvist, at der allerede i dag finder en lang række aktiviteter sted i lokalområdet. Etableringen af et mellemniveau vil styrke indsatsen overfor fællesskabet i lokalområdet og reducere indsatsen overfor enkeltpersonerne i lokalområdet, idet lokalområdet selv overtager en række opgaver.

Via indsatsen i de samspilsramte boligafdelinger mener vi, at en vigtig forudsætning er skabt for at kunne realisere mellemniveautanken, idet indsatsen har skabt grundlag for integration og stabilitet i beboermassen. Samtidig har en del af beboerne fået øget erfaring i kollektive forsøg på at forbedre hverdagslivet i deres boligområde. Der er imidlertid mange barrierer for en realisering af et sådant mellemniveau. Den nuværende sektoropdelte varetagelse af hverdagslivets delelementer og "arbejdsdelingen" mellem staten og fagbevægelsen er meget væsentlige barrierer. Det er således mange instanser, der skal rette deres initiativer mod mellemniveauet for, at det kan realiseres. Samtidig skal beboerne løbende udvikle erfaringer i at arbejde i fællesskab for at nå fælles mål, der er formuleret i fællesskab. Vi har således fremhævet udviklingen af selvforvaltende fællesskaber som et meget vigtigt middel til at organisere mellemniveauet. Vi har udviklet begrebet rammestyret selvforvaltning ud fra en erkendelse om, at det bliver nødvendigt at tage højde for, at den enkelte borger skal sikres minimumsrettigheder. Det rammestyrede element handler derfor om, at de forskellige relevante organer (et amtsråd, en kommunalbestyrelse, et lokalråd, en afdelingsbestyrelse og så videre) formulerer konkrete regelsæt for rammerne, hvori selvforvaltningen skal udspilles. Det er for os af stor betydning, at disse regler formuleres af politiske organer, således at lokalområdets befolkning har mulighed for at reagere mod de udstukne regler ved f.eks. at opstille alternative kandidater, vælte den siddende bestyrelse m.v.

Vi ser realiseringen af mellemniveautanken, som en langvarig proces der skal indeholde delmål som fremstår som fælles mål for alle de implicerede parter. Realiseringen af mellemniveauet bør således efter vores mening bygge på en høj grad af konsensus mellem de implicerede parter. Selv om vi har dette som mål, er vi bevidste om de interessekonflikter, mellemniveautanken indeholder. Vi har i denne forbindelse peget på den meget vigtige dialog med fagforeningerne. En realisering af mellemniveauet vil medføre færre lønarbejdspladser, og dette strider mod fagforeningernes interesser. En dialog med fagforeningerne bør imidlertid åbne for en diskussion af lønarbejdes betydning for vores hverdagsliv, idet denne diskussion er meget væsentlig for at kunne realisere mellemniveauets idé om at udnytte ikke-erhvervsaktives ressourcer i lokalområdet.

Der ligger således mange diskussioner, "kampe" m.v. forud for en realisering af mellemniveauet. Som et meget vigtigt led i disse diskussioner, "kampe" m.v. ser vi brugen af eksemplets magt. I mange tilfælde vil det være muligt at tage selv meget små skridt, der bringer lokalområdet nærmere mod et mellemniveau. Disse små skridt vil kunne virke illustrerende og mobiliserende, og dermed være med til at skabe basis for flere små skridt. Man kan sige, at mellemniveauet i sig selv ikke er systemnedbrydende, men at det, hvis det gennemføres som en reel 4. sektor, vil kunne afbøde på en række af de problemer, som den danske kapitalistiske velfærdsstat skaber. På længere sigt er det omforandrende element, at den lokale organisering og etableringen af et mellemniveau giver viden til de deltagende beboere. Viden, der kan bruges til at stille krav om grundlæggende forandring og til at skabe mulighed for aktivitet for forandring.

Vi har i kapitel 5 beskrevet eksempler på mellemniveaulignende organisering i en samspilsramt almennyttig boligafdeling - Tåstrupgård.

Tåstrupgård var en af de stærkt truede samspilsramte afdelinger, som fik hjælp efter omprioriteringsloven, og den tjener derfor som et godt eksempel på, at det kan lade sig gøre at skabe mellemniveaulignende aktiviteter på trods af store problemer i bebyggelsen. Samtidig er Tåstrup-

gård et godt eksempel på at magtesløshed kan vendes til kollektiv handlen for fælles mål. Dette har krævet en stor indsats fra beboernes og boligselskabets side, og forbedringsforsøget har været en lang proces. Tåstrupgård er således også et eksempel på, at forsøg på forbedring af hverdagslivsproblemer i samspilsramte boligafdelinger må have tid og opbakning for at kunne opnå gode resultater. Det er derfor vigtigt, at de implicerede parter i mellemniveauopstarten forstår og accepterer dette. Dette kan især tænkes at være et problem i forhold til det politiske og det administrative niveau. På vores møderække med nogle af de implicerede parter om realisering af et mellemniveau i Tåstrupgård gav repræsentanterne fra socialforvaltningen således udtryk for, at der fra politisk side ofte var et ønske om hurtige resultater.

Vores møderække gav imidlertid det generelle indtryk, at der var bred interesse for mellemniveau-tanken, men at alle parter også havde deres respektive forbehold. Disse forbehold havde i høj grad udspring i "fjendebilleder" som, i vores øjne, kan fjernes ved tættere dialog mellem parterne. Alle forholdt sig positivt til at holde et fællesmøde, hvor alle parter deltager. Et sådant møde vil efter vores opfattelse være en start på at modvirke disse fjendebilleder. I skrivende stund er det vores intention at indkalde til sådan et møde.

Vi mener, at det er vigtigt, at det bliver beboerne, der generelt tager initiativet til etableringen af et mellemniveau i et samarbejde med kommunen og øvrige organiserede aktiviteter i lokalområderne. Vi mener, at det kan blive nødvendigt at styrke beboernes mulighed for at tage sådanne initiativer ved ansættelse af miljøarbejdere eller igangsættere i lokalområdet styret af beboerne. I forhold til Tåstrupgård mener vi således, at vores rolle har været at pege på forskellige muligheder og at virke inspirerende på de forskellige parter. Det er derimod ikke os, der skal etablere de konkrete aktiviteter. Skal der ske yderligere i Tåstrupgård, så det fortsat initiativ kommer fra lokalområdets egne aktører. Om disse aktører fortsætter de idéer som møderækken har og introduceret og præciseret, det kan vi ikke sige noget konkret om.

På lokalt niveau ser vi altså en bred interesse for at arbejde videre med forbedringer af hverdagslivet i samspilsramte boligafdelinger. Vi mener samtidig at have udviklet de metodiske og strategiske redskaber til disse forbedringsforsøg.

Situationen i de samspilsramte boligafdelinger er stadigvæk så problematisk, at afdelingerne i høj grad har brug for yderligere støtte til fortsat problemløsning. Sådan en støtte kunne f.eks. være yderligere udvidelse af rammerne for mellemniveaualignende aktiviteter. De samspilsramte boligafdelinger har imidlertid også i høj grad brug for, at der ikke iværksættes tiltag, som vil forværre situationen i afdelingerne. I den politiske debat har der været tanker fremme om sådanne tiltag.

F.eks. er en embedsmandsrapport fornyligt fremkommet med idéer om salg af almennyttige lejeboliger. Dette ville bryde med de solidariske principper, som er gældende for den almennyttige sektor, og i de enkelte afdelinger vil det give interessemodsætninger mellem ejere og lejere, hvilket vil være ødelæggende for de spirer til fællesskab, vi har registreret i de samspilsramte boligafdelinger. Hvis det bliver aktuelt at skulle sælge almennyttige boliger, så vil det uhyggelige perspektiv også være, at det bliver det bedste og billigste almennyttige boliger, der bliver solgt, mens de dårligste eller de dyreste almennyttige boliger vil få det endnu sværere og endnu større boligsociale opgaver at løse. Og det er netop i denne gruppe af de almennyttige boliger, at vi finder de samspilsramte boligafdelinger.

Der er fremlagt yderligere planer. Udligning af det såkaldte huslejespænd og øgning af mobiliteten ved at fjerne velerhvervede rettigheder, reduktion af boligkvoten, nedskæring af boligsikring og -ydelse er andre tiltag, der er fremlagt i henholdsvis en betænkning fra Ølgård-udvalget og forslaget til Finansloven for 1990. Sådanne tiltag vil forringe den i forvejen særdeles dårlige privatøkonomi hos beboerne i de samspilsramte boligafdelinger.

Den almennyttige boligsektor løses i dag store boligsociale problemer i velfærdsstaten. Problemer som de andre boligsektorer - det private udlejningsbyggeri, andelsboligerne og ejerboligerne - stort set ikke medvirker til at løse. Hvis den almennyttige boligsektor presses yderligere, så vil det betyde, at der kommer til at finde en yderligere ophobning af mennesker med få ressourcer eller store problemer sted i det almennyttige byggeri.

Den nuværende politiske situation ser ikke lovende ud for den almennyttige boligsektor som helhed og de samspilsramte boligerafdelinger i særdeleshed. Vores ønske om at fortsætte forsøgene på at forbedre hverdagslivet i de samspilsramte boligafdelinger kan derfor desværre vise sig at løbe ind i nye vanskeligheder. Vi håber dette ikke sker, således at den positive udvikling i de samspilsramte boligafdelinger kan fortsætte, og der kan skabes muligheder for, at hverdagslivet for beboerne i disse afdelinger kan forbedres på længere sigt.

Vi har i projektet belyst forskellige metoder og strategier til at forbedre vilkårene for mennesker, primært for mennesker i almennyttige boligområder, og vi har formuleret vores bud på konkrete veje. Projektet har rettet sig relativt meget mod den særegne organisationsform og de specifikke problemstillinger, der er herskende i den almennyttige boligsektor. Vi mener, at det vil være det rigtige at tage udgangspunkt i denne sektor, når et mellemniveau skal etableres. Men vi mener ikke kun, at disse aktiviteter skal ske i denne sektor. Vi finder, at projektets idéer med relativt få ressourcer kan rettes mod andre boligformer eller mod boligområder med flere forskellige boligformer. Vi har ikke gjort det, men det kan sagtens gøres.

Metoderne og strategierne bygger på, at mennesker har en række ressourcer, der i dag ikke benyttes i tilstrækkeligt omfang. Hovedsynspunktet er, at opbygningen af de rigtige rammer vil frigøre en række af disse ressourcer til fordel for fællesskabet i lokalområdet og til fordel for det enkelte menneske. Derfor titlen: "Rammer som frigør" !

- Adamsen, Lis & Fisker, Jesper: **"Socialt forsøgsarbejde i boligområder. En tværgående analyse af 20 udvalgte forsøgsprojekter i Danmark"**, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, 1986.
- Agger, Niels Peter: **"Boligen for livet / Livet for boligen"**, Socialpolitiske noter nr. 1, Socialpolitisk Forlag, 1983.
- Ahrne, Göran: **"Vardagsverklighet och struktur"**, Bokförlaget Korpen, Göteborg, 1981.
- AKB: Diverse materialer om Tåstrupgårds miljøforbedringsprojekt (Skitseprojektet, diverse numre af Miljønæren, statusrapporter, rapporter vedrørende Miljøforbundet m.v.) samt driftsregnskaber og -budgetter fra forskellige år.
- AKB: **"Huslejeundersøgelse - en del af et projek"**, 2 publikationer med underoverskriften "Viljen og vejen for Tåstrupgårds fremtid", juni 1985 og oktober 1985.
- AKB: **"Årsstatistik 1988"**, april 1989.
- Allpass, John: **"Beboerstyret miljøforbedring"**, Miljøministeriet, Planstyrelsen, 1985.
- Andersen, Dines: **"Danskernes dagligdag 1987"**, bind 1 og 2, rapport 88:4, Socialforskningsinstituttet, København, 1988.
- Andersen, Hans Skifter (red.): **"Hvad sker der med byer og boliger ? En debatbog"**, SBI, 1987.
- Anderser, Hans Skifter & Bonke, Jens: **"Boligsektorens fordelingsmæssige virkninger"**, Bind 1 og 2, Arbejdsnotat 9 og 10, Lavinkomstkommissionens sekretariat og Statens Byggeforskningsinstitut, 1980.
- Arnfred, Niels m.fl.: **"Samfundsplanlægning - en antologi om erfaringer, problemer og perspektiver"**, Samfundsvidenskabeligt Forlag, 1982.
- Balle-Petersen, Margaretha. m.fl.: **"I virkeligheden"**, Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning, 1987.
- Betænkning nr. 988: **"Hovedstadsrådet. Hovedstadsområdet"**, Betænkning afgivet af Kommissionen om hovedstadsrådet, Direktoratet for statens indkøb, august 1983.
- Bjerring, Haslebo & Villadsen: **"Lokalsamfund udvikling eller afvikling"**, Sydjysk Universitetscenter, Esbjerg 1974.
- Bjerrum, Michael & Nielsen, Jens: **"Fra velfærdsstat til velfærdskommune"**, RUC 1984/85.

- BL's 9. kreds: Materiale udarbejdet af Boligselskabernes Landsfor-
enings 9 kreds til brug for en kredskonference i
marts 1989.
- Boligministeriet: **"Den almennyttige boligsektors rolle på boligmar-
kedet"**, (John Winther-rapporten), Boligministeriet,
april 1987.
- Boolsen, Merete Watt: **"Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvor-
for"**, Socialforskningsinstituttet, 1988.
- Borbye, Merete m.fl.: **"Sociale netværk set som teori og som ressource
i praktisk socialt arbejde"**, Social og sundheds-
politiske studier, blå serie nr. 1, Kommiteen for
sundhedsoplysning, 1982.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte: **"Kvinder i velfærdsstaten - mellem moderskab og
lønarbejde gennem 100 år"**, AUC, Institut for sam-
fundsudvikling og planlægning, 1984.
- Bøgeskov, Bo (red.): **"Tidsskrift for politisk økonomi"**, Tema: **"Den skan-
dinaviske model - myte eller realitet"**, vol. 8, nr. 1,
1983-84, Forlag for samfundsøkonomi og planlæg-
ning.
- Christensen, Søren & Molin, Jan: **"Organisationskulturer"**, Akademisk Forlag, 1983.
- Christoffersen, Henrik & Jakobsen, Leif: **"Ventelister til almennyttige boliger"**, Amtenes og
Kommunernes Forskningsinstitut, 1988.
- Cronberg, Tarja: **"Det teknologiske spillerum i hverdagen"**, Nyt fra
samfundsvidenskaberne, 1987.
- Cronberg, Tarja m.fl.: **"Socialt bostadsbyggande och boendedemokrati
i Norden"**, Nordiska Rådet och Nordiska Minister-
rådet, Stockholm, 1983.
- Den kommunale højskole i Danmark m.fl.: **"Kommunernes boligpolitik"**, pjec i serien **"Omsorg
og serviceudvikling"**, Forlaget Kommuneinformation,
1986.
- Det kriminalpræventive Råd: **"Handleprogram 1987 - 1989"**, Rigspolitechefens
Trykkeri, København, 1987.
- Det kriminalpræventive Råd: **"Kriminalpræventive overvejelser om miljøplan-
lægning"**, Notat nr. 13, Rigspolitechefens Trykkeri,
København, marts 1984.

- Diverse love: "Lov om omprioritering m.m. af visse almennyttige boligafdelinger og om ændring af lov om realkreditinstitutter og lov om boligbyggeri", Lov nr. 248 af den 6. juni 1985.
"Lov om boligbyggeri", Lov nr. 532 af 16. november 1983 med senere ændringer.
"Cirkulære om et særligt byggeprogram for montagebyggeri", det såkaldte montagecirkulære af den 30. marts 1960.
- Ebbe, Kirsten & Friese, Peter (red.): "Miljøarbejde - en grundbog om forebyggende socialt arbejde i lokalsamfundet", Akademisk Forlag, 1985.
- Egnsplanrådets planlægningsafdeling: "Regionplanlægning 1970-1985, Forudsætninger", Bind 1, København 1971.
- Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Det nya vardagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, Nordisk Ministerråd i samarbejde med Nordisk Råd, 1984.
- Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Det nye hverdagsliv og vejen til det", Komitéem for ligestillingsspørgsmål, Nordisk Ministerråd, København, 1988.
- Forskergruppen for det nye hverdagslivet: "Veier til det nye hverdagslivet", Kommittén för jämställdhetsfrågor, Nordisk Ministerråd 1987:61, Stockholm 1987.
- Fridberg, Torben: "Danskerne og kulturen", Socialforskningsinstituttet, 1989.
- FSB "Beboeranalyse", Fællesorganisationen af beboerforeninger i Foreningen Socialt Boligbyggeri (FSB), 1988.
- Gaardmand, Arne m.fl.: "Gennem selvforvaltning til nye fællesskaber", Konferencemateriale til GIMLE i oktober 1988
- Gaardmand, Arne: "Plan og politik", Hans Reitzel, København, 1980.
- Grönlund, Bo & Jensen, Søren B.: "Nordiske Storbyer, problemer og udviklingstendenser", Nordisk Ministerråd, april 1982.
- Hansen, Knud Erik: "Byfornyelse med beboerdeltagelse - og ej blot deltagelse". Artikel i "Hvad sker der med byer og boliger - en debatbog", Statens Byggeforskningsinstitut, 1987.
- Hasselbo, Gitte: "Fordeling af tid og arbejde i velfærdsstaten", Miljøministeriet, Planstyrelsen, 1982.

- Heller, Agnes: **"Revolutionen i dagliglivet".** Artikel i **"HUG"** nr. 18, Tiderne Skifter, 1978.
- Institut for Statskundskab: **"Politica"**, Tidsskrift for politisk videnskab, tema: **"Sundhedspolitik"**, 17. årgang, nr. 2, 1985.
- Israel, Joachim: **"Sociologisk grundbog 1"**, Gyldendal, 1973.
- Jensen, Kirsten: **"Nye veje i socialpolitiken - Vildveje, afveje eller genveje"**, Socialpolitisk Forlags Småskrifter nr. 59, København, 1983.
- Jensen, Mogens Kjær m.fl.: **"Sociale netværk og socialpolitik. En undersøgelse i to lokalområder"**, Socialforskningsinstituttet, publikation 163, 1987.
- Jensen, Ole Michael: **"Lokalsamfund. Selvforvaltning og fysisk planlægning"**, SBI-Byplanlægning 52, 1985, SBI.
- Jørgensen, Birte Beck m.fl.: **"Hverdagsliv, kultur og subjektivitet"**, Kultursociologiske skrifter nr. 25, Akademisk Forlag, 1988.
- Jørgensen, Birte Beck: **"Hverdagslivet i en forstad. Drømme, realiteter og sociale konflikter"**, Socialpædagogisk Bibliotek, Munksgaard, 1978.
- Kastrup, Preben: **"Frisættelse og ændrede levevilkår i informations-samfundet"**, Kulturgeografiske hæfters skriftserie 14, København, 1986.
- Kirkegaard, Ole & Kaaris, Hans: **"Farum Midtpunkt - Ideer til debat"**, Afdelingen for byplanlægning, Statens Byggeforskningsinstitut, maj 1988.
- Kirkegaard, Ole: **"Sådan forbedres etageboligområderne. Katalog over ideer til forbedring af nyere boligbebyggelser"**, SBI-Byplanlægning nr. 54, SBI, 1988.
- Kommissionen om Hovedstadsrådet: **"Hovedstadsrådet. Hovedstadsområdet"**, Betænkning 988, Direktoratet for Statens indkøb, 1983.
- Kommunernes Landsforening: **"Kommunerne i 90'ernes Danmark"**, Forlaget Kommuneinformation, maj 1989.
- Kristensen, Hans (red.): **"Boligforskning og forvaltning af nærmiljø. Seminar afholdt i Dansk Arkitekturcenter, Gl. Dok, den 10.6.1987"**, SBI-meddelelse nr. 66, SBI, 1987.
- Kristensen, Hans: **"Service i boligsektoren"**, artikel i Samfundsøkonomien nr. 5, 1988.

- Kristensen, Hans: **"Udviklingsdilemmaer for den offentlige sektor"**, Artikel i **"Boligen for livet/livet for boligen"**, Socialpolitiske Noter nr. 1, 1983, Socialpolitisk Forlag.
- Kristoffersen, Ernst: **"Forebyggelse og trivsel - hvad kan den fysiske planlægning bidrage med?"**, Notat nr. 13a, Det kriminalpræventive Råd, København, 1987.
- Kyvsgaard, Britta: **"BETON-generationen. Om satellitbyer, ungdom og afvigende adfærd"**, Akademisk Forlag, 1985.
- Körmendi, Eszter m.fl.: **"Datakvalitet ved telefoninterview"**, Socialforskningsinstituttet, Studie 52, København, 1986.
- Lavindkomstkommissionen: **"Lavindkomstkommissionens betænkning"**, Betænkning nr. 946, Direktoratet for statens indkøb, 1982.
- Lunøe, Nikolaj: **"Ulvetimen - kritik af det kapitalistiske hverdagsliv"**, artikel i **"Udkast"**, Dansk tidsskrift for kritisk samfundsvidenskab, nr. 3/4, 7. årgang, Eks.-skolens Trykkeri, 1979.
- Lyster-Jensen, Ole m.fl.: **"Den usynlige hånd - regionplanen for hovedstadsområdet"**, RUC-projekt, modul 1 og 3, 1985.
- Mehlbye, Jill: **"Boligkultur - en undersøgelse af to boligområder"**, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, 1988.
- Mouritzen, P.E. & Jensen, Henrik Toft (red.): **"Samspillet mellem staten og kommunerne"**, I serien Statslig styring, lokalsamfund og kommunalpolitik, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1984.
- Nygård, Jesper: **"Løses problemerne i de samspilsramte boligafdelinger ?"**, RUC-projekt, modul 5, 1988.
- Nygård, Speierman & Trærup: **"Tåstrupsgårds fremtid"**, RUC-projekt, modul 2 & 4, 1986.
- Olsén, Peter: **"Arbejdsløshedens socialpsykologi"**, Dansk Psykologisk Forlag, 1982.
- Plovsing, Jan (m.fl.): **"Sociale netværk og holdninger til sociale ydelser"**, Socialreformundersøgelse nr. 2, SFI-meddelelse nr. 40, Socialforskningsinstituttet, 1983.
- Povlsen, Klaus Bundgård: **"Unge mødre bag vanrøgt"**, journalistisk artikel i Politiken, søndag den 18. juni 1989, 3. sektion.
- Power, Anne: **"Property before people. The management af twentieth-century council housing"**, Allen & Unwin, London, 1987.
- Prokop, Ulrike: **"Kvindelig livssammenhæng"**, GMT, 1976.

- Reddersen, Jakob: **"Kampen om Christiania"**, Kronik i Berlingske Tidende, den 6. april 1987.
- S.A.S.U: **"Socialpolitik i lokalsamfund - samspil eller konflikt. Et debatoplæg"**, Sammenslutningen af Sociale Udvalg, Kommunetryk, 1983.
- Schelin, Karen Margrethe: **"Kaos i køkkenet og på kontoen"**, journalist i artikel i Politiken den 2. juli 1989, forsiden på PS-sektionen.
- Selskabet til fremme af Social Debat: **"SOCIAL KRITIK"**, tidsskrift, nr. 2, tema: **"Selvforvaltning"**, april 1989.
- Selskabet til fremme af Social Debat: **"SOCIAL KRITIK"**, tidsskrift, nr. 3, tema: **"Omsorg"**, juni 1989.
- Selskabet til fremme af Social Debat: **"SOCIAL KRITIK"**, tidsskrift, nr. 1, tema: **"SSP"**, 1988.
- Socialdemokratiet: **"Nye veje i kommunalpolitik - en socialdemokratisk model"**, Socialdemokratiets kongres '88, 1988.
- Socialministeriet: **"SUM-nyt"**, diverse numre 1989.
- Speiermann, Kate & Trærup, Tine: **"An apple a day keeps the doctor away"**, RUC-projekt, Modul 5, 1987.
- Sæterdal, Anne: **"Rammer som frigør"**, artikel AKB-Bulletin, nr. 3-88.
- Thuen, Trond & Wadel, Cato: **"Lokale samfunn og offentlig planlegging"**, Universitetsforlaget, Oslo, 1978.
- Tonboe, Jens Christian (red.): **"Farvel til byen?"**, serie om offentlig planlægning nr. 18, Aalborg Universitetsforlag, 1985.
- Tonboe, Jens Christian (red.): **"Storbyens sociologi"**, Aalborg Universitetsforlag, 1988.
- Vestergaard, Hedvig: **"Byggeriet og den uformelle økonomi"**, SBI-meddelelse nr. 46, Statens Byggeforskningsinstitut, 1984.
- Vestergaard, Hedvig: **"Organisation og økonomi i den almennyttige boligsektor - med særligt henblik på forbedring af nyere etageboligområder"**, SBI-meddelelse nr. 53, SBI, 1985.
- Villadsen, Søren (red.): **"Lokalpolitisk organisering"**, I serien Statslig styring, lokalsamfund og kommunalpolitik, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1985.
- Villadsen, Søren: **"Bypolitik"**, Paludan, 1984.

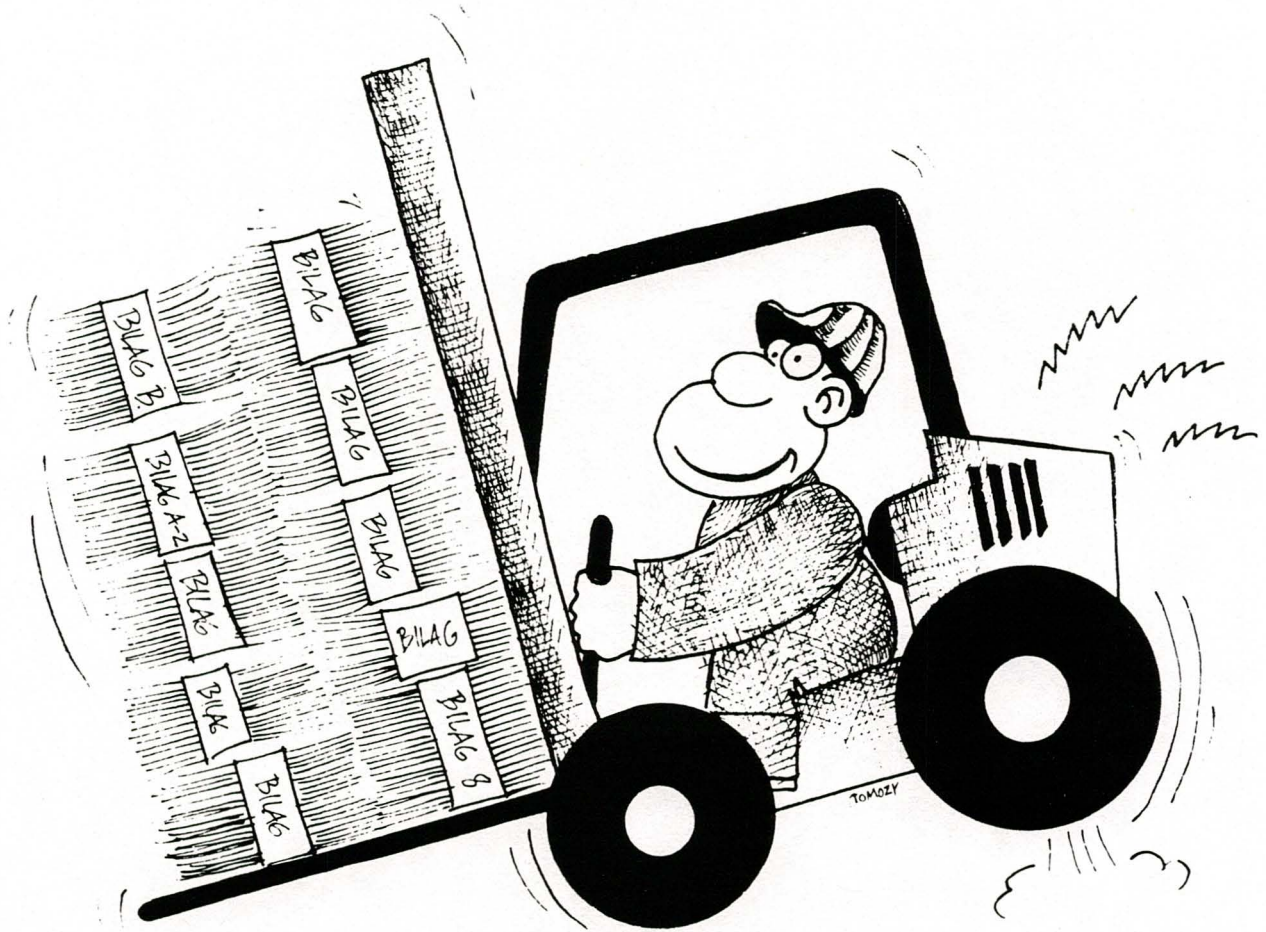
Villadsen, Søren:

"Lokalsamfundets krise. Fremtid eller forlis?", Op-
læg på FBA-konference (Fællessekretariatet for Bo-
ligselskaber i Albertslund) i 1985.

Økonomiministeriet:

"Lovmodel. Pensionisterne økonomiske vilkår",
Økonoministeriet, 1985.

Bilag

BILAG 1

DIVERSE STATISTIKKER

VEDRØRENDE

TÅSTRUGÅRD

På de efterfølgende 13 sider er optrykt 11 tabeller med forskellige statistiske oplysninger om boligafdelingen Tåstrupgård.

Tabellerne er udarbejdet af os på grundlag af Danmarks Statistiks markedsstatistik i form af såkaldte sum-bånd.

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 1 - sum1.pl)

Antal personer fordelt på befolkningstype, køn og alder

	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95+	SUM
MÆND																					
Bestand:	150	103	118	103	146	125	100	77	82	51	58	44	24	19	10	4	3	1	0	0	1.218
Tilflyttede:	18	17	10	6	52	43	26	19	14	7	5	1	3	1	0	0	0	0	0	0	222
Fraflyttede:	29	23	9	10	52	47	35	28	16	7	5	4	2	0	0	0	1	0	0	0	268
KVINDER																					
Bestand:	124	124	102	130	134	126	93	84	76	65	39	36	35	20	28	12	7	3	1	0	1.239
Tilflyttede:	13	20	7	25	40	24	17	10	5	8	3	2	1	1	1	0	0	0	0	0	177
Fraflyttede:	14	15	6	16	48	31	20	12	8	3	2	1	1	3	1	2	0	0	0	0	183
SAMLET																					
Bestand:	274	227	220	233	280	251	193	161	158	116	97	80	59	39	38	16	10	4	1	0	2.457
Tilflyttede:	31	37	17	31	92	67	43	29	19	15	8	3	4	2	1	0	0	0	0	0	399
Fraflyttede:	43	38	15	26	100	78	55	40	24	10	7	5	3	3	1	2	1	0	0	0	451

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 2 - sum2.pl)

Antal personer, husstande og husstande fordelt på antal personer.

Antal personer	2.457
Antal husstande	942
Antal husstande med 1 beboer	372
Antal husstande med 2 beboere	208
Antal husstande med 3 beboere	126
Antal husstande med 4 beboere	95
Antal husstande med 5 beboere	67
Antal husstande med 6 eller flere beboere	74
kontrolsum	942

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 5 - sum5.pl)

Antal skattepligtige personer fordelt på befolkningstype, bruttoindkomst, alder og køn.

	Mænd						Kvinde						Mænd &					
	15-19	20-29	30-49	50-64	65-	SUM	15-19	20-29	30-49	50-64	65-	SUM	15-19	20-29	30-49	50-64	65-	SUM
Bestand																		
0-49.999	58	48	61	31	21	219	92	91	112	74	47	416	150	139	173	105	68	635
50.000-99.999	20	37	48	29	12	146	17	46	54	19	21	157	37	83	102	48	33	303
100.000-149.999	15	91	80	30	1	217	6	91	98	11	2	208	21	182	178	41	3	425
150.000-199.999	0	65	89	24	3	181	0	20	42	6	0	68	0	85	131	30	3	249
200.000-249.000	0	10	21	11	0	42	0	2	5	0	0	7	0	12	26	11	0	49
250.000 -	0	5	4	0	0	9	0	0	1	0	0	1	0	5	5	0	0	10
Sum	93	256	303	125	37	814	115	250	312	110	70	857	208	506	615	235	107	1.671
Tilflyttede																		
0-49.999	3	29	13	2	1	48	24	22	8	2	0	56	27	51	21	4	1	104
50.000-99.999	5	14	9	0	0	28	5	8	6	2	1	22	10	22	15	2	1	50
100.000-149.999	3	24	14	2	0	43	3	18	9	2	0	32	6	42	23	4	0	75
150.000-199.999	0	15	17	3	0	35	0	6	7	1	0	14	0	21	24	4	0	49
200.000-249.000	0	3	5	1	0	9	0	0	0	0	0	0	0	3	5	1	0	9
250.000 -	0	3	0	0	0	3	0	0	1	0	0	1	0	3	1	0	0	4
Sum	11	88	58	8	1	166	32	54	31	7	1	125	43	142	89	15	2	291
Fraflyttede																		
0-49.999	6	34	18	1	0	59	20	24	13	2	1	60	26	58	31	3	1	119
50.000-99.999	4	16	7	4	1	32	4	15	2	1	3	25	8	31	9	5	4	57
100.000-149.999	3	20	14	3	0	40	2	21	11	1	0	35	5	41	25	4	0	75
150.000-199.999	0	16	17	1	0	34	0	8	5	0	0	13	0	24	22	1	0	47
200.000-249.000	0	6	14	1	0	21	0	0	1	0	0	1	0	6	15	1	0	22
250.000 -	0	1	3	1	0	5	0	1	0	1	0	2	0	2	3	2	0	7
Sum	13	93	73	11	1	191	26	69	32	5	4	136	39	162	105	16	5	327

TÅSTRUPGÅRD

Opførelse pr. 1. januar 1989

Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.

(tabel 6 - sum6.pl)

Antal skattepligtige personer fordelt på arbejdsstilling, bruttoindkomst, skattepligtig indkomst og køn.

	brutto-indkomstinterval						Sum	X-for- deling	BRU X-for-		Sum	skattepligtig-indkomstinterval						Sum	X-for- deling	BRU X-for-	
	<50	50-99	100-149	150-199	200-249	>250			SUM	deling		<50	50-99	100-149	150-199	200-249	>250			SUM	deling
Selvstændige																					
Mænd	4	4	4	4	1	1	18	2,2%	1.924	2,2%	4	7	2	4	1	0	18	2,2%	1.741	2,3%	
Kvinder	1	1	5	0	0	0	7	0,8%	686	1,2%	1	2	4	0	0	0	7	0,8%	580	1,1%	
Mænd & kvinder	5	5	9	4	1	1	25	1,5%	2.610	1,8%	5	9	6	4	1	0	25	1,5%	2.321	1,8%	
Medhjælpende ægtefæller																					
Mænd	0	1	0	0	0	0	1	0,1%	86	0,1%	0	1	0	0	0	0	1	0,1%	80	0,1%	
Kvinder	0	0	0	0	0	0	0	0,0%	0	0,0%	0	0	0	0	0	0	0	0,0%	0	0,0%	
Mænd & kvinder	0	1	0	0	0	0	1	0,1%	86	0,1%	0	1	0	0	0	0	1	0,1%	80	0,1%	
Funktionærer																					
Mænd	1	2	16	41	18	0	78	9,6%	13.360	15,6%	2	8	29	32	7	0	78	9,6%	11.492	15,4%	
Kvinder	2	8	45	38	4	0	97	11,3%	13.558	23,2%	4	15	59	18	1	0	97	11,3%	12.000	22,9%	
Mænd & kvinder	3	10	61	79	22	0	175	10,5%	26.918	18,7%	6	23	88	50	8	0	175	10,5%	23.492	18,5%	
Faglærte arbejdere																					
Mænd	1	9	12	26	10	4	62	7,6%	10.092	11,8%	1	12	18	25	5	1	62	7,6%	8.726	11,7%	
Kvinder	0	1	2	1	1	1	6	0,7%	996	1,7%	0	2	1	2	1	0	6	0,7%	826	1,6%	
Mænd & kvinder	1	10	14	27	11	5	68	4,1%	11.088	7,7%	1	14	19	27	6	1	68	4,1%	9.552	7,5%	
Ikke-faglærte arbejdere																					
Mænd	2	22	71	55	6	3	159	19,5%	22.140	25,8%	5	52	70	27	4	1	159	19,5%	18.858	25,3%	
Kvinder	1	15	37	13	0	0	66	7,7%	8.000	13,7%	1	25	34	6	0	0	66	7,7%	7.142	13,6%	
Mænd & kvinder	3	37	108	68	6	3	225	13,5%	30.140	20,9%	6	77	104	33	4	1	225	13,5%	26.000	20,5%	
Lønmodtager u.n.a.																					
Mænd	9	55	107	53	7	1	232	28,5%	28.817	33,6%	13	84	107	26	1	1	232	28,5%	25.106	33,6%	
Kvinder	19	74	116	16	2	0	227	26,5%	23.788	40,8%	27	106	83	10	1	0	227	26,5%	21.163	40,4%	
Mænd & kvinder	28	129	223	69	9	1	459	27,5%	52.605	36,5%	40	190	190	36	2	1	459	27,5%	46.269	36,4%	
Pensionister																					
Mænd	72	48	1	2	0	0	123	15,1%	6.936	8,1%	75	45	1	2	0	0	123	15,1%	6.510	8,7%	
Kvinder	128	56	3	0	0	0	187	21,8%	9.682	16,6%	139	47	1	0	0	0	187	21,8%	9.152	17,5%	
Mænd & kvinder	200	104	4	2	0	0	310	18,6%	16.618	11,5%	214	92	2	2	0	0	310	18,6%	15.662	12,3%	
Øvrige ude af erhverv																					
Mænd	130	5	6	0	0	0	141	17,3%	2.392	2,8%	131	9	1	0	0	0	141	17,3%	2.158	2,9%	
Kvinder	265	2	0	0	0	0	267	31,2%	1.658	2,8%	266	1	0	0	0	0	267	31,2%	1.531	2,9%	
Mænd & kvinder	395	7	6	0	0	0	408	24,4%	4.050	2,8%	397	10	1	0	0	0	408	24,4%	3.689	2,9%	

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.

(tabel 6 - sum6.pl)

Antal skattepligtige personer fordelt på arbejdsstilling, bruttoindkomst, skattepligtig indkomst og køn.

	brutto-indkomstinterval							X-for- deling	BRU X-for-			skattepligtig-indkomstinterval							X-for- deling	BRU X-for-	
	<50	50-99	100-149	150-199	200-249	>250	Sum		SUM	deling		<50	50-99	100-149	150-199	200-249	>250	Sum		SUM	deling
Samlet																					
Mænd	219	146	217	181	42	9	814	100,0%	85.747	100,0%	231	218	228	116	18	3	814	100,0%	74.671	100,0%	
Kvinder	416	157	208	68	7	1	857	100,0%	58.368	100,0%	438	198	182	36	3	0	857	100,0%	52.394	100,0%	
Mænd & kvinder	635	303	425	249	49	10	1.671	100,0%	144.115	100,0%	669	416	410	152	21	3	1.671	100,0%	127.065	100,0%	

TÅSTRUPGÅRD

Opgørelse pr. 1. januar 1989

Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.

(tabel 7 - sum7.pl)

Antal skattepligtige personer fordelt på erhverv, køn og bruttoindkomst

	bruttoindkomstinterval						BR. INDKOMST				BR. INDKOMST
Landbrug	<50	50-99	100-149	150-199	200-249	>250	SUM	%-fordeling	SUM	%-fordeling	GNS
M	1	3	6	1	0	0	11	1,4%	1.229	1,4%	112
K	1	5	3	0	0	0	9	1,1%	828	1,4%	92
M+K	2	8	9	1	0	0	20	1,2%	2.057	1,4%	
Fremstilling + B/A											
M	3	29	66	74	17	5	194	23,8%	28.592	33,3%	147
K	5	18	30	13	2	0	68	7,9%	8.070	13,8%	119
M+K	8	47	96	87	19	5	262	15,7%	36.662	25,4%	
Handel og service											
M	10	29	66	71	16	4	196	24,1%	27.714	32,3%	141
K	11	27	53	33	4	0	128	14,9%	15.404	26,4%	120
M+K	21	56	119	104	20	4	324	19,4%	43.118	29,9%	
Offentlige ydelser											
M	2	17	41	33	7	0	100	12,3%	13.710	16,0%	137
K	5	28	83	22	1	1	140	16,3%	16.904	29,0%	121
M+K	7	45	124	55	8	1	240	14,4%	30.614	21,2%	
Uoplyst erhverv											
M	1	15	31	0	2	0	49	6,0%	5.175	6,0%	106
K	1	21	36	0	0	0	58	6,8%	5.822	10,0%	100
M+K	2	36	67	0	2	0	107	6,4%	10.997	7,6%	
Udenfor erhverv											
M	202	53	7	2	0	0	264	32,4%	9.328	10,9%	35
K	393	58	3	0	0	0	454	53,0%	11.340	19,4%	25
M+K	595	111	10	2	0	0	718	43,0%	20.668	14,3%	
Alle erhverv											
M	219	146	217	181	42	9	814	100,0%	85.748	100,0%	105
K	416	157	208	68	7	1	857	100,0%	58.368	100,0%	68
M+K	635	303	425	249	49	10	1.671	100,0%	144.116	100,0%	

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 8 - sum8.pl)

Antal familier fordelt på familietype og bruttoindkomst.

	brutto-indkomstinterval						Sum	x-for- deling	BRU SUM	x-for- deling	Gennem- snit
	<50	50-99	100-149	150-199	200-249	>250					
Familietype											
Enlige uden børn	105	58	102	86	26	1	378	32,4%	39.288	27,1%	104
Enlige pensionister uden børn	137	85	4	1	0	0	227	19,5%	12.508	8,6%	55
Enlige, barn 0-6	24	8	18	8	2	0	60	5,2%	4.659	3,2%	78
Enlige, barn 7-16	39	8	22	12	2	0	83	7,1%	6.357	4,4%	77
Enlige, barn 17-25	3	4	4	7	14	2	34	2,9%	6.384	4,4%	188
Familier uden børn	13	9	12	19	20	14	87	7,5%	15.333	10,6%	176
Pensionister uden børn	1	10	3	0	1	0	15	1,3%	1.505	1,0%	100
Egtepar, barn 0-6	7	7	21	23	48	11	117	10,0%	22.608	15,6%	193
Egtepar, barn 7-16	13	9	16	11	45	21	115	9,9%	23.337	16,1%	203
Egtepar, barn 17-25	1	4	4	6	15	19	49	4,2%	12.862	8,9%	262
Alle familier	343	202	206	173	173	68	1.165	100,0%	144.841	100,0%	124

TÅSTRUPGÅRD Opførelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.

(tabel 9 - sum9.pl)

Antal familier fordelt efter formuens størrelse.

	Antal	

Antal familier med formue -49.999	1.114	
Antal familier med formue 50.000 - 99.999	17	
Antal familier med formue 100.000 - 199.999	25	
Antal familier med formue 200.000 - 399.999	8	
Antal familier med formue 400.000 - 599.999	1	
Antal familier med formue 600.000 -	0	
 sum	 1.165	
 Samlet formuesum (for formuer >= 50.000 kr.)	 7.762	 i 1000 kr.
 gennemsnit (7.762.000 / antal fam >50.000)	 152	

TÅSTRUPGÅRD Opførelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 10 - sum10.pl)

Antal beskæftigede og uddannelsessøgende på 15 år og derover fordelt på køn, BESK-kode, bruttoindkomst og alder.

	Mænd					Kvinder					SUM	SUM	SUM
	15-19	20-29	30-49	50-64	65-	15-19	20-29	30-49	50-64	65-	M+K	M	K
Dagbefolkning													
0-49.999	3	1	0	0	0	2	1	0	0	0	7	4	3
50.000-99.999	0	0	2	0	0	1	2	1	0	0	6	2	4
100.000-149.999	0	2	11	1	0	0	3	3	0	0	20	14	6
150.000-199.999	0	0	8	3	0	0	0	5	0	0	16	11	5
200.000-249.999	0	0	8	1	0	0	0	0	0	0	9	9	0
250.000 -	0	0	7	0	0	0	0	1	0	0	8	7	1
SUM	3	3	36	5	0	3	6	10	0	0	66	47	19
Natbefolkning													
0-49.999	62	14	10	0	0	58	13	17	0	0	174	86	88
50.000-99.999	20	25	14	4	0	13	32	23	5	0	136	63	73
100.000-149.999	8	70	67	26	0	2	47	65	4	1	290	171	119
150.000-199.999	0	30	61	15	0	0	6	22	4	0	138	106	32
200.000-249.999	0	7	13	2	1	0	0	1	0	0	24	23	1
250.000 -	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	3	2	1
SUM	90	146	167	47	1	73	98	129	13	1	765	451	314
Indpendlere													
0-49.999	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	4	3	1
50.000-99.999	0	0	1	0	0	1	2	0	0	0	4	1	3
100.000-149.999	0	1	5	1	0	0	2	2	0	0	11	7	4
150.000-199.999	0	0	5	0	0	0	0	5	0	0	10	5	5
200.000-249.999	0	0	7	1	0	0	0	0	0	0	8	8	0
250.000 -	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	7	7	0
SUM	2	2	25	2	0	2	4	7	0	0	44	31	13
Udpendlere													
0-49.999	61	14	10	0	0	57	12	17	0	0	171	85	86
50.000-99.999	20	25	13	4	0	13	32	22	5	0	134	62	72
100.000-149.999	8	69	61	26	0	2	46	64	4	1	281	164	117
150.000-199.999	0	30	58	12	0	0	6	22	4	0	132	100	32
200.000-249.999	0	7	12	2	1	0	0	1	0	0	23	22	1
250.000 -	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0
SUM	89	145	156	44	1	72	96	126	13	1	743	435	308

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 11 - sum11.pl)

Antal beskæftigede og uddannelsessøgende på 15 år og derover fordelt på køn, BESK-kode og erhvervsgrupper.

	Landbrug	Frem- stilling	Bygge- & anlæg	Handel	Øvr. pr. service	Under. Sundhd.	Øvr. off. ydelser	Uoplyst	Udd.søg.	sum
	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Dagbefolkning										
Mænd	0	0	12	2	31	2	0	0	0	47
Kvinder	0	0	1	3	10	5	0	1	0	20
Mænd + kvinder	0	0	13	5	41	7	0	1	0	67
 Natbefolkning										
Mænd	7	123	27	97	83	31	39	2	52	461
Kvinder	3	43	6	67	43	68	41	1	64	336
Mænd + kvinder	10	166	33	164	126	99	80	3	116	797
 Indpendlere										
Mænd	0	0	12	0	17	2	0	0	0	31
Kvinder	0	0	0	0	8	5	0	0	0	13
Mænd + kvinder	0	0	12	0	25	7	0	0	0	44
 Udpendlere										
Mænd	7	123	27	95	69	31	39	2	52	445
Kvinder	3	43	5	64	41	68	41	0	64	329
Mænd + kvinder	10	166	32	159	110	99	80	2	116	774

TÅSTRUPGÅRD Opgørelse pr. 1. januar 1989 Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.
(tabel 12 - sum12.pl)

Antal beskæftigede på 15 år og derover fordelt på køn, heltid, deltid og arbejdsstilling.

	Selv- stående	Medhj. ægtesk.	Funk- tionærer	faglærte arb.	Ikke fag- lærte arb.	Lønmod. una	sum
	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Dagbefolkning							
Mænd, heltid	7	0	15	13	7	0	42
Mænd, deltid	0	0	1	1	0	0	2
Kvinder, heltid	3	1	8	0	2	0	14
Kvinder, deltid	0	0	2	0	0	0	2
Sum	10	1	26	14	9	0	60
Natbefolkning							
Mænd, heltid	8	0	95	49	187	8	347
Mænd, deltid	0	0	2	2	3	5	12
Kvinder, heltid	3	1	90	6	92	11	203
Kvinder, deltid	0	0	13	0	23	2	38
Sum	11	1	200	57	305	26	600
Indpendlere							
Mænd, heltid	2	0	9	12	3	0	26
Mænd, deltid	0	0	1	1	0	0	2
Kvinder, heltid	0	0	7	0	2	0	9
Kvinder, deltid	0	0	2	0	0	0	2
Sum	2	0	19	13	5	0	39
Udpendlere							
Mænd, heltid	3	0	89	48	183	8	331
Mænd, deltid	0	0	2	2	3	5	12
Kvinder, heltid	0	0	89	6	92	11	198
Kvinder, deltid	0	0	13	0	23	2	38
Sum	3	0	193	56	301	26	579

TÅSTRUPGÅRD

Opgørelse pr. 1. januar 1989

Baseret på oplysninger fra Danmarks Statistiks MARKEDS STATISTIK.

(tabel 13 - sum13.pl)

Antal husstande fordelt efter husstandstype samt brutto- og skattepligtig indkomst.

	indkomstinterval							i hele kroner		i hele kroner		
	<50	50-99	100-149	150-199	200-249	250-299	>300	SUM	X-for- deling	SUM	X-for- deling	GNS
	----	----	----	----	----	----	----	----				
Enlige med børn												
Bruttoindkomst	162	93	50	50	13	3	1	372	39,5%	30.921.163	21,3%	83.121
Skattepligtig indkomst	173	100	51	38	8	2	0	372	39,5%	28.188.064	21,9%	75.774
Enlige med børn												
Bruttoindkomst	54	18	33	20	9	6	1	141	15,0%	13.609.958	9,4%	96.525
Skattepligtig indkomst	55	25	37	13	9	1	1	141	15,0%	12.046.977	9,4%	85.440
Egtepar uden børn												
Bruttoindkomst	7	12	8	10	9	7	13	66	7,0%	12.313.080	8,5%	186.562
Skattepligtig indkomst	7	13	9	16	6	10	5	66	7,0%	10.859.959	8,4%	164.545
Egtepar med 1 barn												
Bruttoindkomst	4	7	9	10	10	6	11	57	6,1%	11.184.684	7,7%	196.223
Skattepligtig indkomst	4	9	11	12	7	11	3	57	6,1%	9.761.538	7,6%	171.255
Egtepar med 2+ børn												
Bruttoindkomst	13	8	17	14	26	25	22	125	13,3%	26.309.875	18,1%	210.479
Skattepligtig indkomst	14	13	17	25	24	21	11	125	13,3%	22.971.513	17,9%	183.772
2 enlige af modsat køn												
Bruttoindkomst	4	11	7	11	8	7	10	58	6,2%	11.187.910	7,7%	192.895
Skattepligtig indkomst	4	12	10	11	9	7	5	58	6,2%	9.793.494	7,6%	168.853
Husstande iøvrigt												
Bruttoindkomst	10	9	7	7	10	9	71	123	13,1%	39.885.687	27,4%	324.274
Skattepligtig indkomst	11	10	8	9	12	15	58	123	13,1%	35.052.185	27,2%	284.977
Alle husstande												
Bruttoindkomst	254	158	131	122	85	63	129	942	100,0%	145.412.357	100,0%	154.366
Skattepligtig indkomst	268	182	143	124	75	67	83	942	100,0%	128.673.730	100,0%	136.596